

Николай Владимиров Дерменджиев

**СИСТЕМАТА НА ТРАКИЙСКИЯ
ОРФИЗЪМ
(съкровището от Летница)**

София, февруари 2012 г.

(тел. 0887-57-45-58;
e-mail: ndermendjiev@abv.bg)

Съдържание:

<u>Увод</u>	3
<u>Откриване и някои първоначални съмнения</u>	5
<u>Формиране на адитивно нарастващите лунни пакети</u>	5
<u>Хронология на откритието</u>	6
<u>Единственото четене в схемата</u>	9
<u>Апликация № 1</u>	11
<u>Апликация № 2</u>	18
<u>Апликация № 3</u>	23
<u>Апликация № 4</u>	29
<u>Апликация № 5</u>	36
<u>Апликация № 6</u>	39
<u>Апликация № 7</u>	41
<u>Апликация № 8</u>	47
<u>Апликация № 9</u>	50
<u>Апликация № 10</u>	52
<u>Апликация № 11</u>	65
<u>Апликация № 12</u>	74
<u>Апликация № 13</u>	83
<u>Апликация № 14</u>	94
<u>Апликация № 15</u>	109
<u>Допълнителни анализи</u>	113
<u>Двойките срещулежащи конници в схемата</u>	113
<u>Степените на посвещение у траките и различни други народи</u>	113
<u>Отсечените глави в схемата</u>	120
<u>Архитектурните кодове на “пещерите” в апликации № 1, 2 и 14</u>	124
<u>“Киклос закон”</u>	126
<u>Вместо заключение</u>	129
<u>Използвана литература</u>	131
<u>Приложения</u>	136
<u>Таблица № 1 (на празниците в Атинския календар)</u>	136
<u>Таблица № 2 (на еднократното завъртане до 35-та година в схемата)</u>	139
<u>Таблица № 3 (на двукратното завъртане, без № 13)</u>	141
<u>Таблица № 4 (на църковните и народни празници)</u>	148
<u>Изображение № 1: По-важните елементи от схемата</u>	150
<u>Изображение № 2: По-важните цикли в схемата</u>	151
<u>Често използвани съкращения</u>	152

Увод

Компетентният читател вероятно е изненадан от заглавието на тази книга. То е базирано на едно старо твърдение в тракологията, че митологията на тракийския орфизъм никога не може да бъде възстановена, но системата – може. “Системата на тракийския орфизъм” беше заподозряна, че съществува, още преди години, в съкровището от Летница, но едва с този труд тя бе подредена в своя истински, оригинален порядък. Това стана благодарение на интер-дисциплината *археоастрономия*, по която, през 2007 г., защитих дисертационен труд (на тема: “*Методология на археоастрономическите изследвания. Анализ на обекти и находки от територията на България*”; www.astro.bas.bg/sun/biblio_bg.html).

Археоастрономията е относително нова, интердисциплинарна наука. Тя се занимава преди всичко с търсене на астрономия в паметници, които не са посочени, или разпознати, в древната и съвременна историография, като “астрономически”. В този смисъл тя анализира преди всичко отделни, често “забравени”, археологически паметници и артефакти. Археоастрономията ми даде възможност да си обясня структурата и произхода на много древни митове, както и факти от живота на древните, които се коренят в закономерностите на “небесните събития”. Настоящият труд за мен показва “триумфът” на археоастрономията, като метод за изследване на миналото, който съдържа потенциал да подрежда и систематизира едни, отдалечени от нашето съзнание и начин на мислене, почти напълно непонятни, и “разбъркани”, схеми (т.е. системи).

Силна вяра във възможностите на археоастрономията имаше покойния проф. Ал. Фол, който мечтаеше за едно задълбочено, приносно изследване, в тази посока. Предложената тук книга е точно такъв труд. Този труд е своеобразно продължение на делото на моя баща, хелиофизикът Владимир Николов Дерменджиев, който е един от основателите на археоастрономията в България.

Искам да подчертая, че едно значимо откритие, като това тук, не може да се случи върху “празно място”. В разбулването на “системата” Летница аз използвах една методика, която вече бях разработил в дисертацията ми, която даде добри резултати при анализите на праисторическите паметници (например: пещта от Слатино и алтарите от Овчарово). Това е така наречената “методика за анализ на адитивно нарастващите лунни пакети”.

Съкровището от Летница е съставено от два вида апликации – за конска амуниция и за човешка “украза”. Именно вторият вид, подреден и закрепен върху кожен презраменен колан (*балтеус?*), е обект на анализите в този труд.

Подредената система не включва космогония (т.е. създаването на света, още от самото начало), а само “мистичната орфическа антропогония”, т.е. раждането и прераждането на човека, според каноните на тракийската мистериална доктрина.

Системата съдържа 14 основни елемента (= поредни “стъпки” = апликации с изображения = парчетата на “тялото на Дионис”) и един 15-ти - кръгъл, най-горе, в центъра, който означава “единството на двата свята”, сливането на “края с началото” и на “земното с небесното (отвъдното)”.

По ръбовете на апликациите са нанесени така наречените “овули”, които приличат на лунни сърпове. Всъщност, ние броим последователно тези “луни” (със средна стойност 29,5305882 денонощия), т.е. броим “лунните пакети”, които се формират при всяко прекъсване на броенето и които дават по една “пределна (слънчева) дата”. Броенето започва от пролетното равноденствие – началото на новата година у много народи, сред които и траките. В тази система траките са въплътили хитроумен способ за отброяване на овулите-луни, по реда на нарастване, със знаци

(подаващи се извън контурите конски опашки), които означават “начало на броеето” (само в някои от приложенияте).

В “Хронология на откритието” накратко са проследени основните етапи на подредбата на приложенияте в схемата. Посочени са критериите и съображенията при това подреждане, между които водещи са астрономическите. Читателят ще се убеди, че тук е приложен системен подход.

Тъй като съм уверен в правотата на подредбата, позволих си да анализирам тематично всяка отделна апликация, привеждайки съответната, достъпна, научна литература. На този етап се коментират само изображенията и крайните, обобщаващи (отделните апликации), датировки. Тези коментари са нужни, защото изпълват със съдържание “тялото” на вече подредената “система”.

В текста са предложени множество варианти за идентификации с божества, които намират основание в отделните изображения и в приведената научна литература. Еклектизмът, при паралелите, е с подчертан индо-ирански уклон, тъй като траките по произход са родствени с индоиранците. Разбира се, в “митологичния разбор”, който се прави тук, за всяка апликация, могат да се открият дребни противоречия и неточности. Те могат да бъдат изведени от контекста и критикувани от всеки, който ги забележи. Това би било принос към темата.

В “Допълнителни анализи” се привеждат наблюдения, които доказват, че разкритата тук система на тракийския орфизъм е общовалидна за цяла Тракия.

Този текст, публикуван на сайта на сектор “Слънце” (БАН), е само прелюдия към издаването на книга, в която астрономическата част ще има, надявам се, изцяло завършен вид.

Ще бъде благодарен на уважаемия читател, ако вземе отношение и участва в дискусиите. За мнения, критики, препоръки и забележки пишете на адрес **e-mail: ndermendjiev@abv.bg**

Откриване и някои първоначални съмнения

Съкровището от Летница е открито при прокопаването на основи за овчарник в едноименното с. Летница, Врачанско, през 1967 г. Група работници попаднали на бронзов съд, обърнат с устието надолу, пълен с множество малки сребърни предмети. Те веднага си ги поделили... По-късно находката била събрана, но и до днес битува съмнението, че части от нея не са върнати¹.

Културно-астрономическият анализ, предложен в този труд, показва, че за огромна радост е върнато всичко, т.е. повествованието може да бъде възстановено изцяло, без “липсващи звена в схемата”. Същото е в сила и за опасенията на Ив. Венедиков, че може би е открадната една ажурна апликация от типа “лъв срещу грифон и змии” (Венедиков 1996, 10; вж. обр. тук в ляво). В тази сцена може да се разпознае прототипът на по-късното митраистко божество Айон, все още разчленено на отделните си части, чиято родина може да се окаже Балканския полуостров. Тъй като според древните представи това божество е «единственият създател на вселената», няма как то да бъде дублирано в която и да е украса или схема. Особен показател в това отношение са други две подобни апликации, от Луковит и Долна Козница, които също са открити като единични, в комплексите на които принадлежат. Очевидно става дума за една културно-религиозна специфика, която изключва множественост.

Съкровището от Летница се датира в третата четвърт на 4 в. пр. Хр. (Бошнакова 2000а, 20). Само румънският изследовател Сирбу предполага една по-висока горна граница, която отива отвъд келтското нашествие (350-250 г. пр. Хр.; Sirbu 2002).

Формиране на адитивно нарастващите лунни „пакети”

Методът на това изследване е базиран изцяло на броенето на лунни месеци, групирани в “пакети”. Край страничните ръбове на апликациите са наредени, неравномерно, така наречените „овули”. Тези овули силно напомнят лунни сърпове и затова са разчетени успешно като “синодични месеци” със средна стойност 29,5305882 денонощия. Всяка една апликация съдържа точно определен брой овули, групирани в нея по уникален и неповторим начин².

Овулите (т.е. „луните”) се групират в така наречените (от мен) „пакети”. Под „пакет” се разбира най-малко една, или повече, овули, наредени една до друга, в множество, поставено в определена зона по ръба на апликацията. “Пакети” са отделните стъпки на адитивно нарастващото множество овули (луни).

При известно начало и посока на броене, при всяко прекъсване на редицата от овули, по реда на нарастването в схемата, се формира лунен „пакет”. Той отговаря на точен брой луни (синодични месеци) и и точен брой денонощия.

¹ Проф. Ив. Маразов е почти сигурен, че липсва сцената на “борбата между змея и героя» (Маразов 1992, 133). А. Бошнакова също предполага отсъствието на една апликация, която е трябвало да попълни симетрията на нейната погрешна подредба. Всъщност схемата по план е била асиметрична и нищо не липсва от нея.

² Само 3 от 15-те апликации са без овули. Регистрират се две съвпадения на общия брой овули в апликации № 2 и 9 (27 овули) и № 3 и 11 (45 овули). Прави впечатление, че тези апликации, с еднакъв брой овули, се разпределят равномерно върху двете страни на схемата (№ 2 и 3 са в десния регистър, а № 9 и 11 в левия). Това още веднъж свидетелства, че прочитът е правилен (тъй като нямаме две апликации, с еднакъв брой овули, които да попадат в един и същ регистър).

Тракийската Нова година е започвала от пролетното равноденствие (25 март е първия ден на новата година в Тракия). Затова избрах точно тази дата като начало на въртенето в цикъла³. Избирайки начална дата, разполагайки с точни „пакети“ луни, които дават точни „пакети“ денонощия, ние сме в състояние да получим, за всеки „пакет“, по една (слънчева) дата от юлианския календар – последната, в последния месец от “пакета”, която за кратко ще наричаме “**пределна**” (дата)⁴. Пределната дата попада винаги в новолуние(!?). Тази дата не е точната, слънчева, календарна дата на празника, свързан с „пакета” (или с апликацията, т.е. с изображението върху нея), защото търсените за идентифициране в схемата антични празници са лунно-слънчеви и са подвижни.

„Събитията”, отразени върху изображенията на дадена апликация, се разполагат в рамките на последния месец от натрупания адитивен “пакет”, т.е. един месец назад от “пределната дата”. Това разположение дава добра възможност за идентификации с отделен празник или група празници.

„Пределните дати” са абсолютни слънчеви дати, които нямат много общо с лунно-слънчевите. Затова се налага винаги сравняване със слънчевите дати от **Таблицата за среднестатистическите стойности, според Метоновите интеркалации** (вж. Таблица № 1 в Приложенията). По този начин, връщайки “екрана” на възможностите с един месец назад от “пределната” дата, ние откриваме съответните лунно-слънчеви празници, които съответстват на съответните детайли или изображения⁵.

Системата за интеркалации, в анализирания тук схема, (все още) не е установена (или точно казано схемата не предоставя възможност, поне засега, да се изясни и този въпрос). Но все пак се констатира една важна закономерност: първите 11 апликации с овули отговарят много точно на последователните 11 интеркаларни месеци в 30-годишния цикъл. Още тук ще отбележа, че апликация № 13 (12-та поредна с овули) е самостоятелна и означава, като допълнение, 5-годишния лунно-слънчев цикъл, свързан с „пратеника при Залмоксис”.

Хронология на откритието

Преди пет години, по време на моята докторантура по «Археоастрономия», се запознах с апликациите от Летница, за които отдавна беше изказано предположението, че съдържат «календарни послания» (Маразов 1992, 14). Още тогава бях сигурен, че овулите са “синодични месеци”, и че “пакетите” изграждат, в последователните си натрупвания, една цялостна «религиозно-празнична система». Решаващ аргумент за отъждествяването на тези овули със синодични месеци е не само тяхната форма, близка до тази на “лунен сърп”, но и факта, че те не са равномерно разположени по ръбовете на отделните апликации, т.е. техният брой не е случаен.

След защитата на дисертацията ми (на 29 март 2007 г.) изоставих временно този проблем, въпреки че някои вариантни решения, още тогава, показваха наличието на три много важни

³ Според Юлианския календар пролетното равноденствие се пада на 25. III (дн. Благовец). Това е първия ден от пролетта в Рим. Впрочем на тази дата, през 33 г. от Хр., е разпнат Исус Христос.

В епохата на ранното християнство крайната възможна дата на Великден е била 23. IV (Гергьовден), т.е. Великден се е движел между 25. III и 23. IV (между Благовец и Гергьовден; Попова 1986, 5). За да не попада обаче Гергьовден във Великденските пости, каквито случаи са започнали да зачестяват, поради изкривяването на Метоновия цикъл и неточността на Юлианския календар (които неточности се проявявали в една посока – към изместване на Великден в посока на лятото; така е впрочем и до днес в православиято; Климишин 1985), при въвеждането на Григорианския календар в БПЦ (1968 г.) е предпочетена «старостилната» дата 6. V (вместо старата, юлианската – 23. IV).

⁴ Пример: Да вземем втория пакет от броенето – 16 луни (= 3 + 13). $16 \text{ C} = 16 \times 29,5305882 = 472,489$ денонощия ≈ 472 денонощия. $472/365,2422 = 1,2923 \text{ ☼} = 1 \text{ ☼} + 106,76$ дни = $1 \text{ ☼} + 107$ дни. 24 март +107 дни = «пределна дата» 9 юли.

⁵ Тук се налага уговорката, че в схемата би следвало да се «проиграе» и провери хипотезата за пълнолунията, като дати тясно свързани с военските инициации (за което настоява проф. Ив. Маразов в много от своите публикации).

астрономически цикъла в схемата – тези от 5, 19 и 30 тропични години (вж. Изображение 2 в Приложенията).

Към днешна дата си давам сметка, че всъщност онова, което ме възпря тогава да продължа по верния път, бяха внушенията на предходните изследователи, че “нещо е откраднато”, че “нещо липсва” от схемата (за което стана дума по-горе). За щастие, един ден скептицизмът и опасенията ми отстъпиха пред желанието да експериментирам... Почти «на шега» започнах да формулирам серии от стандартни, многовариантни проверки... Така схемата от Летница беше «разбита» (в смисъл «подредена») за около месец и половина, още през януари-февруари 2009 г.

Ето, накратко, как стана това:

Самите приложения се поддават на едно интуитивно подреждане, но само в началото. Схемата започва логично с двете приложения (№ 1 и 2) със “змейовете” и “богините”, свързани с родословието на героя (същото начало го има и у Ив. Венедиков). После обаче, следват приложенията с безбрадите конници, общо 3 на брой⁶. Безбрадите конници всъщност показват героя като дете и ефеб (младеж), а брадатите – като по-възрастен “ефеб” и “мъж” (войн и жрец). Подреждането на схемата, до към приложение № 6, беше една относително лесна задача, тъй като възрастта на героя се долавя почти “интуитивно” [означени са “две хиерогамии” (№ 1 и 2) и трите отделни стъпки на безбрадия герой (№ 3/4 и № 5)].

Голямата трудност започна при появата на “катурнатите мъжки глави”. С помощта на експерименти, на астрономическа основа, стигнах до извода, че за да може централната приложение (№ 7 – в долния край на схемата) да има стойността на “пакет” от 19 тропични години (= Метонов цикъл), приложение № 6 (с нейните характерни 48 овули) не може да бъде друга, освен посочената от мен в схемата (№ 6). Очевидно беше още, че тя е първата по ред «катурната глава», защото в прическата на последната са поставени 3 спираловидни “плитки”, докато в прическата на следващата (катурната) глава (в № 9) – същите плитки са 5 на брой.

Най-голяма трудност имаше при подредбата на лявата половина от схемата. Тук отново ми помогна астрономията. Имах точната позиция на приложение № 12, която е свързана с важния 30-годишен календарен цикъл, който има за основа 6 по-малки цикъла от 5 тропични години⁷. Както ще видим по-нататък, самата “жертва на Залмоксис”, през 5 години, е била иманентно свързана именно с този цикъл, тъй като жертвата, към момента на «жребия», е била на възраст 30 години (а може би дори 33 години = «Христовата възраст»!). В този цикъл, изграждан от пентаетериди, изчезва предполагаемия 12-ти интеркаларен месец. Това “изчезване”, т.е. “загуба” на един месец, в края на цикъла (от 30 години), е символизирано от жертвоприношението на “пратеника при Залмоксис”. Тази «тънкост» ще бъде коментирана още на много други места в анализа. Цикъл от 5 години е документиран ясно на приложение № 13, която е имала точно 62 овули (= 1 «лунна Пентаетерида»), от които 4 днес са отчупени). Логично беше тя да бъде поставена след 30-годишния цикъл, като негово своеобразно продължение и допълнение.

С много варианти беше свързано и положението на приложение № 14 (с «хиерогамията»), която няма овули, и поради това може да се «прикрепи» към която и да е друга приложение, получавайки автоматично нейната “датировка”. В крайна сметка за нейното фиксиране ми помогна отново културно-историческият анализ. Според него, всяка хиерогамия е свързана с началото или края на

⁶ Грешка на предходните изследователи е разбирането, че „наличието или отсъствието на брада не е дефиниция за възраст на изобразявания индивид”. На практика обаче е!

⁷ Размяна на № 12 с № 11 беше възможна, само на теория, докато не видях действителните размери на приложенията. Плавно преливане между № 11 и 12 е възможно само при тази подредба (понеже на контакта двете приложения имат еднакви ширини на страните). Обратната подредба (т.е. ако поставим първо № 12 и после № 11) нарушава това изискване и създава видима диспропорция.

един дълъг преход. По-късно се изясни, че тук е показано сливането на душата на героя с неговата *даена*, което става “на небето” (самият герой „левитира” във въздуха, подобно на славянското божество на плодородието Род-Баал – вж. № 14). Апликация № 14 е една от трите апликации (заедно с № 1 и 2), върху които е изработен “хтоничен жлеб”, отдавна изтълкуван правилно като “граница с отвъдното” и “архитектурен код”. Хтоничният жлеб в № 14 трябваше задължително “да контактува” с “магическия кръг” (= апликация № 15/0). Така беше уточнена позицията на апликация № 14 – в непосредствена близост до № 15/0. След посещението ми в НИМ бе установена и точната ориентация на апликация № 14, която се оказа от голямо значение за схемата⁸.

Колкото повече елементи се закрепваха в схемата, толкова повече нарастваше интригата около разположението на апликации № 8, 9, 10 и 11. Всички проблеми получиха разрешение след проверката на оригиналния паметник в Националния Исторически Музей, за което благодаря на проф. Божидар Димитров, на г-н Г. Лазов и на колежата Я. Иванов, които ме придружаваше и направи много снимки.

След като анализирах възможностите за «право» и «обратно» закрепване на апликациите в схемата установих, че е логично серията от конници да завършва с този, който не държи в ръката си копие, а фиала, с която прави възлияние на богинята – жест на окончателно изпълнен дълг. Впрочем това е апликация № 10, която означава именно «Декадата» - десетата (висша) степен на посвещение. Цялата иконография на “жестовите” показва, че тук героят завършва своя цикъл от посвещения и подвизи (по-късно се досетих, че двете копия в схемата, в началото “долитат” от отвъдното, а накрая “отлитат” обратно в него, т.е. това са две “божи стрели”, които помагат на героя, в начинанията му, за определен период от време – докато траят неговите подвизи).

Точното разположение на апликация № 11, с “борещите се мечки”, не създаде големи проблеми, тъй като тази апликация е част от един “животински пакет”, съставен от общо 3 апликации (№ 11, 12 и 13), разположени, една след друга, в края на схемата (срвн. «тройките апликации», означаващи степените на посвещение: първа степен № 2, 3, 4, втора: № 5, 6, 7 и трета: № 8, 9, 10).

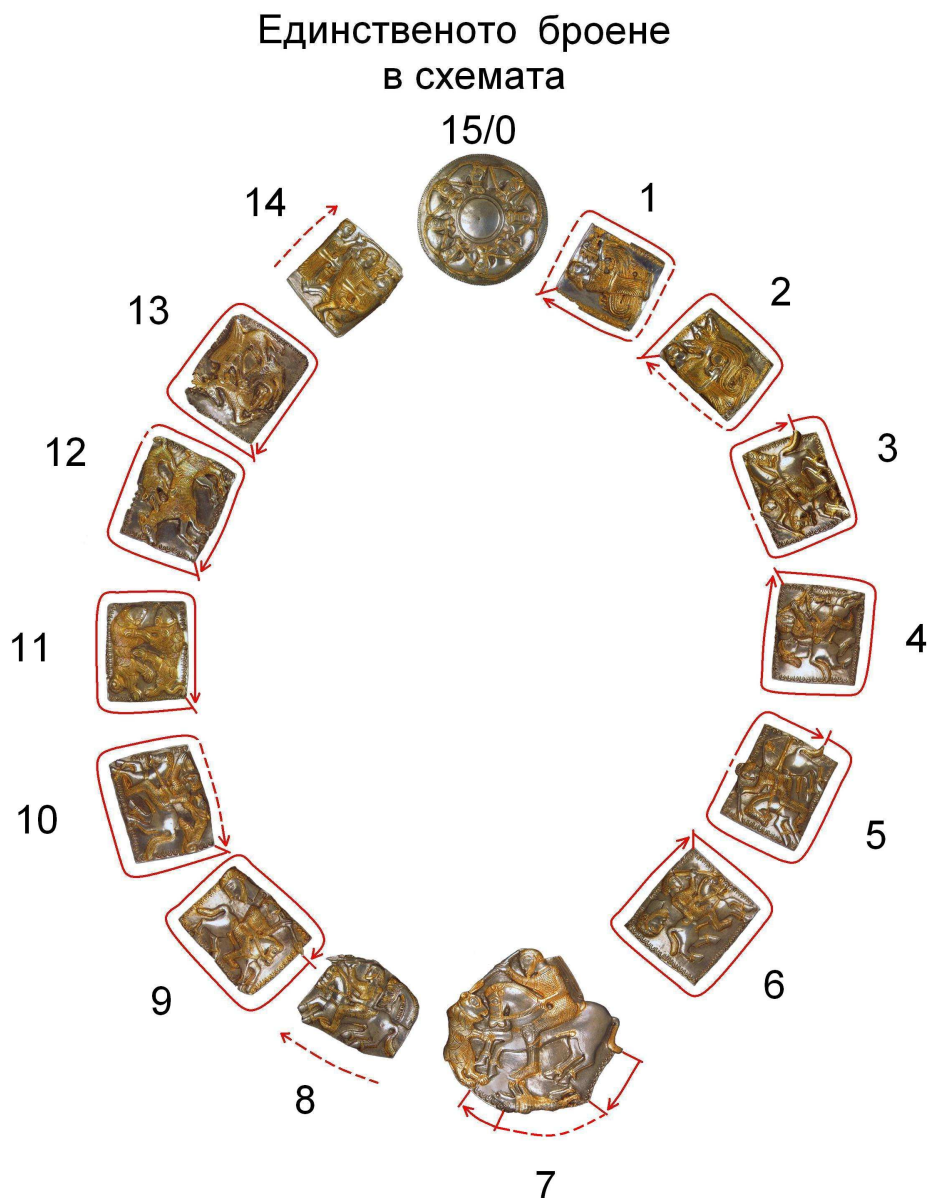
Накрая уточних разположението на апликации № 8 и 9. В окончателния вариант остриетата на копията (на изобразените тук конници) излизат извън рамките на апликациите и се насочват точно едно срещу друго. Този иконографски феномен (на «противопоставяне») очевидно е бил търсен съзнателно от авторите на схемата и се повтаря цели три пъти в нея. Става дума за „опозициите”, които изграждат конниците от апликации №3/4, №5/6 и №8/9. Апликация № 8, също като № 14, създаваше известни проблеми, тъй като на нея няма означени овули, т.е. тя лесно можеше да се асимилира с “датировката” на други апликации.

Това е накратко, процесът на уточняване и подредба на схемата от Летница. Онова, което тук не мога, а и не е нужно, да излагам подробно, са многобройните “проби и грешки”, междинните варианти, които в крайна сметка прокараха, както се казва, “пътя към истината”.

⁸ Оказа се, че *даената* пробива „хтоничния жлеб”, с изпънатата си длан на лявата ръка, в посока към „центъра на земята” (а не към № 15/0, както си мислех дотогава). Това ми подсказа възможността за съществуването на две основни посоки, в които душата отлита (или се разделя на две?) след смъртта. Но за тези неща ще стане дума в културно-историческия анализ.

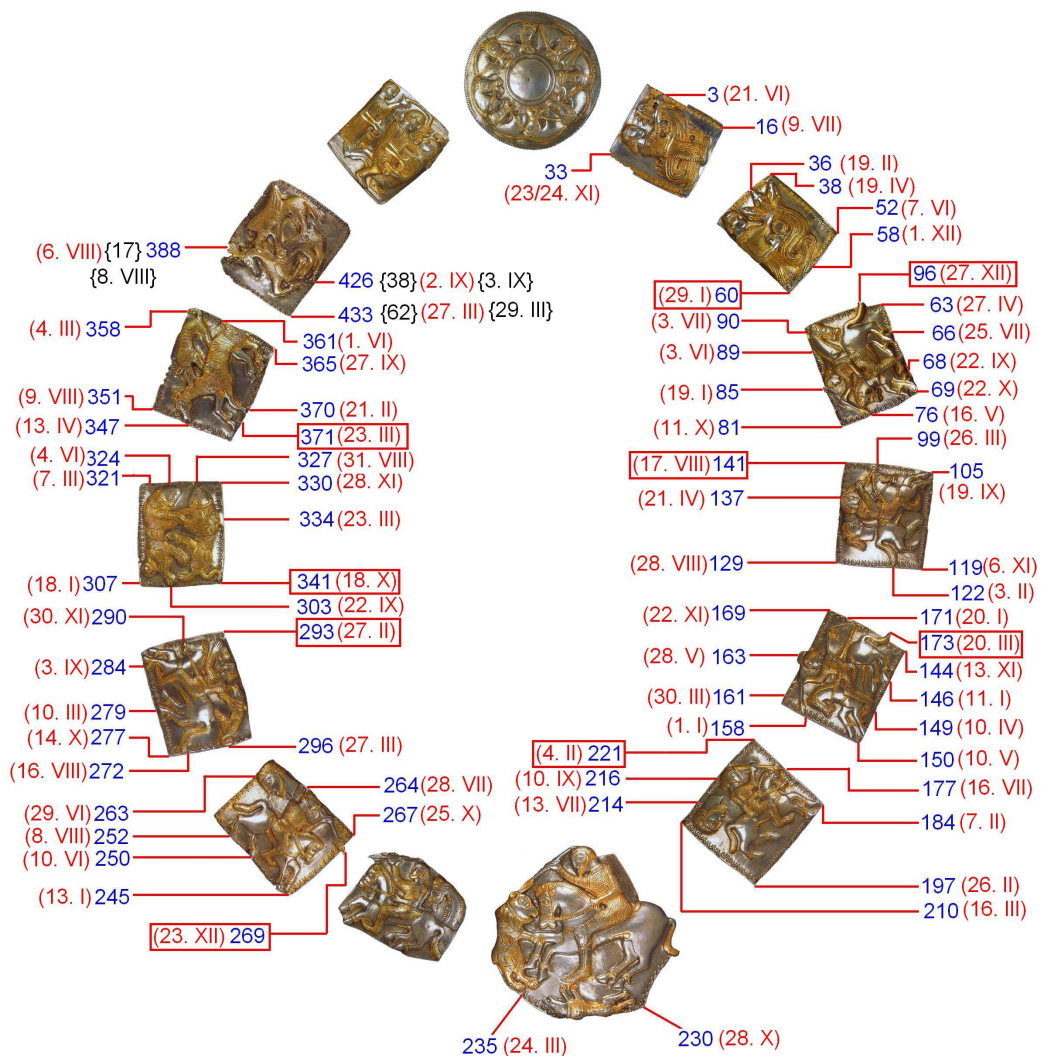
Единственото четене в схемата

Четенето в схемата като цяло, както и на отделните приложения, е винаги в посока надясно – в посоката на движението на Слънцето. След проиграването на няколко варианти на прочит, стигнах накрая до единствения възможен, който дава значими «попадения». Всяка апликация започва да се чете от левия край на късата страна, която се допира до предходната апликация. Когато обаче на тази страна е поставена да «стърчи» конска опашка, четенето започва от конската опашка, т.е. от едно средно положение (и съответно завършва в него). Освен три «стърчащи конски опашки» (в № 3, 5 и 7), схемата има и едно стърчащо острие на копие в № 9, което е свързано, по същия начин, с този вид прочит (четенето започва от острието и завършва при него). Този единствено валиден за схемата прочит е показан на изображението, което следва (обр. 2).

Следващото изображение (тук долу) е на лунните пакети и пределните дати, които се получават.

ПАКЕТИ И ПРЕДЕЛНИ ДАТИ

Данните за това броене са систематизирани на таблици № 2 и 3 (вж. Приложенията).

Апликация № 1

Преди да анализираме изображение № 1 следва да поясним, че „събитията” в него са

предшествани от апликация № 15/0, т.е. от „колелото с 8-те въртящи се конски глави”, което е фиксирано, като позиция в небето, високо на юг в меридиана, и означава „безкрайното време”, ритмизирано в Октаетерида). Задвижването на схемата, т.е. началният демиургичен акт на сътворението е свързан с „прекъсване на безкрайното време” и с появата на двете основни творещи начала. Това става с помощта на ритуални действия и изричането на заклинание-логос (Гочев 1999, 49), който принадлежи на Хермес – царското божество на траките⁹.

Първите две апликации (№ 1 и 2) означават стъпки, свързани със зачатие на героя – божия син¹⁰. Зачатието се извършва винаги в „пещера”, означена на апликация № 1 с 3 „хтонични жлеба”, които образуват П-образна рамка, отворена по

посоката на движение в схемата – към апликация № 2. Това е архитектурен код, на съоръжение, което е отворено към хоризонта (визирната линия тангира кръга на схемата, т.е. повърхността на земята, и се отправя към хоризонта). Всички тракийски „гробници” имат входи, насочени към хоризонта.

На апликация №1 е изобразена жена с дълга коса, тежък хитон и (означени) гърди – като малки, релефно изпъкнали халки (без вътрешни кръгчета, т.е. без ”зърна” в центровете на кръгчетата). Това очевидно е “матрона”, която “вече е раждала” (тя няма “зърна” на гърдите си, понеже те са „изпити” от откърмените от нея деца¹¹). Без съмнение тази *нереида*¹² символизира

⁹ Клетвата в Хронос е първата клетва, която едновременно с това е закрила/защита/страж/пазител на останалите клетви. Тази клетва, която задвижва Хроноса, е най-старата и най-уважаваната (според терминологията на Аристотел). Логосът, орфическият Хермес, е интелектуално-енергийна клетва, която заклева Хроноса-Кронос, т.е. божественото начало да започне делото си (Фол 2004, 28). Ал. Фол предполагаше, че одриското царско име Адамас е профанация на “адам/адамна” – секретно наименование у питагорейците, вероятен превод на орфическо заклинание (Фол 1990, 225).

¹⁰ В теогоничен контекст тези апликации са прочетени чрез орфическия мит за зачеването на Загрей (Венедиков, 1983, 164-165; Гичева 1997, 59). Според Ив. Венедиков в началото са представени Зевс и Деметра (№ 1) и Зевс и Коре (№ 2), като във втория случай Зевс се престорил на змей, за да влезе в покоите на дъщеря си, родена от негов предходен сексуален контакт със собствената му майка (Деметра). Тази легенда била запазена в Елевсина и Самотраки (Венедиков 1996, 18-19).

¹¹ Обръщам внимание на това, защото „богинята” в № 14 има означени гърди със зърна, което я характеризира като млада девойка, току що навлязла във фертилна възраст.

¹² Нереиди са 50-те дъщери на Нерей (син на Гея и Понт) и океанидата Дорида. Те били добре предразположени към хората и им помагали в беди. Сред тях са Амфитрида – жена на Посейдон, Тетида – майката на Ахил. Нерей е божество, често изобразявано като белобрад старец, което давало прорицания и съвети, ненавиждало лъжата, променяло облика си и олицетворявало спокойното море (Динков 1999, 172). Тетида била ухажвана от Зевс и Посейдон, но и двамата не встъпили в брак с нея, защото според едно предсказание синът ѝ щял да превъзхожда баща си... Нимфите са божества на раждането и куротрофи (“сино-хранители”). Те отглеждат деца и ги възпитават как да станат герои. Почти всички гръцки герои са били отгледани от нимфи (или от кентаври). Средата на деня е моментът на епифаниите на

Великата богиня-майка - Земята, разбираана и като владетелка на примордиалните води, в които плува нейния спътник – *хипокамп* (“воден кон”)¹³. Статичността на тази богиня (на “земята”) е подчертана от единствения огромен крак, на който е стъпила (като “оловен войник”).

Ив. Венедиков предполага, че майсторът-торевт е използвал готова матрица при изработката на *нерейдата* и затова, опитвайки се да представи жената седнала върху тялото на змея-*хипокамп*, той е наклонил наляво фигурата (Венедиков 1996, 12)¹⁴. Змеят-*хипокамп* е изобразен с конска глава и голяма триъгълна (“козя”?) брада¹⁵. Тялото на “змея” е оформено като сноп от три успоредни двойки от изпъкнали криви линии, едната винаги гладка, а другата с “коси насечки”. Този “троен сноп” се извива в осморка, така че, освен «спирала», оформя и подобие на «седло» за богинята. От главата и горните части на тялото на хипокампа излизат «триъгълни пламъци». Това не са «перки на водно животно», а огнени снопове («слънчеви лъчи»; срвн. същите лъчи на слънцето, поставено в «ладия» от Голямата Разложка плоча). Те доказват огнено-соларната същност на този митичен герой.

На апликация № 1 е показано съчетаването на „телесното” (Земята, Великата богиня-майка, Деметра, Хипта, Хестия¹⁶, **Ардви Сура – Анахита**¹⁷ и пр.) и безтелесното – „световния ум”,

нимфите (точно както змеювете и змеиците (юдите) в българския фолклор)... Ето защо по пладне е било препоръчително хората да не доближават чешмите, изворите, потоците или сянката на някои дървета (Елиаде 1995, 235).

¹³ А. Бошнакова справедливо подлага на съмнение определението „хипокамп”, тъй като тялото на това митично животно, познато от стотици изображения, завършва винаги с опашка на риба. Тук такава липсва; следователно „схемата е натоварена с друг смисъл” (Бошнакова 2000b, 16-17).

¹⁴ Възшност тук ние се сблъскваме с характерната „статуарност” на мистериалните (женски) божества, като например Артемида (Коре), Хризе (Зеринтия, Венера), Бендида, и др.

¹⁵ Според А. Бошнакова, това е “сноп коса”. *Нерейдата* до *хипокампа* е интерпретирана като мист, който държи в ръка отрязаните си коси (Бошнакова, Бошнаков 2000, 13), но дългите коси отзад показват ясно, че това е «жена». Според Бошнакови на клонката от апликация № 14 са навити “косите на героя”. Според мен брадата на хипокампа от № 1 вероятно е “козя”, защото много подобни «бради» (или «криле»?) се откриват, поставени по телата на елени и козли от гобелетата и някои шлемове от гето-скитската зона. Освен това, според Гичева, брадати змии се споменават в античната литература (например Делфийския Питон – Cllim. Numn. IV, 90-93), а също така в хетски текстове и в произведения на античното изкуство. Брадати и рогати змии излизат от тялото на Медуза в бронзовите съдове от Требенище (Гичева 1997, 60). Върху сребърна пластина, свързана с погребение на Сабазиев мист, също е изобразена брадата змия, с гребен (корона?). Гичева смята, че змеят от апликация № 1 е “рогат” (Гичева 1997, 62). Това е твърде възможно, имайки пред вид чудовищните птици и елени от гобелетата, които също са „рогати”.

¹⁶ Основната причина да предположа и **Хестия**, като възможна главна богиня в тази схема, е не само факта, че Залмоксис взема законите от нея, но защото тя е хипер-виргинална, аниконична, с основен знак огнището и огънят (Маразов 1990а, 11) и **ниито за миг не напуска дома (хтоничното царство)**. Дала веднъж законите на хората, чрез Залмоксис, тя продължава да им помага с отговори, под формата на огнени предсказания в тракийските светилища. Коего показва, че тя е пряко свързана със „световния ум”. Хестия е универсалната майка на всички законно родени деца, които в Атина се наричали **pais aph Hestia** (“родени от огъня”; Маразов 1990а, 12). В този смисъл Хестия е майка, но парадоксално противоположно на нашето разбиране, **тя изпълнява своята функция (на «майка») само ако е виргинална (а тя остава виргинална, защото никога не напуска хтоничния свят)**; в този смисъл Хестия се доближава до иранската *даена*, която очаква своята мъжка половина в отвъдното, без никога да го напуска (вж. № 14). Хестия очевидно означава само континуитетът на родовата линия (Маразов 1990а, 13). Тя е социално осмислената Гея. Много автори подчертават характерното **кръгово движение на Хестия**. Тя е винаги първа (първа родена и погълната от Кронос) и последна (последна изскочила обратно от убития Кронос). Затова тя се споменава в началото и в края на всеки обред. Хестия се върти и по вертикала, защото ражда поколенията и накрая ги приема обратно (Маразов 1990а, 24). Тези черти на Хестия са важни, защото хтоничната богиня от схемата се регистрира в апликации № 1, 2 и 14, които стоят в началото и в края на въртенето, и маркират близост с отвъдния свят.

Произходът на кабирите от Хефест (богът-ковач) вероятно има нещо общо с ролята на Хестия (огнището) в тракийската религия (срвн. хестиаториите – „зали за угощения” – устройвани от Котис в планински места = обектите „Смиловене” и „Кози Грамади”).

¹⁷ „Богинята с огледалото”, известна сред индоиранските народи (траки, скити, парти и пр.) е Анахита (от 7 в. пр. Хр. насетне тя става покровителка на скитските царе). Прави впечатление, че Анахита е единственият (женски) образ в иранската религия с развита иконография. В Авеста Анахита е божество на небесните води и плодородието. Тя е

слънчевото начало (*хипокамп*; Фанес-Протогонос¹⁸, Зевс-Огън¹⁹, Аполон-Генетор²⁰, Посейдон-Хипиос²¹, Борей²², **Апам Напат**²³ и др.). От този „брак“ в № 2 се раждат две деца (и един кон – в №

свещения водоизточник, в който се възраждат всички живи същества. Умрелият се представял пред нея в задробния свят като младеж (срвн. героят и даената в № 14!). На осуариите умрелите жени се изобразявали в образа на Ардвисура-Анахита (Бессонова 1983, 105).

¹⁸ В аристократичната могила Тимпоне Гранде (Турии, Италия), на една от орфическите плочки, химнът започва с теогоничната поредица Протогонос, Ге-Метер, която е основна за орфическата традиция. (Йорданова-Алексиева 2004, 108). Орфическият Фанес, двуполово божество, носи проекцията на моничната изначалност на първосъздателя-демиург (Станчева 1993, 116).

¹⁹ Теогоничната връзка между Зевс-Огън и Земята Майка е съхранена до края на поемата, запазена в Дервения (орфически) папирус... Може да се предположи, че този текст е посветен на хиерогамията между Зевс и Великата богиня, в нейния аспект на Деметра (Йорданова-Алексиева 2004, 109).

²⁰ Богинята на хиперборейците е многоименна и многофункционална, но богът е единствен – Аполон Генетор (Лазова 2001, 45). Според Диоген Лаерций на остров Делос имало само един олтар, върху който Питагор извършвал жертвоприношения и той бил на «Аполон-Родител». От тракийските земи са известни подобни епитети на Аполон: Patroos, Genikos, Archegos tou genous, Kyrios (Лазова 2001, 51).

²¹ В Аркадия съпруг на Деметра бил Посейдон Хипиос (срвн. конската глава на *хипокамп*!). По времето на Павзаний в Елевсина все още съществувал храм на Посейдон-Патер («баща» - т.е. баща на човешкия род; DAGR). Една от съществените черти на гръцкия Посейдон е почитането му като герой-прародител и покровител на социалните и политически общности (Бессонова 1983, 51). От връзката с Посейдон-Хипиос, Деметра от Телпуса (Аркадия), позната като Еринюс («разгневената») и Лусия («освободена от грях»), родила дъщеря, чието име не се споменавало пред непосветени, или жребец – Арион (Котова 1995, 108). Следователно жребецът в схемата има за родители същите бог и богиня, които зачеват и героя в № 1. Тук ще отворя още една малка скоба, свързана с резонния въпрос: какво означава началото на броенето в схемата? Зачатието или раждането? Разполагам с примери от праисторията (пещта от Слатино), които показват, че броенето започва от раждането, но отделно от това множество, в началото (на броенето) присъства и едно множество от 9 месеца, което не се брои, което означава периода на бременност у човека. Засага тези въпроси остават дискуссионни.

²² В един мит, разказан от Омир, са запазени следи от древна тракийска представа за бракосъчетанието на бога на бурята и хипоморфната богиня: Борей се влюбил в 12 троянски кобили и като се превърнал в жребец, се бракосъчетал с тях (Маразов 1992а, 127-128).

²³ В Авеста духът **Апам Напат** („бог сред водите“), изначален фактор в „Творението“ (заедно с Митра), има огнена природа и е наречен „бързоконен“, т.е. очевидно той има конска природа и конски вид (Ящ V, 72; Ясна 2, 5; 65, 12, 13). Същият епитет („бързоконен“) е употребен и за Слънцето, при това не само в Авеста, но и в Ригведа (Кузмина 1977, 98). Варуническата тенденция за Апам Напат създава представата за **вложен във водата активен демиургичен дух, свързан с конското начало, с Митра и Хварна (т.е. «предопределението»)**. В епохата на Сасанидите Апам Напат е трансформиран, през епитета “бръзант” («велик»), в **Бурз – божествен аспект на възникването и съхранението на плодородието**. В своя мъжки, огнен аспект, макар и споменат като “Бог сред водите”, **той не е идентичен с водата** (Хофард 2009, 223). В древната Согдийска иконография Апам Напат е седящ човек в огнен кръг, преживян като огън – твореща субстанция, вложена във водата... В зороастрийския пантеон Бурз е просто “язата” («достоеен за почит»); Бундахишн 26, 91). Равновесието му (в рамките на зороастризма) с Митра (също “язата”) издава тяхното древно общуване в рамките на един глобален и хармонизиран модел, с допълващи се функции, какъвто е арийският Митра-Варуна (Хофард 2009, 223).

Освен огнена природа, още от епохата на индо-иранската общност се съхранява виждането за **Апам-Напат като персонализация на страшната мълния (срвн. «стрелата на бога» = късото копие в схемата)**, неразривно свързана с водната стихия. Запазени са фрагменти от древни митове за борбата на Апам-Напат с **триглавия дракон Ажи-Дахака** (символ на иранския династически суверенитет = «змея» от № 2), от когото скрил хварната в дълбините на езерото Вурукаша (Ящ 19). В това скрито място Апам Напат създал човешкия род (МФ 1990, 54-55). Приема се, че Апам-Напат е богът-създател на всички живи същества (Хрон. Енци. 1994, 310).

Най-доброто отъждествяване на приложения № 1, 2 и 14 минава именно през индоиранското тълкуване на изображенията: Апам-Напат е *хипокампа* от № 1, *нерейдата* и *даената* е Анахита, триглавият змей от № 2 е Ажи Дахака, Митра (Слънцето) е героят в цялата схема. Наред с Ахура Мазда и Митра, Апам-Напат носи названието “**ахура**”, което говори за неговата **изключителна древност и висок ранг в персийския пантеон**. “Ахури” в древноиранската митология са “добрите”, “благите”, божества (Хрон. Енци. 1994, 310).

3). Първото дете е „войнстваща девствена богиня” от типа: Коре, Артемида, Атина, Бендида, която е заместена от героя-мист в изображението на апликация № 2. Тази богиня, на войната, подпомага героя като му дава кон, „вълшебна юзда” (с която да го укроти), оръжия и наставления. Второто дете е самият герой (мистът - Слънцето), който се е въплътил, на апликация № 2, едновременно, в две различни „обвивки”:

1. В най-лявата от трите змии (идентификацията е на Бошнакови). Т.е. веднъж синът е „змия”. Змията е телесното означение на героя в „пещерата на раждането”. Тя кодира, със своето огромно тяло, материята. Всяко раждане е съпроводено от демони, които се въплъщават в новото тяло. Затова триглавия змей в № 2 е код на телесното и демоничното.

2. Героят е облечен в дрехите на богинята и държи огледало, през което наблюдава собствената си териоморфна хипостаза (хипотезата е на Бошнакови). Т.е. втори път той е в състояние на посвещение – ритуална травестия (= *aname* – „измама”)²⁴. С “измама” е свързано и раждането на Зевс. Добре е известно, че Рея дала на Кронос (баща му) повит в пелените камък вместо младенца. Очевидно има връзка между “пелените” на новородения и дрехата на богинята, в която е преоблечен миста.

За апликация № 2 ще стане дума и по-нататък. Тук само ще отбележа, че на апликация №1 се зачеват близнаците – брат и сестра, които в гръцки превод означават Артемида и Аполон, а в ирански – героят (Слънцето-Митра) и неговата *даена* (Анахита?, Луната?).

На апликация № 1 са отбелязани **33 овули** (3 + 13 от дясно и 17 от ляво).

В „натуралния” лунно-слънчев календар периодът от 33☾ е свързан с добавката на едно денонощие към Луната. Защото при равномерното редуване на месеци с продължителност от 29 и 30 денонощия се появява разлика между средната закръглена стойност на Луната (от 29,5 денонощия) и нейната абсолютна стойност (29,5305882 денонощия). Затова в календара се добавя, веднъж на 33 месеца, 1 ден към движението на Луната (вж. равенството $29,5305882 \times 33 - 29,5 \times 33 = 1,01 \approx 1$ денонощие).

Периодът от 33☾ \approx 2,71☼ се явява естествен период на интеркалации в един “натурален”, т.е. стриктно съответстващ на природните закони, лунно-слънчев календар. В уводната част бе отбелязано, че самите поредни номера на апликациите отговарят точно на поредните вмъквания на интеркаларни месеци, по реда на нарастване. Пак ще повторя, че системата за интеркалации в схемата от Летница не е установена. Но пак е ясно доловимо правилото – всяка апликация да съответства приблизително на поредното вмъкване на интеркаларен месец (по реда на нарастване).

Женският план на свещеното водно начало, на световния ред в иранската митология, е представен от Ардвисура («могъщата Ардвиз»; древноиранската Харахвати, индийската Сарасвати, за която стана дума и по-горе, в бележка под линия, като «богинята с огледалото»). Тя е богиня на плодородието, персонификация на митичната Велика Река, която изтича от високата (планина) Хара (Бундахишн, 42, 54). Епитетът **Анахита («чистата»)** дава окончателната форма на името. Женската норма, в която е проследен образът в Ящ V от Авеста, постепенно изчезва, като в късната традиция придобива значението “вода” (Хофард 2009, 223-224). В Авеста Ардвисура-Анахита е описана като прекрасна девойка, **тъгуваща по героя, който вечно ще я слави**. Богинята е обявена за дъщеря на Ахурамазда (Хрон. Енци. 1994, 312).

Според една форма на зерванизма, преди раждането на Ормазд и Ариман, Зерван създал **огъня и водата**, приемани в зороастрийските сказания като **брат и сестра**, мъжко и женско начало. В тази зерванистка схема **Ормазд и Ариман произлизат от съчетаването на двете първи начала – огънят и водата**. Правдоподобно е да се приеме, че Ормазд дължи своята същност на топлината на огъня и влажността на водата, докато Ариман наследява студенината на водата и сухотата на огъня (Стоянов 2000, 68).

²⁴ Апатурии е име на празник на фратриите, празнуван на 27-28 Пюанепсион (\approx 3-5 ноември; срвн. датировката на апликация № 1). Името произлиза от *alátī* – „хитрост, измама”, с помощта на която месенецът Мелантос победил царя на беотите Ксантос. На този празник се принасяла жертва на Дионис Melanaigis, защото същият, по време на битката, се появил отстрани, обвит с козя кожа и отклонил вниманието на Ксантос, докато Мелантос се възползвал от това и го убил. Тази легенда е едно популярно, но късно обяснение на Апатуриите. В действителност в Атина фратриите не били политически активни и събранията им имали чисто религиозен характер. Единственото политическо съдържание било вписването на новородените в регистрите на фратрията. Представителят на детето принасял в жертва овца или козел на жертвеника на Зевс Фратриос и Атина Фратрия.

Единственото броене в апликация №1:

Брой луни	Брой денонощия	„Пределна дата”	цМеркурий	цВенера	цМарс	Други цикли	Локализация на множеството
3	89	21 юни (лятно слънцестоене)	1 – 23д	0,15 (изгряла Зорница)	0,13		Между горния десен ъгъл и дланта на ръката на богинята
16 (3+13)	472	9 юли (лятно слънцестоене?)	4 + 8д	0,81 (Вечерница)	0,69		Между дланта на богинята и долния десен ъгъл
33 (16+17)	974	23/24 ноември (Зевс Георгос)	8,4	1,67 (Вечерница)	1,42		Върху лявата стена на апликацията (вероятна датировка на лявата змейска глава от № 2?)

„Пределните дати” на първите два „пакета” (от 3 и 16 луни) може да се свържат с лятното слънцестоене \approx атинския празник Диполея (Буфония) и днешните Еньовден (24 юни) и Петровден (29 юни). Третият (последен и обобщаващ) „пакет” = $33\text{C} = 2,67\text{☀}$ (тропични години) = $2\text{☀} + 244$ денонощия, което ни отвежда до “пределната” дата **23/24. XI**²⁵. Според средностатистическата дата, по метоновите интеркалации (вж. таблицата в приложението накрая), 23/24. XI отговаря приблизително на 20-ти Маймактерион, когато в Ерхиа (атически дем) се чествало “**второто раждане на Дионис**”²⁶, в рамките на празника Зевс Георгос. Още тук следва да се отбележи, че „пределната дата” (23/24 ноември) в № 1 датира появата на лявата глава на дракона в № 2 (до там опира „пакета”, прочетен в № 1), идентифицирана като „териоморфен код на героя-мист”.

Празници, които могат да се свържат с “пределната” дата (23/24. XI)

Освен със Зевс Георгос и „второто раждане на Дионис”, пределната дата може да се свърже още със следните празнични комплекси:

Брумалии

От края на II в. в Рим започва да се чества празникът на зимата, наречен Brumae (така нар. Брумалии). Изглежда че това е бил стабилен празник, който е започвал в края на ноември. В един римски календар от IV в. Bruma е поставен на **24. XI**. Понастоящем се приема, че византийските Брумалии са чествани между 24 ноември и 23 декември (или по-вероятно до 17 декември), в продължение на близо месец, като самия празник е бил съпроводен от оброци и гадания (всеки ден бил наричан на определена буква от азбуката). Има вероятност този празник да е наследник на така

²⁵ Датата 23/24 ноември е темпорален праг за началото на истинската зима и последна възможна дата за „вълчите дни”. Към тази дата природата вече е дала и последния плод за изтичащата календарна година. Сред католическите балкански народи (хървати и словенци) началото на зимата се поставя на празника Мартиново (Св. Мартин – 11. XI; според българския календар – Св. Мина; Попов 2008, 21).

²⁶ По това време старото вино е окончателно ферментирало и «мъките на Дионис се прекратявали окончателно». Това е времето на големите селски увеселителни празници, посветени на реколтата (DAGR, Dionysia).

наречените „селски Дионисии“²⁷, за които се знае само, че са били чествани през месец декември, преди зимното слънцестоене²⁸.

Пълнолунието в последния месец на пакета се пада на 10 ноември. В тази връзка ще се спрем на следните календарни дати:

Празник на Озирис на 13 ноември

През римската епоха на 13. XI е честван един голям празник на божеството Озирис („египетският Дионис“). Според Плутарх убийството на Озирис, от Сет (Тифон) и неговите 72-ма помощници, е станало на 17-ти Атир, когато Слънцето било в Скорпион, на 28-та година от царуването на Озирис (според други – от раждането). Датата 17-ти Атир е фиксирана на **13. XI** (Плутарх 1977, 255 и бел. 43). Тогава съндъкът с тялото на Озирис бил пуснат в Нил към морето. По-късен митологичен епизод свързва тази дата с „откриването на бога“, т.е. с намирането и изваждането на Озирис от водата²⁹. И не на последно място, според инж. П. Вълев същият този празник е честван в Дуросторум около 200 г. от Хр. (по данни на пладнена линия на запазен слънчев часовник). Тук той е бил свързан с края на сезона на корабоплаването³⁰.

Празник на Ферония в Рим на 13 ноември

В латинската религия божеството **Soranus** (от *sora* – „Слънце“) е божество на огъня, първоначално идентифицирано с Диспатер, а по-късно, през елинизма – с Аполон (предполага се, че **основния му празник е на лятно слънцестоене**)³¹. Според Страбон, огнената церемония в подножието на планината Соракте (дн. Монте ди Силвестре, недалеч от Рим), с тамошните „нестинари“, е била в чест на **Ферония (б.м. – срвн. тракийската Зерания – Зеринтия = „Златната“ = Хризе – богинята от самотракийските мистерии**³²) – селска богиня на плодородието и освободените роби (сближавана с Юнона и Прозерпина/Коре), носеща шапка пилеус (белег за принадлежност към низшите класи). **На тази планина богинята имала кръгъл храм** (срвн. храма на бесите в Родопите), около който се събирали за чествания сабини, етруски, латини и умбрийци (т.е. този храм е бил „панлатински“, както този на бесите – „пантракийски“). Тук богинята била асоциирана със споменатото вече божество **Soranus**. Един фрагмент от календар указва, че Ферония била чествана в Рим, заедно с Фортуна Примигения, в идите на месец ноември, т.е. на 13. XI. Нейните последни публични чествания се отнасят към времето на Втората Пуническа война.

²⁷ Според Овидий «селските Дионисии» били чествани само от жени през нощите около зимното слънцестоене (Ovid. Fast. I, 393).

²⁸ Славянската Кормчая книга (1282 г) предава запрещението на събор, на който се празнувал Дионис, отъждествяван с римските Брумалии (Арнаутов 1972, 90). В Атика селските празници към времето на зимното слънцестоене се наричали Теойния или Малки (според Хезихий «селски») Дионисии, които възникнали след появата на Големите Дионисии в Атина (DAGR-Dionysia).

²⁹ Изключително важно е, от гледна точка на летнишката схема, че Изида зачева от семето на вече мъртвия бог, по-точно от неговия отрязан фалос. Този акт намира пълно съответствие на апликация № 14, на която героят, вече „мъртъв“, „опложда“ *даената*. В мита за Озирис се споменава и числото 14 – броят на частите, на които го разкъсва Сет, при това – „пост мортем“ (Плутарх 1977, 255 и бел. 43). 14 са апликациите с изображения от схемата, които могат да символизират 14-те части на тялото на героя.

³⁰ Следващ крупен селскостопански празник в Египет била сеитбата през месец ноември, когато водата вече се е отдръпнала от полята (и Плеядите залязват). Засяването на семето е било свързано с тържествени траурни ритуали (вкл. и в Гърция). В Египет урожая се събира през пролетта (Фрззер 1983, 348).

³¹ Контаминацията Диспатер/Аполон/Огън, в едно име, показва, че става дума за божество от типа на „световния ум“ и на „светлината“ (които пребивават в отвъдното), което съответства на змея от апликация № 1.

³² Установена е пряка връзка между Тероне (Афродита) и римската Ферония, която имала „свещена гора“ в близост до Капена, в земята на фалиските, близо до р. Тибър (Немировский 1983, 196).

«Офелия» върху Жаба Могила, Стрелча (Св. Мина – 11 ноември)

На 11. XI. (денят на Св. вмчк. Мина), по Летнишкия календар в № 1 = “пълнолуние”, вероятно е ставало ритуалното надпяване «Офелия» на Жаба могила, при Стрелча (обредът е наричан още Орфея и Орея³³). Обичаят бил честван от жени, които пеели песни. На победителките бил връчван «златен венец». В песните основен герой е змей, който живеел под могилата и предпазвал околността от градушки (Theodossiev 1995, 380). Следва да се отбележи, че и змеят в № 1 е от „добрите” змеюве, които покровителстват и защитават хората от околността.

Датата на въпросното надпяване („Офелия”) е изгубена (Китов, Дончева 1977, 10), но е възможно събитието да е било организирано на 11 ноември, тъй като могилата се е наричала в по-късни времена Св. Мина. Св. Мина е многоизвестен египетски войн-мъченик, честван на 11 ноември, убит за Христовата вяра при имп. Диоклециан (284-305). Съществува и преданието, че в могилата е имало затрупан храм на този светец³⁴. Вярва се, че светецът връщал здравето на болните, докато според църквата Св. Мина връща чудодейно откраднатото от собствениците-миряни. За църквата не е известно Св. Мина да е имал способности на лечител... По най-старите икони Св. Мина се изобразява като конник с копие.

Вълчите дни (11-21 ноември)

Връщането към пълнолунието (спрямо пределната дата в схемата) ни отвежда към началото на „Вълчите дни” – 11 ноември и началото на Коледния пост (Коледни заговезни = 14. XI; тази дата е тачена особено много в овчарските семейства; Васева 2006, 61). Според народните вярвания вълчиците раждат веднъж в живота си, като “бесуват”, т.е. “съвкупляват се”, по време на вълчите празници – от **11 до 17 или до 21. XI**³⁵. Шестдесет и два (62) дни по-късно, в началото на февруари, на 1, 2 и 3. II – на “Трифуните”, се раждат вълчетата. Димитър Маринов споменава и втора възможна дата за раждане – 1. V (Еремия), която отговаря на “бесуване” през февруари – в “Трифуните” (Попова 1987, 28). Вълчицата ражда от 7 до 11 вълчета. Нейната плодовитост е свързана с периода на *месниците* (от Коледа до Заговезни) и зависи от Луната (Попова 1987, 28)³⁶. За покровител на вълците се смята Св. Георги, чийто есенен празник, на 26. XI, е най-късната възможна дата за край на “вълчите дни”.

Въведение Богородично, 21 ноември (последният от „вълчите дни”)

Въведение Богородично (Въведение, Овидение – 21. XI) румънците са посветили на Големия или Куция Филип (Пилип), който се осмисля в Мунтения и южна Трансилвания като “предводител на вълчата глутница”. Тъй като той е хром пристига винаги последен... Според местното поверие от Въведение Богородично нататък “влиза” истинската зима и заклинанията на вещиците и

³³ Митът за Орфей е непознат за местното население. Допусната е възможност за диалектна модификация на името Орфея-Орея (Китов, Дончева 1977, 10).

³⁴ Празникът на Св. Мина върху Жаба могила се чествал много тържествено. На върха на могилата, върху камък, непрекъснато горяло кандило, провеждала се църковна служба (с осветяване на вода). На самия празник на могилата се качвали мъже, жени и деца. Служела се тържествена служба от селския свещеник. Постепенно обаче мъжете престанали да ходят там – ходели само баби и тежко болни жени. За населението същността на този празник се свела до преспиване на върха на могилата “за здраве” (БМ както на Спасов ден ≈ тракийските Бендидии)... По-късно хората ходели да преспиват на могилата “за здраве” без да спазват определен ден. Дава се оброк, че ако болният оздравее той ще ходи определено време да преспива там. Отиващите да преспят на могилата правели особени поклони и движения с ръце. Обикаляли я три пъти и тогава се качвали на върха (Китов, Дончева 1977, 12-13).

³⁵ Уседналите вече български куцовласи отбелязват в своя народен календар *празници в чест на вълците*. Те също започват с деня на Св. Мина (11 ноември) и продължават 3 или 5 дни (Попов 2008, 50).

³⁶ Ако на 2. II (Сречение господне) Луната е “на гинез”, вълците също ще са “на гинез”, ако обаче е на пълна луна – вълчицата ще роди 11 вълчета, защото имало още 11 месоядни седмици до месни заговезни.

магьосниците придобиват голяма сила. Идеята за астрономически и природен прелом, залегнала в обредността на Въведение Богородично, се проявява и на други равнища. Спорадично румънците вярват, че “едно време точно на този ден се е видял светът, който Господ благословил на Благовещение”. Други пък смятат, че през този ден се родил Христос, поради което също както в коледната нощ, очакват “отварянето на небето” точно в полунощ. Затова през цялата нощ лампите светят и огънят гори в огнището. Според поверието, “щом небето се отвори, животните проговарят с човешки глас, а слепите хора проглеждат”. Понякога стопаните поставят пред огнището паница с вода и запалена на нея свещ. Вечерта преди лягане, както и сутринта рано на следващия ден, те правят по 100 поклона пред паницата. Вярват, че по този начин водата в нея става обаяна. Всеки, който пие от нея или се измие с нея получава лек за болките си... Като граница между лятото и зимата Въведение Богородично е изпъстрено с най-разнообразни метеорологични прогнози (Попов 2008, 55-56).

Апликация № 2

На апликация № 2 е изобразен „мистът”, облечен в дрехата на отсъстващата (заместена) млада богиня (интерпретацията е по Бошнакови). Десният ръкав на дрехата е изобразен като “змейска материя” (т.е. като ”тяло на змей”). Долната половина на облеклото е същото, каквото е върху *нереидата* от № 1, включително кръглите, полусферични “перлени орнаменти”, но лявата ръка и тялото над кръста са покрити с “нова материя”. Тя е предадена от торевта като ситна решетка от вертикални и хоризонтални линии. Това очевидно е “човешка” материя, защото е “предена и тъкана”. От същата материя (вероятно лен?) са дрехите на героя в апликации № 4 и 14, за които ще стане дума по-нататък (ленена е горната дреха и на «богинята с клонката» от № 14).

Мистът е заел мястото на богинята – девственица, в ритуалната травестия – акт на посвещение и едновременно на *anate* („измама”). Посвещение, защото действието се развива в пещера (= „подземния свят”) и мистът вижда, в отражението на огледалото своя териоморфен образ (= змийската глава от ляво). *Anate* („измама”), защото само дегизиран като „годеница на змея”, при това гледайки единствено в отражението на огледалото, мистът ще премине с успех това изпитание-

посвещение.

В дясно от „миста” и отново на заден план върху апликация № 2 е изобразен триглав змей с (три) кучешки глави. Тялото на този змей има същата структура като на *хипокампа* от № 1. Следователно този змей е „роднина” на змея от № 1. Както показват анализите на Бошнакови, става дума за три змии, съединени в едно тяло, които се идентифицират, както следва: лявата змия е Героят (мистът – „детето”), средната змия е Бащата, а дясната – Майката (тази змия има специално означено око, което я отличава като „женско” създание – по анализите на Бошнакови)³⁷. Очевидно

³⁷ Според Ал. Фол антропоморфното изображение от апликация № 2 е Загрей, изобразен в човешки вид, разположен срещу своя зооморфен образ – триглавата змия. Венедиков и Фол се обединяват около орфическата интерпретация, заради огледалото, което е поставено в ръцете на “богинята”. Венедиков допуска, че това може да е патера (Венедиков 1996, 6; Гинчева 1997, 59). Според Гинчева «богинята» от № 2 със сигурност е женски образ, най-

този триглав змей е олицетворение на триадата майка-баща-син, но също така и на антагониста, защото той е символ на материалното.

Мистът в № 2 е едновременно брат и съпруг на заместената богиня. Първоначално си мислех, че той заема мястото и, за да може богинята да излезе на Земята, под Слънцето, и като една Коре (Персефона) да донесе желаното плодородие на хората. Впоследствие обаче приех друго становище.

Още тук се налага следното разяснение. На апликация № 14 „богинята” пробива с изпъната си длан, на лявата ръка (= знак за „чистота”), „хтоничния жлеб”, сочейки недвусмислено в посока „центъра на земята” (т.е. към материята – към „телесното”). Анализите показват, че душата на починалия герой (след смъртта му в № 13) има, в № 14, два възможни пътя за „миграция”. Първият е през отвора на „пещерата” в № 14, т.е. в посока към небето – към звездите и Слънцето (а от там и в № 15/0). Вторият, най-важният, е осигурен от „богинята” в № 14, която пробива „хтоничния жлеб” и отнася душата на героя в „пещерата” на апликация № 2, която (пещера) е отворена точно към „центъра на земята”, вероятно именно с идеята, че тя приема души от № 14 (вж. Изображение № 1 в Приложенията).

Не бива да забравяме две важни обстоятелства, които играят съществена роля в гностичните системи, каквато е орфизма. Първо: при раждането на всеки човек, неговия характер и път в живота се предопределят, до голяма степен, от съпътстващите го (при раждането) демони, които идват с него от отвъдното. Второ: Триглавият змей е материален продукт от смесването ... затова той е „отрицателен герой”; защото всеки примес в „доброто” и „чистото” превръща цялото в „зло” и „мръсно”. Мистът поема, под формата на клетва, пред богинята-девственица, обещание да се бори с триглавия змей, който е негов роднина („негова плът”) – неговият собствен образ като антагонист, а това означава борба за себе-надмогване. Така ние ще видим в следващите изображения как героят, в саможертвена инициация, „отсича” първо женската глава (в № 4), после първата мъжка (в № 6) и накрая втората мъжка (в № 9) – това са трите негови собствени „змейски” глави. В № 10 той вече е обезглавил изцяло змея и получава фиала като знак за бъдеща посмъртна хиерогамия с богинята (негова „сестра”, „плът”, „съпруга” и *даена*)³⁸.

Нека обобщим, преди да продължим по-нататък. На апликация № 1 се състоява хиерогамията между Земята (= материята) и Богът-баща (= световния ум; „духът”). От това съединение се раждат „богинята с огледалото” (която никога не напуска отвъдното!?) и триглавия змей. Змеят означава демоничното въплъщение, в материално тяло, на триадата – баща-майка-син³⁹. В пещерата на апликация № 2 се смесват две двойни душевни субстанции: от № 1 идва Бащата и Майката, които

вероятно Персефона, която в гръцката вазопис се представя устойчиво с огледало в подземния свят, и то когато е в орфически контекст (Гинчева 1997, 59). Но косата на фигурата е къса, което показва, че това е мъж, т.е. героя в схемата.

³⁸ Магите в Ахеменидска Персия толерирали до много късно време инцестните връзки между брат и сестра, особено в „благородни семейства”. Изглежда, че и в Тракия подобни бракове не са били рядкост.

³⁹ Относно триделността на душата... В херметическия „Коре Косму”, богът, смесвайки различни елементи, произвежда „духовна материя” – «усия», от която извежда душите, на които предстои да «изработят» живите същества. Изработването на душа е подсказано от „Тимей” (34-b-36d и 41d), където се говори за „смесване на три същности в една форма – в определен за целта съд (а защо не – патера-огледало!?-б.м.), в който образували „сместа на душата на вселената” (Гочев 1999, 88 и бел. 65). И в херметизма, както у Платон, се появява тезата за триделността на душата, като две от нейните съставни части са свързани с ниската област на част от Цялото (№ 2 и № 14?), а само една произхожда от високия свят (№ 1?) (Гочев 1999, 89). Впоследствие върховният бог (в херметизма) поражда напълно подобния му Небесен Човек, който по някаква причина слиза надолу през небесните сфери и виждайки своята сянка и отражение в природата, се влюбва в нея погрешно, тъй като образът на бога не трябва да се търси в природата. Те се съединяват и от неговото поколение възниква днешното човечество, което носи в себе си възможността да се издигне над съдбата (хеймармене), защото е наследник на Небесния Човек, който е независим от нея. От друга страна то е подчинено и на дела на Падналия Човек, подчинения и смесилия се с природата (Гочев 1999, 94).

раждат своя син-змия и заедно с него формират тройната змия, а от № 14, пренесен от *даената*, идва благородния дух на умрелия, съединен със своята същност (*даената*), в своето истинско “Аз” (алюзия за тази двойственост е факта, че мистът е облечен в дрехите на „богинята”⁴⁰). Схемата не предлага друга алтернатива за „транслация” (въплъщение) на благороден дух, освен тази от № 14, с духа на героя. Очевидно това е най-доброто дело в полза на социума, „за всички времена”.

Заместената богиня в № 2 е девствена. На дрехата ѝ не са изобразени «гърди». Затова и мистът (без «гърди»), префасониран като жена успява да заблуди змея. Той държи в ръцете си огледало, което означава, че «богинята» неминуемо ще встъпи в брак с триглавия змей⁴¹. Повече от очевидно е, при това положение, че между триглавия змей и героя ще избухне „война за богинята”. Тази война е между близнаци, които имат една плът, но различни характери. В тази война ще се борят доброто и злото, змеят-потисник-антагонист и героят-освободител. Богинята ще заеме страната на героя, което ще осигури неговата победа.

Муцуните на триглавия змей са насочени към долния ръб на апликация № 1, което може да означава, че този змей очаква нов герой от тази посока, за да го убие (както убива Загрей – „божието чедо”). Появата на душа през № 14 и „центъра на земята” вероятно е „изненада” за антагониста (все пак той е повече материя, отколкото ум, повече „преграда”, пред плодоносните сладки води, отколкото „сила”). Трите кучешки глави на змея в № 2 са статусите “вълче”, “войн-куче” и “военачалник на кучетата”, които ще преследва героя през периода на инициации, подпомаган от “богинята” – неговата женска същност (негова сестра и съпруга), която остава винаги в хтоноса. Този триглав змей (трибал?-б.м.) се свързва с Богинята в инцестна връзка, символизирана от огледалото, което тя “държи”, с характерен жест на “чистота”, в дясната си ръка. Датата на празника, която обобщава апликацията, е особено категорична – тя съвпада с древните **Гамелии**, което означава, че става дума именно за “брак”⁴².

На апликация № 2 са поставени **27 овули** (горе 3 + 2, от дясно 14 и от долу 6 + 2). От ляво (от към „центъра на земята”) овули не са отбелязани, защото това е „входът” на П-образната „пещера” („мистът” е застанал с гръб към този „вход” и сякаш „влиза през него”?).

Текущият лунен “пакет” е $60\text{C} = 5 \text{ “лунни години”} (= 5 \times 12\text{C}) = 4,85\text{☉} = 4\text{☉} + 311$ денонощия, което ни отвежда до **пределната дата 30. I**. На 27 Гамелион ($\approx 30/31.I$) в Атина се

⁴⁰ «Материалната душа» от №14, т.е. своеобразният андрогин, образуван от сливането на героя и *даената* в сексуален акт, преминава, в същотоили подобно «брачно (хиерогамно) състояние» в № 2, където мистът е травестиран (т.е. пак андрогин), облечен в дрехата на богинята. Очевидно «богинята» е една и съща. Само че в № 2 тя вероятно се нарича Кратея, която «в прегръдка» извежда Митос – «семето» из под земята и с това гарантира плодородието (в такъв случай хиерогамията от Боровската каничка, в долния регистър, ще означава сцената от № 14). Мистът в женски дрехи е алюзия за Митос и Кратея, уловени «в прегръдка», току що излезли под Слънцето, заобиколени от Еринии («вакханки»), които охраняват излаза от подземния свят.

⁴¹ Загрей се оглеждал в огледало, когато титаните го нападнали. Огледалото е основен атрибут на космическото божество в тракийския орфизъм, познат в значението му от елински извори (Фол 1990, 195). В рафинирания елински текст Загрей, като видял образа си в огледалото, “тръгнал след него и по този начин се разчленил на всичкото” (б.м. – срвн. миста, който вижда своя «троен» териоморфен образ = триглавия змей). Титаните хванали детето с помощта на известните играчки и го разкъсали (Фол 1990, 196). Очевидно в № 2 се е състоял митичния прецедент на «първата смърт», която естествено винаги е тази на самото божество. Смъртта прекъсва «безвремието» на божествената същност и точно затова схемата от Летница се задвижва «прекъсвайки безкрайното време», за да се роди «крайното» - символ на ограничения във времето човешки живот.

⁴² Полусферичните “перлени ямички” върху предната страна на долните части на дрехата на нереидата (в № 1) и на заместената богиня (в № 2), може да означават “спермата” („семето”), което е излял змеят-партньор. Такова (извънматочно) “зачатие” винаги ражда “чудовища”. Така е заченат Ерихтоний, кентаврите, такъв прецедент виждаме изобразен върху Голямата Разложка плоча (на нея героят е обвит от към гръба с назъбена начупена линия, която наподобява силно „змейски гребен”, отпред има изправен фалос, а пред него 5 спираловидни елементи, които означават „изхвърленото семе”).

чествали Гамелиите, а преди това (на 8 – 11/12 Гамелион) – Ленеите (= “първото раждане на Дионис”).

Единственото броене в апликация № 2:

Брой луни	Брой денонощия	Пределна Дата	цМеркурий	цВенера	цМарс	Други цикли	Локализация на множеството
36 (33+3)	1063	19 февруари (Антестерии)	9,16	1,82 (Вечерница)	1,55	3 Др.г. + 23д; 3 ☼. – 33д	Между първата и втората глава на змея (= датировка на средната глава на змея.
38 (36+2)	1122	19 април (Гергьовден?)	9,67	1,92 (залязваща Вечерница)	1,63	3 ☼ + 26д	Между втората и третата глава на змея (= датировка на 3-та глава на змея.
52 (38+14)	1536	7 април (пролетно равноденствие?)	13,23	2,63 (изгряла Вечерница)	2,23		Върху дясната стена на апликацията (отгоре ясно се вижда оставено празно пространство).
58 (52+6)	1713	1 декември (Зевс Георгос?)	14,76	2,93 (залязваща Вечерница)	2,49	4 Др.г. - 20д	Между десния долен ъгъл и опашката на змея.
60 (58+2)	1772	29 януари (Ленеи или Гамелии)	15,27	3,033 (изгряла Зорница)	2,58		Две овули в левия долен край на апликацията (= „обувките” на миста)

Крайният лунен пакет в № 2 е 60С, което прави една лунна Пентаетерида (= 62С) без нейната интеркаларна част (= 2С). Още тук следва да се изтъкне, че в първите две апликации от схемата (в № 1 и 2) се натрупва цикъл от 5 години, който се появява и в края на схемата като отделно множество – в апликации № 13 (и 14). С други думи схемата „генерира”, в началото, през 5 години, герой, който тръгва да се движи в нея, който (герой) накрая, навършил 30 години, преминал успешно всички нива на посвещение, се подлага на жребий, и, ако „богът реши”, приема доброволната смърт, в ритъм, отново през 5 години. С други думи схемата „генерира” герой през 5 години и приема (в откъдното) герой, отново през 5 години. Тази доброволна смърт, на избраници от тракийския елит, обезпечавя плодородието на общността, защото тя осигурява, непокътнато от смъртта, и дори „обогатено” от нея, едно висше мистериално познание, което героят предава на „миста” (от № 14 директно в № 2), благодарение на „чистотата” на даената.

Доброволната жертва винаги е правена в едноименен интеркаларен месец – този, който е вмъкван за изравняване с датата на пролетното равноденствие (т.е. „пролетен интеркалар”). Само и единствено в 30-годишния цикъл, изграден от 6 Пентаетериди, се редуват правилно и последователно есенни и пролетни интеркаларни месеци, през периоди от 2,5 троп. г. (срвн. Календарът от Колини). „Пратеникът при Залмоксис” е жертван винаги, единствено и само в пролетния интеркаларен месец, който се пада в края на всяка поредна 5-та година. И пак ще припомним „феноменът” на 30-годишния цикъл! Вместо презюмираните 12 интеркаларни месеца (по 2 за всичките 6 Петнтаетериди), за този период (от 30 години), се вмъкват само 11 такива. Т.е. един интеркаларен месец „умира” („отпада”), в края на 30-та година, както тракийският аристократ, посочен от жребия, „умира”, навършил 30 години. Тук не става дума за случаен феномен! Тук

астрономията определя времето и ритъма на жертвата (в един календарен лунно-слънчев цикъл), което се регистрира като феномен още в епохата на енеолита.

Празници, които могат да се свържат с “пределната” дата (30. I)

Тъй като датата се повтаря, като датировка, на апликация № 9, коментарите на съвременния съответен празник ≈ Св. Атанас (18 януари) са изнесени изцяло при коментарите на апликация № 9. Коментират се само античните празници, т.е. само Ленеите, тъй като за Гамелиите няма почти никакви данни.

Ленеите

По произход Ленеите са свързани тясно със Селските Дионисии (през месец Посейдеон), които завършвали към 24. XII⁴³. След приключването на винените празници в демите (т.е. по селата), всички се събирали в градовете – на един основен празник – Ленеи. Датата на Ленеите е несигурна (= 30-31. I или 23-24. I). Празникът е започвал вероятно на 19-ти Гамелион (≈ 23. I) с церемония по увенчаване, с бръшлян, на едно изображение на Дионис, наречено “бръшляновия Дионис” (листата на бръшляна са «сърца» - срвн. сърцето от № 14, което се транслира в № 2!). Може да се смята за сигурно честването на празника Ленеи в светилището Ленайон, в атинското предградие Лимне. Това била една голяма сграда, близо до най-стария храм на Дионис, отбелязана в няколко надписа. Името Ленайон произлиза вероятно от ληνός – “лин (чебър)” – уред за тъпчене и изцеждане на грозде. Дионис Ленеос бил възприеман главно като “бог на лина (чебъра)”.

Предполага се, че на Ленеите, върху лина били мачкани чепки грозде, оставени специално за случая цели. От тях се изстисквало прекрасно леко вино – така нар. *амброзия* – «напитка за боговете» (имало и празник Амброзии, който вероятно съвпада с Ленеите). Изборът на самото място бил свързан с обилието на вода, която се използвала при производството на вино. О. Jahn смята, че празникът Ленеи е изобразен на сцените с ритуалното тъпчене на грозде в лин (подобни са известни и от Тракия).

Момзен предполага, че в сградата Ленайон е имало специално изграден лин (преса за грозде), който е бил обществено достъпен и това място естествено се е превърнало в център за сборове по време на празниците на Дионис. Момзен предполага, че вътре, освен преса, е имало и една огромна бъчва (cuve), в която всеки гражданин, използвал пресата, оставял известно количество гроздов сок. Към датата на Ленеите този сок се превръщал в младо («лудо») вино (= «**първото раждане на Дионис**»). Предполага се, че на този празник е устройван пазар на младо вино (подобен е организиран и на Антестериите, но със зряло вино).

Ленеите били организирани административно от полиса Атина по времето на Пизистрат. По време на втората тирания те станали много известни, във връзка с въвеждането на трагедийните представления (през 536 г. пр. Хр.). В Миконос Дионис Ленеийски бил асоцииран със **Зевс Хтониос** и **Ге Хтония** (епимелетите на тези мистерии били ангажирани с покупката на жертвени животни за Ленеите). Организацията и предводителството на Ленеите, също като това на Антестериите, е оставено в ръцете на архонта-базилевс⁴⁴. И на двата празника е честван Дионис Елефтереус. Ленеите

⁴³ Ленеите и Зимното слънцестоене са датировки на апликации № 6 и 9 = две апликации с „катурнати мъжки глави”.

⁴⁴ В схемата от Летница празникът Ленеи се регистрира, като обобщаваща датировка, в две апликации (№ 2 и № 6), а Антестериите в една (№ 10).

се изграждат от процесия, жертвоприношение, дитирамбични конкурси и драматични представления (сатиричните такива били характерни за Големите Дионисии).

Апликация № 3

На третата по ред апликация е представен голобрад конник с много къса коса⁴⁵, който препуска в галоп наляво (по посока на движение в схемата). Той замахва с копието си (което държи в дясната ръка) над главата на коня. Героят в № 3 е неофит, който току що е отделен от майка си, т.е. току що е изваден от „гинекея“⁴⁶.

Задният (тъп) край на копието стърчи извън рамката на апликацията, с което е фиксиран лунен пакет от 85С и „пределна дата“ 19 януари ≈ празникът Антестерии (вж. № 10). Очевидно това копие „долита“ отнякъде и стърченето на дръжката му означава, като “на забавен каданс”, последния етап от вмъкването му в изобразителното поле на апликацията. Копието вероятно е „дар от бога” (срвн. „мълнията на Зевс”), т.е. от прародителя, към края на 7-та година от стартирането на схемата. Тук се забелязва връзка с апликация № 10, която се датира като цяло в Антестерии, на която конникът (и тук насочен по посока на движение в

схемата) прави възлияние с фиала, ознаменуващо края на саможертвените му подвизи. В същата тази апликация № 10 вече няма копие. Очевидно то е „отпратено”, на същия празник (дата) към първия конник в схемата (в № 3). Това е едно своеобразно „предаване на щафетата”.

Конникът носи люспеста ризница и (“медийски”?) плътно прилепнали панталони, които се сливат с обувките. Това е „константна униформа” за цялата схема, с малки изключения (в № 4 и 14). На двете ръце на героя, между лакътя и китките, вероятно са поставени златни предпазни шини⁴⁷.

В горния десен ъгъл на изображението, в буквалния смисъл на думата “залепена”, за гърба на конника, е поставена, като “емблема”, обърната надясно (обратно на въртенето в схемата) “конска глава със златни юзди и златна грива”⁴⁸. По-горе беше отбелязано, че конят вероятно е роден в

⁴⁵ Според А. Бошнакова торевтът е показал “по много ясен начин”, че има отрязана коса от тилната част на главата на героя в № 3 (Бошнакова 2000, 21). Това не е много сигурно твърдение.

⁴⁶ В „гинекея” момчето прекарва времето си до настъпването на инициационна възраст (= 7-8 години). Много често това отделяне е описвано в мита като смърт на майката или поне на единия родител (Маразов 1992б, 160). На схемата «гинекея» е означен едновременно от «пещерата» на апликация № 2 и триадата: баща-майка-син (= триглавия змей). Трите змии символизират «материалната грижа» на родителите за новороденото. Тази грижа е непрекъснатата, особено в началото, веднага след раждането. Затова и змиите са показани слети в едно цяло.

⁴⁷ Наблюдението е на А. Бошнакова, която твърди, че една от изобразените шини е била с формата на “спираловидна гривна” (Бошнакова 2000, 8). Такива шини са вероятни още за дясната ръка на конника от апликации № 5 и 9, за лявата от № 7, 8 и 10. На апликации № 4 и № 6 няма изобразени такива шини.

⁴⁸ Между двете уши на конското протоме Ив. Венедиков вижда “кръгла апликация със загатнато изображение” (Венедиков 1996, 8).

схемата, заедно с героя, от *хипокампа* и *нереидата*, в апликация № 1⁴⁹. Конят е “верен помощник на героя”, вероятно е негов близък. Протомето-“емблема”, зад гърба на героя, сякаш „излиза” („израства”) от неговия гръб (двойката кон-герой сякаш е „една плът”). Посоката на конското протоме е обратна на движението на героя, защото, на този етап от войнска инициация (в статут „вълче/кентавър”), героят се учи преди всичко да язди⁵⁰. Финалът на това обучение вероятно е ознаменуван от участие в състезанието на Бендидиите (вж. датата в прическата-кробила в № 5). Още тук следва да се отбележи, че над конското протоме е поставена единична овула, която е свързана с „пакет”, който дава „пределна дата” в лятното слънцестоене (вж. таблицата по-долу). Това е „пикът” в слънчевото греене, в активността на Слънцето, а конят, както знаем, е едно слънчево животно *raelexence* (два от пакетите в № 1, с *хипокамп*, също са свързани с лятното слънцестоене – вж. таблицата в № 1).

Неочакваната поява на люспеста ризница и предпазни пластини, още в тази “крехка” възраст на героя (ненавършил 8 години), както и коренно различните “леки” дрехи, от следващата апликация (№ 4), имат своето обяснение. Героят е самото “Слънце”, което е войн още в крехка детска възраст. Затова още от самото начало той притежава кон и „бойно снаряжение”.

На апликация № 3 са поставени **36 овули** (по реда на броене, след стърчащата опашка: 3 от дясно, 3 + 2 + 1 долу, 7 + 5 от ляво, 4 + 4 + 1 горе и 6 от горе-дясно).

Текущият лунен «пакет» е $96\text{C} = 8\text{☼} - 87$ дни, което ни отвежда до «пределна дата» **28. XII** – Зимните Кронии, т.е. “зимното слънцестоене”⁵¹. Няма по-добра възможност, от датата на зимното слънцестоене, в която “да се роди” Слънцето!

Недостигът, от 87 денонощия ($\approx 3\text{C}$), към 8 тропични години, е пълна аналогия на недостигът, в предходната апликация (№ 2), от 54 денонощия ($\approx 2\text{C}$), към 5 тропични години. И в двата случая този недостиг е равен на интеркаларната част в съответния цикъл (2C за 5-годишния и 3C за 8-годишния⁵²).

Раждането на Синът (Слънце) става точно на зимното слънцестоене, когато “се ражда новото Слънце”. Искам да подчертая, че това не е физическо, а “доктринално” раждане, свързано с първото инициращо посвещение в лоното на доктрината. В същата година, но 6 месеца по-рано (в лятно слънцестоене), се ражда (доктринално) и коня на героя, който във всички познати религии, неизменно се характеризира като “слънчево животно” (в българския фолклор “**юнакът се ражда с коня и расте заедно с него**” – те са “**братя**”)⁵³. Конската глава на *хипокамп* от № 1, заедно с двата „пакета”, датирани в лятното слънцестоене, показва, че конят също е „продукт” на хиерогамията в апликация № 1. Заедно с коня, героят получава и свещеното късо копие, което неизменно ще му служи до стъпка № 9.

⁴⁹ Във връзка с култа на коня многократно е бил интерпретиран известният мит за брака на Посейдон и Деметра в образ на жребец и кобила, от който брак се ражда Деспойна и конят Арион. В образа на кон Посейдон встъпва в различни връзки, включително и с Медуза, от която се ражда крилатия кон Пегас (Маразов 1992б, 367).

⁵⁰ Осем-годишният кон, за разлика от 8-годишно момче, е вече „завършен войн”.

⁵¹ Юнакът в българския фолклор се ражда точно в „поганите дни” (между 25 декември и 5 януари) и затова е „некръстен”.

⁵² Впрочем, първото по ред множество овули, на следващата по ред апликация (№ 4), е точно 3 (овули), което дава текущ пакет от 99 луни = 1 Октаетерида.

⁵³ В нашите народни песни много юнаци се наричат “детенце”, при това още не са кръстени, т.е. те са родени в «некръстените дни», между Коледа и Водици, както е и в този случай (27 декември е третия от «мръсните дни»). Те не са завършили войнската инициация, но пък се развиват с вълшебна бързина. Накрая, като свърши пътя на инициациите, юнакът “умира”, защото вече “не е дете” (Маразов 1992б, 162).

Интересно е да се отбележи пълния паралел на датите на раждането на коня и героя с тези на Йоан Кръстител и Исус Христос (= лятното и зимното слънцестоене).

Единственото броене в апликация №3:

Брой луни	Дни	Пределна дата	цМерк.	цВенера	цМарс	Други цикли	Локализация на множеството
63 (60+3)	1860	27 април	16+4д	3,18 (Зорница)	2,71	5 ☀ + 34 д	Между стърчащата извън пределите на апликацията опашка и десния горен ъгъл
66 (63+3)	1949	25 юли	16,8	3,34 (Зорница)	2,84		От ъгъла до задните крака на коня.
68 (66+2)	2008	22 септември	17,31	3,44 (залязваща Зорница)	2,92	5,5 ☀	Под тялото на коня.
69 (68+1)	2038	22 октомври (Тесмофорин)	17,56	3,487 (невидима)	3-23д	6 Др.г. - 41д	Самостоятелна овула между предните крака на коня.
76 (69+7)	2244	16 май	19,35	3,84 (Вечерница)	3,27	6 ☀ + 53д	Между предните крака на коня и острието на копието.
81 (76+5)	2392	11 октомври	20,36	4+55д (изгряла Зорница)	3,44		Между острието на копието и ъгъла на апликацията.
85 (81+4)	2510	19 януари (Антестерии)	21,63	4,3 (Зорница)	3,65		От ъгъла до стърчащата извън контура на апликацията дръжка на копието.
89 (85+4)	2628	3 юни	22,66	4,5 (невидима)	3,83		Между стърчащата извън контура дръжка на копието и конското протоме.
90 (89+1)	2658	3 юли (= 24 юни + 9 дни ≈ лятно слънцестоене)	22,91	4,55 (изгрев Вечерница)	3,87		Самостоятелна овула, поставена като „ухо“ или „рог“ върху главата на конското протоме.
96 (90+6)	2835	27 декември (зимно слънцестоене)	24,44	4,85 (Вечерница)	4,13		Между конското протоме и стърчащата извън контура на апликацията конска опашка.

Празници, които могат да се свържат с “пределната” дата (27. XII).

Всъщност, става дума за един-единствен празник – зимното слънцестоене, на което „се ражда” богът - Слънце. Това е цял един огромен комплекс от древни и съвременни традиции, който не може да бъде обхванат в цяла книга, камо ли в 3-4 страници от един текст. Само ще отбележа, че на 25 декември са родени: Сатурн, Атис, Митра⁵⁴, Исус Христос⁵⁵ и много др. божества.

⁵⁴ Скалата-майка ражда Митра (Слънцето) на 25 XII. Празникът е въведен в Рим около 353-354 г., по време на Сатурналиите (Камбъл 2005, 346). Очевидно имаме съвпадение на «раждането на Слънцето» с един от основните празници на Кронос (Залмоксис). Тук ще отбележа, че Кронос е паредрос на Хелиос още, защото, 365 луни са равни на един цикъл на планетата Сатурн + 20 денонощия (вж. таблицата на апликация № 12, по-нататък). Т.е. дните в слънчевата година (365) съответстват на «луните» (365) в «годината на Сатурн». В гръцката религия клетвения договор се покровителства от Хермес - посредникът между боговете и хората (Маразов 1992б, 78).

⁵⁵ Първоначално християнската църква признава само Възкресение Христово. Едва в края на III в. сектата на гностиците приела празниците Кръщение и Рождество. Василидис, един от водачите на гностиците, поставил Кръщение на 6 януари – ден в който елинистичния свят отбелязвал «раждането на Дионис». С. Райчевски не посочва източникът на това сведение, но вероятно се има пред вид една «стабилизирана», среднотатистическа дата за Ленеите (вж. № 2). Едва през 354 г. епископ Либерийс определил датата 25. XII за Рождество Христово (Райчевски 1987, 137).

Октаетеричните цикли в историята

На апликация № 3, за пръв път в схемата, се регистрира 8-годишен цикъл (без неговата интеркаларна част). Октаетериди са известни у много народи. Затова ще направя кратък преглед на някои от тях.

Още в коментарите на апликация № 1 беше отбелязано, че апликация № 15/0, която представлява умбо с кръг от 8 конски протомета, символизира “безкрайното въртене”, чието време е отмервано в ритъма на Октаетерида.

Венера и цикълът от 8 години

На различни места, в моята неиздадена дисертация, се спирам подробно на планетата Венера и паметници, които вероятно кодират нейното движение. Тук само ще отбележа, че с тази планета е тясно свързана лунно-слънчевата Октаетеридата, понеже 8 тропични години са равни на 5 синодични (т.е. «от звезда до звезда») обиколки на Венера. През тези 8 години планетата се показва последователно 5 пъти като Зорница и 5 пъти като Вечерница, т.е. видима е, в две различни положения на небето, общо 10 пъти (= «декада»; дали пък значението на декадата не се извежда точно от тази взаимовръзка? – б.м.). Венера е очевидно основното небесно светило в схемата от Летница, тъй като за нея се получават най-интригуващи данни. Затова съм сигурен, че за нея ще става дума тепърва в бъдещите астрономически анализи.

Октаетериди в Гърция

Питагор се скрива за 7 години в «подземно жилище» и излиза на 8-та

Според Хермип от Смирна и Ямблих, когато се появил в Италия, Питагор си направил подземно жилище, в което се скрил за 7 години. Той заповядал на майка си да записва на дъсчици всичко кога и как става и да му пуска тези дъсчици, докато не излезе. Майка му така и направила, а когато след време, т.е. на осмата година, Питагор се появил от подземното си жилище, като скелет, той отишъл в народното събрание на Кротона и заявил, че идва от царството на мъртвите. После прочел пред всички какво им се е случило през това време. Потресени присъстващите заридали, заплакали и от този момент започнали да почитат Питагор като бог (Попов 1995, 187).

Минос получава законите през 8 години, в пещерата на Зевс, на планината Ида (на о-в Крит)

Най-ранната успоредица на Питагоровия обред се открива в преданието за Минос, сина на критския Зевс, модел на античен законодател. На всеки 8 години Минос се оттеглял на планината Ида, в пещерата на Зевс, където влизал в пряк контакт с него. При тези периодични посещения той получавал от върховното божество заповеди и съвети, които съобщавал на хората. Излизал от пещерата с таблички, върху които били написани законите (Попов 1995, 189). Основна царска инсингия на Минос е двойната брадва, която вероятно е символ също и на 8-годишния цикъл⁵⁶.

Според Диоген Лаерций, когато бил на остров Крит, Питагор слязъл, заедно с Епименид, в пещерата Ида⁵⁷. После, като се завърнал на Самос, според Ямблих той намерил там една пещера, във

⁵⁶ В тракийски комплекти конска сбруя като централен елемент често може да се види двойна брадва, а около нея – също много често – са поставени общо 8 кръгли елементи (Китов 2006, 86).

⁵⁷ В тази пещера се намирал и „гробът на Зевс“. Изправяме се пред един много странен върховен бог, който не само че умира, но бива погребан. Това е идайският, или критският, Зевс, който е мистериално божество, преминало през смъртта (Попов 1995, 189; Венедиков 1992, 247). Затова този Зевс е Кронос (Залмоксис).

от града, и в нея прекарвал дни и нощи, *“като размишлявал, подобно на Минос – сина на Зевс”*. Философът приел пещерата като идеално място за контакт с бога (Попов 1995, 189). Питагор е смятал, че общуването на Минос със Зевс е дало божественото начало на справедливите закони на остров Крит⁵⁸.

Стептерион в Делфи, през 8 години

Плутарх ни е оставил описание на празникът Стептерион (Στεπτήριον), който се чествал веднъж на всеки 8 години в Делфи и отбелязвал очистването на Аполон, след убийството на Питон (DAGR, Stepterion; вж. подробно Лазова 2001, 55-56). Момчето, което дирижира целия този ритуал, е на възраст от 7,5-8 години, понеже на тази възраст Аполон убил Питон (МФ 1990, Аполон). Убийството на триглавия змей в схемата от Летница, става на три етапа, в три стъпки, с три отрязани глави, средно през периоди от 8 години. Защото апотеоза в «декадата» (= апликация № 10) съвпада с период от 24 тропични години, т.е. три Октаетериди. За съжаление датировката на празника Стептерион не е сигурна⁵⁹.

Други два Октаетерични, експиаторни (очистителни) ритуали, в Делфи, са Херойс и Харила (Лазова 2001, 33).

Драконът от Тива и изкуплението на Кадъм (8 години служба на Арес)

Преди да основе град Тива, финикиецът Кадъм убива местния дракон – син на Арес. За да изкупи прегрешението си той бил принуден да служи на бог Арес в продължение на 8 години – срок, който и в Делфи, се смята за «очистителен», при убийството на дракон (Динков 1999, 207; Василева 2005, 9). Драконът е символ на местния родствен и политически суверенитет. Следователно неговото убийство, през 8 години, отбелязва цикълът Октаетерида като специфичен период на династични очистителни ритуали.

Порфирий (в “Живота на Питагор”, 17) разказва, че когато Питагор дошъл на остров Крит, той първо получил очистване с «камъка на мълнията», от един от Идайските Дактили. *«В ранни зори той се просвал с лице към земята при морето. Нощем пък, близо до една река, той намятал руното на черен овен, слизал в пещерата, която наричат Идийска, покрит с черна вълна, прекарвайки там определените от обичая 3 пъти по 9 дни»* (= 27 дни) (Венедиков 1992, 247-248). Нямахме да коментирам този дълъг пасаж ако не беше числото 27 – на дните, които Питагор престоява в пещерата на критския Зевс. Защото 27 са овулите, нанесени по ръба на апликация № 2, която съдържа изображение на мист (в инициация) в пещерна среда. Очевидно това не е просто някакво съвпадение. Тук е мястото да изкажа хипотезата, че е възможен и прочит на овулите в схемата като «деноношия», тъй като основният цикъл (от 30 години) се натрупва до апликация № 12, т.е. до пределното множество от 371 луни, което е само с 6 деноношия повече от 365 = 1 тропична година. Тази тема тепърва следва да се разработи. Но още тук искам да изтъкна факта, че овули, приети за деноношия, се документират доста сигурно и на апликация № 6, във връзка с изявата на Сароския цикъл на затъмненията (вж. коментарите в № 6).

⁵⁸ Затова следва да се приеме, че и Залмоксис, по време на 3-годишния си престой в «подземното жилище», е получил, точно тогава, именно от там, законите на Хестия. В това «подземно жилище» задължително следва да се документира «огнище» (= аниконичен образ на Хестия). Налага се идентификация със Сборяновските вкопани, подмогилни съоръжения, снабдени с огнища - есхари, върху които е поставена по-голяма или по-малка част от кремиран човешки индивид. Това са «гробници на Залмоксис».

⁵⁹ Според Момзен той се чества на 7-ми Букатиос (= 7 Хекатомбайон в Атинския календар ≈ 18-19. VII), което отговаря точно на «Горещниците», на «лятната хиерогамия» и на големия празничен комплекс Св. Марина/Св. Илия. Важно е да се отбележи, че на “Горещниците” (15, 16 и 17. VII) активността на змиите, т.е. и на Питон, е в своя апогей. Според Usener датата е 23-ти Илайос – празник в чест на превземането на Троя (= 23-ти Таргелион в Атинския календар ≈ 22-23. V), което отговаря приблизително на Бендидиите в Пирея (19-20 Таргелион). Разнобоят в предположенията създава несигурност. И все пак бих предпочел първата възможност.

8-годишен очистителен празник на о-в Лемнос

През 9 години, за 9 дни, на Лемнос угасявали огньовете, за да ги запалят отново, с «нов огън», донасян на кораб от остров Делос (където са родени близнаците Аполон и Артемида⁶⁰). Всъщност, споменаваната «енеаетерида», като цикличност на този празник, означава Октаетерида. Цикличността и тук е «изкупителна» (заради така нар. *lemnia kakon* – „лемноските злодеяния”), т.е. аналогична на «драконоубийствата», които също се наказват с очистване за период от 8 години⁶¹.

Цикли на обучението при питагорейците

Новопостъпилите, при питагорейците, прекарвали 3-годишен проверочен период, след това 5 години били безмълвни слушатели (на гласа на Питагор, който проповядвал зад завеса) и накрая, след общо **8 години обучение**, получавали правото да видят Питагор (Фол 1986, 160).

Арефора на 7 години

От Аристофан научаваме, че 7-та година е преломен момент в живота на атинските момичета. Те встъпват в нова възраст, когато стават арефори. По време на мистичния нощен обред, арефората слиза в страшното подземие, носейки кошница, чието съдържание не познава (Котова 1995, 152) (вж. още № 11).

Баал излиза на 8-та година

Канаанския бог Баал, който минава през смъртта, прекарва в гроба си 7 («гладни» за народа) години и на 8-та излиза на белия свят, донасяйки плодородие и благополучие. Според Венедиков Баал и хетския бог на бурята от Нерик изграждат финално образът на „критския Зевс”, за който стана дума по-горе (Венедиков 1992, 247-248, 331; Попов 1995, 189-190).

Степени на консекрация в иранския свят

Обучението на свещеници (= *атаурван* – „баща на Урван (душата)”) у индоиранците започвало още на 7-годишна възраст и било изцяло устно, тъй като те не познавали писменост. То се състояло в изучаване на обредите и основните положения на вярата, но също така в овладяване на изкуството на импровизацията, в стихове, призоваващи боговете, в заучаването наизуст на най-великите *мантри*, установени от по-ранните мъдрци. Иранците смятали, че зрелостта се достига на 15-годишна възраст (т.е. в № 6 – по нашата схема). Това е вероятната възраст, на която Зороастър е станал свещенослужител (Бойс 1987, 27).

Митридат VI Евпатор

Според Юстин, още 7-годишен, Митридат избягал в горите да ловува и там прекарал цели 13 години (Justin. XXXVII, 2). Очевидно ловът и военските инициации започват, за иранец, на 7-годишна възраст (с обучение в езда и лов), протичат изцяло в планинска среда (далеч от «родното място»; срвн. спартанските *крипти*) и завършват на 20-годишна възраст (б.м. – може би възрастта

⁶⁰ В нашия фолклор изрично се уговаря, че нов огън се взема от дома на близнакия (Маразов 1992б, 296).

⁶¹ В Тракия обектът, от който е взиман подобен огън, без съмнение е централното светилище на бесите (според мен то е било на връх Бабяшка чука в СЗ Родопи). В Атика огънят, който е вземан от Притания, също е бил донасян от остров Делос (Маразов 1992б, 298). Вероятно точно с такъв огън са палени и факлите на ефебите, напреварващи се с коне в Пирея на Бендидиите.

все пак е 19 години?) с достигането на статуса «войн». В схемата този период е означен от приложения № 3, 4, 5, 6 и 7 (№ 8, 9 и 10 са свързани с достигането на званието «жрец»)⁶².

Апликация № 4

На четвъртата по ред апликация е изобразен безбрад конник, в галоп надясно (срещу движението в схемата), замахващ с копие (в дясната ръка!⁶³), което е представено като “крив и къс, дебел кол” (Венедиков 1996, 14). Тази “небрежност” е намек за пълната безпомощност на героя (който е само на 11,5 години), поставен в позиция на „саможертва”. Това е единственият конник, в цялата серия апликации, който не е облечен в (люспеста) ризница, като всички останали, но в дълга до бедрата дреха, изтъкана от “човешка материя” (вероятно ленена?). Същата материя се среща в апликации № 2 (= част от дрехата на „миста”/”богинята”) и № 14 (= героят и жената с вейката)⁶⁴. Само на тази апликация героят е запасан през кръста с тънък колан – неоспорим знак за инициация в култа на

⁶² Канаанският Ел (Баал) отправя 7-те си сина, „в диви места, където има само камъни и дървета”, където те трябва да преживеят 7 години (Венедиков 1992, 132). Очевидно тук става дума за „кентавърския”, „вълчи”, първи период на инициация, на младия воин, който отговаря на № 3, 4 и 5 от Летнишката схема.

⁶³ Единствен от дясно движещите се конници. Другите двама конници надясно (в № 6 и 9) държат копието в лявата си ръка.

⁶⁴ И. Маразов забелязва, че дрехата тук е същата, каквато „носят току що посветените младежи в кнеמידите от Аджигьол и Златиница-Маломир” (Маразов 2007b, 101).

В изображение на червенофигурната хидрия от Башова могила (изработена около 430 г. пр. Хр.), хиерогамията на богинята е свързана с даряване на дреха и преобличане в тази дреха. Пристигащите на острова Диоскури са облечени в хламиди, с петасоси на главите, с по две копия в ръцете (Маразов 1999, 39-44). Второто копие вероятно се появява като «спасително», изпратено от богинята, в края на първото ниво на посвещение (в № 4), когато героя се противопоставя на исполински глиган (срвн. мотива от каничка № 159 от Рогозенското съкровище). Отбелязвам това защото второто копие, което ще видим на апликация № 5, очевидно е придобивка от коментираната тук апликация № 4. То вероятно е дар от богинята на героя, преминал първо ниво на посвещение (№ 3/4).

богинята⁶⁵. Едва проходящият герой очевидно има нужда от непрекъснати напътствия, които му дава богинята, чиято глава (идентична с тази на *нереидата* от № 1; с дълъг кичур коса зад врата) е представена зад гърба му, два пъти по-голяма от неговата, обърната към него, сякаш му нашепва съвети и му посочва правилния път.

С тази богиня героят се свързва на 11,4 годишна възраст, т.е. “в средата на 12-та година”, преминавайки очевидно границата между детската и младежка възраст. Първата саможертва на героя-дете очевидно е несъзнателна. Защото тя следва предписанието (заповедта) на бога, дадено на неговите родители. В Битие (22) Авраам е заставен да жертва 11-годишният си син, по заповед на бога⁶⁶. Момичетата, посвещавани на Артемида “Арктейа”, по време на Браурониите видимо изглеждат между 8 и 13-годишна възраст (Kahil 1977, 86)⁶⁷.

Интересен е отговорът на въпроса: защо поясът (на кръста на героя) се среща само в тази апликация (№ 4) и в никоя друга? Например не се среща в № 14, където дрехата на героя е същата – от “човешка материя”. Очевидно в откъснатия герой е “разпасан”, т.е. той вече „не е войн”, той вече не е обвързан с дългове към богинята, а точно обратното – изпълнил е всички свои задължения и се радва на блаженство „в тракийското небе”. Коланът в № 4 е „спасителен дар от богинята”, но и «оброк». За това, че богинята ще се слее с героя, след смъртта (ако, разбира се, той продължи успешно по «правия път»; не случайно съпругата от «брачната сцена» от Боровската каничка, държи в ръцете си лента-колан). Това обещано “блаженство във вечността”, илюстрирано добре на апликация № 14, е основанието за вярата на траките в безсмъртието (и щастieto в Отвѣд). Затова те загивали без страх на бойното поле и са оставили толкова силна следа в античните извори като сурови и безпощадни войни. Перманентното състояние на война в Тракия, познато и като „невъзможност за обединение на отделните племена”, е следствие именно от тази постоянна нужда, на всяко следващо мъжко поколение, от войнски инициации (поне до края на втора степен), част от

⁶⁵ Схолиаст към Аполоний Родоски ни осведомява, че “*посвещаваните в самотракийските мистерии връзвали пурпурни ленти около коремите си*”. Този атрибут е характерен за почти всички мистерии, тъй като ясно обозначава “обвързване” (Маразов 1992б, 141). В Атина «запасването» на юношите е специален ритуал, извършван под покровителството на Атина Зостерия (Paus. 9. 17; Маразов 2005, 60). За съжаление датата на този ритуал не е известна. Може да се предполага, че е някъде «в средата на лятото», както се датира коментираният тук апликация, още повече, че големият сбор на мистите в Самотраки също е бил организиран «в средата на лятото».

В индоиранския свят, на който принадлежат и траките, запасването с пояс е било един от най-важните моменти в обредните посвещения. Във ведическия ритуал Упанаяна, това е равносилно на посвещение на детето като «брахман-ученик». У иранците на Авеста запасването означава приемане на юношата в общината на последователите на Зороастър, което се случвало между 12-та и 15-та година от живота на младия зороастриец (Бессонова 1983, 22-23). Иранските млади войни получавали при изхода от инициацията “вълчи колан” (Маразов 2008, 70). Характеристиката „вълчи” показва, че войнът е преминал своята „вълча/кентавърска” инициация. И наистина, апликация № 4 е краят на това първо инициационно ниво.

Семантиката на пояса е била разпространена и в днешните западноевропейски земи. На котела от Гундесруп майсторът без съмнение прави семантична разлика между запасани и незапасани фигури (Маразов 1991, 79).

⁶⁶ В Битие 22, Бог изкушава Авраам, казвайки му да отиде на определено място и там да принесе в жертва любимия си син, който тогава бил на 11 години: “*Взemi едничкия си син Исаака, когото ти обичаш, и иди в земята Мория, и там го принеси в жертва всесъжжение на една от планините, която ще ти покажа*”. Всъщност планината Мория е мястото на бъдещия Ерусалимски храм. Този връх бил в средата на планината Сион (= “Планината на сигнала”). Еврейските легенди разказват, че Авраам познал планината Мория отдалеч, защото видял от горе “*огнен стълб, издигащ се от земята до небето*” (б.м. – срвн. светилището на бесите). Готов да изпълни божията заповед, патриархът в последния момент научил, че това е само изпитание за неговата вяра: ангел господен му посочил овен, в близките храсти (Сичин 2005, 194).

⁶⁷ Според текст на Аристофан в “Лизистрата”(V. 641-646): “*След 7-годишна възраст бях архефора; на 10 години стривах зърно за нашата Господарка; после преоблечена в шафран станах мечка по време на Браурониите. Накрая вече като голямо и красиво момиче станах канефора и носех наниз от сухи смокини*”. Този празник отбелязва навлизането на момичетата в пубертета, на 11-годишна възраст (Kahil 1977, 87, 89).

които са свързани с воденето на истински военни действия. Полета на тази изява традиционно са планините. Но вероятно много често жертва са ставали територии на съседни племена. Затова конфликтите в Тракия са били, в общи линии нескончаеми, и според елинските извори „бог Арес живее в Тракия”.

На апликация № 4 са означени **45 овули** (3 + 6 от дясно, 14 долу, 3 + 7 от ляво и 8 + 4 от горе). Текущият лунен «пакет» е $141\text{C} = 11,5\text{☼}$ – 36 дни, което ни отвежда до «пределната» дата **17. VIII (пълнолунието в същия месец се пада на 2-3 август).**

Единственото броене в апликация №4:

Брой луни	Брой денонощия	Пределна Дата	цМеркурий	цВенера	цМарс	Други цикли	Локализация на множеството
99 (96+3)	2924	26 март (пролетно равноденствие)	25,2	5+2д (току що изгряла Зорница)	4,25	8 ☼ + 2д	Между ъгъла и острието на копието
105 (99+6)	3101	19 септември	26,73	5,31 (Зорница)	4,51	9 Др.г. – 19д	Между острието на копието и предните крака на коня
119 (105+14)	3514	6 ноември	30,29	6+9д (току що изгряла Зорница)	5,11		Между предните крака и ъгъла, под тялото на коня
122 (119+3)	3603	3 февруари	31+7д	6,17 (Зорница)	5,24		От ъгъла до опашката на коня
129 (122+7)	3809	28 август	32,84	6,52 (току що изгряла Вечерница)	5,54	11 Др.г. – 2д	Между опашката и ъгъла (при катурнатата глава)
137 (129+8)	4046	21 април	34,88	6,93 (невидима)	5,89	11 ☼ + 28д	Между ъгъла и главата (и горния край на копието)
141 (137+4)	4164	17 август	35,89	7,13 (Зорница)	6,06	12 Др.г. + 5 дни	Между главата (и дръжката на копието и ъгълът)

Празникът определено е свързан със „средата на лятото” и условно може да бъде наречен „лятна хиерогамия”⁶⁸. Няма съмнение, че датата е съвпадала с големия пилигримски празник в Самотраки, свързан с изгрева на Сириус в края на юли и началото на август⁶⁹.

Хиерогамията едва ли е продължавала само един ден⁷⁰. Мисля, че тук става дума за по-комплексен празник, който включва, според гръцката терминология, игри, състезания и угощения, освен всичко онова, което е закрито от самата мистерия. Вероятно става дума за един празничен цикъл, който е започвал от датата на летните Кронии (\approx 23-24 юли) и е завършвал приблизително точно на днешния празник Голяма Богородица (= 15 август; периодът от 1 до 15 август днес е свързан

⁶⁸Честването на тази хиерогамия в средата на лятото подхожда добре за планинските земи на Тракия. Знае се, че основните мистериални центрове, не само в Тракия, но и в Мала Азия, са били разположени предимно в планински области, често изолирани, но прохладни през лятото. По това време навсякъде в планината се намира и храна.

⁶⁹ Според Маразов датата на големия сбор на мистите в Самотраки е между 19 и 25 юли (Маразов 2007, 63).

⁷⁰ Известно е, че само тайната част от Елевсинските мистерии е била с продължителност от 3 дни, а повече от 10 дни са продължавали, като времетраене, различните шествия, игри, състезания и пр.

с «Богородична задушница»⁷¹. Интересен е изводът на Ст. Райчевски, че в Странджа се документира взаимна заменяемост между Богородица и Св. Марина, което характеризира последната като една архаична Велика богиня-майка (Райчевски 2008, 13).

Сириус и мистериите на Самотраки

Както се отбеляза по-горе мистрите се събирали на Самотраки през лятото, при изгрева на Сириус (*Canis maior*) – в най-горещото време през годината (Dumesil 1968-1973, 21-24). През античността се вярвало, че Сириус е звезда особено опасна за децата, т.е. за онези, които все още не са били инициирани (Маразов 2007, 38). Героят в № 4 на практика е дете, което се спасява с инициация в култа на богинята.

Възможно е тази дата в годината да има отношение и към Дионис, тъй като той е *pyrogenes* – “роден от огън” или *pyropes* «чедо на огъня» (Маразов 1994б, 97). Пиндар нарича Дионис “чистата светлина на лятото” (*Pindari Carmina. Fr. 140, Browa*). На една чернофигурна ваза пък Дионис е наречен “светлината на Зевс”. Като *светлина* Дионис се свързва със Сомата и Хаома, които също “блестят” и дори е сравняван с хварна (Маразов 1994б, 98). В гръцката митология съществува версия, според която лозата била родена от кучето на Орион, т.е. от Сириус (Strabo 9.4.10)... Може би е правомерно твърдението на И. Маразов, че оракулът в храма на Дионис (този на бесите) е бил даван в началото на сезона на реколтата – под изгряващия знак на огнения Сириус (Маразов 1994б, 99).

Сириус и хипербореецът Аристей

По сведения от времето на Аристотел, веднъж когато настъпила суша, жителите на егейските острови се обърнали към оракула за съвет. Той им заповядал да повикат сина на Аполон (и нимфата Кирене/Пирене), хипербореецът Аристей. На върха на остров Кейос Аристей издигнал висок олтар, на който жертвопринасял на Зевс Икмайос (“който носи дъжд”) и на Сириус – звездата куче (в специален ботрос). Жертвоприношението започвало през нощта, преди изгрева на звездата, около ботроса, а след ритуалите продължавали при олтара на Зевс (б.м. – в средата на 4 в. пр. Хр. Сириус е невидим между 27 април и 5 август). W. Burkert предполага, че на звездата е принасян овен, тъй като Аристей е почитан като покровител на овчарите и пастир на стадата на Аполон (Фол В. 2001, 58-59). Интересно е, че в края на житейския си път Аристей посетил в Тракия (в околностите на Хемус), където бил инициран от самия бог Дионис в тайните му култове. След като престоял известно време в околностите на Хемус, той никога повече не бил видян от хората. От този момент започнал да получава почести като безсмъртен не само от варварите, но и от самите гърци (Фол В. 2001, 58-59).

Сириус в Египет

Египтяните наричали Сириус Сотис и го смятали за «звезда на Изида». Изглежда че, при вида на изгряващата утринна звезда, египтяните (а и вавилонците) са правели асоциацията, че това е богинята на живота и любовта, която се появява за да оплаче умрелия си любим и да го възкреси от мъртвите. Изгревът на Сириус е означавал за египтяните начало на свещената (нова) година (Фрээр 1983, 347). В древен Египет едно от най-главните събития в живота на обществото било срутването на дамбите и пускането на водата в полето по каналите. В Кайро това събитие като правило протичало между 6 и 16. VIII и било придружено от ритуали (Фрээр 1983, 347).

⁷¹ Отдавна е известно, че Голяма Богородица е «покрила» древен комплекс от ритуали в чест на Великата богиня-майка.

Празниците, които могат да се свържат с “пределната” дата (17. VIII), представят цял един списък от възможности:

1. Спартанските Карнеи (= 7-15 Метагейтнийон \approx 15-16. VIII),
2. Атинските Панатинеи (= 24-29 Хекатомбайон \approx 4-10. VIII),
3. Атинските Синойки (= 16 Хекатомбайон \approx 27-28. VII), и
4. Атинските Кронии (= 12 Хекатомбайон \approx 23-24. VII).

Тъй като пълнолунието се пада на 2-3 август, склонен съм да предпочета съответствие на тракийския празник с атинските Панатинеи. Още повече, че има открити в Тракия артефакти, свързани с изображения на игри, директно свързани с Панатинеите. На Панатинеите в Атина се събирали всички йонийци. На тракийския еквивалент на този празник (= „лятната хиерогамия“) вероятно са се събирали „всички траки“, около техните големи култови центрове (например „в зоната на бесите“, при „централното светилище на Дионис“).

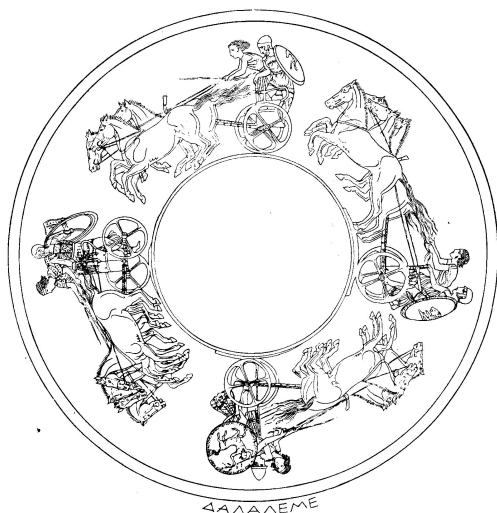
Спартанските Карнеи (DAGR Karneios)

Както Панатинеите са били празник на «всички йонийци» (т.е. Атиняни), така Карнеите (наричани още Адонии), чествани в Спарта, са празник на «всички дорийци». Датата е 7-15 Карнейос (т.е. от първа четвърт до пълнолуние) = 7-15 Метагейтнийон в Атинския календар \approx 15-23. VIII (според средната статистическа по Метоновите интеркалации). В Гърция това е времето когато всички зелени треви изсъхват и водата намалява драстично.

Карнеите са изкупителен летен празник, който отбелязва трагичната смърт на хероя Карнос (Карнейос). Важно е да се отбележи, че аналогичния празник (Арнис) у аргивците е «каникуларен», т.е. свързан с изгрева на звездата Сириус, както е и в Самотраки. Интересно е също да се отбележи, че името Карнейос у аргивците е заменено от Линос, който е свързан, без съмнение с празникът Ленеи (= датировката на първата катуричната глава в № 6).

Празникът започвал със свещена процесия. Към него, по време на 26-та Олимпиада, били добавени музикални конкурси с артисти от цяла Гърция. Спартанците нямали право да тръгват на военен поход преди 15-то число на месец Карнейос, т.е. преди Карнеите да приключат официално като празник.

Отбелязвана многократно е и връзката на Карнеите с култа към Адонис (в Сирия и Вавилон), който, също като свежата растителност, «повяхва» и «умира» в средата на лятото⁷².

Панатинеите и фиалата от Башова могила

Върху една сребърна фиала от богатото погребение в Башова могила (произведение на атическата торевтика, открито заедно с ритон, киликс и кантарос, три от съдовете са с надпис: DADALEME), при с. Дуванлий, пловдивско, е изобразено състезанието на апобатите по време на Панатинеите (\approx 4-10. VIII). Това състезание възпроизвеждало ритуално подвига на Атина, по време на гигантомахията, която тичала след

⁷² Смъртта на Адонис (Гамуз) се чествала под пронизителния вой на флейти, всяка година в средата на лятото (Фрззер 1983, 308). Но, което е още по-интригуващо. Според една от митичните версии, Адонис е убит от глиган, по време на лов. Следователно с този подвиг, изобразен на каничка № 159 от Рогозен (с чудовищния глиган и «второто копие», изпратено от богинята), е означен края на първото ниво на посвещение. При това съвпадат и датите – и в двата случая става дума за «средата на лятото».

колесницата на Зевс (Маразов 1994б, 17). На фиалата са изобразени 4 квадриги с по двама войни, в ритуален *агон* на ляво (т.е. обратно на движението на Слънцето; вж. изображението горе в ляво), по време на който, в движение, се разменяли кочияшите – *анобати* (Маразов 1992б, 48). Името DADALEME, което се среща на общо три съда от погребението, е интерпретирано като «лично име» (Филов 1934, 63, обр. 80), но според мен означава «дар на богинята», с което е означена принадлежността на съда към храмов инвентар⁷³.

Атинските Кронии от 12-ти Хекатомбайон

Атинските Кронии от 12-ти Хекатомбайон се центрират статистически точно (по Метоновите интеркалации) в датата 23-24. VII. Това е празник, който ознаменува края на жътвата в Атика. Името Кронос, в елински контекст, се свързва още с пролетното равноденствие (= пролетни Кронии) и зимното слънцестоене (= зимни Кронии ≈ Сатурналии). Тъй като Кронос е Залмоксис, а героят в нашата схема е точно Залмоксис, следва да се отбележи, че гръцките празници на Кронос се откриват, всичките до един, в схемата от Летница, кодирани като датировки на цели апликации (№ 3, 4, 5, 7, 8 и 9). Този факт едва ли е случаен.

Персийски празник в средата на лятото

Според «календара на Дарий» иранците си служели с още един новогодишен ден – *mihragân* (празник на Митра), който се падал «в средата на лятото». Този празник е разбран като край (на света) и ново начало, защото растенията по това време на годината спират растежа си, плододават и изсъхват, а животните спират половата си дейност. За начало на света персите смятали Навруз (пролетното равноденствие), защото тогава ставало обратното (Елиаде 1994, 81).

Св. Марина (17 юли) и Св. Илия (20 юли)

Този празничен комплекс е от изключителна важност за схемата, тъй като Св. Илия е Илиос-«Слънцето»⁷⁴ – небесният бог-огън от апликация № 1, а Св. Марина е «водата»⁷⁵ (т.е. земята), в

⁷³ Името се извежда, според мен от *dada* – «богиня» и гр. λήμμα – «вземане, доход, печалба, бакшиш»; срвн. друго едно известно име – Дидюкаймос, което означава буквално същото («богатство на богинята») – от *dada/dida* – «богиня» и *kaĩmos*, сродно с *keĩmelia* – «скрито богатство».

⁷⁴ Всички изследователи в областта на сравнителното изучаване на религиите са единодушни в преценката си, че Св. Илия е християнският наследник на езическите главни богове на небесните мълнии от типа на гръмовежда Зевс и слънчевия Хелиос. Илия на гръцки означава «Слънце» (Попов 2008, 304).

Св. Илия е изобразяван като колесничар на квадрига, чиито юзди са слънчеви лъчи (Фол 1986, 42). Една от най-ценните икони на Св. Илия се пази в църквата на с. Българи. В горния и десен ъгъл е нарисувано Слънце. Слънчевите лъчи преминават в сини поводи, които се сплитат. Св. Илия ги е хванал, вече сплетени, за да управлява впряг от 4 крилати розови коня. Той е седнал на трон-четириколка. Под него са изобразени светци, които го поздравяват с вдигнати нагоре ръце, с отворени длани и разперени пръсти (б.м. – не ели това жетът на чистота, познат и от нашата схема?). Същият поздрав към Илия е изобразен и върху иконата му в църквата в с. Граматиково, на която той пак управлява квадрига. Това е най-разпространеният в Средиземноморието поздрав към Слънцето (Фол 1990а, 448).

⁷⁵ Ако името Марина може да се изведе от тракийски, то би означавало «голяма вода» (Фол 1986, 41). Този образ е толкова наситен с идеи от индоиранския културен кръг, включително с идеята за огъня в «огнената Марина», че наслоявания върху него, от други култури, не са му повлияли особено. Жената-девственица е една-единствена в тракийското доктринално мислене и тя е Великата богиня-майка. До IV в. пр. Хр. тя не е изобразявана (Фол 1990, 198-200).

Св. Марина е зачената, след като майка и се обръща към Слънцето (Св. Илия) с молба за помощ. Но тъй като тя е и богинята в № 1, от това следва, че тя е едновременно сестра, съпруга и дъщеря на Слънцето, т.е. Св. Илия (а според Фол и негова жрица). Св. Марина, разбрана като «сладката плодоносна вода», е именно тази «похитена вода», която змеят държи в пещерата и за да я пусне изисква жертви.

В преданията на населението от Централна Гърция, Епир, Тесалия и Гръцка Македония Св. Марина се слави като победителка над змея-господар на подземните лековити изворни води (Попов 2008, 300).

същата апликация (№ 1). Тяхното сливане образува духът-демиург «Апам Напат» - «огън сред водите», който символизира демиургичния акт на сътворението на живота (в № 1). Според легендата Св. Марина е сестра на Св. Илия, който е наследил древноезическо божество на гръмотевицата и светкавицата и също се почитал “от огън” (Георгиева 1972, 159). **Св. Марина е «заместената богиня» в № 2.** В с. Стоилово, Странджа, на нейния празник се устройвал така нар. “*лефтерски панагир*”. Той бил посещаван от всички околни села⁷⁶. Според преданието Св. Марина била *лефтера* (мома), която живеела в една дупка (т.е. «пещера»⁷⁷) **и се преобличала в мъжки дрехи**, «за да се спаси» (б.м. това е инверсниия образ на миста, преоблечен в дрехите на богинята, който заема нейното място, но «в нейните дрехи», именно «за да се спаси» от змея, който обитава същата «дупка», т.е. «пещера»). Св. Марина загинала в м. Остра чука, където после излизила вода и построили манастирче (параклисче). Тази местност била посещавана, на нейния празник, предимно от млади хора⁷⁸. Вътре в процепа влизали само *лефтери*, чиито майки и баби ги пазели отвън (т.е. вътре се разиграва сценарият на една древна «хиерогамия»⁷⁹). До аязмото колели курбан (СбСДС 1990, 276).

Според Ал. Фол празникът Илинден (20 юли) има хето-лувийски, соларно-хтоничен произход, а името Илия е славянизирано тракийско название на празника на гърма и на огъня, от най-древния слой на тракийската именна система, от епохата на трако-хето-лувийските изоглоси (Фол 1986, 39). Сред рупското население, както и сред преселниците от Мала Азия в Странджа, Св. Марина (17. VII) е известна като “висия” (б.м. - дума, която е сродна с албанската *besea* – «вяра», и която се съдържа в името «беси») (Фол 1986, 41).

Култът към Св. Илия, който има сигурен малоазийски, соларно-хтоничен произход (Фол 1980, 86), се изповядва на високи открити места, от които се открива красива гледка към околността. В устроените по тези места параклиси се намират две основни реалии – свещено огнище⁸⁰ и свещен тъпан (който се изнася само на празника на светеца; Фол 1990а, 448). **В района на Странджа е много популярна легендата за елена (сръндак), който идвал всяка година на Илинден**, за да се принесе в жертва. По тази важна тема привеждам сигурни тракийски паралели в анализите към апликация № 13.

В празничния комплекс на Св. Марина се появяват и «близнаци». На нейния празник (на 17 юли) не се работи нищо, в къщи и на полето, «против огън и пожар». Тогава двама братя-близнаци добиват «жив» («нов», «Божи») огън, който според поверието предпазва селото и неговите обитатели от болести и епидемии, от самовили и вампири. Изглежда Св. Марина («водата»), като истинска «слънчева невеста» (Попов 2008, 252), «приютява» този «нов огън», точно както в иранската

⁷⁶ На Илинден (20 юли) младите овчари в Румъния се връщат в населените места и заедно с родителите си организират общоселски забавления. На тях се стремят да направят своя избор на бъдеща съпруга (Попов 2008, 281). Очевидно това е аналог на «лефтерския панигир» на Св. Марина, но устроен три дни по-късно.

⁷⁷ Хтонизмът на Св. Марина е изразен в представата за пещерата, в която тя живее и държи заключени най-вече змиите (б.м. – срвн. трите змии от № 2!). В тази пещера тече водата на очистването, водата на безполовото забременяване. Тази вода се «охранява», «запушва» и «отнема» от «воден змей» (срвн. епитетът на Асклепий-Херос от светилището при Баткун – *Зилмидренос* – етимологията е на Вл. Георгиев, цит. от Маразов 1992б, 60); както и името на върха, върху който е било разположено светилището на бесите – *Зилмисос* – от *зилм* – «змей» и *есос* – «вода»; тези змеюве са едновременно «водни» и «огнени»).

⁷⁸ Изглежда, че Св. Марина е „загинала” точно на своя празник. Сега може да добавим, че нейната „смърт” е „саможертва” за доброто на миста. На апликация № 4 тази „смърт” е представена като „отсечена женска глава”, а датата на това отсичане е същата – празникът на Св. Марина!

⁷⁹ Веднъж годишно, в деня на светицата, девствени юноши и двойки се въвеждат в тайнството на зачатието в пещерата, охранявана от вълн от своите майки (Фол 1990а, 446).

⁸⁰ На обекта Св. Илия, над Клептуза, Велинград, върху могилата, най-горе, се документира ясно едно голямо (съвремененно, т.е. средновековно?) огнище.

митология духът Апам Напат е приютен «огън сред водите». Този акт обновява живота. Защото «задвигва» схемата от Летница.

Апликация № 5

На апликация № 5 е изобразен голобрад конник, в галоп наляво (по посоката на движение в схемата), замахващ с копие. Тялото му закрива

отчасти предмет, с формата на разностранен (правоъгълен) триъгълник, с дръжка-ръкохватка (във вътрешността на горния прав ъгъл) и стърчащо пред тялото на конника острие. Ив. Венедиков определя този предмет като „лек щит с неправилна форма от типа пелта“ (Венедиков 1996, 8). Истинският щит, обаче, се появява в схемата на гърба на конника от апликация № 7 и по всичко изглежда, че е от типа „парме“ (т.е. кръгъл и масивен). Ив. Маразов вижда в този предмет изображение на лък (Маразов 1992б, 34)⁸¹. Най-правилна е идентификацията на Бошнакови, които свързват този предмет с копие, окачено на механизъм, на кожени ремъци, с дръжка („кожена халка“), през която се вмъква ръката до рамото (Бошнакова 2000, 8). Копието е изцяло позлатено –

това е „златен аконтион“, „второ сакрално копие“ (Бошнакова, Бошнаков 2000, 22). Изображението на подобно снаряжение е рядкост. А. Бошнакова привежда паралели с „носачите на трона“ от страната Скудра⁸², изобразени върху династичните гробници на Ахеменидите (тази на Дарий I от Накш-и-Рустем), а също така и «посланиците до великия цар» (от народа скудра) на източното стълбище на Ападана в Персеполис (Бошнакова 2000, 9), които носят на лявото си рамо по две копия, привързани с ремък, пелта, вероятно шапки алопеки и къси меки ботуши (Тачева 1991, 31-32)⁸³.

Втората „вълшебна“ стрела (второто копие), дар от богинята (Бендида) се вижда и на каничка № 159 от Рогозенското съкровище (Маразов 2005, 36). На това изображение (макар и ниско долу), зад левия конник (който се движи надясно), е поставен бюст на богинята, точно както отрязаната женска глава стои зад конника на апликация № 4. „Чудовищният глиган“ със сигурност е в състояние да погуби невръстния герой – „вълче“ („кентавър“), но намесата на богинята, която изпраща „второто копие“, го спасява. Очевидно, след тази намеса, същото копие става част от снаряжението на героя. Според мен Диоскурите (= раздвоения образ на героя) пристигат при богинята от Самотраки (наречена Хризе – „Златната“, т.е. Венера-Зорницата) с по две копия, преди да са получили от нея ритуалната си дреха. Тази нова (ритуална) дреха, заедно с колана, се вижда на

⁸¹ Несъстоятелна е и хипотезата на Т. Стоянов, че това е фибула (Стоянов 1990, 83-87).

⁸² Народът скудра се разяснява от изследователите като «траките край Понта», покорени от Дарий при скитския му поход от 513/512 г. пр. Хр. (Тачева 1991, 30). Според мен скудра е елизия от сака-удра = «скити-одриси» = означение на одрисите в Тракия. Напълно възможно е одрисите да са били скитско племе, което веднъж момент е завоювало най-плодородните земи на същинска Тракия.

⁸³ Интересно е, че на същия този паметник, с по две дълги копия (по едно в ръка) са изобразени мъжете от индийския народ Гандара (Тачева 1991, 31-32). Възможно е това да е народ от днешната област Кандахар, но струва ми се, че това име е свързано с индийския термин *гандхарва* (= индийските кентаври), т.е. вероятно става дума за «войнска степен», а не за «народност».

апликация № 4. Следователно „второто копие” се получава още по време на преодоляването на първото инициационно ниво.

Герои с две копия са известни от много антични изображения и паметници на изкуството. Може да се допусне, че първото копие е „стрелата на Аполон” или „мълнията на Зевс” (срвн. „стрелата на Абарис”), която героя наследява от баща си (Аполон, Зевс). Второто копие обаче, е сигурен дар от Бендида (Луната), още повече, че същата е наричана *дилонхос* („с две копия”; б.м. – или в смисъл „даващата второ копие”?). Именно на тази апликация (№ 5), в която се появява това “второ (златно) копие”, се документира сигурно празникът Бендидии, при това специално означен в прическата „гайзу” (вж. коментарите по-долу). Двете копия очевидно не са етническа, а статусна идентификация, на герой преминал първи етап на посвещение, навлизащ във втори етап.

Голямо впечатление прави прическата от привързана с лента (в двоен кичур) коса („на кробила”⁸⁴), в горния край на главата. У Омир и Архилох (VIII - VII в. пр. Хр.) траките-абанти (от остров Евбея) са наречени *акрокоми* (Илиада IV, 517-538; Венедиков 1996, 8). Орфиците-аристократи в Тракия също сплитали косите си високо и ги поддържали така изправени със златни игли (Фол 1991, 204-205). Може да се предположи, че пилосът от Самотраки прикрива подобна прическа. Кухината (отгоре и отпред) на шлемовете «тракийски тип», вероятно е служела за вместиране именно на този («сакрален») кичур коса, под каската. Специални прически означават и войните в иранския свят⁸⁵.

Войнската прическа от апликация № 5 съвсем преднамерено излиза нагоре, извън рамките на контура на апликацията, и без никакво съмнение означава единствения познат (като дата, в лунно-слънчевия календар) тракийски празник, честван и в Атина – Бендидиите от 19/20 Таргелион⁸⁶. Може би тъкмо прическата, получавана на Бендидиите, е знакът, който сигнализира навлизането на младежкия „набор” във второ ниво на инициация, където героя преследва статут на “войн-куче”.

Според А. Бошнакова, поставянето на прическата извън очертанията на апликацията означава, че «косата се посвещава на бога» (Бошнакова 2000b, 8-9). Наистина, подобна практика е много вероятна. Емблематичен е примерът с девойките на остров Делос, които навиват отрязаната си къдрица на вретено и я поставят като оброчен дар. Пак там, младежите навиват коса на маслинова клонка (Hdt. IV, 33-34). Според Маразов това е семантика на предбрачен обред. Самото действие на «увиване» на даровете е тъждествено на хиперборейските дарове, които били «увити в пшеничена слама». Увиването трябва да скрие сакралния предмет (обичайна практика в преходните ритуали; Маразов 1992b, 233). Атинските ефеби жертват кичур от косата си при записването си във фратриите. Орест поставя такъв кичур на гроба на баща си като признателност към наставника

⁸⁴ Кробила е прическа характерна за аристократите във възрастовата група на мъжете-войни (Бошнакова, Бошнаков 2000, 23). Според Страбон (8.3.10) атинските ефеби носели прическа *scollus* – “коси на върха” (Маразов 2005, 78). Същата е известна и като «Тезеида» (прическата, която Тезей получил при инициацията си в Делфи).

⁸⁵ Специално навитите коси съответстват и на една широко разпространена древноиранска традиция, която назовава младите войни *gaêsu* – “сплетени”. В Индия същите били *kesava* (Wikander 1938; цит. Маразов 2005, 78; Маразов 1975, 57). На знаменитата иранска златна чаша от Хасанлу е показана сцена, възпроизвеждаща тъкмо заплитането на косите на героя, вероятно преди неговата борба с триглавото чудовище. Този белег на военен статут (прическата) се носи докато мъжът е войн и означава неговата принадлежност към военното съсловие. Подобна “белязана” прическа се среща и по скитските паметници – известните лъчници от Кул Оба (Маразов 1992b, 192-193). Невероятно разнообразие в сплетените коси и бради се регистрира върху котела от Гундесруп (Маразов 2005, 78).

⁸⁶ „Пакетът” е 163С луни (= 13,18☾), което ни отвежда до „пределна дата” 28 май. Според средната статистическа дата, по Метоновите интеркалации, Бендидиите се падат на 21 май. Те съвпадат с днешния празник Св.Св. Контантин и Елена (вж. таблицата по-долу, таблицата накрая и дисертацията на автора). Очевидно ефебите, участващи в конната надпревара с факли в Пирея, са имали навършени 13 години. Следва да се отбележи, че «факелно шествие» (лампадофория), в чест на Хефест, е устройвано и на Апатуриите (Наке 2001, 346) ≈ 3-5 ноември, което съвпада с датировката на апликация № 1.

(Маразов 1992б, 191). Записването във фратриите става на празника Апатурии (\approx 3-5 ноември), който отговаря на датировката на първия «пакет» в коментиранията апликация № 5 (вж. още бел. 87).

На апликация № 5 са отбелязани общо **32 овули** (3 от дясно, под опашката, 2 + 3 от долу, 1 + 8 + 3 от ляво, 2 + 6 от горе и 2 + 2 от дясно, над опашката). Текущият лунен «пакет» е $173\text{C} = 14\text{☀} - 5$ дни⁸⁷, което ни отвежда до «пределната» дата **19. III = пролетни Кронии**⁸⁸ = пролетно равноденствие (\approx началото на тракийската нова година).

Единственото броене в апликация №5:

Брой луни	Брой денонощия	Пределна Дата	цМеркурий	цВенера	цМарс	Други цикли	Локализация на множеството
144 (141+3)	4252	13 ноември (Зевс Георгос?)	36,66	7,28 (Зорница)	6,2		От стърчащата извън контура на апликацията опашка до долния десен ъгъл.
146 (144+2)	4311	11 януари (Ленеи)	37,17	7,34 (Зорница)	6,27	1 цикъл на Юпитер – 22 дни	Между ъгъла и задните крака на коня.
149 (146+3)	4400 (срвн. алтарите от Овчарово)	10 април (пролетно равн-е)	37,93	7,53 (изгряла Вечерница)	6,4	12 ☀ + 17 дни	Под тялото на коня (между краката му).
150 (149+1)	4430	10 май (Гергьовден?)	38,2	7,58 (изгряла Вечерница)	6,45		Единична овула между предните два крака на коня.
158 (150+8)	4666	1 януари (зимно слънцестоене)	40,22	8 – 8д (невидима)	6,79		Над предните крака на коня – до острието на копието.
161 (158+3)	4754	30 март (пролетно равн-е)	41 – 2д	8,14 (Зорница)	6,92	13☀ + 6 дни	Между острието на копието и горния ляв ъгъл.
163 (161+2)	4813	28 май (Бендидии)	41,5	8,24 (Зорница)	7+4д (току що изгряващ Марс?)		Между горния ляв ъгъл и кробрилата, която излиза извън рамките на апликацията.
169 (163+6)	4991	22 ноември (Зевс Георгос)	43+3д	8,54 (изгряла Вечерница)	7,26		Между кробрилата и горния десен ъгъл.
171 (169+2)	5050	20 януари (Ленеи)	43,53	8,64 (Вечерница)	7,35		От горния десен ъгъл до дръжката на

⁸⁷ Алкмеон от Кротон твърди, че мъжкият потомък започва да има семе, след като изпълни два пъти по 7 години (т.е. 14 години), и че по същото време започва и половото окосмяване (Аристотел, История на животните, Н 1, 581а 12; ПИП 1994, 31).

⁸⁸ Интересно е да се отбележи предположението на Ив. Венедиков, че празниците в чест на Залмоксис също са наричани Крония (Венедиков 1987, 250).

							второто златно копие.
173 (171+2)	5109	20 март (Кронии – пролетно равноденствие)	4+7д	8,74 (Вечерница)	7,44	14☀ – 4 дни	Между дръжката на второто златно копие и опашката на коня.

Тъй като основната дата очевидно е пролетното равноденствие, тук няма да правя коментари, тъй като същата дата се появява на още много места в схемата.

Апликация № 6

На апликация № 6 е представен **първият братат конник**, в галоп надясно⁸⁹ (обратно на въртенето в схемата), с **копие**, за пръв път в схемата, поставено **в лявата ръка**⁹⁰.

Зад гърба на конника, над задницата на коня, като “емблема” е поставена “катурната”, в профил на ляво, брадата мъжка глава, в косите на която са означени ясно 3 букли (“къдрици”)⁹¹. Тази глава е оградена от ляво и от горе, при страничните ръбове, с плътни редове от хтонични овули⁹².

“Катурнатата глава” напомня силно чертите на главата на самия герой. Тя има същото лице и прическа, като изключим “къдриците”, но е близо три пъти по-голяма от тази на героя. Още тук следва да се отбележи, че има още една подобна апликация (№ 9), на която имаме конник надясно (насочен срещу движението в схемата) с копие в лявата ръка и „катурната мъжка глава” зад гърба му (този път с 5 къдрици и с различен брой

овули по периферията). Очевидно съществува смислово единство в значенията на тези сходни изображения. Още тук следва да се отбележи, че задните краища на дръжките на копията, в тези апликации, се опират в челата на конниците, а не в горния ръб на апликациите, както е при останалите. Този контакт (на дръжката на копието с главата на конника) кореспондира, по някакъв начин, с появата на “катурнатите глави”, зад гърбовете на конниците.

На апликация № 6 са поставени **48 овули** (4 + 7 от дясно, 13 от долу, 13 от ляво и 4 + 2 + 5 от горе). Текущият лунен «пакет» е $221\text{C} = 18\text{☀} - 48$ **денонощия**. Недостигът от 48 денонощия към 18 тропични години е равен точно на общия брой овули по периферията на апликацията. Затова може да

⁸⁹ А. Бошнакова забелязва, че „конникът е изобразен с наклон напред”, т.е. задните и предните крака не са поставени на една плоскост (Бошнакова 2000b, 14).

⁹⁰ На това изображение копието много прилича на “стрела”, тъй като в горния край е позлатена не само дръжката, но и два равномерни отстъпа от нея, които приличат на “пера”.

Римските жреци в култа на богинята Фидес се движели с покрита дясна ръка. Затова тези фламинии изпълнявали обредите само с лява ръка. Някои хетски обредни действия били извършвани само с лявата ръка... Повечето от отпечатъците на ръце в палеолитните пещери и фреските от Чатал Хюйюк са от леви ръце (Маразов 1992a, 115).

⁹¹ В румънската литература тези къдрици са отбелязвани като “ахеменидска прическа”. С подобни е покрита главата от Перету (Moskalu, Voievozeanu 1979).

⁹² На аналогичната апликация № 9, главата опира плътно до краищата на изображението и не контактува с овули. Може би присъствието или отсъствието на овули има отношение към семантиката на «контактът с отвъдното»?

се приеме, че ползвателите на схемата са познавали и цикъла от 18 тропични години. Но този цикъл, като правило, е тясно свързан със Сароския цикъл на затъмненията, който е само 11 денонощия по-дълъг от 18 тропични години (1 Сарос = $18\text{☉} + 11$ дни). Тези 11 денонощия са равни точно на сумата от първите две множества (4 + 7) върху дясната стена на апликацията, които се отброяват първи, според установения и единствено валиден ред на броене в схемата(!). Това недвусмислено показва, че тук, в схемата на тази апликация, по един много остроумен начин, са кодирани още два цикъла: 18-годишен цикъл (= $221\text{☉} + 48$ дни) и Сароски цикъл на затъмненията (= $221\text{☉} + (48+11)$ дни = 223☉).

Текущият лунен «пакет» е 221☉ , което ни отвежда до «пределната» дата **5/6. II**. Тази датировка отговаря (приблизително и едновременно) на два древни празника: **Ленеите** от 8-12 Гамелион (\approx **11-16. I**) и **Гамелиите** от 27 Гамелион (\approx **30-31. I**). Изборът тук е сложен, защото и двата празника са възможни като изява в схемата. От една страна **Ленеите** са свързани с „първото раждане” на Дионис и началото на консумацията на младо вино (амброзия), а от друга **Гамелиите** са свързани с “ритуална смърт при опит за брак” (тема, развита върху изобразителните полета на няколко от рогозенските канички). Изображението от апликация № 6 е свързано с „хиерогамна смърт” и може би има брачни конотации. Героят преминава през тази “смърт” малко преди да навърши 18 години, т.е. „пълнолетие”. Неговата сватба, със земна жена, е изобразена, като “ловна сцена”, на следващата апликация № 7, когато героят навършва точно 19 години.

От данните в таблицата за средните стойности по Метоновите интеркалации (вж. накрая Таблица № 1) се вижда, че **Ленеите** отговарят приблизително точно на днешния Атанасовден (18. I; вж. още коментарите в дисертацията на автора). Тук е важно да се отбележи, че името Атанас означава «безсмъртен», а ние знаем от Херодот, че «гетите обезсмъртяват» и смятат, че душата на починалия не умира, а отива при демона Залмоксис (Hdt. IV. 94; Гочева 1994, 25). На фона на това календарно съвпадение «катурнатата глава» в № 6 показва, че става дума за инициация по пътя на «обезсмъртяването».

«Катурнатите глави» в схемата са 3 пъти по-големи от тези на самия герой-конник, което според мен изключва версията това да са «човешки жертвоприношения на пленници». Уголемените глави по-скоро означават нарастващата сила и авторитет на героя, който успешно преодолява саможертвени инициации.

Единственото броене в апликация №6:

Брой луни	Брой денонощия	Пределна дата	цМеркурий	цВенера	цМарс	Други цикли	Локализация на множеството
177 (173+4)	5227	16 юли (?)	45+9	8,95 (невидима)	7,61	15 Др.г. + 28 дни	От горния десен ъгъл до острието на копието.
184 (177+7)	5434	7 февруари (Ленеи или Гамелии)	46,84	9,3 (Зорница)	7,91	½ цСатурн + 54 дни	От острието на копието до предните крака на коня.
197 (184+13)	5818	26 февруари (Ангестерии)	50,15	10-24д (невидима)	8,47	16 ☉ - 26 дни	Под тялото и задните крака на коня.
210 (197+13)	6201	16 март	50,46	10,61 (Вечерница)	9+18д	17 ☉ - 8 дни	Цялата лява стена на апликацията.
214 (210+4)	6320	13 юли (?)	54,48	10,82 (Вечерница)	9,2		Между горния ляв ъгъл и началото на врата на

							катурнатата глава.
216 (214+2)	6379	10 септември (Елевсински мистерии?)	55-1д	10,92 (невидима?)	9,28		От края на „катурнатата глава“ до главата на героя.
221 (216+5)	6526	4 февруари (Ленеи или Гамелии)	56,26	11,17 (Зорница)	9,5 (г)		От горната част на копието до горния ляв ъгъл.

Какво означават трите снопа коса в прическата на “прекатурената мъжка глава”? Вретено, с навит сноп коса, вероятно са оставяли девойките в тракийските светилища, преди да встъпят в брак (вж. коментарите в № 5). С това може да се обясни присъствието, в тези обекти, на огромен брой прешлени за вретено. Без съмнение същият ритуал е бил характерен и за ефебите, които обаче заплитали косата си на клонче (в Елада – на маслиново клонче). Изглежда “плитките” (“кичуриите”) в прическите на “катурнатите глави», означават оброците, т.е. отделните посещения на ефебите в светилищата на богинята, където всеки път те сключвали (ритуален) брак (т.е. давали оброк). В замяна на всеки оброк героят получавал, всеки път, по един «дар от богинята», който задължително е «драгоценен» (“златен”) и се оказва решаващ за успеха на героя в неговите подвизи. Даровете са, както следва: **златен колан (1), златна ленена дреха (2), златно копие (3), щит (4) и кнемида (5)**. Дарове № 4 и 5 се появяват на апликация № 7, т.е. след № 6, и затова „къдриците” в „катурнатата глава” от № 9 са актуализирани от 3 (в № 6) на 5 (в № 9). Не настоявам категорично, че именно тази практика е причината за такова едно означаване (с „къдрици”), но това е единственото, което ми идва на ум.

Апликация № 7

На тази апликация, която е по-голяма по размер от всички останали, е изобразен братат конник в галоп наляво (по посока на движение в схемата). Плочката е с неправилна форма. Контурът навсякъде минава по външните ръбове на фигурите и предметите, с изключение на две места - долу в ляво и долу в дясно, където са поставени две характерни множества от овули (от дясно 9 и от ляво 5; това разделяне има строго астрономически смисъл). Изобразен е конник, който нанася удар с копието си в главата на изправена на задните си крака мечка (с характерната за това животно къса опашка). Под коня (долу в средата) е изобразено куче, паднало по гръб и вирнало нагоре краката си (очевидно умряло!), изпънало опашка по долния ръб на апликацията. Това умряло куче разделя

двете множества овули на апликацията, а през средата (коремът) му преминава оста на симетрия в схемата⁹³. Конникът е облечен с ризница и панталон. На коляното на левия му крак е поставена кнемида (наколенник) с човешка глава (вероятно Медуза), на гърба му се вижда наметнат щит, който вероятно е от типа *ragme* (кръгъл щит)⁹⁴. Според А. Бошнакова на дясната ръка на героя, от дланта до рамото, е изобразена спираловидна метална лента, която напомня бронзова шина за ръка – част от тракийското въоръжение (Бошнакова 2000, 8).

На пръв поглед сцената изобразява “ритуален лов на мечка”, но в астрономически код става дума за „сватбата” на Слънцето (героят) и Луната (земния субститут на богинята – мечката), тъй като те се „събират и изравняват” в Метонов цикъл ($19\odot = 235\text{C}$)⁹⁵.

Убийството на мечката е равностойно на убийството на амазонка („дивата жена” от тракийската торевтика), която губи своя статус на воинствена (и груба като мечка) девственица и умира в този статус, точно както и героят умира като “куче-ефеб” (= умрялото куче долу в центъра на апликацията).

Отново ще повторя, че подарените от богинята, в апликация № 7, дарове, са щит и наколенник. Заедно със “златния колан”, “златната ленена дреха” и “златното копие”, даровете стават точно 5, колкото са плитките («къдриците») в прическата на втората “катурната” мъжка глава (от апликация № 9). Даряването на война със защитно въоръжение (кнемида и щит), го характеризира вече като **мъж-войн**, т.е. като истински войн (“хоплит”), защото той вече може да воюва с истински противници, в реални сражения. Кучето под коня е “умряло”, защото е означение на смъртта на война в неговия отминал статут. Мечката също умира, прободена от късото копие в главата, с което е означена смъртта на девойката в нейния статут на амазонка⁹⁶. “Убита”, тя трябва да се ожени за победителя си – героя-войн, който вече е дал сериозна заявка за присъствие в редовете на мъжете-войни.

На апликация № 7 са означени едва **14 овули**, в две множества – 9 (долу в дясно) и 5 (долу в ляво). Текущите лунни «пакети» са само два, но пък затова са от изключителна важност. Първият е $230\text{C} = 1$ Цикъл на завъртане на лунните възли (1 ЦЗЛВ) (точно)⁹⁷, а вторият е $235\text{C} = 19\odot$ (точно) = 1 Метонов цикъл⁹⁸. Пределната дата в първия цикъл е **28. X** (\approx **Димитровден** – наследник на голям

⁹³ Според А. Бошнакова това е “кучка” (или “вълчица”), тъй като не е изобразен фалос, който иначе бил задължителен за цялата схема от Летница. Според мен отсъствието на полови белези е свързано с характеристиката “безполови” на младежите в инициационните войнски общества. “Умрялото куче” на тази апликация символизира “умиране в статут” на войн-куче, което очевидно става в края на 19-та година.

⁹⁴ Даряването на щит по време на сватба е вероятна тракийска царска традицията. Котис I например включил в зестрата на дъщеря си един златен щит (Маразов 2005, 47). Думата за кръгъл голям щит – “*ragme*”, е документирана сред запазените тракийски глоси, анализирани от Д. Дечев (Маразов 2005, 67).

⁹⁵ Метоният цикъл е истински “кръг на Луната” (*circulus lunae, κύκλος σελήνης*), тъй като във следващия Метонов цикъл същите лунни фази се повтарят на същите слънчеви дати (DAGR, Luna).

⁹⁶ Според Бошнакови мечката бива убита затова, че е убила вълчицата – свещено животно на божествената майка на героя (Бошнакова, Бошнаков 2000, 17).

⁹⁷ Цикълът на завъртане на лунните възли (= 18,61 тропични години) е бил познат много добре още от дълбока древност. Той е кодиран например в известния паметник Стоунхендж (вж. дисертацията на автора). Това е цикъл на «висока» или «ниска» Луна (с максимална и минимална деклинация), който е свързан със затъмненията.

⁹⁸ Анализите и наблюденията показват, че названието “Метонов” е некоректно за този цикъл, както от археоастрономическа, така и от историческа гледна точка. Тъй като Метон е само един късен елински негов познавач. Името Метон е останало в историята, защото елинската писмовност е склонна да “погърчва” всяко едно значимо познание, независимо откъде идва то. Според мен е по-правилно названието “цикъл на Артемида и Аполон”, защото през 19 години имаме точно съответствие между слънчевия “пакет” тропични години (19) и лунния “пакет” от синодични месеци (235). Именно поради това съвпадение ($19\odot = 235\text{C}$) бракът на героя е повторение на примордиалния инцест между Слънцето и Луната. Цикълът от 19 години може да бъде наречен условно и “хиперборейски”, защото Аполон

античен празник на земята-майка Деметра; срвн. приблизително същата дата като основна в № 11), а във втория е пролетното равноденствие – **24. III (= пролетни Крони)**. Тези два цикъла (и дати) са разделени от вертикалната ос на схемата, която преминава точно през средата (през корема) на «умрялото куче».

Единственото броене в апликация № 7:

Брой луни	Брой денонощия	Пределна дата	цМерк.	цВенера	цМарс	Други цикли	Локализация на множествата
230 (221+9)	6792	28 октомври (Димитровден)	58,55	11,62 (Вечерница)	9,89	1 ЦЗЛВ	Девет овули по десния долен контур на апликацията.
235 (230+5)	6940	24 март (пролетно равноденствие)	59,82	11,88 (Вечерница)	10,1	= 20 Др.г. + 8 дни = 1 Метонов цикъл	Пет овули по левия долен контур на апликацията.

Около гушата на мечката е изобразено ясно едно подобие на “кръжило” («торква»?) – изпъкнала лента с релефни кдси насечки, поставени в два реда като «рибена кост». Такава «торква» може да се види и върху много други тракийски изображения на животни. Същата обаче силно напомня на „яката” („реверът”) от дрехата на “младата богиня” от апликации № 2 и № 14. След като това може да е означение на “ревер” от “дреха”, тогава и мечката от № 7 може да се окаже „жена (булка), надянала мечка кожа”.

В една от последните си публикации Д. Ботева отбелязва, че опашките на мечките от Летница (в апликация № 11) са нереално дълги (Ботева 2008). Това я навежда на мисълта, че изобразените животни може и да не са мечки, а някакви (характерни) фантастични зверове. Всъщност и най-дребните елементи в схемата имат своето значение, като знакова система, в този “свещен логос”. Затова дългите опашки на тези животни може да означават и само знак за „субординация”. Но може и да имат друг смисъл, който все още не е установен. Мечката в № 7 е с къса и дебела опашка – точно каквато е по природа за това животно. Тук образният език с опашките не е използван, защото самата мечка „вече е мъртва” – тя е прободена в главата с късото копие и очевидно „ще умре”. „Мъртво” е и кучето долу, затова опашката му е „отпусната” по дължината на ръба на апликацията, в нищо не значещ жест⁹⁹.

Едновременното умирање, в мъжки и женски статут, в № 7, става в края на зимата, в последния ден от годината, преди първия ден на пролетта¹⁰⁰. Това напомня ритуалите в 12-дневния празник Акиту, когато владетелят от Двуречието убива чудовището Тиамат, прочитайки поемата Енума Елиш (“Сътворението”) (Наке 2001, 367). Той заема символично мястото на Мардук, който убива водното (женско) чудовище Тиамат. Същият празник (преди пролетно равноденствие) са имали и хетите. У тях двубоят е бил между бога на бурята Тешуп и змията Илуянкас (Елиаде 1994,

пътува до “страната на хиперборейците” веднъж на 19 години, при това на гърба на грифон (Онайко 1977, 157). Грифонът присъства в схемата от Летница, при това именно във функцията да пренася души в отвъдното (вж. № 13).

⁹⁹ Възможно е многобройните “кучешки подмогилни погребения” в Тракия да отбелязват именно този преход, в № 7, от ефеб-войн към мъж-войн, т.е. да отбелязват достигането на пълнолетието на бъдещия герой-цар и бог. Кучешката/вълчатата метаморфоза на военните герои е характерна за целия индоевропейски ареал (Маразов 2005, 24 и цит. лит.).

¹⁰⁰ Според народните представи на Благовец (24. III) самодивите, самовилите и вещиците стават активни, връщайки се от своите жилища на край света и кукувицата започва да кука. Тези опасни създания, заедно с юдите змейовете и змеиците, стоят на земята до Секновение (29. VIII), когато се прибират змиите, гущерите и всички останали влечуги (Попов 1994, 102; Васева 2006, 102, бел. 14).

68-69; Венедиков 1992, 211)¹⁰¹. Тези борби, попадащи във времето на голям династичен празник, напомнят борбата на Зевс с Тифон и на Баал (богът минал през смъртта) със седмоглавото чудовище, което той побеждава (Венедиков 1992, 213).

Конник убиващ мечка е известен и от иконографията на култа към Сабазий. Ръката на Сабазий, от слонова кост, от с. Красен, държи в изпънатите си пръсти орех, в който е изработено миниатюрно ажурно изображение на конник, убиващ с копие мечка. Това изображение се е затваряло с миниатюрно капаче (Попова 2010, 235, бел. 63).

Хиерогамия=сватба=смърт

Преходният обред е свързан с ритуалната смърт на всеки участник. И момичето, и ефеба, умират в своя виргинален статус. Затова в много мито-ритуални системи погребението и сватбата са тъждествени (Маразов 1994а, 289). На котела от Гундесруп (Дания), в метопа с «богинята с птици», от едната страна е изобразено куче, паднало по гръб, т.е. «умряло», а от другата богинята държи при гърдите си малко по размери «умряло женско тяло». На същата богиня и сплитат косите, което означава, че цялото това изображение е свързано със «сватбен ритуал» (Маразов 1994а, 270). Очевидно и тук се регистрира «двойна смърт», по време на сватба. Защото умират едновременно женски и мъжки статути, а богинята се подготвя за брак.

Очевидно в № 7 героят от схемата става мъж-войн (кшатрия¹⁰²), с право на законен брак. Защото, на възраст от 19 години, той «убива» своята земна съпруга («мечката»), съблича нейната кожа (*залмос* – и от тук - Залмоксис) и под нея се показва земната му жена «девојката», която вече не се съпротивлява като амазонка. Това вече не е брак тип Гандхарва, на какъвто героят вероятно е имал право в № 5 и 6, но очевидно е законен брак. На апликация № 7, без големи усилия се разчитат условностите на една «сватбена война». В много култури, включително и в българската, сватбата, а често и самият брак, се оприличават на «война», или «водене на война». Балканската сватба например, прилича на война между родовете, в която родът на младоженеца „напада” дома на булката, за да я „открадне” (накрая това става срещу «откуп»). В българската сватба годеникът е наречен «войник», той води «дружина». Влизането в дворите на невестата прилича на обсада и щурм на крепост. Според Ив. Маразов тази войнственост не може да се обясни единствено с бита на средновековния селянин, който е едновременно и войник, както предполага Ив. Венедиков. Но тя отлично отговаря на структурата на инициационните ритуали от типа на амазонизма (Маразов 1992б, 282).

Юнакът-претендент си остава «войник», дори след брака, а девојката-юнак умира веднага щом си намери своето «първо либе». Според Маразов е възможно мито-ритуалната логика да произтича от сексуалната символика на раняването с хладно оръжие, широко разпространена из целия древен свят. Медуза ражда Хрисаор и Пегас в момента, когато Персей отсича главата и (Hes. Theog. 276; Apollod. 2.3.2.). Чрез смъртта си Медуза се реализира във функцията на съпруга-майка. По същия начин, по пътя към града на «малка мома», детето-юнак (субститут на младоженеца) отсича главите на самовилите, предлагащи му венчален пръстен (Маразов 1992б, 283).

Невестата-мечка

¹⁰¹ В хетски текстове героят Гурпаранцаху се прославил с ловния си подвиг – убил мечка в бърлогата и. С този акт придобил привилегията да седи на избрано място на царската трапеза (до Импарку). Но най-важното е, че той е наречен негов бъдещ зет (Маразов 1992а, 119).

¹⁰² Т.е. „от племето сатри” – това показва, че „зоната на бесите” е зона, в която протичат инициации и посвещения на огромни маси от тракийското население (= пантракийска зона на локално пилигримство). Т.е. никога не е ставало дума за „племе сатри” или за „племе беси”, нито пък е имало някакви териториални претенции към тези земи (в СЗ Родопи!), но всички етноними, които се появяват в областта, означават конфесионални характеристики на отделни категории население, които се намират в някакъв етап от своята инициация.

Върху тъждеството невеста-мечка подробно се спира Ив. Маразов. В сватбената обредност невестата обикновено е наричана “мечка”, защото тя като чужда влиза в дома на младоженеца (който я “усмирява” и “опитомява”, т.е. въвежда я насилствено в статус на «матрона»; Маразов 1992б, 291). В народната традиция мечката е “лют звяр” (т.е. може да убие човек), но заема междинна позиция между човека и животното, защото може да ходи изправена, одомашнява се и дори има мечки-вегетарианци (ядат мед, горски плодове и пр.). Мечката кодира невестата; затова и тракийската героиня Полифонта е превърната в мечка, поради нарушаване на сексуално табу (Ant. Lib. 21; Маразов 2005, 96-97). Интересно е, че в една Кукерската песен, изпълнявана на Сирни понеделник (т.е. на “Антестериите” в Странджа), кукерът трябва задължително да извърши “полов акт” с “бабата”, до вода – “там долу в пазлака”, защото иначе имало риск “бабата” да се превърне в мечка (Райчевски, Фол 1993, 109)¹⁰³.

Според преданията на българи, румънци, сърби, черногорци и албанци, мечката е произлязла от девойка. В тяхната фолклорна традиция много често присъства мотивът за сватба между човек и мечка (Попов 2008, 36). В руския фолклор младоженците често са идентифицирани с «мечки». Това е в сила най-вече за булката, защото тя е “чужда” за рода, в който влиза. Ив. Георгиева открива мечешки конотации в така нар. **“мечо оро”**¹⁰⁴ – предсватбен обичай, по време на който годеницата често е маскирана като мечка и разказва приказка за произхода на мечката от мома, която се превърнала в животно, преследвана от ергени или турци (Маразов 1992б, 241)¹⁰⁵.

Брауронии (Елафеболии)

Арктой («мечки») се наричали посветените в култа на Артемида, преди брака, девойки. В архаичния брачен ритуал булката често се сравнява, а в мита се идентифицира, с мечката. Мечката е основен ритуален персонаж в мистериите на Артемида Браурония, чийто тракийски характер постепенно се изяснява. Хезихий твърди, че тя е животно и жрица на Артемида, а името на богинята е свързано с индоевропейското название на мечката (Маразов 1992а, 140). Напоследък се налага мнението, че в този култ са запазени стари пеласгийски традиции (Маразов 1992б, 239)¹⁰⁶. Според Д. Попов (1982) Артемида Брауро е тъждествена на тракийската Бендида (Фол В. 2007, 129, бел. 90). На «мечата планина» край Кизик Великата богиня (Бендида?) била почитана като мечка, а жриците и, които били кърмачки на Зевс, също били превърнати в мечки. Значението на това животно в такива важни ритуални цикли обяснява и многобройните изображения на мечка, които срещаме в изкуството на древна Тракия (Маразов 1992б, 242)¹⁰⁷.

Брауроните били чествани на 16-ти Мунихион, което, според Метоновите интеркалации, съответства на датата 31 март, т.е. ≈ пролетното равноденствие¹⁰⁸. Брауроните

¹⁰³ Интересна е и Странджанската легенда за змеицата и овчаря Русат. Същата му се явявала едновременно като мечка и мома. Според една от версиите на мита, след като ги разделили, змеицата не можела да се превърне отново в жена, а скитала като мечка, която овчарят убил (СбСДС 1990, 270).

¹⁰⁴ Мечките на апликация № 11 «танцуват».

¹⁰⁵ Г. Краев, който подробно се занимава с тези обреди стига до извода, че те са свързани с преходен обред, а връзката на мечката с брачните обреди е много стара, защото се среща още в хетски текстове (Маразов 1992б, 241).

¹⁰⁶ Митът за учредяването на Брауронските мистерии разказва, че свещената мечка на Артемида била убита. Затова лично Аполон заповядал на атиняните да принасят ежегодно едно момиче в жертва на “мечката Артемида”. Веднъж един баща вместо дъщеря си принесъл в жертва коза, облечена в нейните дрехи. Артемида наредила оттогава всички момичета, преди сватбата си, да обикалят храма и в Браурон с мечи танц, облечени в дрехи с шафранов цвят... момиченцата извършвали свещения бяг голи (Маразов 1992б, 239).

¹⁰⁷ В тракийската конна амуниция откриваме начелници с изображения на мечка глава: те служели като апотропейон (Маразов 1992а, 140).

¹⁰⁸ В съветската литература е застъпено схващането, че има връзка между “мечия празник” на Артемида и източнославянската *комоедица* (24. III). «Мечи празник», в стари времена, била и Масленица (≈ Странджанския

били известни още като Мунихии, понеже са били основен празник в светилището на Артемида на хълма Мунихион¹⁰⁹ – точно там, където в съседство се е намирало и светилището на Бендида, с нимфейон. Според В. Фол обредът Арктея (на Браурониите), в светилището на Артемида Браурон в Атина, „се оказва Дионисов фестивал, празнуван на всеки 5 години» (Фол В. 2007, 128-129). Тези пентаетерични Брауронии, според Аристофан (Ραix 873), били чествани с едно особено шествие. Те са отбелязани и от Аристотел (Kahil 1977, 87).

Друг важен празник на Артемида са така наречените Елафеболии (= «убийство на елен»), през едноименния месец Елафеболион (≈ 18. II – 18. III). За съжаление точната дата на празника е неизвестна (б.м. – вероятно тя е близка до пролетното равноденствие?)¹¹⁰. Еленът е доброволната жертва и означава «пратеникът при Залмоксис». Убийството на елен символизира «жребия» на богинята, хвърлен върху «най-достойните». Според Кахил на този празник е жертвана мечка, а не кошута, или поне първоначално е била мечка, а след това – кошута (Kahil 1977, 94). В схемата от Летница, в различни календарни години, жертвата на пролетно равноденствие може да бъде и мечка (в № 7), и сърна (в № 12), и сръндак (в № 13). Очевидно видът на жертвата зависи от момента в цикъла на въртене. Кошутата и мечката са «фази» от инициацията на момичето, докато кучето и благородния елен (сръндака) – на момчето.

Саможертвената сърна е тясно свързана с «брачната клетва за вяност» (вж. коментарите към № 12). Агамемнон, който убил (в Авлида, Беотия) сърната на Артемида, бил принуден от оракул да доведе Ифигения от Микена, под предлог, че ще я венчава с Ахил. Но всъщност тя е примамена към собственото си жертвоприношение. В последния момент Артемида се смилала и положила тайно на нейно място сърна, а по други версии – мечка (или телица). В тези митове жертвоприношението на девойката е алтернативно на брака (Маразов 1999, 38). Метаморфозата сърна-мечка е характерна вероятно и за схемата от Летница.

Друга «мечка» от обкръжението (тиасоса) на Артемида е Калисто. Тя се поддала на домогванията на Зевс (или Аполон) и затова била превърната в мечка (Маразов 1992б, 240). В същия мито-ритуален кръг: дъщерята на Терейне от Арес се нарича Полифонта. Тя била предана на Артемида и проявявала презрение към Афродита, поради което последната и внушила страст към мечка (от която ражда близнаците Агриос и Орейос). И в този случай мечката е травестиран (= метаморфозиран) образ на бог.

Разсъблечената мечка

Девойките – «мечки» от Браурониите тичат под шафранените си наметки голи. Преди жертвоприношението си Ифигения свалила своята шафранена дреха (*кроката*) и останала гола. В «Лизистрата» на Аристофан (V. 644) млада атинянка казва следното: «хвърляйки (*събличайки*) шафранената си дреха, бях мечка на Браурониите» (Kahil 1977, 97). Очевидно шафранената наметка е тъждествена на «мечата кожа». В мечите празници обредното одиране на убитото животно наподобява съзнателно събличане на дреха (Маразов 1992б, 240). Следователно мечката от № 7 е девойка в мечка кожа, която бива убита, за да се роди в новия си статус на съпруга на героя-войн. Тази мечка ще роди нови културни герои (срвн. етнонимът на Аркадия Аркас) (Маразов 1992а, 140).

Кукеровден). Останки от «мечка» в празници по това време на годината (преди и около пролетното равноденствие) са регистрирани в Чехия, Словакия, Македония, у германците и др.

¹⁰⁹ В «Лемнянки» на Аристофан (φρ. 370) ритуалът Браурония е предбрачно посвещение в култа на Артемида Мунихийска (ИИГТ, I, 165). Ще припомня, че името Мунихион означава «показваща се само нощем», т.е. визира Луна в пълнолуние – когато тя свети с пълна сила през цялата нощ.

¹¹⁰ Същата Артемида (Елафеболия) е наричана още Тавропола – „убийца на бика“, което за пореден път свидетелства, че еленът и бикът са взаимнозаменими. Точно на пролетно равноденствие са известни различни «тавроболии» («убийства на бикове»).

Апликация № 8

На апликация № 8 е представен брадат конник, в галоп наляво (по посока на движение в схемата), който се готви да хвърли копие си, острието на което се показва ясно извън рамките на изображението. Конникът е облечен в люспеста ризница и панталон, вероятно има бойна шина на лявата ръка¹¹¹. Зад гърба му, подобно на апликация № 3, е поставена “емблема” – протоме на кон с оглавник, но този път обърнато на ляво (по посока на движение в схемата). На тази апликация не са отбелязани овули, т.е. датировката съвпада с тази на № 7 = пролетно равноденствие в 19-та година от живота на героя. Тук е мястото да припомним, че конят и героят се раждат едновременно (в № 3) и следователно коня също е на възраст от 19 години.

Както се спомена по-горе, острието на копие то напуска очертанието на изображението. Това е белег за „последна употреба” на „лявото копие” в схемата, което окончателно отлита (в неизвестна посока). Това копие е

противопоставено на последното „дясно” копие от апликация № 9 (вж. общата схема). И тук (в № 9) „стрелата на бога” пробива, този път дясната рамка на изображението, и се насочва точно срещу “острието на стрелата” от апликация № 8. При това остриетата „почти се докосват”, а наклона на копията е един и същ – това е двойката най-високо вдигнати в схемата копия (което означава вероятно – противодействие на „най-големия и мощен противник”).

Но не само стърчащите остриета и наклонът на копията са приликите между апликации № 8 и № 9. Дланите на ръцете, които държат копията и в двата случая имат неестествено големи размери. На № 8 дланта е със свити пръсти и ясно е показано, че тя стиска (т.е. „държи”) копие. На № 9 ръката е показана в „жест на чистота” (с изпънати пръсти и перпендикулярен на тях палец), с длан, обърната и тук към наблюдателя, но поставена неестествено пред дръжката на копие. На практика това закрито от ръката копие не се държи от нея, защото попада зад нея. Коментиранията двойка противостоящи конници (в № 8 и 9) означава третото ниво на посвещение, което ознаменува накрая придобиването на жречески сан.

Както се отбеляза по-горе, конската глава от “емблемата” е обърната този път наляво, по посока на движение в схемата и в посоката на “катурнатите мъжки глави” (от № 6 и 9). Прави впечатление, че горната част на конската глава и цялата “грива” прилепва плътно към околния ръб на апликацията, което, на символния език на торефта, вероятно означава “плътен контакт с хтоничното”. За сметка на това конското протоме в № 3 е оградено приблизително плътно от овули, т.е. то е „изолирано от хтоничното”. Същото се регистрира и при «катурнатите мъжки глави». Първата от тях (в № 6) не контактува, а втората е плътно прилепнала до периферията на апликацията (№ 9). Тази закономерност очевидно има някакъв смисъл, който следва да се разкрие.

¹¹¹ Същата шина се вижда и поставена (отново) върху лявата ръка на конника от апликация № 7. Това означава един и същ герой, при това в един и същ момент, когато е навършил 19 години. Защото апликация № 8 няма овули и приема „датировката” на № 7.

„Плътният контакт с хтоничното”, на конското протоме от № 8, вероятно е знак за конско жертвоприношение (инд. Ашвамедха). Това жертвоприношение се извършва, очевидно, в края на 19-та година от живота на героя, с първия ден от пролетта и първия ден от тракийската нова година. Впрочем, **Ашвамедха е практикувана от ведическите арийци точно по време на пролетното равноденствие** (Кузмина 1976, 72-73). Протомето отбелязва конско жертвоприношение в началото на трето ниво на посвещения – в жречески сан. Важно е да се отбележи, че на пролетно равноденствие, 11 години по-късно, в края на 30-та година, се пада човешкото жертвоприношение на Залмоксис (инд. Пурушамедха¹¹²). Така стигаме до отдавна установената еднозначност, този път и като датировка в годината, на ритуалите Ашвамедха и Пурушамедха¹¹³.

Навършил пълнолетие, героят в № 8 е започнал, като мъж-войн, да усвоява знанието за третото ниво на посвещение – „жреческото”. Апликация № 8 е без овули, което може да означава, че героят влиза в досег с „вечността” – в нея факторът време няма значение. Неговият кон обаче, на същата тази възраст (от 19 години), престава да бъде войн, според биологичните закони на този вид, защото вече е твърде стар. Вероятно именно разбирането за изчерпване на виталните сили на коня, стои в основата на това „обновително” конско жертвоприношение – в края на 19-та година¹¹⁴.

Конските протомета

Конските протомета („емблеми”) от Летница са интерпретирани от И. Маразов като „необичаен иконографски елемент оброк, поднесен на бога на войната”. Тази идея е възприета от Ив. Венедиков, а по-късно и от Р. Питиони, според който главата е „дарение от донатор на божество” (Маразов 1992б, 370).

Гетите принасят в жертва кон, пред бойните си редици, преди битката с Марк Лициний Крас¹¹⁵. Предполагам, че трето ниво на посвещение също е свързано с военни подвизи, т.е. с участия на героя в реални военни действия. Но този път стоящ на по-високо място във войнската йерархия.

Конското жертвоприношение в Авеста е най-главното, висшето, което се прави в чест на слънчевия бог (Кузмина 1977, 99). Конят е жертвено животно за обредно чистите обществени слоеве, а човекът – само за владетеля (Фол 1986, 145).

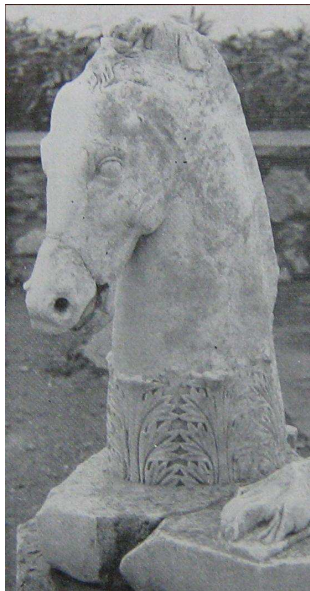
При Ашвамедха главата на коня била отделяна специално от тялото за да достави на царя духовна енергия. Ашвамедха се трактова като “смърт на царя” и неговото възраждане, в ново

¹¹² В Индия жертвите на Пурушамедха се избирали само от кастите на брахманите или кшатриите (Маразов 1992б, 374).

¹¹³ В Индия ритуалът Ашвамедха („жертвоприношение на кон”) е свързан с Пурушамедха („жертвоприношение на човек”) Почти всички изследователи споделят възгледа, че „в много особености ритуалът Пурушамедха дублира ритуала на конското жертвоприношение”. В свещената индийска литература има сведения за това, че двете жертвоприношения се практикуват паралелно (Маразов 1992б, 373). Според някои версии на мита Праджапати – индийския „човек-свят” – се принесъл в жертва, като преди това приел облика на кон (Маразов 1992б, 373).

¹¹⁴ Възможно е конската жертва да „окрилява” коня на героя, превръщайки го в „летащ” (такъв със сигурност е конят в отвъдното – срвн. изображенията от гобелетата, както и конят Пегас на Белерофон, от каничка № 162 от Рогозенското съкровище и пр.). На трето ниво на посвещение героят контактува с отвъдното (с небето) и има нужда от такъв „крилат кон”.

¹¹⁵ Аний Флор (I-II в. от Хр.), предава по повод на кампанията на Марк Лициний Крас през 29-28 г. пр. Хр. срещу траките следното: „Страшно е да се каже колко са били мизите свирепи и сурови, колко са били дори варвари между самите варвари. Един от вождовете им като въдворил тишина, отправил към римската бойна редица тези думи: „Кои сте вие?” Отговорено му било: „Римляни, господари на света”. А той казал: „Така ще бъде ако ни победите”. Тези думи приел за щастливо предзнаменование Марк Крас. Веднага мизите заклали кон пред бойната редица и дали оброк да принесат в жертва и да вкусят вътрешностите на убитите вождове”. Флор описва една обичайно-обредна практика, присъща за севернотракийските племена... ритуалът извиква за помощ един бог на войната, спечелено на страната на траките чрез жертвата – кон. Преди последната решителна битка (71 г. пр. Хр.) Спартак построява цялата си войска в боен ред и посича пред нея коня си (Попов 1995, 78).

качество. Подобни обреди, практикувани при коронации, са известни при други народи (Кузмина 1976, 72-73). У хетите, главата на принесения в жертва на гроба на царя кон, трябвало да бъде погребана в пепелта на неговото тяло. В много легенди конят решава жребий, т.е. определя новия цар (Маразов 1992б, 368).

В редица надгробни релефи с погребално угощение, като самостоятелно изображение се появява конска глава. Според О. Фрайденберг тя е символ на възкресение (Маразов 1992б, 367).

Освен в погребален контекст, конски глави се документират и в мистериален контекст, което е важно, защото нашата схема е схема на тракийските орфически мистерии. На терасата при входа на музея в Елевсина е поставено протоме на кон, което сякаш “изниква” от земята, от един кръгъл коринтски фриз с акантови листа (вж. обр. тук в ляво). До него (от дясно за наблюдателя) са останали двете стъпки на единия от братята - Диоскури, който е докосвал с дясната си ръка гривата на коня. Непокътнат аналог на тази статуарна група, датиран във II в. от Хр., е открит в Кирена (Picard 1958, 437-438). На нея присъства Кастор, като наблюдател на конни състезания, изобразен тук като гений на пролетта, възплътвил образът на един «Александър Велики». В Кирена протомето на коня е под лявата ръка на героя, т.е. обърнато е на дясно за един фронтален наблюдател (това от Елевсина, показано на снимката, е обърнато наляво). Следователно, чисто формално, протомето в № 3 от Летница може да се свърже със смъртния Кастор, а това от № 8 – с безсмъртния Полукс. В Рим, на Монте Кавало, е открита статуарна група, в която двамата братя-близнаци са представени на едно място, симетрично, поставили ръка върху гривите на конете си (Picard 1958, 441).

Конят и пролетното равноденствие?

Римското название за кон – equus произлиза от глагола за „пазене на равновесие”, което пък е основна отличителна черта за ездата. В астрономически код това “равновесие” означава „изравняването” на нощта с деня, по време на равноденствие. Ето защо „конският” празник Equitia (в чест на Марс) се отбелязвал в Рим на 14 март – малко преди пролетното равноденствие.

Апликация № 9

На апликация № 9 е изобразен брадат конник в галоп надясно (срещу движението в схемата), който е предаден все едно че „държи“ копие, чието острие се подава напред, извън рамката на апликацията¹¹⁶. Лявата длан на героя в № 9, е предадена по-голяма от обичайното (подобно на дясната от № 8, за която стана дума), по начин такъв, че тя на практика „не държи“ копието, но го закрива с характерния (за цялата схема) „знак за чистота“.

Тук е възможна (макар, че е малко вероятна!) и „грешка на майстора“, понеже ясно се вижда как пръстите се свиват като на дясна длан, но дланта е лява. Тези пръсти са извити неестествено нагоре и надясно, сякаш „обгръщат“ дръжката на копието. С подобен „жест на чистота“¹¹⁷ (но без огънати пръсти) „старата богиня“ от № 14, сякаш „държи“ амфората и клонката, без обаче торевтът да е изработил в детайли това „стискане“ („държане“) на предметите. Очевидно

„държането“ само е загатнато, като основния акцент е върху жеста, който има някакъв особен религиозен смисъл. Впрочем, на следващата апликация (№ 10), която е заключителната за ляво движещите се (в посоката на въртенето в схемата) конници, подобен жест но този път с дясната ръка „държи“ (подпира отдолу) златна фиала.

Зад гърба на конника, над задницата на коня, е изобразена „катурната“ в профил наляво (в посока на движение в схемата!), мъжка глава¹¹⁸. В прическата ясно се различават 5 букли („къдрици“), които, както казахме по-горе, означават едновременно оброците на героя (= 5 пъти той е дарявал коса, завита на клонка?) и даровете (също 5 на брой, споменати по-горе). Това е втората „ритуална смърт“ на героя, която съответства на третото ниво на посвещение – в жречески сан.

По елинската система от посвещения на апликация № 9 героят излиза окончателно от своята ефебска възраст. Защото ефебите в Атина са до 21-годишна възраст (Койчев 2008b, 137). Известно е, че към 20-21-годишна възраст спартанският *ирен* (ефеб-юноша) става *сфайреус*, т.е. играч на топка (Paus. III, 14, 6; Наке 2001, 246; срвн. сферичното тяло на човека у питагорейците, което символизира «съвършенство»¹¹⁹).

¹¹⁶ Както бе отбелязано по-горе това острие е насочено точно срещу аналогичното, излизащо извън рамката на апликация № 8.

¹¹⁷ Апулей свидетелства за такъв ритуален жест. Жреците на Изида водели шествието с опъната и отворена лява длан (Appul. Met. 11. 10). Абсолютно същия жест с лявата ръка представят изправените фигури върху ритона от Поройна (Румъния) (Бошнакова 2000b, 15).

¹¹⁸ Според Ал. Фол «отрязаната глава» зад конника в № 9 е «ликът на върховния соларен бог. Представата, че тази част от божие то тяло е твърдествена на Слънцето, е намерила отражение в рационално осмислените от елините митове за разкъсването на Орфей и чудотворните свойства на главата му» (Фол 1993, 116, обр. 51).

¹¹⁹ В «Живота на Питагор» Ямблих ни осведомява, че: «Питагор живял 22 години в египетските храмове, където изучил астрономия, геометрия и вземал участие в свещените церемонии» (Ван-дер-Варден 1991, 46). Този престой очевидно е свързан с цикъл на религиозно обучение, който е 22-годишен (срвн. 20-годишния период за подготовка на друидите при келтите).

На апликация № 9 са поставени **34 овули** (10 от дясно, 5 + 2 + 2 от долу, 9 от ляво, 1 + 3 от горе и 2 от дясно, над острието на копието). Текущият лунен «пакет» е **269☾ = 22☼ – 92 дни**, което ни отвежда до «пределната дата» **23. XII**, която без съмнение следва да се идентифицира еднозначно със **зимното слънцестоене**.

Единственото броене в апликация №9:

Брой луни	Брой денонощия	Пределна дата	цМерк.	цВенера	цМарс	Други цикли	Локализация на множеството
245 (235+10)	7235	13 януари (Ленеи)	62,37	12,38 (Зорница?)	10,53		Между острието на копието, което излиза извън контурите на апликацията и долния десен ъгъл.
250 (245+5)	7383	10 юни (?)	63,64	12,64 (Вечерница)	10,75		Под тялото на коня.
252 (250+2)	7442	8 август (Панатиней)	64,15	12,74 (Вечерница)	10,83		Две овули между двата задни крака на коня.
263 (252+2+9)	7767	29 юни (лятно слънцестоене)	66,95	13,29 (Зорница)	11,3		Между задните крака на коня и темето на катурнатата глава. Има плавно преливане през долния десен ъгъл на апликацията!
264 (263+1)	7796	28 юли (летни Кронии+)	67,2	13,34 (Зорница)	11,35		Единична овула между катурнатата глава и главата на героя
267 (264+3)	7885	25 октомври (Димитровден)	67,998д	13,5 (невидима)	11,48		Между горния край (дръжката) на копието и десния горен ъгъл.
269 (267+2)	7944	23 декември (зимно слънцестоене)	68,51	13,6 (Вечерница)	11,56	23 Др.г. - 28 дни	Между десния горен ъгъл и острието на копието, което излиза извън рамките на апликацията.

Всеизвестно е, че на зимното слънцестоене Слънцето достига минимума на своето греене и височина над хоризонта. Още от „дълбоката” праистория този момент е оценен като „смъртна заплаха за Слънцето”, което иначе никога не умира. От „старо (и брадато)” то се превръща в (неопитен) младенец (“млада бога”). „Катурнатата глава” в № 9 означава символичната саможертва на героя, който очевидно се идентифицира със Слънцето (или най-малкото е негов „син”). Символична е саможертвата, означена и с „катурнатата глава” от апликация № 6. И в двата случая (№ 6 и 9) датировката е в зимната част от годината, „нечист период”, когато Слънцето-младенец е все още много слабо, заплашено от силите на хаоса и се нуждае от подкрепа¹²⁰.

¹²⁰ А. Бошнакова правилно интерпретира «катурнатите глави» като означения на „първото и второто посвещение в тайнствата на Великия бог, т.е. Озирис, споменати от Апулей (Бошнакова 2000b, 14).

И днес много кукерски игри, със страшни “чудовища – химери”¹²¹, се разиграват основно на две места през астрономическата зима. Първото е веднага след зимното слънцестоене (в “мръсните дни” – от Коледа до Йорданов ден), а второто е на Сирни понеделник (в началото на Великденските пости) – към края на зимата (≈ западноевропейския Карнавал ≈ източнославянската Масленица). Изглежда, че в коледния комплекс от празници в България са запазени редица тракийски елементи. Сред тях може би трябва да се постави и “сурва”, термин, който се превежда най-добре през зороастрийския “**хаурватат**” – „*принцип за пълнота, който гарантира физическото и духовно здраве на човека, противоположна на болката, смъртта и старостта*”¹²². На какво по-добро пожелание, от „пълнота на физическото и духовно здраве”, в края на годината, може да се надява един човек?

Апликация № 10

На апликация № 10 е изобразен брадат конник в спокоен ход наляво (по посока на движение в схемата)¹²³. С лявата си ръка, долу при кръста, той държи юздите на коня, а с дясната (по-скоро) „подпира”, пред главата си, златна фиала. Тази (дясна) ръка е изпъната, в познатия вече “жест на телесна и духовна чистота”, но върховете на пръстите са леко извити (нагоре и навън), създавайки впечатлението, че „държат” фиалата. Това «държане» е напълно нереалистично, защото представя свиване на лява ръка, а не на дясна, върху каквато е изобразено. Вече стана дума за същия феномен, но с обратен знак (свиване като при дясна ръка, означено върху лява), на апликация № 9. Очевидно повтарянето на тази „грешка” не може да се приеме за случайност, но вероятно

представява някакъв специфичен жест. За съжаление, на този етап, не намирам обяснение.

На предната видима половина на фиалата се изброяват 8 канелюри, което означава, че общият им брой е точно 16. Шестнадесет тропични години е календарен (лунно-слънчев) период, наречен от елините Еккеетерида, съставен от две Октаетериди (два цикъла от 8 години). Едва ли е случайно, че годините, които отделят (в схемата) “раждането на Героя и Коня” в апликация № 3 от обряда в № 10, са точно 16. Отбелязвам този факт, защото е много вероятно да се окаже, при бъдещи изследвания, че броят на канелюрите върху тракийските фиали има отношение към възрастта и степента на

¹²¹ На гръцки χεῖμεριός, χεῖμεριος означава „зимен”, т.е. гръцките химери са студените създания на отвъдното и зимата.

¹²² В иранската митология (в “Авеста”) това е едно от божествата Амеша Спента – дух, възплъщаващ телесното здраве. Смята се за покровител на водата. Споменава се заедно с Амертат (“безсмъртието”; МФ 1990, 74).

¹²³ За пръв и последен път в схемата, конник, който се движи наляво (в посоката на въртене), не галопира (както всички останали – в № 3, 5, 7 и 8), а се движи в тържествен, бавен ход. Това бавно движение означава края на пътя на посвещенията и вероятно означава „апотеоз”.

посвещение на героите, които са ги използвали. Прави впечатление големият брой фиали с 8 и 16 канелюри (по-рядко са тези с 10 и 12)¹²⁴.

Зад гърба на конника, високо горе, като “емблема”, е поставено изображение на куче¹²⁵, с огромно, уголемено „тройно”, “пламтящо” око¹²⁶ (= звездата Сириус¹²⁷) и завита, в ляво завиваща се “лунна” спирала, опашка¹²⁸. Без съмнение опашката кодира знак за пълно и безпрекословно подчинение¹²⁹. Очевидно тук героят, достигнал до най-висшия военски статус (в № 9), получава официално званието „жрец”. Чашата-фиала, която държи, е знак за този новопридобит статус¹³⁰. „Емблемата” – „куче с подвита опашка” според мен означава смиреннието на героя, който вече се е отрекъл от войнската варна, за да бъде приет като жрец и цар.

Горната линия на контура на апликацията (“небето”) е освободена от овули, което означава, че цялото действие се развива „под открито небе”. Това удивително съвпада с характера на обредите (изцяло под открито небе) по време на Антестериите (в този празник се датира и апликация № 10).

На апликация № 10 се наброяват **27 овули** (3 + 5 + 2 са от дясно, 5 + 6 от долу и 3 + 3 от ляво). Текущият лунен «пакет» е **296☾ = 24☼ - 25 денонощия**, което ни отвежда до «пределната» дата **28. II**.

Тази апликация попада темпорално в атинските Антестерии (на **11-13 Антестерион ≈ 14-17. II**). По същото време в Рупска Странджа, на Сирни понеделник¹³¹, белият кукер “умира”, а после “възкръсва” и “се жени за бабата”¹³² – късна профанация на свещената хиерогамия, която се е устройвала точно на този празник.

¹²⁴ Чашата е свързана с жреческите функции на царя. Тя е средството, чрез което той общува с боговете (Маразов 1992б, 360). От древни времена чашата е отъждествявана с женската гръд. Първата патера била моделирана по гръдта на Елена. Изглежда, че тракийският майстор на ритона от Поройна (Румъния) е имал пред вид точно това тъждество, когато е изобразил богинята да притиска фиала до гръдта си (Маразов 1992б, 243).

¹²⁵ Според А. Бошнакова, зад гърба на конника е изобразена вълчица – едно от превъплъщенията на Великата богиня-майка. Според нея на всички апликации с животински изображения торевтът е разграничил мъжките от женските индивиди, като при мъжките ясно е означил фалос (Бошнакова 2000с, 46, бел. 13). Тази логика обаче не е сигурна, защото, първо, обществата на младите войни са “безполови”, и второ, защото не само мъжките, но и женските хищници от кучешкия/вълчия вид са „войни”. Разбира се, възможно е на някои изображения да е представена кучка/вълчица (например тук – в № 10; особено ако имаме пред вид, че Сириус в Египет е “звезда на Изида”), но едва ли всички кучешки изображения, понеже са без фалоси, са „женски”. Кучето в тази схема е преди всичко класификатор на „война” и означава степени от неговата „войнска кариера”.

¹²⁶ В една херметическа Аполонова инвокация (= PGM I, 285) се споменава, че “изгореният жертвоприносителен дар е око на вълк” (Фол 2004, 137).

¹²⁷ Около 18. II, в древността, “Кучешката звезда” (Сириус) се виждала през цялата нощ, при това в полунощ тя се намира високо на юг в Меридиана. Очевидно “циренето на кучетата” на Сирни понеделник е свързано с «апогея» на присъствието на «кучешката звезда» в нощното небе.

¹²⁸ За връзката между Сириус и Луната вж. по-долу.

¹²⁹ Аполон Ликейски (в Делфи, Делос, Аргос, Сикион, Атина и др.) е «пазен от вълци», или пък «вълк е защитник на неговия храм» (Русяева 1979, 16).

¹³⁰ В Ригведа скъпоценната чаша съдържа дълбока космогонична символика: терминът „Дхишана” означава едновременно култова чаша за опияняваща напитка и богинята на плодородието, тази която дава благата. Тя е „силата на майчината храна и персонафикация на поетичното вдъхновение”. Дхишана е абстрактния образ на вселената, която в представите на древните индийци се състояла от две чаши: едната – символ на земята (и на самата богиня), а другата – на небето (на бог Индра) (Запорожченко, Черемисин 1990, 134).

¹³¹ Съвпадането на Сирни понеделник (подвижна дата!) с Антестериите (също подвижна, “лунна” дата) е анализирано методически в една моя статия в сборника в чест на М. Чичикова (Дерменджиев 2008, 623-624).

¹³² Главният персонаж на Кукеровден в Странджа е неженен младеж (който според Маразов заема позицията на инициация). Кукерският празник се провежда във време, което отговаря на времето на древен празник, посветен на мъжа-войн, във функцията му на Арес-Хермес (Маразов 1992б, 217).

Единственото броене в апликация №10:

Брой луни	Брой денонощия	Пределна дата	цМ	цВ	цМарс	Други цикли	Локализация на множеството
272 (269+3)	8032	21 март (пролетно равнод-е)	69,24	13,75 (Вечерница)	11,69	22 ☀ – 3 дни	От горния десен ъгъл до завитата в спирала опашка на кучето.
277 (272+5)	8180	16 август (Панатиней)	70,52	14+1д (точен изгрев Зорница)	11,91		От завитата в спирала опашка на кучето до конската опашка.
279 (277+2)	8239	14 октомври (Деметра?)	71,03	14,1 (Зорница)	12-5д		От опашката на коня до долния десен ъгъл.
284 (279+5)	8387	10 март (?)	27,3	14,36 (Зорница)	12,21	23 ☀ – 14 дни	От долния десен ъгъл до задните крака на коня.
290 (284+6)	8564	3 септември (Елевсински Мистерии?)	73,83	14,66 (Вечерница)	12,47		Под тялото на коня (между предните и задните крака).
293 (290+3)	8652	30 ноември (Зевс Георгос)	74,59	14,81 (Вечерница)	12,59	2цЮп-р – 13 дни	От предните крака до главата на коня.
296 (293+3)	8741	27 февруари (Антестерии)	75,35	15-22д (невидима)	12,72	24 ☀ – 25 дни	От главата на коня до фиалата. Горният ръб на апликацията е без овули и символизира „открито небе“!

Десетата степен в орфизма,

Предполага се, че десетата степен на орфическата доктрина се кодира (в предметите на тракийското и скитското изкуство) като връчване на царски инсингии (фиала, рог, венец и др.) от Великата богиня-майка на герой, понякога представен точно като на апликация № 10, като цар-конник в бавен, тържествен ход на коня. Към това следва да се добавят 10-те кариатиди от Свещарската гробница и 10-те полуколони от куполното помещение на гробницата под Четиньова могила (Фол В. 2008а, 88). Инвеститурата на царя, в 10-та степен е приобщаване-брак с богинята, която най-често му подава, в чаша, „животворната влага“. *Отпиването от нея* има за цел „да налее“ жизнена влага в социума (Маразов 2005, 128). На 24 години (в № 10) героят получава фиала и става „съпяч“ в затвореното, царско, орфическо, войнско общество. Вероятно едва след този акт той е бил посвещаван в най-съкровени тайни на доктрината, достигайки до „пълнотата в познанието за живота и отвъдното“, символизирано вероятно от двете „танцуващи мечки“ в № 11.

Между № 10 и № 13 героят се състоява като „жив бог“. Това е статутът, който получава цар-орфик, на 10-степен, според Ал. Фол (Маразов 1992б, 418). Идеята за «жив бог» е позната и у персите. В ролята си на «живи богове» ахеменидските владетели са носели дрехи и тиари, осеяни със звезди (Маразов 1975, 58). Числото 10 в питагорейството е символ на небесната световна хармония (10 = 1+2+3+4; Керени 1996, 232-233). Като стана дума за “небесна хармония”, ще припомним, че изображението на апликация № 10 е поставено „под открито небе“. Иранския превод на тази сцена би могъл да бъде: “придобиване на хварна”.

В сцената с «дървото на живота» от Гундесруп, именно войн № 10 бива потопен от Богинята, в казана на прераждането (инициацията), след като е разкъсан от кучето и очевидно отива «на небето», в горния регистар, но вече като «конник».

Предшественикът на Антестериите?

Култът на Дионис в демите на Атика се появил, според една легенда, след като Пегас (крилатият кон, известен и в митологията на траките) донесъл статуя на бог Елевтереус («Освобождаващ», епитет на Дионис) в храма на Лимне. След тази чудодейна поява Аполон заповядал на атиняните да честват новия бог. Според DAGR-Dionysos този акт е предшествовал организирането на празника Антестерии. Прави впечатление епитетът на Бакхус – «Елевтереус». Очевидна е връзката на този бог – «освободител» с героя от нашата схема, който точно на неговия празник (Антестериите), в № 10, завършва циклите на саможертви и посвещения във военски санове. Тук той се освобождава от цялото напрежение на ценностните изпитания. Големият въпрос тук е: от какво е «освободен» героя в № 10? На първо място, струва ми се, че той е освободен от «телесното»! Затова, в неговата първа поява, след № 10, в № 14, той «левитира» («виси във въздуха»), заедно с *даената* (т.е. ясно е показано, че той е «безтелесен»). Струва ми се, че тази «освободеност» е свързана с «душите на умрелите», които се активизират максимално в навечерието на пролетта, точно по време на Антестериите. Кукерите всъщност гонят химеричната зима, преобразени предимно като «старци», т.е. като духове на умрелите предци¹³³.

Антестериите в Атина

Антестериите се чествали организирано в Атина от края на VI – началото на V в. пр. Хр.

Питоигия (Πιθοίγια)

Първият ден от Антестериите (11 Антестерион) е наречен *питоигия* – «отваряне на бъчвите с ново вино». Първоначално това е бил преди всичко един фамилно-стопански празник, честван на полето – при лозовите насаждения. Тук е мястото да отбележа, че по Калиповите интеркалации, средната статистическа дата за Антестериите се разполага между 29 и 31 януари ≈ Трифоновден (1 февруари). Това съвпадение е емблематично, защото показва, че запазеният до днес комплекс от ритуали (на древните Антестерии) се разпределя в две близки дати, в два съседни «комплекса», единият на Трифоновден, който съответства на стабилизация (в слънчевия календар) по Калиповите интеркалации, а другият – на Сирни понеделник – по Метоновите (вж. таблицата накрая).

Тази двойственост на останките се долавя и в някои същински характеристики на тези два празника и в някои поверия. В Пиринския край се вярвало, че «родените на Трифун много ще страдат» (Дражева 1980, 382). Родените пък на Бяла събота (когато се заговява за Сирница) можели да виждат таласъми и самодиви (Васева 2006, 140). «Трифонците» в Западна България (1, 2 и 3. II) са «вълчи празници», както Сирни понеделник е наречен «песи понеделник» и на него се «бесят кучета» (Арнаутов 1972, 116). В традиционния народен календар останка от пролетните инициации на младежите са обредите, извършвани около зимния Симеоновден – Трифун Зарезан и тези на първото пролетно новолуние, между Сирни заговезни и Тодоровден (Васева 2006, 248).

¹³³ У гърците в Източна Тракия кукерите се наричат *калбугери* – «калугери, монаси», име произлязло от *καλός* и *γυρας*, със значение «щастлив на старини». Това име е еднозначно на нашите «старци» – хора дегизирани с брада, качулка, гърбица и тояга. Гърците в Македония и в самата Гърция наричат тези лица *бабугери*, което по всяка вероятност е във връзка с гръко-турското *баба* – «дядо, старец, калугер». От гърците българите заели същия термин (бабугер)... Впрочем и в Силистренско тези образи са наречени *ункешин*, от румънското *unchias* – «дядо» (Арнаутов 1972, 101). Всички тези названия означават маските = «душите на умрелите», които се бият на страната на живите, срещу силите на хаоса, студа и тъмнината. Вероятно точно на датата на Антестериите, Митос и Кратея (от Боровската каничка и фрагмента от Тива), свързани с кабирическия култ в Самотраки, излизат от отвъдното и стъпват на земята, «под Слънцето», съпроводени от ериниите (богини на справедливостта и отмъщението), които ги охраняват. Излизането, на бял свят, на Митос и Кратея, е върховното, магическо упование на орфизма. То е резултат от една успешна «подземна» хиерогамия (изобразена в долния регистър на Боровската каничка).

«Царят на лозята» (≈ архонта-базилевс от Антестериите), който се избира на Трифоновден (1. II = еснафския празник на лозарите), някога бил избран веднъж на всеки три години¹³⁴. Ето, че отново сме изправени пред поява на «дионисови триетериди», сред останките от един сигурен Дионисовски ритуален контекст. Антестериите са продължавали точно три дни, колкото дни са и «трифонците» (Попов 2007). В църковния храм на Перушица, Пловдивско, Св. Трифон е изобразен с косер в дясната ръка. Очевидно е, че под тази фигура се крие античния Кронос-Сатурн (т.е. Залмоксис), който е изобразяван с косер или сърп в ръка¹³⁵.

«Царят на лозята» не само трябва да бъде по-заможен човек, но трябва да е и “късметлия”. Т.е., ако е бил преди това цар, неговото “трифунуване” е трябвало да бъде свързано с голямо плодородие. Това е директна алюзия и препратка към естеството на царя в тракийската доктрина, където той (сам!) “се грижи” за плодородието, понеже знае как точно да общува с боговете. Друг тракийски мотив е перманентното поливане и пръскане на «царя на лозята» с вино. Впрочем, той е длъжен да се напие първи от всички, точно като Котис I, който, в ролята си на домакин, раздаващ вино и храна, се напива първи от всички и посипва върху косите си последните капки вино от чашата.

Хоес (Χόες)

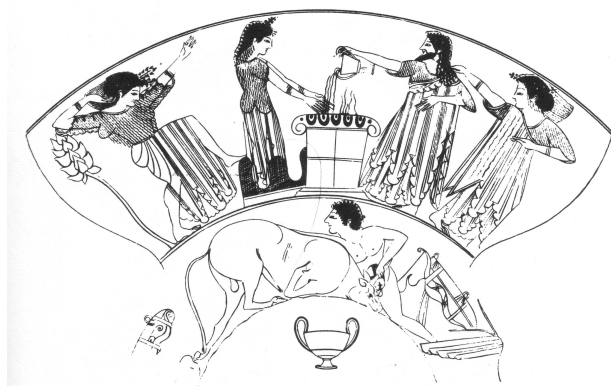
На втория, най-важен ден от Антестериите, наречен *хоес* (от *хус* – име на съд с вместимост 3 литра), жената на архонта-базилевс, от името на града, принасяла жертва на Дионис. След това между нея и божеството, представено като бик¹³⁶, се сключвал брак (хиерогамия), но за този ритуал нищо не е известно (Арнаулов 1972, 87). Празникът Хоес е бил най-важният ден от Антестериите, до степен такава, че с това име понякога се назовава целия празник.

За празника в този ден се разказвала една легенда за Панодем. Цар Демофон, желаейки да даде гостоприемство на отцеубиеца Орест, при това без той да присъства на сакралните церемонии, преди присъдата на ареопага, институирал по този случай следното празненство. Той затворил всички храмове и заповядал пред всеки да се постави (глинена) кана (гърне) за вино (хоа), предлагайки на онзи, който пръв изпие своето вино, награда – сладкиш. Това е така нареченият «публичен банкет (*комос*) Хоес», който бил организиран на открито (срвн. «отвореното небе» на апликация № 10). Напилите се в края на банкета граждани, бидейки под един покрив с Орест, не можели да проникнат в храма, за да го увенчаят с корона, но всеки бил длъжен да постави своята корона около кана си и така да я занесе на **жрицата на храма в Лимне**. Накрая всеки изливал, като възлияние към бога, виното, което било останалото на дъното на каничката.

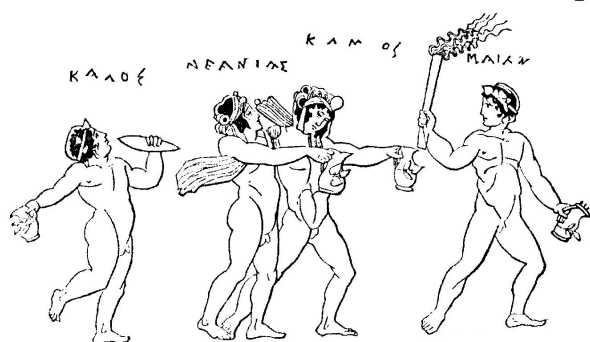
¹³⁴ Според проф. Арнаулов избирането на «цар на лозята» е практика, разпространена в Северна България, на изток до района на Велико Търново. В Бяла Слатина, сутринта на 1 февруари, всеки стопанин (в Русенско това са мъже на възраст от 20 до 35 години) си приготвя бъклица с вино и пиле и отива на лозето си. Като стигне там отрязва няколко пръчки от лозите, после слиза на черковището в лозята. Стариият цар, облечен във великденските си дрехи, взема иконата на Св. Трифон с две ръце и сядва в кола, за да иде на черковището. Към 2,5 часа следобед свещеника отслужва литургия и поръсва, после всички сядат на обща трапеза, на която са сложени един-два печени овни и вино, донесено от “царя”. Три пъти стария цар прогласява, по времена на обедата, че в името на бога не желае повече да е цар, т.е. околните да изберат друг цар. Когато повтори третия път молбата, всички стават прави, приемат оставката му и показват лицето, което ще бъде занаяпред «цар на лозята». Стариият цар предава на него иконата и китката... всички гърмят с пищови, еква музика (Арнаулов 1972, 116). Преди обичаят ставал веднъж на всеки три години, после започнали да го правят на две, а сега – всяка година.

¹³⁵ Тук следва да припомним, че в елинския календар има най-малко три празника на Кронос: летни Кронии (23-24 юли ≈ № 4), зимни Кронии (= Сатурналиите ≈ № 3 и 9) и пролетни Кронии (на пролетно равноденствие ≈ № 7, 8, 12, 13), всичките те – регистрирани в схемата от Летница. Сега може да се добави хипотетично още един празник (Антестериите), който е свързан, по някакъв начин, с Кронос.

¹³⁶ Арнаулов предполага, че на тази сватба богът бил представян като бик, т.е. като човек, надянал «бича глава» на раменете си (Арнаулов 1972, 87). Според Влахов името *кужер* се превежда като “рогатото говедо”.

страни присъстват менади (Parke 1986, 129, fig. 39). Огънят е характерен за Антестериите (срвн. «огнения поглед» на кучето-«емблема» от № 10).

на вино. Херолд обявявал началото, сигнализирано с тропет и състезанието започвало. Съдии отсъждали кой е победителят. Той получавал мях с вино, или, според Панодем – сладкиш.

Отделих толкова внимание на този банкет (*комос*), защото ми се струва, че той, организационно и темпорално намира пълен аналог в царските, орфически, войнски общества в Тракия. Вероятно точно на Антестериите тези тракийски общества са имали аналогичен празник, по време на който е използван например скъпоценния ритуален сервиз на Рогозенското съкровище. На друго място, в бележка под линия, отбелязах, че 108-те фиали от Рогозенското съкровище са равни на 108-те елемента (72 негърски глави + 24 жълъда + 12 розети) върху единствената, в Панагюрското съкровище, «златна фиала». Следователно числото 108 е «оптималния брой» на членовете в това трибалско, орфическо, царско, войнско общество¹³⁸. Тук е мястото да отбележа, че под «самотността» на конника от Летница прозират ясно колективни мистерии, при това, участниците в тях са били само войни, преминали инициациите на десета степен, т.е. на възраст над 24 години. Следва да добавим и интригуващия факт, че публичния банкет Хоес е организиран в Ленайона, същият този Ленайон, в който се празнували и Ленеите (от 8-12 Гамелион ≈ 11-16 януари) – основния празник на апликация № 6 (с първата «катурната глава»). Според Момзен място на Ленайона било в театъра на Бакхус, т.е. «под открито небе» (пак ще повторя наблюдението, че изображението на апликация № 10 е поставено «под открито небе»!).

¹³⁷ Централният персонаж е означен като *Комос*, друг, който го поддържа да не падне – като Неаниас, пред тях е Пайан, който осветява пътя им с факла, а зад тях Калос.

¹³⁸ Тук искам да отбележа, че рогозенските канички са точно 54, което прави по една каничка на две фиали. Това означава, че на тези *комоси* са ставали «побратимявания», или пък просто двойките побратими са се събирали заедно. Всъщност цялото това общество, от 108 членове, празнуващо заедно, е било общество от «побратими», от «сътрапезници», «братя в доктрината». Интересно е да се отбележи, че побратимяванията, при това по двойки, са особено силни и характерни за влашкото население, което с право се смята за пряко произхождащо от траките.

Освен този централен банкет, в същия ден от празника имало стотици други частни празненства, организирани от приятелски кръгове (семейства), в които участие вземали и децата¹³⁹. На празника Хоес се състоява и **сватбата на Дионис**, въпреки че не са известни никакви подробности от ритуала. Първото основно действие обаче е известно – това е тържественото приемане на Дионис в града¹⁴⁰, заобиколен от своите постоянни спътници – силените¹⁴¹.

Античната дървена статуя (*ксоанон*) на Дионис Елефтереус била изваждана от стария храм в Лимне (ритуалът е известен като «отваряне на храма на Дионис в Лимне» на 12 Антестерион ≈ 15-16 февруари) и транспортирана в един малък храм във вътрешността на квартала Керамейкос (където се намирало и най-голямото атинско гробище). От тук тръгвало тържествено шествие-процесия, по обратния път към Лимне, където статуята била приемана отново, «като за първи път». Това брачно шествие било огромно и пищно. Богът бил носен на колесница, следван от брилянтен кортеж. До статуята му в колесницата била седнала жената на архонта-базилевс, смятана за негова съпруга (въплъщение-символ на града). Според Ото Милър жената е приемала ролята на Коре – съпругата на Дионис¹⁴². Коре излиза от подземния свят малко след Антестериите – на Малките елевсински мистерии (известни като «излизането на Коре»; Русяева 1979, 37), организирани в Агра (селище на юг от Атина), на 19-21 Антестерион ≈ 22-25 февруари.

От изключителен интерес е появата, в тези хиерогамни сцени, на двойна брадва (лабрис)ϩ в ръцете на Дионис, който язди магаре (Deubner 1956, 100-102; Фол 1991, 252; Андонова 2003, 178). Паралелът с лабрисите (и змията) от Боровската каничка е удивителен (Бошнаков 2000, 212, обр. 51), защото за сетен път потвърждава подозрението, че тези символи са тематично свързани с Антестериите, или поне с тракийския аналог на този празник.

Хитра (Χύτροι – третият, последен ден от Антестериите)

Хитра е специален глинен съд, подобен на гърне, за варене на храна, който се използвал изключително и само във връзка с поминалните практики (в култа към мъртвите). Според легендата оцелелите от Потопа предложили за жертва на inferналния Хермес останките от техните провизии в керамичен съд - *хитра*. От тук води началото си практиката в тях да бъдат изварявани различни семена – така нар. «панспермия» - които били поднасяни на гробовете и на inferналния Хермес (и на Дионис), от които никой не вкусвал.

¹³⁹ Последните, на възраст над 3 години, били коронясвани с цветя и получавали подаръци (малки колесници от печена глина, кукли, сладкиши и пр.). Интересно е да се отбележи, че са запазени изображения с деца, на този празник, които държат в ръцете си ойнохоета, увенчани, както при комос-а, с венци. Запазено е и детско изображение на украсена «карус навалис», т.е. на триумфалното посрещане на Дионис, в неговия кораб на колела, по улиците на Атина. Празникът Хоес е свързан с този момент на поява на Дионис от морето

¹⁴⁰ Идеята за карус навалис (корабът носен на кола) е свързана с идеята за периодичното завръщане на Дионис през морето (Лозанова 1993, 24). С риск да се повтори, ще отбележа, че това завръщане е винаги на триетериди, защото Дионис се появява като интеркаларен месец, който се мъква за да «изправи» времето, т.е. да нормализира социума. Появата на карус навалис е знак, че започва сезонът на корабоплаването в Гърция (римляните честват по този повод Навигиум Изидис на 5. III) (Арнаутов 1972, 86).

¹⁴¹ У нас двуколката, с която водят «царя» до селския мегдан, на Сирни понеделник, напомня колата, с която е пристигнал Дионис, а биенето на моми от кукерите е отбелязано от Павзаний за Гърция (Paus. VIII, 23,1) (Теодоров 1999, 61). Подобно «биене» е известно и от римските Луперкалии (вж. тук по-долу).

¹⁴² Жената на архонта-цар принася жертва на бога, от името на града. Тази жертва е била тайна – никой не влизал в храма, освен царицата, която сама извършвала обряда по завета на прадедите... Нилсон приема, на базата на Аристотелевата «Полития» (III, 5) и на други стари свидетелства (Демостен), че става дума за истинско бракосъчетание между представителката на града и бог Дионис... Допуска се, че богът бил представен от бик, при тая свещена сватба. Според Арнаутов не е изключено като въплъщение на бога да се явява самият архонт-базилевс, т.е. държавния глава (цитира Фрейзър). Очевидно това е магия за плодородие и благодат на целия град (Арнаутов 1972, 87).

През ранната пролет, точно на Антестериите, когато цялата природа се събужда, когато се задвижват отново дървесните сокове, когато всичко се устремява нагоре към Слънцето, тогава и мъртвите «оживяват» и се стремят и те да излезат на повърхността (Теодоров 1999, 121, 191). Този порив е трябвало да бъде едновременно задоволен и преустановен. И това става с ритуали в дните, отредени специално за отдаване на почит към мъртвите. Вярвало се, че на 12-ти Антестерион мъртвите напускат царството на сенките, за да споделят трапезата на живите (Рабаджиев 2002, 106). Прототип на гръцката, а вероятно и на славянската задушница, без съмнение е денят Хитри от Антестериите (Теодоров 1999, 144).

По същото време и в Рим се честват големи поминални празници. Най-големият от тях, който по своята същност представлява една голяма «обществена» задушница, са Паренталиите от 13-21. II (Теодоров 1999, 148). Християнската църква разрешава и впоследствие покрива със свои ритуали този древен празник. От него води началото си християнския обичай да се оставя хляб и вино на гробовете. Предполага се, че точният аналог на Паренталиите е празникът Св. 40 Мъченици.

14-те герари

Както отбелязва Момзен, в символиката на поминалния празник Хитри присъства орфическата теогония, според която Персефона не е съпруга, а майка на Дионис-Загрей. През императорската епоха в театъра били рецитирани орфически поеми, акомпанирани от танцьори, които символизирали хората, нимфите, бакхантите. Но орфизмът е бил най-добре застъпен, в годините на разцвета на Атина, от така наречените герари (името се превежда като “14 жени”). Те са жрици-помощнички на царицата в нейните религиозни функции. Били избирани от архонта-базилевс. Царицата, заедно с министъра на свещения херолд (вестител) ги заклевали в стария храм в Лимне. Формулата на тази клетва е запазена върху антична стела пред олтара. С ръка поставена върху кошницата (за събиране на дарове), всяка от герарите се заклевала, че е чиста и целомъдрена и се задължавала да чества празника, по повелите на предците, редовно, на определена дата – Теойниите и Йобакхиите, т.е. ритуалите, които имат отношение към «второто раждане» на Дионис и неговата прослава по време на празника на Зевс през месец Мемактерион (= празникът на Зевс-Георгос, на 19-21 Маймактерион ≈ 24-27. XI), както и по време на Големите Дионисии (от 8-12 Елафеболион ≈ 12-17 март). Празникът на Зевс Георгос е емблематичен за нашата схема, понеже той датира апликация № 1, където се ражда героя. Но и на апликация № 10 (датирана в Антестериите), предпоследния «пакет» луни е свързан с изява на датата 30 ноември, която пак съответства на този празник (Зевс-Георгос)¹⁴³.

В деня Хитри 14-те герари извършвали, заедно с царицата (14 + 1 = общо 15 действащи лица!) мистични церемонии във вътрешността на храма в Лимне, който се отварял само веднъж в годината, именно за изпълнението на тези ритуали. Освен непознатите действия, извършвани вътре, от вън, пред събралото се гражданство, се провеждал ритуал, имащ пряко отношение към смъртта на Бакхус. **14-те Герари принасяли жертви на 14 олтара, които символизирали 14-те парчета на разкъсаното божие тяло**¹⁴⁴, от седемте титани и техните седем сестри. Числото 14 (а също и 15) е емблематично за схемата от Летница, защото общият брой на апликациите със сцени от схемата е точно 14. Петнадесетият елемент е «безкрайното време», което символизира единството и

¹⁴³ Интересно е да се отбележи, че тази дата съответства и на 2 цикъла на планетата Юпитер, т.е. на Зевс (вж. таблицата тук горе)!

След като на Антестериите се състоява божествената хиерогамия, то, редно е, девет месеца по-късно да се роди и «самия бог». Оказва се, че това Би трябвало да стане точно на празника Зевс Георгос, когато става второто раждане на Дионис (когато старото вино окончателно е ферментирало и мъките на бога приключвали).

¹⁴⁴ Египетският Озирис също е разкъсан на 14 части; 14 са богините на раждането в Двуречието (Венедиков 1992, 22); 14 са демоните-стражи, които поставил Нергал (първоначално небесен бог!) на 14-те врати към преизподнята (Литвинский 1983, 115).

«Слънцето на отвъдния свят(?)». Очевидно базилина (= 15-ят елемент) притежава магическата сила да задвижи схемата, т.е. «живота». Отново ще напомня, че и този обред е под открито небе, точно както небето е «открито» (без овули) на апликация № 10.

Сириус

Коментари за Сириус (lat. Canicula) от съзвездие Голямото куче (Canis Major) – най-ярката звезда от небосвода, бяха направени и в абзац към анализите в № 4. Тук се налага темата да бъде продължена, тъй като съществува реалната възможност (заподозряна от Бошнакови), окото на кучето от «емблемата» (в № 10) да означава точно присъствието на най-ярката звезда на небето¹⁴⁵. Съвременните астрономически програми показват, че около средата на IV в. пр. Хр., Сириус е невидим в периода от 27. IV до 5. VIII¹⁴⁶. Звездата се вижда много добре през цялата зима, а около есенното равноденствие, преди изгрева на Слънцето, се вижда високо на юг в меридиана (Умленски, Шкодров, 2005, 93). Може би затова в “Илиада” Сириус е наречен “есенна звезда” (Куртик 2001, с.49, бел.11). В гръцката митология съществува версия, според която лозата била родена от кучето на Орион, т.е. от Сириус (Strabo 9.4.10).

Сириус и астрологията

Римският астролог Манилий ни осведомява, че жреците от областта на Тавър (в Мала Азия) наблюдавали изгревите на Сириус, от високите върхове на планината, след което предсказвали: времето, болестите, съюзите, войната и мирът. В два астрологични фрагмента от Зороастър, съхранени в “Геопоника” на Касиан Баса, се обяснява как точно ставало това. В утрото на (хелиакичния!б.м.) изгрев на Сириус било наблюдавано в кой зодиакален знак се намира Луната (фрагмент О 40). Ако е в Лъв, зърното, маслото и виното ще бъдат в изобилие, ще има сражения, ще се появи цар и пр., и пр.... Съгласно втория запазен фрагмент (О 41), за предсказанието е най-важен момента, по време на първата гръмотевична буря след утринния изгрев на Сириус. В същия момент се определял и зодиакалният знак, в който се намира Луната (Ван-дер-Варден 1991, 185).

Връзката на изгрева на Сириус с плодородието се среща в Авеста. Яшт 8 в нея е посветен на богинята-звезда Тиштрия (от женски род!), която по-нататък става ясно, че е звездата Сириус (Дармщетер-Зенд Авеста, II, 424; Ван-дер-Варден 1991, 185).

В строфа 44 четем Тиштрия (Сириус) е назована: *«великолепната, победоносна звезда, която Ахура Мазда е поставил като господар и надзирател на всички звезди»*. В строфа 36 четем: *“В съответствие с това как тя изгрява, такава ще бъде и годината”*.

Плутарх (“За Изидата и Озирис”, 47) ни осведомява, че: *«Хоромазес поставил на първо място сред звездите Сириус – като страж и надзорник»*.

В химн на Митра от “Тир-Яшт” се казва, че същите хора, които се покланяли на Митра (Слънцето) почитали и Тиштрия (Сириус). Тези хора живеели в “страната на ариите”, Ариана, днешен Иран (Ариа е друго, по-старо, име на Тракия). Това е и ареала на разпространение на култа на Тиштрия (Ван-дер-Варден 1991, 186).

В древен Египет Сириус е отъждествяван с богинята Изидата, а съзвездие Орион – с Озирис. Изгряването на Орион, над Южното полукълбо, след неговия период на невидимост, било знак, че Озирис се е трансформирал в жива душа (Бювал, Гилбърт 1996, 73).

¹⁴⁵ Интересно е да се отбележи, че думата *кандило* произлиза от латинското название на съзвездие “куче” (canis). Очевидно това куче „свети”, както очите на вълците в студените февруарски нощи.

¹⁴⁶ Появата на Сириус на 5 август означава началото на canicule – „лятната ваканция” (най-големите летни горещини). Още от времето на Омир се вярвало, че нощната звезда Сириус носи нещастие.

Цирене на кучета на Песи понеделник (Антестериите)

Нашият фолклор е съхранил интересен обред, извършван по време на кукерските празници (Антестериите), наречен „цирене (лекуване) на кучета” или “бесене на кучета” (Венедиков 1983, 129). Той има точно определен ден – „песи понеделник”. Целта на този обред е, според народното поверие, да се предпазят кучетата от бяс, т.е. да не се допусне да се всели в тях злия дух. Накратко, обичаят се състои в следното: сутринта улавят всички кучета, връзват ги над вода и ги въртят докато „пуснат халва”. На други места само люлеят кучетата (смекчен вариант на циренето). Според И. Маразов това символично бесене (на кучета) напомня мъртвите, удушени и висящи над вратата, и от дъба на Один, вълци. Авторът прави асоциация с римските Луперкалии, по време на които луперките („вълкохващачи”) принасят в жертва куче. Датата на Луперкалиите (15. II) съвпада точно с нашите „вълчи дни” (Маразов 1992б, 88-89).

Песи понеделник и Луперкалиите

Наистина, както установява Маразов, няма никакво съмнение, че има не само темпорална (като време в годината), но и чисто ритуална, “кучешка” връзка, между Антестериите/Песи/Сирни понеделник и римските Луперкалии (15. II). Луперките-«вълци», голи до кръста, увити в кожата на принесеното в жертва животно, удрят с кожени каиши ръцете на неплодните жени¹⁴⁷. Нещо подобно прави и кукера с пометаша, на Сирни понеделник – той удря за здраве и цапа с кал и пепел. Възхвалявайки Фаун, Хораций ни предава, че на зимните Фауналии (15. II) “**вълкът се намирал между агнета**”, но последните не изпитвали страх. Сред населението на Македония празникът Сретение Господне (2. II) се наричал още „**Овча Богородица**” (Попов 2008, 127, бел. 2). Тази Богородица е «Овча», защото на Антестериите (Трифоновден и Песи/Сирни понеделник) кучето бива «стъпкано, вързано, подчинено и излекувано» (срвн. «смиреното» куче-емблема от № 10!)¹⁴⁸. На «песи понеделник» кучето е очистено от злия дух и сега е «кротко като агънце»¹⁴⁹.

Но да се върнем на Фаун. Хораций отбелязва, че етимологията свързва Фаун с Пан Ликейски, който от друга страна бил свързан с **Аполон Номнос**, почитан под името **Ликоктонос (“убиец на вълци”)**¹⁵⁰. Заедно със следващите ги Квириналии и Терминалии, Луперкалиите имали характер на лустрация (очистване). Празникът бил от три части: жертвоприношение, шествие и пир.

След покръстването Луперкалиите се радвали на голяма известност сред християните, чак до 494 г., когато папа Геласий ги забранил. На същия ден (15. II) бил устроен християнския празник “Сретение господне”, или още известен като “Очистване Богородично” – 40 дни след раждането на Исус. 40 дни преди 15. II се пада датата 6. I (Кръщение Христово), която дълго време била приемана

¹⁴⁷ На римските Луперкалии луперките (“вълкохващачи”) принасяли в жертва куче. Според Плутарх “римляните тържествено разхождали едно разпънато на кръст куче” (Маразов 1992б, 89).

¹⁴⁸ Ако съдим по смирения жест на покорство, който показва кучето от апликация № 10, може да допуснем, че той е идентичен на душевното състояние на героя. В Индия, преди коронацията си, царят извършва сложен обред, наречен „раджасуйя” (обредно посвещение на кшатри), който се състои в (ритуално) отричане от войнската варна и преминаване в жреческа, под покровителството на Агни (огънят) – възплъщение на жреческата функция. Този обред закрепва единството на светската власт, създавайки цар-войн/жрец. Ритуалът протичал изцяло с използването на множество брачни термини (Бессонова 1983, 34).

Сред прадедите на Ахеменидската династия имало семейство, наречено sakahaumavahrka – “*саки, които се превръщат във вълци, благодарение на сока от хаома*” (Маразов 1992б, 105). Изкушавам се да предположа, поради известната «цивилизаторска роля» на виното, че на апликация № 10, консумацията на тази напитка (хаома) превръща героя-конник в кротко като агне куче, с подвита опашка и огнен поглед (впрочем, очите на пияните също «светят»). Животното излъчва примирение и спокойствие – качества характерни за жреческата каста.

¹⁴⁹ Древните автори съвсем сериозно смятали ликантропията за психическо заболяване и в техните наблюдения тя се корелира винаги през месец февруари (Маразов 1992б, 89).

¹⁵⁰ Кандаул (“удушвач на кучета”) е прозвище на Хермес, което се разпространило от Балканите към Мала Азия (Маразов 1992б, 102-103).

от християните за Рождество Христово. Не е учудващо, че някога Рождество е съвпадало с акта на кръщението на Исус. По-късно датата на Очистване Богородично е прехвърлена на 2. II, което се пада 40 дни след Рождество Христово (24. XII).

Сирни поклади и огънят в ритуалите на Антестериите

Другото име на празникът Заговезни (денят преди Песи/Сирни понеделник) е Поклади – от кладите (огньовете), които се палат по краищата на високи места. Характерно е, че този празник се устройва от ергените на селото, които събират сухи съчки, стебла от хвойна и клони от бор, намазани с катран, огради от кошари и пр. Старият обичай бил свързан само с момците. Те се събирали сами и прескачали големите огънове. Според народното вярване това се правело «за да не хапят змиите». Интересно е, че този обичай, (изпълняван на Поклади) е непознат у източните и западните славяни, което означава, че това е вероятен реликт от времето на траките (Венедиков 1983, 126-127)¹⁵¹.

На някои места, като например в Ахъчелебийско, големите огънове се наричат *орадие* и около тях до късно през нощта стари и млади играят хоро (Шишков 1965, 369). Горящото дърво е наречено „оратник“, което се тълкува като „говорещо“ (дърво „което говори“). Горящо дърво, което говори, означава, че то „предсказва“. Следователно огънят, на този празник, освен очистителен¹⁵² е и магически.

На Сиропустна неделя в Хасковско, от запалените огънове се палели факли. Младежите си приготвяли, от чер клен, още през лятото, стрели и пръчки, които запалени хвърляли на Сирната неделя в дворовете на харесваните от тях момичета. Този обред наричали *пълелия*, а момчетата *пълелии* (Теодоров 1999, 35). Според Теодоров под това име се крият римските Палилии (21 април), но е очевидно, че темпорално този обичай не съвпада с тях.

В Разложките села, на Заговезни, се организирали игри и песни около запалени със слама огънове, наречени “гаро”. Момците и тук хвърляли стрели в дворовете на момчетата (Теодоров 1999, 36).

Вярва се, че кладите на Сирница изгарят мощите на загиналата Луна и че кучетата се “цирят” когато изгрее нова Луна (Попова 1987, 34).

Огънят и атинските Антестерии

По-горе показахме изображение върху един атински скифос, свързан с Антестериите, на което се вижда възлияние с вино върху огнен олтар. Широката култова употреба на огъня, точно на празника Антестерии, се доказва и от едно изображение, върху една атинска ваза, на което се вижда как една вакханка извършва, с пламтяща факла в дясната ръка, «огнена лустрация», над главата на

седнал пред нея младеж¹⁵³.

¹⁵¹ В канон 65 от решенията на Турланския събор (края на VII в.) е забранено “паленето на огънове пред собствените ергастерии и пред домовете при новолуние, както и прескачането, по стар обичай, на огньовете”. Очевидно е прав Венедиков като свързва споменатото новолуние с началото на постите (Венедиков 1983, 126-127).

¹⁵² Всички февруарски огънове са «очистващи», тъй като на латински februae означава “очиствам” (КООСЗЕ, 30).

¹⁵³ Зад вакханката е показана маска (oscillum), която е свързана с лустрационни бакхически ритуали като Айора и Осцила. Очевидно е, че този огън, по време на Антестериите, има очистителна сила, и е свързан, по някакъв начин, с известието на Херодот за огнения стълб в светилището на бесите, който предвещавал добри събития.

Кучето/кучката(?) от № 10

“Кучетата с пламтящи очи” са символи на Хеката (заедно с характерните за нея огнени факли; Конова 2005, 153). В Еврипидов фрагмент от “Хекаба”, тракиецът Полиместор разказва на Хекаба, че след смъртта си тя ще се превърне в „**кучка с огнен поглед**”, което било предсказано от “тракийския пророк Дионис” (Scholia Ad 1265; Томов 1998, 37). Още от дълбока древност зороастрийците вярвали, че огненият поглед на кучето е магически – той имал способността да прогонва злите духове (Дорошенко 1982, 56)¹⁵⁴. Огненото кучешко око от № 10 се свързва добре с огньовете на Сирни поклади, тъй като и двата огъня се датират по време на Антестериите.

Антестериите – най-старият празник на Дионис, познат и в Тракия

От Тукидит е известно, че Антестериите са най-старият и най-известният йонийски празник на Дионис (Thuc. II, 15). На този празник всички храмове били затворени (оградени с въжета)¹⁵⁵, а основните публични ритуали и пиршества били извършвани под открито небе (за кой ли път ще повторя, че на апликация № 10 няма овули по горния ръб, което кодира «открито небе»). Павзаний ни осведомява за церемония на призоваване на Дионис Меланайгос през месец Хермион (Станчева 1993, 126), който отговаря на атинския Антестерион.

Антестериите и Сирни понеделник в Странджа

Успоредиците между кукерската обредност и Антестериите са забелязани още от акад. М. Арнаудов (Райчевски 2008, 21). На свой ред той посочва като откривател на това съвпадение изследователят Dawkins (цит. Арнаудов 1972, 80). Астрономическата обосновка за стабилизирането на лунно-слънчеви дати в слънчевия, юлиански календар, е публикувана за пръв път от мен, в сборника в чест на М. Чичикова (Дерменджиев 2008, 616-630; вж. и таблицата в края на книгата).

Налага се да отбележа, че навремето Ал. Фол смяташе, според мен погрешно, че Сирни заговезни са свързани с «**големите мартенски новогодишни Дионисови игри**», т.е. с Големите Дионисии (на 8-12 Елафеболион ≈ 12-17 март) (Фол 1990, 196). В тази връзка следва да се отбележи, че тези (Големи) Дионисии са едно по-късно, полисно изобретение. Основния и най-древен празник са Антестериите.

Според М. Арнаудов приликите между днешните кукерско-карнавални игри и древните Антестерии са следните:

1. И двата празника са в **късна зима**, преди нейния край¹⁵⁶.
2. **Хиерогамия** – символичен брак. Кукера е Дионис, а жената на архонта е Кукерицата. Те са двойка – «годеник и годеница».
3. **Фалогогия** – свързана и в двата случая с оплождащи функции.
4. **Убийство и възкръсване на Дионис**. Титаните го разкъсват, във вид на бик, на 14 парчета (срвн. 14-те парчета, на които е разкъсан и Озирис – «египетския Дионис»). Късовете на бога са

¹⁵⁴ Тази отблъскваща, апотропейна функция, заедно с пословичната преданост на кучето, е свързана с ритуала „сагдид“ = обезателно присъствие (заедно с огъня!) на куче при умирация... Някои учени смятат, че този ритуал е свързан с Йима, който имал четириоки кучета. По древен обичай около умирация разпръсквали (включително върху гърдите му) парченца хляб, които кучето изяждало. Едва след като кучето изяде всичко близките обявявали смъртта на родственика (Дорошенко 1982, 56).

¹⁵⁵ „Ограждането с въжета” на всички храмове (които през цялото време оставали затворени) е така наречената *перисхойнисма*. Сведенията за нея са сигурни само за третия ден на Антестериите – денят Хитри.

¹⁵⁶ Арнаудов датира Сирна неделя, по съвсем неясни критерии, в периода 6-12 февруари, а после посочва, като съответни на Антестериите, юлианските дати 11, 12 и 13-ти февруари. Всъщност това са числата на датите на празника в лунно-слънчевия календар, преписани в слънчевия. Попадението е «близо до истината», но е невярно, защото е методически неосновано, а дори да е заето отнякъде, Арнаудов не посочва лиература.

съединени от 14 свещени моми (герари). Кукерът също бива “убиван” и после “възкръсва”, при появата на “лекар” (Арнаутов 1972, 91).

5. **Танци с оръжие.** В древността това е танцът на сатирите, около новородения Дионис-Загрей, който има за цел да заглуши плача на новороденото, за да бъде опазено то от титаните. В Странджа кукери-харачари играят ролята на “полиция”. Според акад. Арнаутов кукерите са точни съответствия на сатирите, с техните характерни подскачания, задявки и нецензурни шеги към момите и кукерицата¹⁵⁷. Освен това те са облечени в кози кожи, което съответства на частично животинската, пръчовидна, природа на сатирите (Арнаутов 1972, 93).

6. **Преобличания и маскиране на кукерите.** Кукерите си чернят лицата със сажди или пръст, което е много стара обредна практика. По време на Сатурналиите, робите в Рим също си чернели лицата със сажди, вместо да си купуват и слагат маски. В някои романски езици думата *mascara* е добила значението на “черно петно” (от въглени или сажди; Арнаутов 1972, 93)¹⁵⁸.

7. **Обредно оране** (около черквата или друго широко място в селото) и **обредно засяване от крина**. Това отговаря на свещенодействията в подножието на Акропола, при така наречения Буколейон (“говедарник”), близо до двореца, с рало, теглено от волове. Дионис минавал за изобретател на тази дейност и на мантиката, която произтича от нея (Арнаутов 1972, 87, 95). Заораването в кръг, както и убийството и възкръсването на кукера, показват, че става дума за края на годината.

8. **Раждане или носене на “божественото дете”** (често-“коте”), от “бабата”, в **кошница** (гр. *ликнон*). В тази връзка е интересен епитетът на Дионис – *λικνίτης*, породен от факта, че след като е родено божеството било поставено в кошница, като в люлка (Арнаутов 1972, 95). В Атина и Колофон люлеенето (*айора*) е било добре познато като «магия за плодородие» именно във връзка с Антестериите¹⁵⁹. В Югоизточна България, на Бяла неделя (най-често преди Сирни понеделник!), когато се окачват люлките, се устройвал един отдавна замрял и останал само в спомените, извънредно интересен обред, наречен Гора или Зора (Д. Маринов.- СБНУ, т. 28, 362-372)¹⁶⁰.

Антестериите и Зевс Георгос

Ако на Сирни понеделник в Странджа е разигравана една профанирана версия на хиерогамия, в която старецът и бабата („невестата“) играят ролята на мистериалните Зевс и Коре (Венедиков 1992, 225), интересен е отговорът на въпроса: какво и кога ще се роди, след 9 месеца, т.е. след периода на бременност на богинята? Девет месеца след Антестериите се пада точно в празника Зевс Георгос, на който се ражда за втори път Дионис. Това е датировката на апликация № 1 в схемата. Но защо “бабата” на Сирни понеделник “ражда бебе”, след като обредът би трябвало да е само “зачатие” (“хиерогамия”)? От етнографските наблюдения е известно, че на този празник първо се имитира

¹⁵⁷ Сатирите са наречени *σκίρτοί* – “скокци”. В процесията на Дионис те играят скокливия танц наречен *σκιρίννις*.

¹⁵⁸ В тази връзка е интересно да се отбележи, че ако спътниците на Дионис се чернят, то противниците му – титаните, които го преследват и разкъсват, се избелват с гипс (Арнаутов 1972, 94). Много често грифони и амазонки, по гръцките съдове (например тези от Месембрия), са предадени с «бели лица», което може би означава, че те са носители на смъртта.

¹⁵⁹ Върху съд за пиене от времето на Перикъл е изобразен сатир, който люлее момиче на въжена люлка с дървена седалка. Това изображение е свързано правилно с Антестериите, когато в Гърция разцъфвали първите цветя (Геодоров 1999, 49).

¹⁶⁰ „Гората“ се чествала в дните на Бялата неделя (когато се окачват люлките): Сряда, Петък, Месни и Сирни заговезни. «Бялата неделя» започва когато старата, “щърба” Луна, започва “да бере душа” (Попова 1987, 34). Действащи лица в този обред са моми, които се събират заран, преди изгрев Слънце, по махали, на селските бунища, или пък на други възвишения. Тук девойките, с лице на изток, пеят тържествени, елегично провлачени, песни, посветени на гората – стимулират я да се разлисти и раззелени. След изгрев Слънце към момите се присъединяват и ергените и всички заедно играят и пеят бодри и живи песни и бурни хора (Попова 1987, 30).

“сексуален акт” (“там долу в пазлака”), “бременността” протича светкавично, и, след няколко минути, “бабата ражда бебе” (котенце, кученце и пр.), което е смятано за “незаконно и недоносено” (Венедиков 1992, 225). Очевидно това е профанирана версия на магичен акт, с който се стимулира плодородието.

Апликация № 11

На апликация № 11 са изобразени две “танцуващи” мечки (според определението на Маразов). Дясната (“горната” – в схемата на Бошнакови) има 7 пояса “четина” и есовидна опашка, изправена нагоре, а лявата (“долната” – в схемата на Бошнакови) е с 6 пояса четина и подвита, “в знак на подчинение”, опашка. Според новата окончателна подредба мечките са „изправени” (което отговаря на закрепването на апликацията върху кожения колан), както е и в схемата на Венедиков (1996, 13).

Според Бошнаков тук става дума за изображение на “цялата година”, като двете полугодия са означени от “будната” мечка (тази със 7-те пояса “четина”) и “спящата” (тази с 6-те). Това е своеобразно означение на една „високосна”, за Луната, година, с 13 синодични месеци (Бошнаков 2000, 98). “Мечката-амазонка”, която героят “убива” на 19-годишна възраст (в апликация № 7), има 6 пояса четина и нормалната за една мечка къса и дебела опашка. На апликация № 11 опашките са изкуствено издължени, за да се покаже с тях съответния знак за “субординация”. Мечката със 7-те пояса четина и изправената нагоре опашка¹⁶¹ „подчинява” тази с 6-те пояса, чиято опашка е завита в спирала (Бошнаков 2000, 98)¹⁶².

На апликация № 11 се изброяват **45 овули** (7 + 4 от долу, 14 от ляво, 3 + 3 + 3 от горе и 4 + 7 от дясно). Текущият лунен «пакет» е **341☾ = 27,5☼ + 26 денонощия**¹⁶³, което ни отвежда до «пределната» дата **18. X**. Това е празник, близко разположен до днешния Димитровден (26. X), но изнесен приблизително с една седмица преди него. Между 1 и 14. X се разполага известния голям тракийски празничен комплекс, означен като „панаир” (едновременно скотовъден и земеделски), в

¹⁶¹ Върху златна апликация от погребението при Долна Козница (от което произхожда «праобраза на Айон» - вж. увода на книгата) е изобразен лъв, който напада елен (Стайкова 1997, 30). Прави впечатление, че опашката на този лъв е изпъната нагоре есовидно, точно както опашката на мечката със 7-те пояса четина от апликация № 11.

¹⁶² Върху чашата-гобеле от Рогозенското съкровище (Николов 1987, 39), опашките на бозайниците, са много странни. Едно птиче перо (3-4 пъти по-голямо от тези на оперението на орела), е поставено като втора (горна) опашка на женския елен (срвн. «перо еленково» от фолклора?). Хищникът от дъното на гобелето е представен също с две опашки, долната е много дебела и навита навътре (напред) в спирала, а горната е нормална, дълга, кучешка опашка (леко отпусната надолу). Прави впечатление, че опашката на нападнатия глиган, върху който е стъпил хищникът, е вдигната нагоре, което означава, че той не се страхува от нападателя. Понякога (в румънските гобелета) в устата на хищника е поставен «бут» (животински крак). Според мен сцената кодира «мирно съжителство в рая». Причината за появата на «двойните опашки» обаче остава неизвестна. Възможно е, както героя се слива с даената си, след смъртта, така и в отвъдното по същия начин да се сливат мъжки и женски животински образи?

¹⁶³ Младите скити напускали Скития, за 28 години, за да извършват в чужбина военни подвизи (Раевский 1997; Маразов 2005, 150). Очевидно апликация № 11 е свързана с «прекрътяване на военните подвизи» на героя и «пълнота» на неговия житейски и социален опит.

надписа от Скаптопара (вж. последната глава от дисертацията на автора). Точно по същото време се пада и големия ежегоден празник в Додона, когато стадата се завръщали от планините и кочовете се пускали при овцете (вж. пак там).

Единственото броене в апликация № 11:

Брой луни	Брой денонощия	Пределна дата	цМерк.	цВенера	цМарс	Друг и цикли	Локализация на множеството
303 (296+7)	8948	22 септември (есенно равноденствие)	77,14	15,32 (Зорница)	13+17д	24,5 ☼	От опашката на дясната мечка до левия крак на лявата.
307 (303+4)	9066	18 януари (Ленеи)	78,15	15,52 (изгряла Вечерница)	13,2		От левия крак на лявата мечка до завитата и в спирала опашка.
321 (307+14)	9479	7 март (?)	81,72	16,22 (Зорница)	13,8	26☼ - 17 дни	От завитата в спирала опашка на лявата мечка до горния ляв ъгъл.
324 (321+3)	9568	4 юни (Бендиди?)	82,48	16,34 (Зорница)	13,93		От горния ляв ъгъл до муцуната на лявата мечка.
327 (324+3)	9656	31 август (?)	83,24	16,53 (изгряла Вечерница)	14,06		Между муцуните на лявата и дясната мечки.
330 (327+3)	9745	28 ноември (Зевс Георгос)	84,01	16,68 (Вечерница)	14,18		От муцуната на дясната мечка до горния десен ъгъл.
334 (330+4)	9863	25 март (пролетно равноденствие)	85,03	16,88 (Вечерница)	14,36	27☼ +1ден	От горния десен ъгъл до гърба на дясната мечка.
341 (334+7)	10070	18 октомври (Деметра?)	86,81	17,24 (Зорница)	14,66	29 Др.г. + 18д	От гърба на дясната мечка до опашката и в долния десен ъгъл.

Апликацията с мечките (№ 11) създава трайното усещане за „пълнота“ и „завършеност“ в религиозно-доктриналната подготовка на героя, а в стопанско отношение – като „пълни хамбари“, които се „пукат по шевовете“ от реколта. Двете мечки са изцяло позлатени. Те изпълват докрай изобразителното поле. Затова направената по-горе връзка с праобраза на празника Св. Димитър (Димитровден; 26. X) едва ли е случайна. Този празник бележи края на стопанската година на Балканите и носи името на богинята Деметра¹⁶⁴. Това е началото на едно добро време, без усилен труд, когато реколтата вече е прибрана, когато всички са щастливи, доволни, с пари, сити, когато започвал зимния сезон на „седенките“ (и приказките) пред огнището, когато веселията, игрите, а после и сватбите, се редували едно след друго. Освен физическа пълнота, както отбелязахме по-горе, изображението съдържа и „астрономическа“ такава. 13-те пояса на двете мечки отбелязват една „пълна“, т.е. „високосна“, за Луната, година¹⁶⁵.

¹⁶⁴ Деметра и Коре са двойката богини, която най-добре съответства на двойката мечки от апликация № 11 (вж. коментарите по-долу).

¹⁶⁵ Аристотел в «Метафизика» (28. №6. 1092б 26): «Мечката пък броим като дванадесет, а други – като повече» (ПИП 1994, 91). «Повече» може да означава 13, т.е. общия брой на поясите на мечките от апликация № 11.

На Тесмофориите, които са най-доброто съответствие на пределната дата в № 11, били носени специално замесени големи хлябове megalatria, поради което празникът (на остров Делос) бил наречен Megalartos. Според Лазова

Най-вероятният смисъл на „танцуващите“ („борещите се“) мечки

В дисертацията ми, на тема «Археoaстрономия», анализирах подробно «панаирът» при Скаптопара, организиран, през римската епоха, ежегодно, между 1 и 14-15-ти октомври. Мястото и дата на празника (който продължавал две седмици!) е свързано с епитета Сикиненос (Σηκίνηνος), който е сроден на гръцкото σίκιννις – “(скоклив) танц на сатириите в чест на Дионис” (по Еврипид). Ал. Фол смяташе, че името може да бъде обяснено чрез тракийски език (Фол 1994, 181-182). Изглежда, че то е свързано по някакъв начин и с хиперборейците, защото според Херодот: «единствените хора, които живеят отвъд Истър са тези, на които името е сигинии [Σιγύννας], а облеклото им е медийско» (Hdt. I, 9). Според Е. Теодоров танцът на сатириите «сикисис» е «скоклив» и в гръцката сатирическа драма се явява под тракийско влияние (Теодоров 1999, 56). Струва ми се много вероятно определението, че мечките от апликация № 11 «подскачат», т.е. «танцуват». И това е емблематично, защото този «скоклив танц» се датира в периода 1-14/15 октомври, който се покрива напълно от датировката на апликация № 11 (с «пределна дата» 18 октомври).

Мечките = Деметра и Коре?

Мечката от апликация № 7 е „дивата жена“ („амазонката“), която героят убива и превръща в своя (очевидно „земна“) съпруга. Струва ми се, че е най-правдоподобно да се приеме, че мечките от апликация № 11 са териоморфното съответствие на двойката мистериални богини, майка и дъщеря, Деметра и Коре. Мечката е мистериален код на Залмоксис, който е тясно свързан с тази орфическа схема, открита в земите на трибалите. Четиримесечният зимен сън на мечката (= «мистериална смърт») е равен на 1/3 от годината и на времето на престой на Коре (Персефона) в подземното царство.

А. Кук отбелязва, че в Кизик, близо до Хелеспонта, е известна традицията, според която бавачките на малкия Зевс били превърнати в мечки¹⁶⁶. Същият дори приема, че Залмоксис може да се тълкува като тракийски апелатив на новородения Зевс (Попов 1995, 199-200). А този Зевс (б.м. – на тракийски «Севт»!?) вероятно се «ражда» в предходната апликация № 10, на 10-то ниво – в «декадата». В такъв случай двете мечки от Летница биха могли да се възприемат като възплъщение на две жени – «кърмачките» на героя, образ, който се доближава най-плътено до мистериалната двойка Деметра и Коре.

Питагор, който имал навика да казва «някои неща по тайнствен начин и чрез символи», наричал мечките – «ръце на Рея» (Порфирий, «Животът на Питагор», 41; ПИП 1994, 98). Рея е (стара) велика богиня-майка (символизираща «водата»), съпруга на Кронос (Залмоксис!), която кърми малкото дете (Зевс), държейки го в ръцете си (същите тези ръце дават на Кронос камъкът, увит в пелени, който «замества» Зевс). Следователно мечките («ръцете на Рея») са първите две «опори» на младия бог, а с това и негови първи «помощнички»¹⁶⁷. Бидейки «ръце» че те са свързани,

вероятно има връзка между това име и Таргелиите (≈ 7-9 май), тъй като името Таргелии, според Кратес (II в. от Хр.), произлиза от атическото thargelos, което означава “първи хляб”. Хезихий извежда името от едно още по-древно значение на thargelos – “гърне пълно със семена” (Лазова 2001, 41). Очевидно е, че тези «големи хлябове» и «гърнета със семена» потвърждават, изказаната по-горе идея за «пълнота» и «благополучие» в № 11.

¹⁶⁶ Александър-Парис – основен герой в иконографията, развита по съдовете на Панагюрското съкровище, също е бил откърмен от мечка (Маразов 2009, 133). Този Александър очевидно е идентичен с Александър Велики, чийто култ е заместил «тракийския герой» в тракийската орфическа схема (система).

¹⁶⁷ В северноевропейския мит душата на героя Bodvar се превръща в мечка, която се сражава редом с краля, докато тялото му остава да лежи неподвижно в неговата палатка (Маразов 2008, 74). По същия начин воюва и българския (добър) змей срещу триглавите антагонисти - лами и дракони (градоносните облаци). Всъщност воюва душата на змея, която излиза от тялото му, което остава неподвижно – в покой (Беновска-Събева 1995). В схемата от Летница имаме точно два змея, първият от които (в № 1) е “добър”. Той е “духът”, който се възплъщава в тялото (символизирано от

по някакъв начин, с «жестовите на чистота», които показват, с ръцете си, всичките богини, до една, в схемата. От друга страна, както бе посочено по-горе, тези мечки са «кърмачки на Зевс». И това е най-добрата възможност за опазване на невръстния (бъдещ) върховен бог, тъй като е добре известно вниманието, което отделя мечката на малките си¹⁶⁸.

Схемата от Летница, която без съмнение е орфическа, включва изображенията на (общо 3) мечки. Очевидно тези животни, както и Залмоксис (чието е свързано с «мечата кожа»), представляват една иманентна характеристика на собствено тракийския орфизъм. Навремето Ал. Фол отхвърли категорично тази идея като невъзможна¹⁶⁹. Но днес новите анализи показват друго.

Скирофории, Архефории и Тесмофории

Двете мечки могат да символизират двете хиперборейски девойки, осъдени да загинат по време на поверената им свещена мисия (Лазова 2001, 32). В митологичната традиция, свързана с хиперборейците, действащите лица в ритуала са винаги две девойки. Например: Хипероха и Лаодика в Делос, или двете атински девойки – *ерзефори* (arrhéphores, erthéphores, erséphores¹⁷⁰), които се спускат в пещера, отворена към “*Афродита в градините*” (Лазова 2001, 31)¹⁷¹.

Става дума за обред, изпълняван от двойка момичета, на специалния празник Арефориа (Ἀρρηφόρια; DAGR), който се чествал на 13-ти Скирофорион (≈ 17/18 юни), генетично свързан със Скирофориите (чествани един ден по-рано ≈ на 16/17 юни) и Панатинейте (≈ 4-10 август; срвн. петия по ред пакет в № 11, който дава пределна дата 31 август). Тук се налага да поясним, че архефорите/ерзефорите са всъщност четири млади момичета, на възраст между 7 и 11 години, които обаче са отчетливо разделени по двойки, които имат различни задължения и предназначение. Две от тях, наречени *ергастини* трябвало да помагат при чистенето на пеплоса, с който била облечена статуята на Атина на празника Панатиней (≈ 4-10 август). Самото почистване е известния празник Халкеи, на 29 Пюанепсион (≈ 5-6 юни; срвн. четвъртия пореден пакет в № 11, с пределна дата 4 юни). Другата двойка, на празника Архефории, е тази, за която стана дума, която се спускала в пещерата, с кошнички (с неизвестно съдържание)¹⁷².

Елиан описва аналогично «спускане», в аналогичен обред, който се практикувал в Ланувиум (Лациум), в една дъбрава близо до храма на аргоската Хера. Веднъж в годината свещени девойки се

богинята-земя) и не е случайно, че и змея от нашия фолклор воюва като “дух”, докато тялото му остава неподвижно и “спи” по време на битката.

¹⁶⁸ Добре е известно, че мечката напада винаги, независимо дали е стръвница или не, когато нейните малки са в досег с човек или други животни.

¹⁶⁹ Според Ал. Фол «*Мечки-Артемиди в тракийския орфизъм не са съобщени, от които и да било извор*». Основателят на тракологията в България е на мнение, че «ако някой е видял култ към мечката в Тракия, трябва да се опита да го вмести в хипотеза извън онази за тракийската орфическа религия» (Фол 1991, 243).

¹⁷⁰ Думата Ἐρση произлиза от ἔρση – „роса“. Архефорите са “онези, които носят росата”. Според Отфрид Милър те носели просто клончета с листа, потопени във вода – символ на животелната влага, чието присъствие е пожелано в големите летни жеги, които тепърва настъпват в Атика (срвн. клонката и амфората в № 14 - б.м.).

¹⁷¹ Действията на арефорите са свързани у Павзаний с храма на Атина Пандросос. Според него «Афродита в градините» е перибол (peribolos – „оградено място“) в очерганията на града (Атина), в чиято вътрешност се намира пещера, наречена «естествен подземен път» (Лазова 2001, 29).

¹⁷² Архефорите престоявали няколко месеца на Акропола, в съседство с храма на Атина Палада, където една местност била отредена за техните игри. За тях се грижела жрицата на Атина от рода Етеобутадес. Точно тя давала кошничките на двете момичета, които слизали с тях в едно подземие, издялано в една сграда до „Градините на Афродита“. Те оставяли кошничките и вземали други, също със скрито и неизвестно съдържание, които връщали на Акропола. Тази церемония момичетата извършвали съвсем сами, без ничия помощ. Накрая архефорите били извеждани с голямо великолепие на Акропола. Те трябвало да носят бели дрехи, инкрустирани със злато, които оставяли завинаги в съкровищницата на Атина на Акропола. Разходите по обличането и изхранването на момичетата, по време на техния престой, били поемани от заможните им родители (Ἀρρηφόρια; DAGR).

спускали в една “змийска пещера” със завързани очи и предлагали на змиите ечемичени питки. Ако змиите изядат питката, хората се радвали, тъй като годината щяла да е плодородна (Лазова 2001, 31).

В Хиперборейския кръг от предания се вписва и един питийски оракул, който разказва за легендарното основаване на Аполоновия храм в Делфи, от “бели девойки”, които по-късната традиция превръща в “демонични снежни приносители на дарове” (Цицерон; Лазова 2001, 33). И тук, по всяка вероятност, става дума точно за две девойки. При това те вероятно «донасят снега», а преди него и «реколтата» на земята, т.е. темпорално са свързани точно със средата на месец октомври, когато се падат Тесмофориите.

Нямаше да отделям толкова внимание на празника Скирофории/Архефории, още повече, че той не е свързан с «голяма датировка» в схемата, ако не бяха сведенията, че той има пряка връзка с Тесмофориите, чествани на 10-14 Пюанепсион (= беотийския месец Даматрион – т.е. «Деметра») ≈ 17-22. X, точно във времето около 18 октомври (= пределната дата в № 11). Според Лукиановите “Диалози на хетери” («Dialogi meretrici»), същите мистерии като на Тесмофориите, били наричани Скирофории (Лазова 2001, 26). Предполага се, че на Скирофориите (≈ 16-17 юни) са хвърляни трупове на малки прасенца в мегароните (подземиата със змиите), които, по време на Тесмофориите са били изваждани от специализираните за това жени, наречени *антлетрии* (Лазова 2001, 26-27). Текстът на Лукиан свидетелства, че на празниците Тесмофории, Аретофории и Скирофории, в мегароните се поставяли тайни свещени предмети, изображения на змии и фалоси, направени от тесто (от тесто и гипс, според Плиний Стари). Надпис от Пирея свидетелства, че Skirra (Скирофории)¹⁷³ е летен празник и принадлежи на Theai Thesmophoroi (Лазова 2001, 34).

Тесмофориите съдържат следи от най-древните култови практики, на двете женски, мистериални божества, в преданията за хиперборейците – Деметра Тесмофорос¹⁷⁴ и дъщеря и Коре. По-горе стана дума за възможността, в тракийската мистериалност, Деметра и Коре да означават, в зооморфен код, двете мечки от апликация № 11. Няма да се спирам на ритуалите на този празник, тъй като те са разгледани подробно последно от Ц. Лазова (2001, 25-41). Тук само ще отбележа някои основни моменти, които могат да имат отношение към схемата.

Тесмофориите, както и свързаните с тях Скирофории и Архефории, са древна, строго женска «магическа практика», чиято основна цел е плодородието. Този празник е честван само от матрони (законно омъжени жени на полиса) и девойки. Всяка дема избирала по две матрони, чиито съпрузи заплащали разходите за празника (за банкета на Тесмофориите се консумирало печено месо; Лазова

¹⁷³ Skiron в Аристофановите “Оси” е име производно от skiadeion – “чадър” (жрецът на Ерехтей носел бял чадър по време на празника в чест на Деметра и Кора), но в схолия към същото произведение това е “бяла пръст”, подобна на гипс, наречена skirgas (б.м. – срвн. демоничните бели, снежни девойки, основали култа в Делфи!). Тезей носел статуя на Атина от такъв гипс. Той я направил през едноименния месец Скирофории (Лазова 2001, 33).

¹⁷⁴ Името Тесмофории произлиза от tesmo – „носи се”, което отговаря точно на българското “принасям”, в мисъл на “приношение” («жертвоприношение»). Този епитет означава богиня, която «носи, дава законите», богиня, която е тясно свързана с политическата система и законодателството (Лазова 2001, 34). Законодател е и Хестия, която дава законите на Залмоксис.

Коренът thes-, който има широк спектър от значения, се открива и в названието на празника Антестерии, поради което е възможно да се търси обща древна основа между двата празника, въпреки, че в елинската културна традиция Тесмофориите се свързват с Деметра, “даваща законите”, а Антестерии са посветени на Дионис и наименованието им се обяснява като «празник на цветята» (от anthos – “цвете”; Лазова 2001, 35). Тесмофориите, подобно на Антестерии, имат продължителност от 3 дни, които носят съответно имената Анодос, Нестея и Калигенея (= 11, 12 и 13 Пюанепсион ≈ 18-21 октомври). Впрочем и числата в лунния месец са същите като тези на Антестерии (чествани на 11, 12 и 13 Антестерион).

Интересно е да се отбележи, че третият по ред пакет в № 11, дава пределна дата 7 март, която вероятно означава точно Антестерии(?). Проблемът, в случая, е пълното отсъствие на връзка, в № 11, със Скирофориите и Архефории (≈ 16-18 юни), които, в елински контекст, са били тясно свързани с Тесмофориите.

2001, 36)¹⁷⁵. Преди банкета обаче се спазвал 9-дневен пост, защото празникът е «тъжен», поради слизането на Деметра и Коре в подземния свят (Лазова 2001, 40).

Според митичния разказ, Плутон грабнал Коре, докато тя беряла цветя. На същото това място, и по същото време, някакъв свинар, на име Евбулей, пасял свинете си. Същите били погълнати от бездната, заедно с Коре и затова, в чест на Евбулей, в пропастите на Деметра и Коре (мегарони - μέγαρον¹⁷⁶; *адютони*) се хвърлят прасета, а гнилите останки от тях се изнасят, точно на празника Тесмофории, от жени наречени *антлетриии* (αντλήτριαι – «изчерпвачки»). Те слизали в *адютоните* и след като изнесат горе гнилите останки, ги полагали върху олтарите. Смятало се, че който вземе от тези гнили останки и ги засее, примесени в семето, ще добие голяма реколта. **Разправяло се, че долу в пропастите имало змии – «пазителки на адютоните», които изяждали повечето от това, което се хвърляло.** Ето защо, когато слизали долу, носейки «известните фигурки» (от тесто и глина, за които стана дума по-горе), *антлетриите* вдигали шум всеки път, за да избягат рептилите (всъщност змиите нямат слух).

И накрая само ще отбележа едно сведение на Плутарх, според което на Остров Делос празнували Калигенея (третия ден от Тесмофории) през лятото – в месец Метагейтнийон (вероятно на 14 Метагейтнийон ≈ 22-23 август. В тази връзка е интригуващо да се отбележи, че петия пореден пакет в № 11 има пределна дата 31 август (вж. таблицата по-горе).

Основното послание на апликация № 11?

Двойката «бели» (хиперборейски, т.е. «снежни», т.е. «мъртви») момичета (богини – вероятно «вестителки на зимата?»), изпълнили своята мисия, донесла обилие и плодородие на земята, през календарната година, танцуват «сикинис» (с подскоци – «за да расте житото»), в средата на месец октомври, в чест на плодородието, осигурено от тях, след което се оттеглят под земята, точно както Деметра и Коре слизат под земята. Мечките отиват в подземния свят, за своя зимен сън, но те не умират, защото на пролет ще се събудят отново. Успехът на цялата мисия, на всички тези секретни тайни обреди, е свързан с героя, който вече е преминал и преодолял всички опасности по пътя на своята инициация и в № 10 е станал «богоподобен». Той вече е доказан гарант на плодородието, т.е. един завършен бог Арес (Марс).

Мечките и звездата Арктур («мечка»)

Народът наричал Проерозиите от 5 Пюанепсион (≈ 12-13. X) *Проарктурии*, понеже този празник съвпадал приблизително с първия утринен изгрев на звездата Арктур («мечка»; α от съзвездието Воловар)¹⁷⁷. В Гърция Проерозиите били свързани с началото на есенната оран. Арктур бил наричан още „подтикващ селяните», понеже тази звезда изгривала точно преди гроздобера

¹⁷⁵ Според Павзаний в светилището на Деметра Мюсия до Палене (Ахая) имало свещена дъбрава с обилни извори. Там се чествал 7-дневен празник на Деметра. На третия ден мъжете се оттегляли от храма, а жените като оставали сами, извършвали през нощта обичайните си действия. При това не се допускали не само мъжете, но и мъжките кучета (Лазова 2001, 36).

¹⁷⁶ Терминът мегарон се употребява главно във връзка със светилищата на Деметра и има смисъл на нейно жилище, което може да бъде и подземно. Възможно е да се предположи, че обредът Тесмофории първоначално е извършван в изкопано в земята, или издълбано в скалата, място, наречено мегарон, а по-късно терминът е започнал да означава оградено място или още по-общо – култово място на богинята. Елиан свидетелства, че в мегарона се е свещенодействало. Помещението, в което влизал хиерофантът, се наричало *мегарон* (Лазова 2001, 28).

¹⁷⁷ Проерозиите са Елевсински празник на 13 Боедромион ≈ 22-23 септември, който отговаря на Прология в Спарта и Прохаристерия в Атина. Нилсон посочва датата 5 Пюанепсион (= 12-13 X), но не цитира източник. Привеждам така нещата, с идеята, че този въпрос ще бъде преразгледан, понеже очевидно имаме съвпадение на посочената в Нилсон дата на Проерозиите с изгрева на Арктур („мечката”) и датата в апликация № 11 („с мечките”).

(Nilson без посочена година, 218, бел. 2). Хезиод съветва при вечерна поява на Арктур да се подрязват лозите (Климишин 1985, 121).

Голямата и Малката мечки?

Естествено е да се допусне, че появата на две мечки, на едно място, може да има небесно съответствие - в околуполусните съзвездия Малката и Голямата мечка. Подобни мечки, но обърнати с гръб една към друга, са особено характерни за митраистката “зодиакална” иконография, в която откриваме и образа на лъвоглавото, крилато чудовище, с човешко тяло и оплетени по него змии, с ужасяващ “огнен” поглед – Айон¹⁷⁸ – късен аналог на Зерван (Кронос). Засега, против “астралната теза” стоят резултатите от анализите на Д. Младенова, която стига до заключението, че названието “мечка”, на едноименните съзвездия, има книжовен характер в балканските езици (Младенова 2006, 88). “Астралната роля” на мечките може и да е „късно изобретение”, но е факт, че „мечките” обикалят около северния полюс (= страната на хипербореите), но което е още по-емблематично, Полярната звезда стои на върха на „опашката” на Малката мечка, което, на символен език, означава, че Коре (Персефона) е здраво привързана към „подземния свят”.

Датировките на „Мечкините дни” в България и на Балканите

1. В българската народна традиция господар на мечките е Св. Андрей. Неговият празник, на **30. XI**, се нарича „Мечкин ден”. Една легенда разказа, че самият светец бил самотен постник в Балкана, близо до Троянския манастир¹⁷⁹.
2. Митологичната връзка на Св. Андрей с мечката е толкова силна, че в селищата на Троянския Балкан Летният Андреевден (**4. VII**) се почита като втори годишен “мечи” празник (Попов 2008, 34-35).
3. В митологията и календарната традиция на словенците с култовата почит към мечката е свързан Св. Гал, честван от католическата църква на **16. X** (Попов 2008, 49).
4. Обреда мечка повойница, характерен за сърбите по поречието на Ресава и в Косово, е прикрепен календарно към началото на новата година (**1. I** – Васильовден). Според народното поверие по това време „мечката се коти”, т.е. „мечи” (Попов 2008, 49).
5. Населението на остров Хиос вярва, че ако на Антоновден (**17 януари**) времето е слънчево, мечката извежда за пръв път малките си от пещерата. А това се приема като знак, че зимата ще продължи още дълго време (Попов 2008, 152).

Нямаше да привеждам всички тези дати, ако те не се оказаха свързани с датировките на пакетите в апликация № 11. **Накратко:** първата дата (30 ноември) отговаря на пакета в стъпка № 6, който дава пределна календарна дата 28 ноември; втората дата (4 юли) отговаря приблизително (но не много точно) на пакета в стъпка № 5, с пределна дата 31 август; третата дата (16 октомври) съвпада с крайната датировка на апликация № 11 (18 октомври); четвъртата и петата дати (1 и 17 януари) отговарят на пакета в стъпка № 2, с пределна дата 18 януари.

Следователно в пакетите на апликация № 11 се съдържат, кодирани, всички възможни „мечи” празници, познати от балканската народна традиция.

¹⁷⁸ Впрочем Айон (Ейон) е баща на митичния родопски цар Резос.

¹⁷⁹ Веднъж монасите го набедили, че краде от техния мед. Светецът успял да хване мечката-злосторница. Качил се на гърба и и така я повел към манастира. Според друга версия светецът обработвал малка нива в планината. Но веднъж мечка изляла неговия вол. Той хванал стръвницата и я опитомил. Сетне я впрегнал в ралото и заорал с нея нивата си (Попов 2008, 49).

Двойна датировка (в № 11) от района на Стрелча

Покойният Г. Китов, навремето, заедно с етнографи, направи едно етнографско изследване в района на Стрелча, преди да разкопае известните могили от района. В него той отбелязва могилата-възвишение “Св. Петка” (11. X) в източния край на градчето. На това място отивали мъже, жени и деца на Велики петък (Китов, Дончева 1977, 14)¹⁸⁰. Велики Петък, денят на Разпятието на Исус, през 33 г. от Хр., се пада на 25 март, т.е. в първия ден от новата година, и от пролетта.

Следва да се отбележи, че седмият (предпоследният) пакет в № 11 се датира в пределна дата 23 март (= пролетно равноденствие), а последният, който датира цялата апликация № 11, има пределна дата 18 октомври (вж. таблицата по-горе). Очевидно имаме някаква свързаност, но дали тя е „системна” или „случайна”, ще покажат бъдещите изследвания.

Осхофории

Това е празник, който ознаменува началото на гроздобера в Атика. Организиран е в чест на Аполон, на неговото («свещено») 7-мо число, в месец Пюанепсион \approx 14-15. X. Името Осхофории произлиза от лозови пръчки с чепки узряло грозде (*осхи*)¹⁸¹, които били носени в процесия. Според легендата този празник бил институиран от Тезей, след неговото победоносно завръщане от Крит.

Така наречените осхофори са общо 20 ефеби (по двама от триба¹⁸²). Те означавали децата, които Тезей отвел на остров Крит, и които, противно на очакванията на всички, успял да върне невредими в Атика. Според известната легенда, критският Минотавър получавал ежегодно в жертва 7 момчета и 7 момичета (общо 14 жертви¹⁸³), но Тезей на практика отвел само момчета, защото преоблякъл други 7 момчета в момински дрехи. Именно като спомен от тази хитрост¹⁸⁴ двама от ефебите носели на празника женски дрехи. Според Плутарх точно и само тези двамата (отново двоичност!) били наричани *осхофори*.

В процесията взимали участие още *дейнофори* – майките на ефебите, които в мита ги изпращат, на отиване, при морския бряг, носейки храна за из път.

По време на процесията били организирани надбягвания и битки по двойки (отново двоичност!), между ефебите. На победителите бил даван, като награда, специален деликатес, от 5 продукта, напитка от вино, зехтин, мед, брашно и сирене¹⁸⁵. Имало и неизвестни церемонии

¹⁸⁰ Децата се качвали на върха на могилата и от там търкаляли червени яйца. Официалното качване на могилата ставало на другия ден, след църковната служба. На върха погът светявал вода и благославял всички. Там до скоро се намирал някакъв камък, възприеман от населението като “кръст”. Обичаят е изоставен сравнително неотдавна (Китов, Дончева 1977, 14).

¹⁸¹ Клончета с гроздови чепки се появяват върху монетите на Меток I, Аматок и Терес II. Това може би означава, че траките са чествали свой празник – еквивалент на гръцките Осхофории.

Върху литургичния календар от Атина (от църквата «Панагия Горгопико»), месец Пюанепсион е означен именно със сцена от празника Осхофории: изобразен е един *осхофор*, който тъпче грозде и едновременно с това държи клонка с чепки грозде; до него – *дейнофора* с кошница на главата. Тук е мястото да отбележа, че тъпченето на грозде е свързано с така наречените *шарапани*, които се откриват най-често в Източните Родопи. Основния обред, свързан с тези скални съоръжения е някакъв тракийски еквивалент на празника Осхофории/Пюанепсии (началото на гроздобера). Те не са използвани пълноценно за «изтискване на грозде», но само ритуално – за разкъсване (тъпчейки) на «божието тяло» (гроздето) и «напиване» на скалата с гроздов сок. В една от митичните версии Дионис е роден от скала.

¹⁸² И тук се регистрират двойки!

¹⁸³ И тук се появява числото 14 (= 7 + 7), което символизира парчетата на разкъсания Дионис (Озирис). Отново ще припомним, че апликациите със символни изображения от схемата са общо 14. Очевидно те „изграждат”, събрани на едно място, и разбира се, подредени правилно, „тялото на Дионис”.

¹⁸⁴ Срвн. *aname* – «измама» в № 2. Змеят-минотавър, като всички останали триглави антагонисти, може да бъде измамен успешно с тревестия.

¹⁸⁵ Според мен този деликатес, в голяма степен, съдейки по съдържанието, е тъждествен на българския овчарски «белмуж».

(наречени «Скира») в храма Осхофорион, после без съмнение и угощение (с носената от *дейпнофорите* храна) и накрая завръщането приемало характера на *комос* (пиршество).

Момзен предполага, че подобно на носенето на клонки с грозде в чест на Дионис, на този празник (познат още като Пюанепсии, в чест на Аполон), са носени маслинови клонки, с вплетена в тях вълна – така нареченото *ейресионе* (атрибут на Атина Скирас).

«Мечките», кабирите и «близнаците» Св. Димитър и Св. Георги

Двете мечки от № 11 се датират приблизително в днешния празник Димитровен (26 октомври), който е антична реминисценция от голям, древен празничен комплекс, свързан с мистериалната богиня Деметра. В Балканската традиция Димитровден ознаменува края на стопанската година, а началото е свързано с празника на Св. Георги (23 април). Двамата светци са конници, при това «братя» (Попов 2008, 22). Двоичността в № 11, означена с двете мечки (както и двойките срещулежащи конници в схемата), показва реалната възможност, още през античността да е съществувал, не само есенния празник, но и пролетния, който поставя началото на производителния сезон. Различни пакети в приложения № 3, 4 и 5 имат пределни дати, които могат да се свържат с празника Гергьовден.

Произходът на Св. Димитър Солунски от Кабира-Корибант (третия «близнак», който е убит от другите двама!) – покровител на античната Тесалоника, бе предположен на времето от Ив. Венедиков. Християнската църква, според него, просто замества този култ с мъченика Св. Димитър (Венедиков 1992, 229). Но кабирите са «близнаци». Следователно произходът на Св. Димитър от кабирите, предполага принадлежност, към тях, и на неговия «брат» - Св. Георги. При това е добре известно, че и Св. Димитър, и Св. Георги са слизали в ада. В тази си роля, според Венедиков, Св. Димитър замества божеството, което напролет донася пробуждането на природата. В житието на Св. Георги църквата е въвела един мотив, който води началото си от религиозния езически фолклор. Светецът е мъртъв и излиза от гроба си, за да спаси от змея обречената на смърт царска дъщеря (Венедиков 1992, 333-334)¹⁸⁶. На приложения № 2, в която «богинята», в брачен контекст, е поставена до триглав змей-антагонист, вторият пакет означава пределна дата 19 април, която може да се свърже с евентуален древен прототип на празника Гергьовден.

¹⁸⁶ Според Венедиков, тук Св. Георги влиза в ролята на възкръсналия бог на бурята от Нерик. Светецът се бори със змея, както някога небесният бог на бурята с Илуянка, както Баал с дракона, както Зевс с Тифон, или както еврейският Яхве със седмоглавия Левиатан. Тази езическа реминисценция, в житието на християнския мъченик, показва ясно извора на подобни мотиви – в Кападокия в Мала Азия, където се е подвизавал той (Венедиков 1992, 333-334).

Апликация № 12

На апликация № 12 куче или вълк¹⁸⁷, с извита нагоре опашка – „знак за надмошие“, напада сърна. И двете животни са наляво – в посока обратна на въртенето в схемата. Тази (обратната) посока, се оказва винаги свързана с „умиращи“ герои, с „катурнати глави“, с нападнати и умиращи „животни“. Единственото изключение е „умрялото куче“ от № 7, което е ориентирано, макар и нагоре с краката, по посока на въртене в схемата.

За разлика от саможертвената поза (на „преклонение“) на сръндака (с рога) от следващата апликация (№ 13), тук животното стои изправено и няма фалос, което означава, че то е женско – следователно е сърна¹⁸⁸.

На апликация № 12 са означени общо **30 овули** (6 + 4 от ляво, 7 от горе, 3 + 4 от дясно и 5 + 1 от долу). Текущият лунен «пакет» е точно **371C = 30☾ – 1** денонощие, което ни отвежда до «пределната» дата **23. III**, т.е. пролетно равноденствие (в 30-та година от началото на въртенето в схемата¹⁸⁹). Отново става дума за празника пролетни

Кронии¹⁹⁰.

Кодирането на 30-годишен цикъл в схемата от Летница е индикатор за присъствието на цял „ансамбъл“ от свързани факти, които хвърлят мост между астрономията, от една страна, и митологията и религията, от друга:

1. Базовият цикъл на схемата от Летница е Пентаетерида (цикъл от 5 години). С този цикъл схемата започва (в апликации № 1 и 2) и завършва (с „цикъла на пратеника при Залмоксис“ в апликации № 13 и № 14); всички тези, общо 4, апликации, се оказват свързани с „отвъдното“ и са групирани по двойки около централния магически кръг (№ 15/0). Едните са поставени в началото на въртенето, а другите в края.

2. В моята все още неиздадена (като книга) дисертация, характеризирах “змията, която поглъща Луна”, върху алтар 2b от Овчарово (енеолит), като означение на изпадането, в края на 30-та година, на презюмирания 12-ти интеркаларен месец. Героят „загива“ (или по-скоро „може да загине“) на 30-та година, защото, по презумпция, във всяка една Пентаетерида има по 2 интеркаларни месеца, т.е. за 30 години общият брой интеркалари би следвало да бъде $6 \times 2 = 12$ броя. Но на практика интеркаларите в този цикъл са само 11. Един от тях, в края на цикъла, отпада, “изяден от времето”, т.е. от Кронос (Залмоксис¹⁹¹). С други думи, един интеркаларен месец накрая “бива убит”, точно както нашият герой (пратеникът при Залмоксис (Кронос)) бива убит, навършил

¹⁸⁷ Според К. Бошнаков това е “кучка” или “вълчица” (Бошнаков 2000, 98).

¹⁸⁸ Според А. Бошнакова нападнатото тук животно е сръндак, т.е. „мъжка сърна“, с опаднали рога (Бошнакова 2000b, 12; Бошнакова 2000c, 46, бел. 14). Но тук не е означен фалос. Следователно това е сърна.

¹⁸⁹ Интересно да се отбележи съпадението на общия брой овули в апликацията (30) и годините на цикъла (30), кодиран на нея. Впрочем, множество от 30 чертички, наредени неравномерно по периферията на алтар 2b от Овчарово (енеолит), се свързва точно с изявата на 30-годишния лунно-слънчев цикъл. Според мен това не е просто съвпадение! Това е система! Система, която се прилага още от времето на праисторията!

¹⁹⁰ Кронииите в Атина били чествани на 15 Елафеболион ($\approx 19/20$. III), а през римската епоха, по слънчевия календар, същите започнали да се честват точно на датата на пролетното равноденствие.

¹⁹¹ Според Мнасеас, ученик на великия астроном и математик Ератостен, който живял през II в. пр. Хр., Кронос е бил почитан от гетите и се наричал Залмоксис (Попов 1995, 36).

30 години, след като жребият е паднал върху него¹⁹². Същият цикъл от 30 години, както казахме по-горе, е изграден от 6 Пентаетериди, т.е. от 6 поредни цикъла от 5 години. И затова тъкмо през 5 години траките изпращали своя „пратеник“ (навършил 30 години).

3. С названието *alci*, т.е. “елени”, в келтския свят са означавали Диоскурите¹⁹³. Тази двойка (смъртен и безсмъртен герой) е олицетворение на конкретните интеркаларни вмъквания, които в един 30-годишен календарен цикъл се редуват правилно и последователно – първият винаги за изравняване с есенното равноденствие, а вторият – в края на всяка 5-та поредна година, за изравняване с пролетното равноденствие. Първият Диоскур (в есенното равноденствие) е безсмъртният, а вторият (в пролетното) е смъртният, който е идентичен с „пратеникът при Залмоксис“.

Тук е редно да подчертая, че всъщност тракийските близнаци (Диоскурите) са означение на двете същности на тракийския цар – военна и духовна, които се съчетават в дългия път на инициации и посвещения, който изминава героя. Тази двойка на практика означава една персона, която трябва да обедини в себе си, в края на инициациите, за да се превърне в цар и бог, две противоположни същности, едната – смъртна, а другата – божествена, едната – войнска, а другата – жреческа.

Единственото броене в апликация №12:

Брой луни	Брой денонощия	Пределна дата	цМерк.	цВенера	цМарс	Други цикли	Локализация на множеството
347 (341+6)	10247	13 април (?)	88,34	17,54 (изгряла Вечерница)	14,92	28 ☀ + 30 дни	От долния лъв ъгъл до муцуната на сърната.
351 (347+4)	10365	9 август (Панатиней)	89,35	17,74 (Вечерница)	15,09		От муцуната на сърната до горния лъв ъгъл.
358 (351+7)	10572	4 март (Малки Елевсин-ски мистерии?)	91,14	18,1 (Зорница)	15,39		От горния лъв ъгъл до стърчащата извън контура на апликацията опашка на вълка.
361 (358+3)	10661	1 юни (Бендидий)	91,9	18,25 (Зорница)	15,52		От опашката на вълкът до опашката на сърната.
365 (361+4)	10779	27 септември (есенно)	92,92	18,45 (невидима)	15,69	1цСат + 20д;	От опашката на сърната до долния

¹⁹² В известен смисъл, кръщението на Исус Христос, на река Йордан, в 30-та година от живота му (!), го разкрива като «избранник на бога». Този всеизвестен факт, показва, че «жребият» пада върху сина на бога, когато той е навършил 30 години – точно както това очевидно става и в Тракия – с «пратеника при Залмоксис».

¹⁹³ Диодор (IV, 56, 4) ни осведомява, че: “Келтите, които граничат с Океана, тачат особено много Диоскурите: според една тяхна много стара традиция, тези божества идвали от Океана. Ето защо по крайбрежието се откриват места, чиито имена произлизат от имената на Аргонаутите и Диоскурите” (Duval 1993, 18). Тацит (Germanie, 43, 4-5) добавя: ...“у нахарвалите [германско племе] показвали едно дърво – свещено място на стара религия. Там служел жрец, облечен в женски дрехи ... тук почитали Кастор и Полукс – такъв е характерът на този култ, а името им е *Alci* [от лат. *alces*, *is* – “елен”]. Няма статуи, нито следа от чуждо влияние: впрочем обожествяват ги като двама братя, като двама младежи” (Duval 1993, 86). От цитираните по горе сведения може да се направи заключението, че Диоскурите се появявали в западната част на небето и се виждали първо над Океана (1), че са наречени “елени” (2), че в гало-германския свят били уподобявани на “младежи” (срвн. “неомения” – “млада Луна”; (3) и че жрецьт им бил облечен в женски дрехи (травестията е особено присъща за лунните божества!); (4). Следва да се припомни, че в Македонския лунно-слънчев календар интеркаларните месеци били наречени *Диоскорос*, т.е. Диоскур, с което е било отбелязвано редуването на всеки един от братята-Диоскури, като интеркалари в календарния цикъл (на съответното им място в годината).

		равноденствие)				29,5☀	десен ъгъл.
370 (365+5)	10926	21 февруари (Ангестерии)	94,19	18,7 (Вечерница)	15,9		Под тялото на сърната.
371 (370+1)	10956	23 март (пролетно равноденствие)	94,45	18,75 (Вечерница)	15,95	30☀ – 1 ден	Единична овула между предните крака на сърната.

Възрастта от 30 години в различни култури и религии

30-годишен е периодът на фараонския египетски ритуал *хеб-сед*. Според египетската религиозна доктрина виталните сили на фараона се изчерпвали на 30-та година от неговото управление. Тогава се организирал първия ритуал *хеб-сед*, след което честванията ставали по-нагъсто – през периоди от 3-4 години (Крол 1999, 100-101)¹⁹⁴.

Между 700 и 500 г. пр. Хр. годините Улулу във Вавилонския календар се срещат толкова често, колкото и годините Адару (Ван-дер-Варден 1991, 113-115). Това означава, че интеркалациите са ставали точно през 2,5 години, което означава, че календарът е работел в цикъл от 30 години. Появата на този период, в тази «персийска» епоха, е повече от естествено, като имаме пред вид, че този цикъл е известен и характерен за индоиранския свят.

Цикълът от 30 години в иранския свят е застъпен в предимно в поминалните практики. На 30-та година душата на умрелия напълно преминавала в царството на мъртвите и вече започвала да се поддържа от общите жертвоприношения, извършвани от всяко семейство по време на “Празника за всички души” (на авестийски *Хамеспатмаедайа*). Този празник се отбелязвал в последната нощ от старата година (на 30-ти Спендармад; б.м. – отново числото 30!¹⁹⁵), т.е. точно преди пролетно равноденствие (= датировката на № 11), когато душите се завръщали в своите предишни обиталища, на залез Слънце. С неговия изгрев, в първия ден от новата година, душите отлитали обратно (Бойс 1987, 21-22, 127-128).

Съгласно преданията Зороастър получил божие откровение на възраст от 30 години. Това велико събитие се споменава в една от Гатите (Ясна 43) и накратко се описва в пехлевийското съчинение Задспрам (20-21) (Бойс 1987, 28)¹⁹⁶ (Дандамаев, Луконин 1980, 307). В зороастризма възрастта от 30 години се възприема като „възраст на зрялата мъдрост”.

Тахма-Урупи (Тах-Морув – “силният, облечен в лисича кожа”¹⁹⁷) побеждава демоните и магьосниците и дори “язди Ангра Майню, като кон, в продължение на 30 години, от единия край на земята до другия”.

¹⁹⁴ От гледна точка на календарно-астрономическите закономерности, няма съмнение, че 30-та година е критичен момент за всяка една царска власт, тъй като в календара, за период от 30 години, “изчезва”, т.е. “умира” един презюмиран (12-ти) интеркаларен месец. Без съмнение тази «смърт» е отъждествявана със “загуба на витални сили” на «мъжкото божествено начало». Според Дж. Гохари, Аменхотеп IV Ехнатон (1375 – 1357 г. пр. Хр.) реформирал празника *хеб-сед*, като променил неговия срок. Направил го да се чества през 12 години (Крол 1999, 100-101).

¹⁹⁵ 30-дневни са всички месеци в младоавестийския (персийски) «слънчев» календар, който е почти точно копие на египетския, но с различна система за интеркалации.

¹⁹⁶ Там се разказва как веднъж Зороастър, участвайки в честването на пролетното тържество, се отправил за вода към реката, за да приготви хаома. Той влязъл в средата на реката и когато излязъл от нея на брега (“ритуално чист”), пред него в свежия въздух на пролетното утро се появило видение. На брега той съзрял сияещо същество, което му се открило като Воху-Мана, т.е. “Благата Мисъл”. То завело Зороастър при Ахура-Мазда и пет други, излъчващи светлина, фигури, в присъствието на които пророкът “не виждал собствената си сянка поради тяхното ярко светене”. От тези 7 божества Зороастър получил своето откровение (Бойс 1987, 28).

¹⁹⁷ Срвн. облеклото от лисича кожа на тракийските аристократи.

Характерно за 30-годишния цикъл в зороастризма е неговото разпадане на две части – по 15 години. На 15-годишна възраст юношата се запасва с ритуален пояс *кушти* и косата му се сплита в прическата *гайзу*.

За да бъдеш булевет в Атина трябва да си навършил 30 години, а в самото събрание (Буле) най-старите имат първи право на думата. Между детството и зрелата възраст, между воденето на война и пълноценния политически живот, се простира периода на изпитания и инициации, известни в повечето примитивни общества (Наке 2001, 37).

Навършил 30 години, героят-тракиец участва в жребия и може да бъде избран за „пратеник при Залмоксис“.

Евангелист Лука ни осведомява, че Исус приел кръщението от Йоан на 30-годишна възраст (= «възрастта на пълната зрелост»). Тогава, бидейки «избран» от (жребия на) бога, започва и неговата мисия на «месия». На 30 години се възцарява и цар Давид (МФ 1990, 232-233).

Според църковния календар Йоан е роден на 24 юни, 6 месеца преди Иисус, в денят на лятното слънцестоене. На възраст от 30 години Йоан отива да проповядва в пустинята (която в Тракия се означава с „високата планина“), облечен с дреха от камилска вълна (облекло неорфическо и непитагорейско-б.м.) и се храни с див мед и скакалци (медът е символ на занаята и поезията).

30-годишния цикъл на Сатурн в иранския свят (по Ван-дер-Варден 1991)

В средноперсийските текстове планетата Сатурн е единствената, която не е идентифицирана с божество. В научните текстове тя е наречена Кайвану – име, коетосъответства на вавилонското научно название Кайману. В арменските текстове Сатурн е наречен Зруан (Zruan), т.е. Зурван, Зерван (известното божество – баща на близнаците Ахура Мазда и Ариман). Зерван се наричал още и Тюхе – на средноперсийски *бакт* (bakht – «съдба»¹⁹⁸). Това съвпада с египетското означение на Сатурн като “звезда на Немезида” – богиня на възмездието и отмъщението. Ако ние преведем тъждеството Сатурн = Зерван на гръцки, то тогава получаваме равенството Кронос = Хронос (Ван-дер-Варден 1991, 203).

На практика, няколко гръцки автори твърдят, че Кронос е Хронос, т.е. «Времето». В надписи от Елатия (V-IV в. пр. Хр.) Посейдон е наречен “Син на Хронос”, което означава, че бащата на Посейдон (Кронос) е наречен тук Хронос. Сред авторите, които поддържат мнението, че Хронос е само метафорично име на Кронос, се нарежда Ферекид Сироски, който твърдял, че Зевс (наричан от него Зас) е «ефирът», Хтония е «земята», а Кронос е «Времето» (т.е. Хронос). Ван-дер-Варден установява, че Ферекид Сироски се е намирал под зерванистко влияние, признавайки Хронос за първи бог и творец. Следователно, заключава той, ние може да обобщим, че отъждествяването на Кронос с Хронос е в пълен унисон със зерванисткото учение.

В Теогонията на Ферекид Сироски и орфиците Хронос стои в началото на последователността от управляващи, а Кронос се появява доста по-късно. **Какво има пред вид Ферекид когато казва, че Кронос е Времето?**

В Авеста (Ясна 72, 10) се срещат две различни форми на Зерван: Зерван Акарана – “Безкрайното време” и Зерван Даргахвадата – “Време, чието автономно управление продължава дълго”. В пехлевийските книги тази разлика се разработва по-нататък. Така в част 26 на Буднахишн се привежда едно обяснение: “*времето е било безкрайно, но е станало крайно с акта на*

¹⁹⁸ Дали пък названието на Дионис – Бакхус не е свързано етимологично точно с този ирански термин? Защото Сатурн (Бакхт!) в иранския свят символизира «смъртта», а Дионис редовно «преминава през смъртта», при това в астрономическия код на триетеридите.

творението¹⁹⁹. Когато времето завърши, т.е. когато Разрушителния Дух бъде обезсилен (б.м. – което отговаря на отсичането на трите глави на змея от № 2, което в схемата от Летница е завършено в № 10), тогава то ще се съедини отново с безкрайността и отново ще бъде завинаги (безкрайно)” (Ван-дер-Варден 1991, 204).

От огромно значение за присъствието на «ирански характеристики» в схемата от Летница е обобщението на Ван-дер-Варден, че **Хронос Агерасос** («никога не остаряващото време») от орфическите текстове **се явява гръцкият еквивалент на Зерван Акарана**. От друга страна, отбелязва автора, господарят на “златния век” Кронос прилича много на “времето чието властване ще продължи дълго”. Очевидно Зерван Акарана, създателят на всичкото, не може да бъде отъждествен с планета, но “крайният” Зерван – може! И затова именно той е отъждествен с Кронос (Сатурн)²⁰⁰.

Името Зерван е изпуснато в персийския планетен списък и заменено с неутралното име Кайману, защото Дарий е бил яростен противник на зерванизма. В своите надписи той нарича Ахура Мазда «най-великият от боговете» и «създател на небето, земята и хората», докато зерванистите свързвали тези неща със Зерван. В Ахеменидските надписи, както и у Херодот, Зерван не се споменава никъде и вероятно ритуалите на неговия култ са били скрити от официалните власти (Ван-дер-Варден 1991, 205). В зороастризма планетата Сатурн е «дар от Зурван на Ариман», заедно с “черни пепеляви одежди”, «алчността», «похотта» и «мрака». Тя е свързана със силно отрицателно въздействие, защото е «носител на смъртта». Важно е да се отбележи, че силата на Ариман оставала “смесена със силата на Зурван” (Стоянов 2000, 66). В тази връзка следва да подчертаем, че трите змии от № 2 означават точно един такъв «смесен» митологичен персонаж, в който се борят доброто и злото, но сякаш злото надделява.

Сатурн у етруските и римляните

Името **Сатрес** е отбелязано почти в самия център на етруски бронзов модел на черен дроб от Пияченца, Италия. Под формата **Сатрос**, същото име се среща и в така наречения „Загребски текст”, а трета форма – **Сатириа(са)** е отбелязана върху една керемида от Капуа. Според Немировски това е етруското име на бог **Сатурн**, възприето по-късно и от римляните. Римските автори били сигурни, че в Италия Сатурн е «чуждоземец», свързан с Изтока (Немировский 1983, 204).

Според Немировски култът към Сатурн има пеласгийски (според него критски) произход. В тази връзка той не пропуска да отбележи тракийското племе сатри и фригийския бог Сатра. Грешката му е в непознаването на факта, че траки и фриги се явяват, по своята същност, пеласги, които са обитавали зоната на тракийския югозапад. Той характеризира появата на тези имена, у траки и фриги, като резултат от «съприкосновение» с пеласгите (Немировский 1983, 204).

Сатурн в Тракия

Досегашните анализи показват, че траките са познавали всички известни календарно-астрономически цикли (3, 5, 8, 12, 18, 19-годишния и др.), включително и Цикълът на завъртане на лунните възли и цикълът на лунните затъмнения – Сароския (= 18 години + 11 дни; вж. апликация № 6). Заедно с 30-годишния цикъл, петият по ред пакет в № 12 отбелязва точно един цикъл на планетата Сатурн (= Кронос/Залмоксис), посредством изявата на лунен „пакет” от 365 луни (= 1 цикъл на Сатурн + 20 денонощия; вж. таблицата горе). Числото 365, възприето като брой денонощия,

¹⁹⁹ Това съвпада с предположението, че *логосът* на Хермес, който „задвижва” схемата (= „акта на творението”), е заклинание, което прекъсва „безкрайното време” (в № 15/0), за да се роди „крайното време”, което впрочем е равно на цикъла на Сатурн-Кронос-Залмоксис-Зерван, който и в схемата има продължителност точно 30 години (!). Именно това „крайно (ограничено) време” е свързано с появата на живота, символизиран от смъртния герой, който се движи в схемата 30 години, на базата на времеви „стъпки” = отделните апликации, свързани с подвизи и посвещения.

²⁰⁰ Виж бележката по-горе!

е равно на една тропична (слънчева) година. Това обяснява защо Кронос е наричан *паредрос* („спътник“) на Аполон и винаги е притежавал необяснимо силни слънчеви характеристики, въпреки че е победен от Зевс и отхвърлен в подземния свят). Тези характеристики, според мен, се обясняват до голяма степен именно от това „слънчево“ число 365, което, възприето като „пакет луни“, е равно на един цикъл на планетата Кронос (Сатурн). „Годината на Сатурн“ е била най-продължителният времеви период в компендиума на древната астрономия²⁰¹. Името Сатурн се извежда от латинското *satus* – “посев” или от глагола *saturare* – “насищам”, а доколкото Сатурн се отъждествява с Кронос – „бог на времето“, то е тълкувано в смисъл на “наситен с години” (*Cic. Nat. II, 25, 64*).

На един известен мраморен релеф от Мишкова нива, до гр. Малко Търново, Странджа, датиран във II-IV в. от Хр. (понастоящем съхраняван във фонда на музея на този град), Сатурн е изобразен като сфера, обгърната с пръстен (пояс), точно както днес се изобразява Юпитер. „Журналисти“ и „търсачи на сензации“ обясняват този факт с абсурдното твърдение, че, видите ли, древните астрономи били толкова напреднали, че са познавали „пръстените на Сатурн“. Пита се тогава, като са могли да видят „пръстените на Сатурн“, защо не са видели първо, в пъти по-големите, пръстени на Юпитер? Всъщност „пръстенът“ символизира планетата Сатурн, която обикаля, в най-продължителния, известен на древните астрономи, цикъл (от 30 години), около небесната сфера с център земята (земята е универсален “център на Вселената” до времето на Николай Коперник!). В тази връзка ще отбележа, че от античността са известни множество паметници, в които зодиакални ленти обгръщат сфери. Често балтеуси със зодиакални знаци са премятани през рамото на Аполон (вж. още главата: „Киклос Какон“).

Директната връзка: Сатурн – сатри (тракийско племе) – кшатрии (кастата на войните) – период от 30 години (възраст на кшатрия, в която той достига съвършенство, става „богоподобен“ и достоен за жертва на бога²⁰²) очевидно е много древна и се базира изключително на проникването на астрономически принципи в митологията и обредите.

Пролетното равноденствие – важен династичен празник в иранските общества

В епохата на шумерите началото на всички земеделски работи попадало на датата 10. II (≈Антестериите – б.м.), когато за последен път на небето се виждало съзвездие Пляди – на шумерски: “Звездата на Бика”. Същата нощ, в зенит, се намирало и съзвездие Лъв (на шумерски – “Царската звезда”). Приема се, че това е основната причина, поради която, в шумерското изкуство се появява «победата на лъва над бика» (Кузмина 1976, 68, която цитира Хартнер). Заедно с Плядите, в небето на Месопотамия, в епохата на шумерите, най-ниско над хоризонта (т.е. в долна кулминация), се виждало съзвездие Касиопея (на шумерски “Звездата на Елена”). Именно затова бикът и еленът са взаимно заменяеми, като жертви на лъва (който в този момент е «в горна кулминация»). Този астрален код е възприет от асирийците, мидите, а накрая и от персите. Но в епохата на ахеменидите (персите) същото небесно явление било видимо вече на 28. III, т.е. много близо до пролетното равноденствие (24. III). Ето защо, битката вече не символизираща началото на селскостопанския сезон (и европейските Антестерии-б.м.), а пролетното равноденствие (Кузмина 1976, 69). Още в древна Асирия лъвът е символ на царят-победител. Тази същност се запазва и по времето на Ахеменидите. Затова сцената, с аналогичен политически смисъл, се прехвърля в друг (по-

²⁰¹ Разбира се, древните са познавали Тройния Сароски и Тройния Метонов цикъл, които са с по-голяма продължителност от 30 години. Но тук вече има повторение, мултипликация на цикли, докато цикълът на Сатурн е един и най-големият, който е бил познат.

²⁰² Тази жертва е в чест на Сатурн, защото кшатрия е тясно свързан със „семето“, по-точно с опазването на реколтата, основен прерогатив на Арес(Марс) – „богът на войната“. Стана дума, че една от етимологиите извежда името Сатурн от латинското *satus* – “посев” (“семе”; б.м. – срвн. още Митос – “семето” от кабирическия култ).

късен) календарен момент. Победата на лъвът започва да означава пролетта (празникът Ноуруз). При Ахеменидите този празник (Ноуруз) се превръща в династичен. На него, от всички краища на първата в света империя, в Персеполис (столицата на персите), се стичали поданици с дарове – същите, които са изобразени в Ападана (Персеполис), където, на няколко места, може да се види лъв (с ахеменидска корона на главата), който напада бик (Кузмина 1976, 69). Според Кузмина, с течение на времето, като алтернатива на лъва, започва да се появява грифон, който бил «семантично тъждествен на лъва» (Кузмина 1976, 69). В по-късни времена, и по-на запад, тази митологична връзка, този път с Великата богиня и бика, се запазва в култа на Кибела. Този култ включва празник, наречен *тавроболия* („убиване на бик“), който се празнува точно на пролетното равноденствие.

Трудно е да се обобщат дали тавроболията на Кибела е приношение, характерно за по-ранните епохи (т.е. дали е автентична характеристика на култа към тази фригийска богиня), или, както показват надписите, това се отнася най-рано към III в. от Хр. (което навежда по-скоро за религиозна заемка от друга доктрина). Във всеки случай има епиграфски паметници от предримско време, които произхождат от Западна Мала Азия, в които се споменават «игри с бикове», които завършват с *тавроболия*. Към тези сведения следва да се добави и *тавроболията* от котела от Гундесруп, която определено се датира във II в. пр. Хр. (Маразов 1992, 94).

Отбелязвам всичко това във връзка с многократно посочваната идентичност, между бика и елена, в жертвен контекст. В този смисъл датировката на № 12, в пролетно равноденствие, е повече от естествена и логична. Още повече, че и следващата апликация, със сходен сюжет (сръндак, нападнат от грифон), също се датира в пролетното равноденствие.

Сърната е съпругата на героя, а героят е кучето/вълкът, който я разкъсва!

Аграфата на Одисей, дар от Пенелопа

От особен интерес за анализите на апликация № 12 е описанието на аграфата, с която Одисей закопчавал хламидата си (Homer. Od. 19. 226-232): „с аграфата се държеше мантията; на нея майстор изкусно страшно куче и в мощните му нокти млада кошута изваял; като жива трептяла...“. Както правилно забелязва Х. Фоли (Foley 1978, 18), този разказ на Одисей е косвен комплимент към Пенелопа, защото прекрасната дреха и украсата към нея са нейн брачен подарък. Кошутата е самата Пенелопа, а вълкът е Одисей (Маразов 1996, 139). Следователно тази аграфата е своеобразна „клетва за вярност“, за „вярност до гроб“ и „вярност – в отвъдното“.

Червенофигурен кратер от Апулия, Италия

Върху двете стени на червенофигурен апулийски кратер са изобразени, съответно, отвличането на Тетида от Пелей и на Кефалос от Еос (Spengler et al. 1977: Abb. 228-229). Върху шията на вазата, над основните сцени, са представени мотиви на „борба между животни“: два грифона нападат кошута, на първата основна сцена, а над втората същите грифони нападат бик (б.м. - очевидно бикът тук замества рогатия сръндак от № 13). Майсторът преднамерено е диференцирал жертвите. В зооморфен код кошутата означава девойката (Тетида), а бикът - младежът (Кефалос) (Маразов 1996, 139). На този паметник кошутата е нападната от грифони, вероятно защото в гръцка среда и жените са имали право на инициация, т.е. и те са ставали достойни за грифон, който да ги отнесе в отвъдното при бога. Но по времето на Омир, и в тракийска среда, сърната е нападната от куче/вълк, което/който без съмнение символизира самия герой, на който жената се е заклела във вечна вярност.

Сърната (както еленът в № 13) също е доброволна жертва

Според Пиндар Ахил можел да убие елен само ако го надбяга (Маразов 1996, 140). И понеже това събитие (човек да надбяга елен) очевидно е невъзможно, в сила е обратното становище, че еленът (сърната) „идва сам”, или се „оставя да бъде хванат”, точно както идва доброволния сръндак на празника Илинден (20 юли). Този елен (със златни рога – от № 13) е завършеният войн-жрец, върху който е паднал жребият да бъде „пратеник при Залмоксис”.

Съдбата на незавършилия обучението и посвещения герой е друга. Актеон се превръща в елен и загива, разкъсан от собствените си кучета (Маразов 1996, 142). Той не е удостоен с честта да бъде вдигнат на небето от грифон, защото клетвата на неговата „любима” (Артемидата) се превръща в „смъртна присъда”. Собствените му кучета, които трябва да разкъсат „вярната му съпруга” (сърната), сега разкъсват него. В този смисъл изображението в № 12 може да означава не само „женска клетва за вярност”, но и „женският”, т.е. „лошият”, изход, за „пратеника при Залмоксис”, който се е оказал малодушен и страхлив пред лицето на смъртта(?).

Двата кантароса от Голямата могила при с. Дуванлий

Най-старото изображение на Дионис в Тракия (от средата на V в. пр. Хр.), дело на гръцки майстор, се открива върху сребърен кантарос, намерен, в извънредно богатото „погребение на жена”, в Голямата могила при Дуванлий. Изображенията са покрити със златна амалгама. Върху едната страна на кантароса е представен брадат бог с дълга коса, облечен в къс хитон до коленете. В едната си ръка държи тирса на Дионис, а другата е протегната за да поеме сърнето, което му подава жена с дълга коса и с дълга до петите дреха, разтълкувана като „менада”. (Венедиков 1992, 145-146). От другата страна на кантароса са представени две фигури, които стоят явно в тясна връзка с Дионис, и отново формират „двойка”. Това са сатир и бакханка, представени в буйно движение. Сатирът е гол, с животински уши, плешиво чело и конска опашка, държи тирс в ръката си. Бакханката обратно, свръхоблечена, се носи във вихрен танц (Венедиков 1992, 145-146).

Според Венедиков жената от лицето „може да бъде и Артемидата”, но всъщност това вероятно е критската принцеса Ариадна, която приема доброволната смърт (пронизана от стрелата на Артемидата), като клетва за вярност към Дионис. Именно този мит е прецедентът, който ражда идеята за послесмъртен митичен брак с любимия. Той обяснява най-добре желанието на тракийката да умре над гроба на своя „любим съпруг”. Това е единственият начин жена да бъде иницирана на по-високо ниво в тракийската доктрина (Маразов 1992б, 417-418). Сърнето, което жената Ариадна(?) подава на Дионис, е субститут на самата жена, която, в този момент, дава брачна „клетва за вярност (до смърт)” на героя-бог²⁰³. Най-вероятно това „женско” погребение е на убита при гроба на героя „любима съпруга”. Още едно доказателство е откритият, в същото погребение, втори сребърен кантарос, със същата форма, но без украса. Двама кантароса, на едно място, в едно погребение, са материалното свидетелство за обред, свързан с „брачна клетва” между мъж („божество”) и жена (погребението е женско).

²⁰³ През един от ранните етапи на съзряването си жената в Древна Гърция ритуално служи като „сърна на Артемидата” (Cole 1998, 33). Поради липса на сърнета, в градската среда на Атина, жертвата-субститут на момиченцата, по време на Браурониите, е козле (Маразов 1996, 226). Прибягването до зооморфни метафори, т.е. размяната на антропоморфния със зооморфния код, е оправдана, защото девойката, точно като момъка в предбрачния период, е „дива”, и като „неопитомена” принадлежи на животинското царство (Маразов 2009, 117).

Почитателите на Дионис, облечени в еленови кожи (небриди), носещи тирсове, както и вакханките, вярвали че Дионис се явява в образа на различни животни, главно на сърни. Затова вакханките ги разкъсвали – действие, възприемано като върхна точка на оргиите (Теодоров 1999, 60).

Тук само ще загатна една голяма тема, която е в процес на разработка, която ще предизвика, убеден съм, голям научен интерес. Това е темата за тракийските погребални практики. Според мен основната практика в Тракия, подобно на целия ирански свят, е екскарнацията на трупа. Трупополаганията са изключения, но винаги бележат „чисти”, от доктринална гледна точка, индивиди, за които е вярвано, че са „любимци” на Великата богиня-майка, и че тяхното разлагащо се тяло не може да омърси земята. Затова идва като естествено заключение, че това женско погребение е на „богиня”. Подробности обаче едва ли някога ще узнаем...

Мотивът: „юнак гони вълшебен елен”

В много български песни юнакът, в продължение на много дни, гони вълшебен елен, който е толкова бърз, че не може да го настигне и хване. Този мотив е особено популярен в евроазиатската митология (Маразов 1996, 138). Във всички случаи преследването на елена има брачни конотации. Зевс гони с нечисти помисли Тайгета, и, за да я спаси от страстта му, Артемида я превръща в сърна; Поликсена и Ифигения са принесени в жертва като „съпруги” на Ахил²⁰⁴; индийският Рама, увлечен в преследването на златен елен, изоставя жена си Сита и тя е отвлечена; по време на лов епичните индийски царе се срещат с принцесите, по чиито земи се развива гонитбата; юнак Пейо може да хване елена само в стърги, направени от платната, които девойките белят край реката и т.н. Ловът в тези случаи заменя ритуалното „брачно състезание” (Маразов 1996, 139).

Лазарската обредност мрачно предвижда момата да отиде в „зелена гора”, където да бъде „изядена от вълк”. Момъкът-вълк е преминаващият военна инициация юноша-ловец (Маразов 2009, 114)²⁰⁵. Често срещан сюжет е влюбването на девойка в ловец на елени. За юначната мома „първото либе” е юнакът, който ще я прониза с мечта си. В този план се поставя и пожеланието на младежите в коледните песни – те са идентифицират главно като „ловци на елени”... юнакът преследва на Коледа вълшебен златорог елен. Той го улавя едва в платната на момите, които перат на реката, т.е. в съгласие с женското начало (Маразов 2009, 118). Показателно е, че сякаш извън контекста на песента, веднага след подвига, юнакът се жени за момата Вида, която вероятно под облика на елен, е гонил (Маразов 2009, 118).

²⁰⁴ Преди жертвоприношението на дъщеря си над гроба на Ахил, Хекабе вижда на сън сърна, нападната от вълк (Eurip. Нес. 90-91).

²⁰⁵ Едва след като вълкът “изяде” девойката, т.е. едва след брака, девойката ще бъде опитомена и ще влезе в сферата на културата (Маразов 2009, 119). Всъщност момата-юнак скита по света с надеждата да намери своя убиец-първо либе, и затова, чак умирайки, му казва, че си го е избрала за съпруг. А той пробожда моминското и сърце, за да накара да забие второто – на младата съпруга (Маразов 1992б, 282). По пътя към града на „малка мома” детето-юнак (субститут на младоженеца) отсича главите на самовилите, предлагащи му венчален пръстен. Така юнакът-претендент убива със сабята си своята неприятелка, с което я прави съпруга (Маразов 1992б, 283).

Апликация № 13

На апликация № 13 грифон с глава на орел, тяло на куче, опашка на лъв и (вероятно орлови) криле²⁰⁶, напада *сръндак* (мъжка сърна) с големи златни рога²⁰⁷. Чисто биологически, за сръндака, големите рога са времеви код на есенното равноденствие²⁰⁸. Тревопасното е поставено в “скитска поза” – преклонение пред божеството²⁰⁹. Това е поза на “доброволната саможертва” – символ на реалната човешка саможертва в култа на Залмоксис. Грифонът се е впил в тялото на животното с общо три „остриета” (две видими лапи, с по три нокътя, и един клон)²¹⁰. Тук в дясно са показани 4 изображения на “орли” от трако-скитската зона, снабдени само с по един хипертрофирал крак, на който винаги са означавани по 3 гигантски нокътя²¹¹. Тези тройки нокти, според мен, са

²⁰⁶ Според К. Бошнаков това е “крилата кучка-вълк” (Бошнаков 2000, 98).

²⁰⁷ Ловът на благороден елен е характеризирани като “най-важната и водеща сцена” в Александровската гробница (Китов 2004, 162, и фиг. 37). Елен-лопатар е изобразен над входа към куполното помещение на гобницата. Фреските са датирани в 3-та ¼ на IV в. пр. Хр. (Китов 2004, 171). Това е едно от най-ранните изображения на конник, ловуващ елен.

Според Ал. Фол еленът е символ на царския, слънчев образ на Орфей. Затова на планината Пангей траките чествали своя двулик бог, наметнали небриди (еленови кожи) (Фол 1991, 216).

²⁰⁸ Доброволната жертва на елен, сред народите на руския север, се датира именно в есенното равноденствие (Лушникова 2003, 206), когато рогата на елените и сръндаците са най-големи. Датировката на апликация № 13 от Летница, при продължаващо броене (от № 1 до № 13 включително), е в пролетното равноденствие, на датата 27 март (“Възкресение Христово” 33 г. от Хр.), а при самостоятелно (отделно) броене на овулите (само от апликация № 13) – 29 март (вж. таблиците по-долу).

Ако вярваме на широко разпространеното древно поверие, кръстното разпятие на Христос е било на 25. III. 33 г. от Хр. Някои християни, които не обръщали внимание на положението на Луната на небето, редовно отбелязвали именно на този ден Разпятие Христово (този обичай се съблюдавал във Фригия, Кападокия и Малоазийска Галия). Съществуват основания да се предполага, че някога същото е правено и в Рим. Така че датирането на Разпятието на Исус Христос на 25. III е една много древна традиция с дълбоки корени в историята. Резултатите от астрономическите изчисления показват, че датата 25. III 33 г. от Хр. (Разпятието на Исус) няма и най-малкото календарно-астрономическо основание. Следователно, трябва да се направи изводът, че **разпятието на Христос, на хълма Голгота, е било специално предназначено за тази дата**, за да съответства на древната дата на честването на пролетното равноденствие. Такова е мнението на ерудирания историк на църквата монсеньор Луи Дюшен, според който смъртта на Спасителя съвпада с денят на сътворението. Възкресението на Атис – събирателен образ на Бога-баща и Бога-син, официално се е празнувало в Рим точно на този ден (Фрээр 1983, 338).

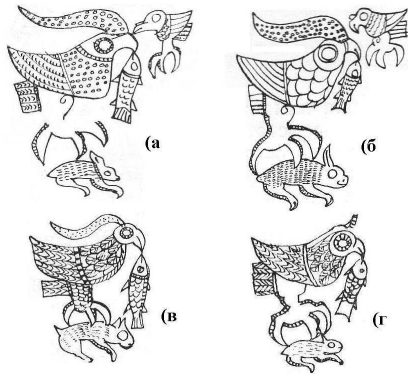
²⁰⁹ Обските угри вярват, че ако краката на елена се движат и потъват по време на принасянето и молитвата, това е знамение, че животното „тича към стадото на Бога” (Нейкова 2006, 95).

²¹⁰ Тази иконографски изявена троичност вероятно символизира трите “божи стрели” (= късите копия - аконтион), които са пробождали тялото на “пратеника при Залмоксис”. Броят на копията (общо 3) е еднакъв в иранските и тракийските текстове. В зороастризма три са небесните сфери, които душата на праведния трябва да прекоси, за да достигне рая: звездната (“добрата мисъл”), лунарната (“добрата дума”) и соларната (“добрата постъпка”) (Маразов 1992б, 343).

²¹¹ а) гобелето от Железни врата; б) гобелето от Аджигьол; в) шлемът от Перету г) шлемът от Детройт. Орелът с риба в клоната и заек в ноктите възпроизвежда иконографски една чисто ахеменидска «формула» - заповед за безусловно подчинение: “донеси ми земя и вода” (Маразов 2005, 83).

директна алюзия за трите копия, върху които се е подхвърлял, при жертвоприношение, “пратеника при Залмоксис”.

В митологията грифонът е “звяр на Аполон”, устойчив класификатор на севера²¹². Според Маразов грифонът у скитите и траките не е антагонист, а по-скоро аватар (Маразов 1996, 195). Той отнася душата на посветения в отвъдното. В този смисъл следва да се интерпретират всички изображения на грифони от Древна Тракия (всички тракийски мечове с дръжки-грифони²¹³, шлемове, апликации и пр). Грифонът е символ на широко разпространената в древния свят практика на погребения чрез *екскарнация*, защото той съединява в един образ животните (лешояд и куче/вълк), които изяждат труповете на умрелите.

В оригиналния си вид апликация № 13 е имала точно 62 овули²¹⁴ (= 62☾ = една лунна Пентаетерида = 5☼ + 5 дни). На снимката (горе в ляво) се виждат 57 овули. Нарушен участък се регистрира около златните рога, които се подават извън контура на апликацията. Числото 62, за овулите, е сигурно, тъй като това са месеците в една Пентаетерида, която умножена 6 пъти (и

накрая редуцирана с един месец = символ на „човешката жертва“; вж. анализите в № 12) дава точната стойност (в денонощия) на 30-годишния цикъл. С други думи тази апликация съдържа потенциал за изграждане на един 30-годишен лунно-слънчев календар, чрез собственото си 6-кратно повторение. Затова тя може да бъде прибавена към останалите апликации, като поредния адитивен „пакет“, но може да бъде броена и отделно, т.е. самостоятелно – като отделен календарен цикъл – “цикълът на пратеника при Залмоксис”. В подкрепа за тази (втората) възможност ще отбележа, че апликация № 13 е единственото изображение в схемата, което почти плътно е затворено от “рамката” на овулите, което може би е намек за обособяването на отделен “пакет” (от 62 луни = Пентаетерида). Изображението на апликация № 13 означава „отнасянето” на „пратеника при Залмоксис” (= сръндака) в отвъдния свят, от грифона.

Текущият лунен «пакет» от 433☾ (= 35☼ + 3 дни) ни отвежда до «пределната дата» **27 март** (= точната дата на Възкресение Христово през 33 г. от Хр.). Ако броим апликацията отделно (като отделен календарен цикъл, както се посочи по-горе) «пакетът» ще бъде 62 луни, а «пределната дата» 29 март – около датата на пролетните Крони²¹⁵.

Някои антични сведения указват, че тракийските царе, като цяло, са били “доста възрастни”, а Ст. Топалов, без да познава моето изследване, стига до извода, че са интронизирани винаги в една напреднала средна възраст – вероятно около 35 години (Топалов 1994, 139-144)²¹⁶. Според правилата

²¹² В “Мул Апин”, вавилонският “Учебник по астрономия”, завършен окончателно към VII в. пр. Хр., съзвездието “Грифон” е околополюсно, формирано от днешните Лебед и долната част на Цефей. Очевидно “грифонът” се върти около полюса и кодира “северът”, т.е. „светът на мъртвите” (= царството на хипербореите) (Колева, Колев, Чоухаджиев 2002). Грифонът, като образ, изглежда възниква при хетите, от където преминава в Гърция, но също в Асирия, Мидия, накрая в Персия и евразийските степи (Кузмина 1976, 70).

²¹³ Дръжките на махайрите често завършват с глава на хищна птица (Маразов 2005, 80).

²¹⁴ 62 денонощия е периодът на бременност при вълците. Вълкът/кучето е основен символ на героя-войн в схемата. 62 денонощия, прибавени към 433☾, колкото са овулите до № 13 включително, са равни точно на 22 цикъла на планетата Венера (433☾ + 62 дни = 22x 584,2226).

²¹⁵ Според Павзаний (Paus. VI, 20, I) жреците в Олимпия, наречени базилай («царе») жертвопринасяли в чест на Кронос (Залмоксис), на едноименния хълм, на датата на пролетното равноденствие, през месец Елафеболион, според календара на Елидците (Nilson без посочена година, 217).

²¹⁶ Според Ксенофонт влиятелните личности между тракийците са “мъже доста възрастни” (Anab. VII, 4; Топалов 2004, 156, бел. 1). Тук искам да защита тезата на Ст. Топалов, че Сараток е Ситалк. «Младежката глава», без

на гръцкото общество гражданинът става пълнолетен на възраст от 33 години (Койчев 2008b, 125). В идеалната държава на Платон 35 години е максималния срок на пребиваване на един метек-занаятчия в полиса. Метекът можел да остане в полиса не повече от 20 години, но срокът на пребиваване на неговия син започва да тече от неговата 15-годишнина (Наке 2001, 344).

“Пакетът” от 35 години, означен на тази апликация, маркира завършекът на дългия преход на героя през неговите мистериални подвизи и посвещения. Този цикъл е означавал “пълнота”, “съвършенство” и “зрелост” на личността, достойна да приеме царски сан²¹⁷.

Броеве в апликация № 13 по реда на нарастване в схемата:

Брой луни	Брой денонощия	Пределна Дата	цМерк.	цВенера	цМарс	Други цикли	Локализация на множеството
388 (371+17)	11458	6 август (Панатиней)	98,77	19,61 (Вечерница)	16,68	33 Др.г. + 20 д	От долния ляв ъгъл, през горния ляв – до излизащите извън рамките на апликацията златни рога на елена.
426 (388+38)	12580	2 септември (?)	108,45	21,53 (изгряла Вечерница)	18,31		От златните рога, през десния горен и десния долен ъгли, до подвития под тялото заден ляв крак на елена.
433 (426+7)	12788	27 март (пролетно равноденствие)	110,23	21,87 (Вечерница)	18,61	35 ☀ + 5 дни	Между подвития заден ляв крак на елена и долния ляв ъгъл.

Отделно броеве на апликация №13:

Брой луни	Брой денонощия	Пределна дата	цМерк.	цВенера	цМарс	Друг и цикли	Локализация на множеството
17	502	8 август (Панатиней, Илинден)	4,33	0,86 (Вечерница)	0,73		От долния ляв ъгъл, през горния ляв – до излизащите извън рамките на апликацията златни рога на елена.
55	1624	3 септември	14x116	2,78	2,36		От златните рога, през

брада, от ранното тракийско царско монетосечене на Сараток, според мен е изображение на бога-слънце (Аполон = младия герой в схемата от Летница). Слънцето (Аполон) е наричано в Делфи «Ситалк», както указва и Топалов. Следователно тази идентификация е не само възможна, но и правилна. По-късните датировки, на някои от Саратокските монети, вероятно са свързани с посмъртни емисии, постумно монетосечене, емитирано в чест на най-могъщия тракийски цар за всички времена (Ситалк). Юношеската глава, известна от сребърното монетосечене на Котис I, също означава Слънцето, като “безбрад младеж”, а не непълнолетния владетел – «малкият Котис», под егидата на цар Хебризелм (Топалов 2004, 88).

²¹⁷ Интересно е да се отбележи, че квадратните касети на тавана на саркофага под Оструша са общо 35: 22 големи, разположени в правоъгълник около центъра, в който са вписани две групи по 6 по-малки касети, а между тях 1 централна – “Слънцето” ($22 + 2 \times 6 + 1 = 35$).

Според един древен македонски обичай никой нямал право да вечеря възлегнал (т.е. да стане пълноправен участник в мъжки пир), преди да е убил глиган, без да си служи с ловни мрежи. Поради това Касандър, макар че бил заслужил ловец, трябвало да чака до 35-годишната си възраст, за да се възползва от тази привилегия (Наке 2001, 181).

Период от 35 години кодират 13-те участника в дружината на Одисей (= 13 интеркаларни месеца), при премердието им в пещерата на Циклопа – мит, който ясно кодира астрономически факти (вж. дисертацията на автора).

(17+38)		(?)		(Вечерница)			десния горен и десния долен ъгли, до подвигия под тялото заден ляв крак на елена.
62 (55+7)	1831	29 март (пролетно равноденствие)	15,78	3,13 (Зорница)	2,66	5 ☀ + 5д	Между подвигия заден ляв крак на елена и долния ляв ъгъл.

С риск да се повторя, отново ще припомня казаното в № 12, че на 5 години се раждат два интеркаларни месеца (в 30-годишния календар), от които първият по ред се вмъква за изравняване с есенното равноденствие, а вторият – с пролетното. Пролетният е иманентно свързан с датата на човешкото жертвоприношение в култа на Залмоксис. Тъй като в началото на схемата (в № 1 и 2) се формира също „пакет“ от 60С (= Пентаетерида без нейната интеркаларна част = 2С), очевидно е, че цикълът на „доброволната смърт“, в края на всяка пета година (в № 13), се синхронизира с „раждане“, през 5 години, в началото на схемата (в № 1 и 2). Пентаетеридата следователно е кодирана сигурно и многопластово в схемата от Летница²¹⁸.

Спекулативен интерес поражда и поредния номер 13, на анализираната тук апликация. Тринадесет, както се знае, е «фатално число»²¹⁹. Такова е още от «дълбока древност», защото е астрономически код на 13-ят допълнителен (интеркаларен) месец, който се прибавя, през три години (= така наречените «триетериди»), за изравняване със слънчевата година²²⁰. Добавката на 13-ти месец, който прави годината «високосна», за Луната, винаги е свързана с «Дионисова саможертва», и, от религиозно-спекулативна гледна точка, означава «пълнота» и «завършеност» в подготовката на героя-цар-бог. Тринадесетият добавъчен месец е самият Дионис, т.е. «божието тяло», чиято смърт е «предопределение», но тази смърт не е край, а начало на едно «възкресение».

«Доброволният» сръндак

На апликация № 13 е изобразен сръндак (мъжка сърна), а не елен! Това е знаменателно, понеже в нестинарския фолклор, животното, което идва в деня на Св. Константин (в м. «Голямата аязма», Странджа – «родината на нестинарите»), а също и на празника Св. Илия, за да се принесе в доброволна жертва на светеца, е именно **сръндак**. Животното винаги лягало (т.е. заемало позата на «доброволна жертва», както е на № 13), за да си почине, преди да стане «курбан». Веднъж обаче, не го изчакали и го принесли в жертва уморено. От този момент то престанало да идва и се наложило да го заменят с други животни (Фол, Нейкова 2000, Приложение №2, с. 273). Замяната е винаги с 3 или 5-годишни животни (овца или бик), чиято възраст отговаря на периодите на вмъкване на интеркаларни месеци в един лунно-слънчев календар. Сръндакът от № 13 също е «доброволна

²¹⁸ Петоъгълникът е символ на питагорейската научна общност. За питагорейците ефирът е додекаедър (правилно геометрично обемно тяло с 12 стени), който е бразуван от 12 петоъгълници (Васютинский 1990, 15). Ъглите на петоъгълника могат да означават пет тропични години (Пентаетерида), точно както осмолъчната звезда (осмоъгълникът) често служи за означение на една Октаетерида (8 тропични години). Но ако разделим кръгът на годината (360) на 5 части, получаваме 5 ъгъла по 72 градуса ($360/5 = 72$). Числото 72 е емблематично за много религии (египетската, християнството, ислямът и пр.; вж. статията ми за пещерата-утроба в Интернет, www.astro.bas.bg/sun/biblio_bg.html). То се открива и в тракийската религия. 72 са негърските глави от златната фиала от панагюрското съкровище. Освен тях, на нея са означени още 24 жълъда и 12 розети, което дава общо 108 елемента в схемата. Числото 108 е емблематично за тракологията, тъй като 108 са фиалите от Рогозенското съкровище (каничките в същото съкровище са $54 = 108/2$, което отново показва, че това съотношение изобщо не е случайно). 108 са брамините присъствали на раждането на Буда. 108 топовни салюта отекват на китайската нова година, и пр. Всичко това показва, недвусмислено, сторого математически, че тракийските съкровища са „система“, организирана на математически (астрономически) принцип. Числата в тях не са случайни.

²¹⁹ За «нешастното» число 13 в зороастризма вж. Дорошенко (1982, 73).

²²⁰ В Младоавестийския (зороастрийски) календар, организиран подобно на египетския, тринадесети интеркаларен месец се прибавял веднъж на 120 години (Бикерман 1975).

жертва», защото е «коленопреклонен»²²¹. Доброволният елен (сръндак) винаги е «рогач» (Георгиева 1987, 109). Рогат е и сръндакът от апликация № 13.

На по-късен етап, в странджанските нестинарски села, сръндакът е заменен от бик (Райчевски, Фол 1983, 53). Очевидно, не само в този случай, но и в много други култури, бикът и еленът се оказват взаимно заменяеми²²².

Във връзка със саможертвата на сръндака в Странджа е съществувала забрана за лов на елени (т.е. сръндаци). Поверието гласи, че който убие елен ще изгуби младата си съпруга (Райчевски, Фол 1993, 132; вж. анализите в № 12, където сръната означава «любимата съпруга»). Според модерното предположение тази представа е породена от съпадението на името «Елена» (= майката на Св. Константин) с животното «елен». Но всъщност е очевидно, че става дума за една изконна древна представа, свързана с институцията на саможертвата (мъжка и женска).

Основната дата, на която сръндакът (бикът) е идвал за саможертва в Странджа, не е Св.Св. Константин и Елена (21. V = древните Бендидии), а празникът на Св. Илия (20. VII = „лятната хиерогамия” – вж. № 4). Св. Илия е Слънцето-брат на Св. Марина – тракийската велика богиня-майка в нейния виргинален аспект²²³. Както справедливо забелязва Ст. Райчевски, в това време на годината, около празниците на Св. Марина (17 юли) и Св. Илия (20 юли), античната традиция е чествала празникът на Кронос и Рея (Рея е “сестра и съпруга на Кронос”²²⁴; датата е 12-ти Хекатомбайон ≈ 23/24 юли (по Метоновите интеркалации). Напомням отново, че Кронос е Залмоксис. В тази връзка е задължително да се отбележи «пакетът» при златните рога на апликация № 13, който дава две пределни дати: 6 и 8 август (вж. двете таблици по-горе), които точно съответстват на комплексът Св. Марина/Св. Илия, т.е. на летните Кронии и на така нар. от мен «лятна хиерогамия» (терминът се използва и от Ив. Маразов).

²²¹ Най-ранното свидетелство за доброволна жертва на елен се съдържа у Пиндар (518-442 г. пр. Хр.; Фол 1991, 34).

²²² Замяната на елен с бик (и обратно), бе коментирана и по-горе. В античната гръцка традиция, вероятно има и зодиакален контекст, който се свързва с този феномен. На литургичния календар от църквата «Панагия Горгопико» в Атина, празникът Елафеболии (букв. «убийство на елен») е представен иконографски от Артемида (въоръжена с лък, милваща с ръка елен) и зодиакалният знак Телец (останки от бика се виждат под по-късно издялания на същото място кръст).

В астрален код бикът и еленът са взаимно заменяеми, защото Плеядите (на шумерски - “Звездата на бика”), заедно с ниско разположената Касиопея (на шумерски - “Звездата на елена”), залязват при кулминацията на съзвездие Лъв (Попов 1986, 22).

В целия ирански свят съществува представата за възкръсването на природата в образа на Бик или Елен. Бикът и Еленът често са взаимноменяеми (например в изкуството на Хорезъм; Хофард 2009, 291). Докато бикът е с приоритетно стопанска символика (олицетворение на плодородието), еленът има по-засилено космогонично значение, свързан е с идеята за порядък в “космоса” и има отношение към хода на Времето и Съдбата (Хофард 2009, 291). Авестийското *gavazna* – „елен” се превежда буквално като „червеникава (златна) крава” (Килуновская 1987, 103).

Биковите са символ и на мистите, които преминават през саможертвено изпитание. Жертването на бик е равносилно на саможертва на мистите. Очевидно в по-ранни епохи биковите са били „елени”. Защото например в дълбоката праистория (в каменната и ранния неолит), в днешна Северозападна България и Североизточна Сърбия, при река Дунав, е съществувала общност, изградена върху контрола на миграциите на дивите елени (които тук са били особено многобройни).

Мъжкото начало, представено тавроморфно, играе не толкова ролята на съпруг, колкото на син. Богинята ражда бика, който сетне става неин любовник. Популярният мит за Кибела и Атис вероятно датира още от неолита (Маразов 1992а, 87).

От голям интерес за темата е бронзова емисия монети от Херсонес, на чието лице е представен бик в жертвоготовна поза – с подвити крака и наведена глава (окичена с венец), а на реверса – богиня пронизва с копие елен (Попова 2010, 95).

²²³ Мистът в № 2 заема мястото на богинята, която всъщност е негова «сестра».

²²⁴ Точно каквато е връзката между героя („миста”) и богинята в Летница.

Друга дата, свързана с жертвоприношение на елен в гръцката култура, е «рожденият ден» на Артемида, на 6-ти Таргелион (\approx 7/8 май), когато елени са били изгаряни, без остатък, върху олтара на богинята.

Рогатият елен, на пръв поглед неочаквано, се появява и на Коледа. В някои от коледарските песни новороденият бог-Слънце се определя като «златорог елен» (Райчевски 2008, 40-41):

*Не е било Млада бога,
най е било сур елена:
сокицата му руса-руса,
ругенцата му позлатени...*

Вариант на песента от Белоградчишко допълва иконографията на златорогия елен:

*Не си роди Млада бога,
но си роди сур елена:
рогите му позлатени
краката му посребрени...*(Райчевски 2008, 40-41).

Връзката с Коледа за пореден път показва, че героят от Летница е самото Слънце, което се ражда (доктринално!) на Коледа. Но златорогият елен се появява, в този момент, не като «*друг равностоен символ на героя*». Той е еманация на стремежът на героя към «познание», към «хварна» (= божественото сияние в зороастризма).

В историографията се прави непрекъснато една грешка – да се мисли, че *сурият* елен, който младия юнак гони на кон, е «слънчев». Еленът, със своите рога (= лунни сърпове!), е *par excellence* едно лунно животно. Но този („сурият” елен) се движи винаги към светлината, т.е. към Слънцето. Затова той е „Слънчев”. Защото „принадлежи на Слънцето”, „гони Слънцето”, „стреми се към Слънцето”. Еленът е целеустремен към източника на светлината, който е също така източник на познанието, на посвещението, на „хварната”. Еленът не е материален образ на героя, както някой би си помислил. Това е неговата душа, по-точно неговата възможна душа, познаваща тайните на едно висше религиозно познание. Именно затова юнакът-конник от българския фолклор ще гони този елен, за да го настигне, не (толкова) за да го убие (и да му вземе „*златните роги*”), а за да придобие познание, посвещение и святост. При това често юнакът не успява.

Забелязано е, че в дъговидно извитите рога на животното през бронзовата епоха започва да се поставя диск (Райчевски 2008, 42)²²⁵. Този диск, от една страна може да е Слънцето, но едно Слънце, разположено в далечината, като цел и перспектива, която гони елена. От друга страна, дискът може да означава пълна Луна (пълнолуние). Каквото и да означава обаче, слънчевият характер на елена е атрибутивен, а не същностен²²⁶. Защото еленът е лунно животно, а Луната е «смъртна», както и героя ... Но тук е важно да се отбележи още нещо. Героят, гонейки елена, всъщност гони Слънцето. Това е кауза пердута. Защото Слънцето никой не може да го стигне. Но ако друга свещена същност, отделена от него, е по-бавна – тогава може. Известно е, че Слънцето «поглъща» Луната веднъж на един синодичен месец (в новолуние). Затова то създава елена, като лунна същност, която може да

²²⁵ Елени със соларни знаци откриваме по култови предмети, по скални и пещерни рисунки из цяла Евразия, от Франция до Монголия. Еленът, а по-късно и конят като символи на слънцето и като животни посветени на слънчевото божество, присъстват в соларните култове на народите от Европа и Азия още в първото хилядолетие преди Христа. Твърде е вероятно култът към елена като слънчево божество да води началото си тук от древната малоазийска (хетска) традиция, тъй като при разкопки в Анадола са открити култови предмети с изображения на елени от III-II хил. пр. Хр. Ще споменем и ритуалната бронзова фигурка на космически елен от Аладжа Хюйук (2500-2000 г. пр. Хр.), с подчертано големи рога – всяко с по седем разклонения (Райчевски 2008, 41). Ще споменем отново и казаното по-горе, че най-вероятната родина на грифона е точно земята на хетите.

²²⁶ В някои от коледните песни се споменава, че на челото на елена «грее ясно Слънце», на гърдите му «Месечина», а на плешките му «ситни звезди»(Райчевски 2008, 42).

бъде настигната Героят-юнак е по-бърз, защото е на кон – слънчево животно. Слънцето винаги е по-бързо от Луната. Затова героят може да настигне елена.

Всичко казано до тук позволява да формулираме една нова трактовка на «саможертвата» на елена, на определени празници в годината, в които населението взема масово участие. Тъй като еленът е «познанието», «хварната», «посвещението», неговото идване и доброволна жертва, е обобщен израз на придобиване на «свещено познание», без това да изисква напрежението на една инициация или на едно усилено преследване. Тук е мястото да отбележа, че познанието наистина е «всичко»! То дава плодородие, живот (може и да отнема живот), може да лекува. Затова в пещерите на Св. Марина и при аязмите на Св. Илия в Странджа идват болни за изцеление, на техните празници. Заедно с водата, те приемат частица от божествената хварна на «доброволния елен», т.е. на бога.

Залавянето на елена става с помощта на младите булки и момите. Те изплитат с платната си, край реката, “вита стърга” и “платнен сарай”, с които преграждат пътя му:

Напразете тънка мрежа,

да хванеме сури елен

роговете да му вземеме (Райчевски 2008, 43).

За пореден път се убеждаваме, че успехите на героя се дължат на неговата тясна обвързаност с Великата богиня-майка. Нейната дъщеря – войнстващата богиня-девственица, «сестрата» на героя, му осигурява непобедимото (вълшебно) оръжие. Без помощта на богинята героят не може да улови свещеното животно. Защото то, както казахме по-горе, е алюзия за «свещеното познание» («световния ум»), което героят получава от богинята (срвн. главата на богинята от № 4, която сякаш нашепва нещо на героя и го направлява в действията му).

Във всички случаи на успешна гонитба следва отрицване на «рога на избобелието»: *«Потекли са до три реки: първа от бяло мляко, втора от руйно вино, трета от жълто жито...»* (Райчевски 2008, 44). Обладаването на хварна и познание е равносилно на обладаване на плодородието.

Загиващият герой е «избранникът на божеството»

Анализирайки едно изображение на Потния терон от Александрополския курган (= божество с крила, една много вероятно скитска Аргимпаса-Афродита, която държи за вратовете елени), Бессонова отбелязва, че в култа на Потния терон богът загива от хищно животно. В бележка под линия се отбелязва интересната идея на **Л. Я. Штернберг**, според който **убийството на младия бог, от див звяр, не е нищо друго освен убийството на избраника на Великата богиня-майка**, която първоначално е имала вид на звяр. Мъжкото божество олицетворява, в този случай, активната възпроизводителна сила в природата, която винаги е „загиваща” (Бессонова 1983, 88, обр. 12, с. 89, с. 97).

Чудовищният елен от гобелетата

Чудовищният осмокрак елен, изобразен на чашите-гобелета от трако-скитската зона (с тяло и рога на елен, крака на кон, муцуна на козел и птичи крила), осмислян и като иранска традиция (Маразов 1992б, 321), вероятно е следващата метаморфоза на героя в отвъдното (в № 15/0). Това осмокрако животно е подчертано «шаманско» (Маразов 1994а, 281). «Шаманският прочит» на апликациите от Летница очевидно е възможен, а вероятно и правдив.

Иранският паралел на «пратеника при Залмоксис»

Според Еней от Газа, “гетите убиват най-хубавите и най-добрите по между си и ги правят, по тяхно мнение, безсмъртни” (Попов 1995, 67). Ив. Маразов откри абсолютно точен паралел на известието на Херодот за «пратеника при Залмоксис». Ф. Жиню публикува пасаж от книгата за Арда Вираз²²⁷: “И после, когато Вираз чу тези думи, той се изправи на крака ... и каза: “Ако това ви подхожда, не ми давайте против волята ми билката, докато вие, маздеите, хвърлите копията на ордалията, и ако копията ме достигнат, ще отида по моя воля до това място на спасените и осъдените и ще занеса това точно послание и ще донеса от там точно (отговора)”. И после маздеите донесоха копията на ордалията. Първият път за добрата мисъл, втория за добрата дума и третия за доброто действие, всичките три копия достигнаха до Вираз” (Маразов 1992б, 315). Саможертвата в Иран е свързана с приемането на халюциноген и означава едно истинско шаманско пътешествие в отвъдния свят. Дребното различие се състои във факта, че в Иран пратеникът не е хвърлян върху копията, а те върху него (Маразов 1992б, 315).

От особен интерес за схемата от Летница е факта, че **Арда Вираз е бил избран с жребии два пъти: първият път измежду 7 претендента, а вторият – измежду 3-ма**. Това отговаря точно на 7-те конници с копия в схемата, от които точно 3-ма са «десни», т.е. движат се срещу посоката на въртене в схемата! Едва ли тази разстановка е случайна! Вероятно сме изправени пред останките от един общ древноирански религиозен комплекс. Пратеникът при Залмоксис е характеризирани, при неуспех (т.е. «ако не умре»), като “лош човек”, което е квалификация от иранския дуалистичен модел (Маразов 1992б, 315-316). Но «добър», като класификация на жертвата, е качество, възможно само в средите на аристокрацията (срвн. гр. ἀριστεύς – «най-добър», «най-храбър», «най-благороден»²²⁸) (Маразов 1992б, 342). В този дух, предполага Маразов, биха могли да се изтълкуват и честите сведения за желанието на тракийката да умре при гроба на съпруга си (срвн. анализите в № 12). Достъпът на жените в мистериите на Орфей и Залмоксис е бил закрит, което означава, че жените не са имали никакъв шанс да попаднат в рая и да получат безсмъртие. Единствената възможност това да се случи, очевидно е била да последват съпрузите си в отвъдното, чрез посмъртния “втори” брак, с който на практика те са били посвещавани в мистериите (Маразов 1992б, 342).

Друг, но в известна степен «профаниран» пример, за ритуална смърт, която може да бъде свързана с шаманска инициация, ни дава Селевк, цитиран у Атений: “Селевк разправя, че някои траки играели в пиروвете си на обесване...”. Интересното е, че този, който трябвало да отреже със сърп (= оръдие на Кронос-Залмоксис) въжето, бил избран с жребий. Но, което е още по-интересно, ако той не успявал да пререже въжето навреме, и ако умре (т.е. ако се обеси), присъстващите се смеели “смятайки смъртта му за игра”. Няма съмнение, отбелязва Маразов, че присъстващите на този обред траки са приемали смъртта като действителна, а не като привидна (Маразов 1989, 7). Прави впечатление, че и тук е налице доброволност на жертвата, като избраникът е обозначен от жребий, т.е. посочен е от самия бог. Идеята за избраничеството е типична за шаманството (Маразов 1989, 8-9).

²²⁷ Ph. Gignoux. Une ordalie par les lances.- RHR, t. 200, 1983, f. 2, 155-161.

²²⁸ Най-знатните са единствено достойни за умилюстивяване и за спечелване на върховното божество (Попов 1995, 98).

Индоиранският елен

Еленският тотемизъм има индоиранска основа, която се доказва и от етимологията на името скити/саки, от *saka* – на скитски “елен-самец” (Килуновская 1987, 103). Освен това, от същото име се извежда етимологията на цяла серия скитски, царски имена²²⁹.

Еленските камъни в Евразия

Така наречените „еленски камъни”, на брой около 500, представляват каменни стели с изображения на елени. Те са разпространени върху огромен ареал, от Северна Монголи на изток до река Дунав на запад. Най-многобройни са стелите в Южен Сибир и Монголия (400 от общо известните 500), датирани в диапазона от XI до VIII-VII в. пр. Хр. (Добжанский 1987, 99). Еленските камъни са свързани най-вече с погребални комплекси. Това не е учудващо, тъй като благородният елен (със златни рога) е преди всичко означение на „духовната субстанция на починалия”, означение на неговото “високо място в иерархията на религиозните ценности”.

Същите релефи се откриват и в „каменни ритуални ограждения”, припознати от съветската наука като „светилища”, при което се твърди, че „еленските камъни” били „вторично използвани”²³⁰ в каменни гробни конструкции (в така наречената „*культура плиточных могил*”; Добжанский 1987, 100). Тук се налага да отворя накратко пак темата за тракийските (индоиранските) погребални практики. Според мен тези еленски камъни (плочи) са равностойни на каменните стели от „ямната култура” и скитските каменни стели, познати в Украйна още от времето на късния енеолит (в така нар. Триполската култура). Тези стели, изработени в различни форми, и с различна украса, са маркирали статусната и половата принадлежност на мъртвия. Изправени вертикално, те са означавали присъствието на тяло в ямата за екскарнация, разположена в близко съседство, обикновено върху (или в) могила. Поставени като капак върху ямата (или „саркофагът”), привидно „преизползвани”, те са означавали, че в момента няма мъртвец за екскарнация (т.е. ямата е закрыта, защото няма смъртен случай в близкото село). Но това е една голяма тема, която е в процес на разработване.

Много изследователи и днес свързват еленовите камъни с надгробни паметници, но погрешно ги определят като „издигнати в чест на конкретни мъртвци” (Килуновская 1987, 104). Всъщност с вертикалното поставяне на тези камъни са означавани многобройни мъртвци от една и съща социално-религиозна група²³¹.

²²⁹ Например наследник на Канит е Тануза или Танусакек, чието име, според Тарасюк, се извежда от *tanu* – (на скитски) “тяло” и *saka* – “елен”, т.е. “тяло на елен” (Манов 2008, 197). Пак според Л. Тарасюк, върху монетите на Акроза, при изписването на името, също са изпуснати последните три букви от окончанието и цялото име най-вероятно е Акросакес – от *ugra-saka* – “силният елен”, със значението “пръв (висш) върховен скит” (Манов 2008, 198).

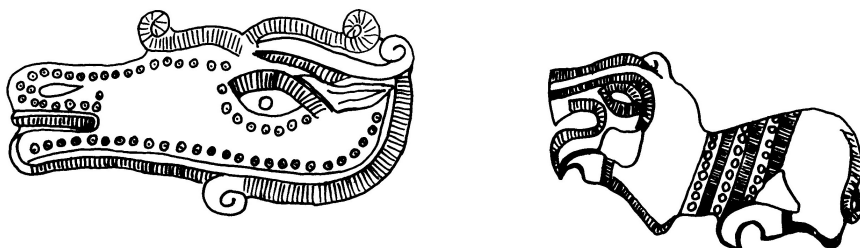
²³⁰ Първото „преизползване” на еленски камък е регистрирано в известната пазырьска култура, в която грифонът заема централно място като символ в погребалните практики (Добжанский 1987, 100).

²³¹ Тук няма възможност да се спираме по-подробно на тези паметници, но следва да се отбележи, че между тях се различават категорично: „мъжки-войнски”, „женски”, „ефебски”, „фалоси” и пр., видове, които без съмнение маркират различна полава и социално-религиозна принадлежност. Тези камъни се документират често заедно, на едно място, покривайки една и съща гробна яма, което означава, че ямите са използвани многократно, а камъните-стели са служели за обозначаване на „човека в екскарнация”. Тези камъни не са „преизползвани”. Те просто са имали двойна функция, още от самото начало!

Елените и числото 5

Еленска глава и куче от погребение при Крайова, Румъния

В дисертацията ми анализирах числата, означени върху две сребърни апликации от едно гетско погребение при Крайова, Румъния. Върху главата на елен, с малки кръгчета с точка в средата, са отбелязани общо 60 „синодични месеци”. Два от рогата на елена са завити в спирали и са щриховани, което

вероятно позволява те да бъдат прибавени към останалото множество. Така получаваме общо 62 елемента = луните в една Пентаетерида (като двата щриховани рога може би означават интеркаларите). Пентаетерида, означена върху, или във връзка с елен, означава само едно – петгодишният „пратеник при Залмоксис”, чиято зооморфна хипостаза е благороден елен (или рогат елен в поза на преклонение).

Но не по-малък интерес буди и множеството, означено върху тялото на кучето (апликация, намерена в същото погребение). Става дума за три вертикални пояса с по 8 кръгчета, общо 24. Подобно куче, ориентирано наляво, с подвита опашка и с “огнен поглед” (= “звездата Сириус”), е поставено зад гърба на конника от апликация № 10. Тази апликация е свързана с 24-та година от живота на героя, т.е. има съвпадение не само в символа, но и в множеството, поставено върху него.

Елени с рога с 5 разклонения

В пещерата Ласко, Франция, «космическият елен» е представен с големи рога, които завършват на върха с по пет разклонения, създаващи впечатлението, че се показва разтворена човешка длан (срвн. «жеста на чистота в схемата»!). Според Райчевски това е соларен знак, познат още от неолита (Райчевски 2008, 41).

Бронзова псалия от Луристан (IX - VIII в. пр. Хр.; вж. изображението тук в ляво) представя коленопреклонен елен, с вписана (в тялото му) двойна спирала (= означение на интеркаларните месеци в 5-годишния цикъл), и още 5 кръгчета на гърба (Луконин 1977, 25), които маркират 5-те тропични години на цикъла.

Върху каменните олтари на огъня в зороастризма, са изобразени винаги точно по 5 пламъка (Луконин 1977, 96).

Периодът от 5 години в Рим е «очистителен»

Lustrum (от luo – “мия, очистивам”) е римски период от 5 години, в края на който се организира събор на населението с очистително жертвоприношение. Първият лустрационен обред бил извършен по времето на Сервий Тулий, през 566 г. пр. Хр., а последният – при Веспасиан (74 г.). Името Луструм обаче останало като означение на период от 5 години. В по-късни времена оброци за

здравето на императора (както и много частни оброци в Рим) били правени през 5 години (срвн. така наречените *Votum*²³²).

В римската администрация били известни така наречените кинкенални магистрати (*quinquenales*), чиито правомощия били връчвани на всеки 5 години. Това са муниципални цензори (*ensor municipalis*), които завършвали мандата си (т.е. изготвяли окончателно цензорните списъци) 60 дни преди края на техния *cursus* (“мандат”). Периодът от 60 дни (= 2 месеца), в края на мандат от 5 години, отговаря точно на интеркаларната част в 5-годишния цикъл – времето за което били избирани тези цензори. Вероятно този “пакет” (от 60 дни) е атавизъм от един реално функционирал, в цикъла на Пентаетерида, лунно-слънчев календар. Това се потвърждава от факта, че в Рим са били чествани много празници през 5, 10, 15, 20 години и пр. (DAGR).

²³² Отбелязваните с тържества по цялата територия на Империята „Имперски дни” (най-вече през III в.) са известни като: *Vota*, *Nuncupatio Votorum*, *Neomeniae*, *Dies Auspicalium*, чествани на 3. I, ден в който се отправяли молитви за здравето на принцепса и държавата. Към тези ежегодни “Воти” се прибавят и едни кинкенални, т.е. 5-годишни, празнувани на 5-годишнината от възцаряването на императора (*vota quinquennalia*), десет годишни (*decennalia*), и т.н.

Апликация № 14

На апликация № 14, на „първо четене“, ставаме свидетели на “щастieto на героя в отвъдния свят”²³³. Тук героят, на пръв поглед, се съчетава с ”богиня”(?), с къса коса, която по-скоро

прилича на тази на „миста” от апликация № 2. Героят е брадат, но носи прическата (с двойния кичур = „коса на кробила”; „гайзу”) от своята 14-та годишнина (≈ 15 години; срвн. иранските данни²³⁴), когато е голоблад ефеб (= апликация № 5) и току що е встъпил в редовете на “войните-ефеби-кучета”. Героят е облечен в дреха (дълга риза?), напълно аналогична на тази от апликация № 4, свързана с неговото първо инициране, на 11,5 годишна възраст, в мистериите на богинята (в № 4), когато с нейна помощ преминава през своята първа “ритуална смърт”, и от “кентавър-вълче” се превръща в „ефеб-войн-куче”.

Върху голите му (сребърни, т.е. „бели”) крака е седнала жена, която е повдигнала леко долните части на дрехата си, за да приеме фалоса на мъжа. Гърдите на жената са означени с две вписани една в друга халки. Вътрешната е кръг с дупка в средата, която означава вероятно “зърното” на женската гърд²³⁵. Това „зърно” показва, че „богинята” все още

не е раждала, но е на път да стане „матрона”. Жестът на чистота, който тя показва, и с двете си ръце, е идентичен на останалите „богини” в схемата. Според мен тази „богиня” е на възраст около 14-15 години – колкото е възрастта и на героя, означен на същата сцена (с прическата *гайзу*)²³⁶.

Изглежда тази сцена е отражение на древноиранските вярвания, че след смъртта героя се слива със своята женска същност, назована *даена*. И двамата са на една възраст – от 15 години. Даената има същите черти на лицето и същата къса коса като тази на героя. Затова тя изглежда не по-различно от него и прилича на негово отражение. В Тракия едва ли е имало „мъжки *даени*”,

²³³ В досегашните проучвания изцяло доминира становището, че на тази апликация “богинята се омъжва за героя” и действието се развива приживе – като компенсация за големите му заслуги (Бошнакова, Бошнаков 2000, 17). Но никой не е забелязал, че „брачната двойка” е боса, което е показано ясно на изображението. Босотата е характерна за отвъдния свят, а също и за жреците, по време на контакт с отвъдното.

²³⁴ В научната литература отдавна е предположена връзката между тракийските воински общества и техните ирански аналози, за които има повече данни в литературата. Иранските тайни мъжки общества се наричали *haêpâ*. В тях членували само войни (в по-ранни времена – изключително знатни войни), които практикували закрит хтоничен култ. Членовете на тези общества имали за важен инициационен акт сплитането на прическа от “завити на букли коси”, отбелязана в персийските текстове като *gaêsu*, а в Индия като *kesava* (Маразов 1975, 57; 1994б, 42). Вероятно и в тези култури прическата е свързана с определена възраст (инициационно изпитание).

Иранският военен бог Веретрагна, както и повечето герои, изрично е описван като 15-годишен юноша. В такъв юноша се превръща всеки починал, след като премине моста Чинват (Маразов 2005, 13). Актът на ритуално заплитане на косите на героя, вероятно преди неговата борба с триглавото чудовище, е възпроизведен в украсата на знаменитата иранска златна чаша от Хасанлу. Подобна “белязана” прическа се среща и по скитските паметници – известните лъчници от Кул Оба (Маразов 1992б, 192-193).

²³⁵ Възможно е този вътрешен кръг да означава умбото на фиала?

²³⁶ Наистина тук героят е брадат, но брадата означава мъдростта на един доктринално завършен герой.

понеже привилегията да се инициират и посвещават, в лоното на доктрината (поне на второ и трето ниво!?), са имали само мъжете.

Апликация № 14 е напълно лишена от овули. От една страна това отсъствие е знак, че “действието се развива в отвъдното”, където факторът време е без значение, а от друга означава, че е възможно да се приеме „датировката” на предходната апликация, която се брои самостоятелно и означава период от 5 години. Възможната датировка на № 14 – в началото на пролетта – оправдава появата на «сексуален акт» («хиерогамия») ²³⁷.

Хтоничният жлеб на апликация № 14 оформя добре „профила на трапецовидна скална ниша” (по-дълбока от долу и по-плитка отгоре – точно както е в действителността), отворена към небето. На няколко места в този труд стана дума за Новата концепция за тракийските погребални практики, която е в процес на разработка. Според тази концепция *екскарнацията* е основен (досега останал незабелязан) обред в тракийските погребални практики. Вероятно екскарнираните кости на умрелите са престоявали в скална нишата, за период от 5 години, до пълното почистване от меките тъкани. 5 години е времевата стойност на апликация № 13, която се приема, в този смисъл и като датираща за № 14, тъй като последната е лишена от овули. В зоните без скални ниши, костите са престоявали в друг вид «гробни» съоръжения ²³⁸.

Горната част (а вероятно и долната?) от дрехата на *даената* е изцяло от “змейска материя”, с което вероятно е кодирана нейната хтоничност (= „принадлежност към отвъдното”). Казахме по-горе, че това е „същество”, което не напуска отвъдното, но има свойството да променя своя облик, съобразно делата на героя в света на живите (може би затова клонката, която държи „старата жена”, е поставена между лицата на „брачната двойка”? ²³⁹). Както отбелязах по-горе, *даената* показва знак за чистота и с двете си ръце ²⁴⁰ (= изпънати пръсти на дланта и палец вдигнат нагоре, перпендикулярно на останалите пръсти ²⁴¹), но тук е означена и една особено важна подробност, пропусната от предходните изследователи. С дясната си ръка *даената* „държи” **сърцето на героя**, а с лявата, изпъраната зад рамото на героя, **пробива „хтоничния жлеб”** на отвъдното, като посоката

²³⁷ В Индийската и Иранската традиции царят (хероят) носи отговорност за плодородието на страната... През класическата епоха един отблясък от това вярване е запазен в ритуалния брак на “царицата” с Дионис, в края на зимата (на Антестериите = Белия кукер в Странджа). Пак във връзка с плодородието, персийските текстове подчертават ролята на царя в разпределението на дъждовете. Показателно е, че в индийската и иранската религиозна литература, този акт се свързва непосредствено с участието на царя в хиерогамията (Маразов 1976, 6).

Важно е да се отбележи, че хиерогамията е «свещен брак» и сексуално сливане, което води до «зачатие». Не случайно Исус е заченат (от «дух божи») на 25 март, за да се роди, след 9 месеца бременност, на 24 декември. Нашият герой се ражда доктринално, на зимното слънцестоене в № 3 и завършва своя инициационен преход пак тогава, в № 9. Тъй като «хиерогамията» е «зачатие», от голямо значение е «семето» (по-точно «качеството на семето»). Семето е от рода (на предшествениците) на героя. Затова е вярвано, че героят има божествен произход.

²³⁸ Може би костите са били събирани в общи костници и финално са били изгаряни в общи кладни? Затова ние нямаме многобройни податки за «индивидуални» тракийски погребения.

²³⁹ Според Бошнакови на тази апликация героят за пръв път получава правото на «лицезрение на богинята» (Бошнакова, Бошнаков 2000, 17; Бошнакова 2000b, 18-19). Според мен е възможно директният взор между двамата да е възпрепятстван умишлено, от «любимата жена», понеже тя, по презумпция, е познавала най-добре «греховете» на своя съпруг (няма безгрешни хора!). С други думи винаги е била оставена вратичка за съмнение относно «красотата» на даената.

²⁴⁰ В първата прокламация, след пристигането на бъдещите мисти в Елевсина, се изисква чистота не само на душата, но и на ръцете. Предполага се, че е организирано и специално заклеване на кандидат-мистите, че са спазили всички забрани на един предварителен 9-дневен пост (DAGR).

²⁴¹ А. Бошнакова първа обръща внимание на жеста с дланите на ръката, показан от богините на апликации № 1, 2 и 14 (а от героя – на апликации № 9 и 10). Тя се досеща, че този жест е преднамерен, тъй като се вижда ясно как много от предметите на практика са показани зад разтворената длан, т.е. дланта “не държи нищо” – тя просто показва един строго характерен жест. Според Апулей, изпънатата длан е ритуален жест, с който жреците водели религиозни шествия. Аналогичен жест имат ръцете на фигурите, изобразени на ритона от Поройна (Бошнакова 2000b, 15, 20).

на ръката е „към центъра на кръга”, т.е. „към центъра на земята”. Очевидно *даената* „пробива смъртта”, за да отнесе душата на героя (или нейната най-съдържателна част- сърцето?) в „Мегарона на преражданията”, т.е. в „пещерата” на апликация № 2, която е отворена именно „към центъра на земята”. Очевидно съществува тясна взаимовръзка между онова, което *даената* „взема” от № 14 и „отнася” в № 2 (и № 15?).

Култът към умрелите при гърците е една предимно женска грижа (Керени 1996, 231)²⁴². Една от загадките на апликация № 14 е така наречената “възрастна жена” или “старата богиня”, сближавана с Деметра. Тя “държи” лавровата клонка и амфората (със “змейска украса”²⁴³). Като изключим дрехите и гърдите, тя е представена с главата и прическата на *даената* от дясно²⁴⁴. Гърдите на тази “богиня” са без “зърна” (предадени са като две „халки”), точно като тези на *нерейдата* от апликация № 1. Това със сигурност е матрона – „раждала жена”. Късите коси и прическата, идентична с тази на *даената*, смущават възможната идентификация с Деметра. Горната дреха на „старата жена” е от “човешка материя” (вероятно ленена; същата, при *даената*, е от “змейска тъкан”). Освен всичко друго „старата жена” е представена с по-малка глава, в сравнение с главите на *даената* и героя. Изправена, тя е на височината на седналата «брачна двойка». По-малките размери указват нейното „подчинено положение” в схемата. Освен това над главата и няма „хтоничен жлеб”, докато над главите на героя и *даената* има. Може да се предположи, с голяма вероятност, че тази жена (матрона) „идва от света на живите”, следвайки героя. Според А. Бошнакова тя е «жрица», представена в момент на свещенодействие, а лавровата клонка (*корюталe*), която «държи», често е поставяна като апотропей над входната врата на младоженците (Бошнакова 2000б, 20). Пак според нея, дръжката на клонката е оплетена с коси, но това не са «косите», които *нерейдата* от № 1 държи в лявата си ръка, както Бошнакова предполага, защото това е «козята брада» на *хипокампа* (б.м.), но по-скоро са косите на героя от апликация № 5, вероятно подстригвани, на определени етапи, свързани с оброци-посвещения.

Тази „стара жена (богиня?)”, която частично принадлежаша към „света на живите”, вероятно е даймонт („материалната душа”) на “любимата жена” на героя, която се е принесла в саможертва над гроба на „любимия съпруг”²⁴⁵. Нейната духовна субстанция е сърната от № 12, която е в позиция на саможертва, като цялата схема на изображението (в № 12) приема характера на „клетва за вечна вярност”²⁴⁶. Сега тя благославя “хиерогамията”, разбирана тук като “съединение” на двете природи

²⁴² В питагорейството евгениката е практически допълнение към теоретичната основа на психогонията. Действителните изпълнителки на голямото дело на непрекъснатото раждане на душата, на вечното ново раждане (прераждане) на живота, са жените. Те са тези, които даряват боговете измежду хората с душевно-жива обвивка. Те са като Деметра Великата, която ражда душите на питагорейците... (Керени 1996, 232).

²⁴³ Тази „змейска украса” означава „живата вода” на подземния свят, която се охранява от триглав змей (същият в № 2). Потвърждение намираме в двойката амфори, символизиращи Диоскурите. Върху тези съдове се изобразява винаги по една увиваща се змия (DAGR, Dioscuri).

²⁴⁴ Дали пък преди жертвоприношението, над гроба на „любимия съпруг”, косите на „любимата жена” не са били ритуално подстригвани? Според мен това е много вероятно.

²⁴⁵ Царски погребения с «любимата жена» в Тракия не са документирани (сигурно) археологически. А те очевидно са били масови, по думите на Херодот. Причината за тази «неуловимост» е в широко застъпената, сред траките, практика за погребения чрез *екскарнация* на трупа. Този вид погребения се характеризира с много голямо разнообразие на последващото третиране на костите. Затова изследването на тракийските погребални практики е толкова сложно и комплицирано.

Но да се върнем към темата за «любимата жена». Както бе отбелязано при анализите на № 12, митичен прецедент за този мистичен (послесмъртен) брак е сватбата на Дионис и Ариадна – критската принцеса трябва да бъде убита от стрелата на Артемида, за да може да стане жена на бога в подземното царство (Маразов 1992б, 417-418).

²⁴⁶ Прави впечатление, че тук, в отвъдното, само тази жена и героят носят «ленена дреха», която се дарява на живи хора, при посвещение. Следователно и двамата «идват от света на живите». Освен това, както се отбеляза по-горе,

на героя – мъжката и женската, което (съединение) позволява на героя да достигне своето истинско „Аз” (вж. бел. по-долу). Тя държи, като знак за изпълнен дълг, лавровата клонка (*корюталe*) – символа на живота, по стеблото на която са оплетени косите на героя, вероятно събирани в последователни стъпки, в течение на неговата посветителна „кариера” (при оброци в чест на богинята; вж. № 9). Същите коси, като „коса на кробила”, или „гайзу”, са поставени сега върху брадатия образ на героя²⁴⁷. Брадата свидетелства, че героят е живял и в битието на „зрял мъж”. Дрехата му, както казахме, е дар от богинята в № 4 (на възраст от 11,5 години). Пред нас стои един еkleктичен, събирателен образ на герой, обозначен със своите „религиозни инсингии”. Този образ е даймон, който „престоява” 5 години в скална ниша, преди костите му да се освободят от меките тъкани и да бъдат поставени в обща костница (и може би финално изгорени?).

Тъй като *даената* е женската същност на героя, очевидно е, че жената от ляво не желае да заеме нейното място. Тя просто продължава „да прислужва” на своя земен съпруг в отвъдното. Нейната „служба” очевидно е гаранция за успеха на желаните (за душата на героя) трансформации, които настъпват неминуемо в отвъдното. Тази позиция тя заема, задължително и само, ако бъде принесена в жертва над гроба на умрелия, като „любима жена”. Тя трябва да помогне на делото на *даената*, с която впрочем е идентична, чисто физиономично и като „прическа” на косите (както се каза по-горе).

Интригуващо е да се отбележи, че всички ръце, с изпънати длани, в знак на чистота, на „богините” в № 1, 2 и 14, са ориентирани в една и съща посока – надясно (и нагоре²⁴⁸), т.е. по посоката на движението на Слънцето (и по посока на движението в схемата). Това е ново потвърждение на смисъла на тези „ръце” и „жестове”, а именно – те трябва „да задвижат”, по магичен път, схемата към ново прераждане на благородния дух на героя – най-вероятно в „миста” от № 2 (който е травестиран и „замества” сестра си – богинята). Между апликации № 14 и № 2, *даената* „пренася” („трансферира”) душата на героя.

В орфическите таблички, които представляват на практика записани указания за посветения, след смъртта, се посочва точната посока, в която той трябва да тръгне, за да достигне желаната цел в отвъдното (т.е. откъсването от кръговрата на живота, от «Киклос Какон»). Починалият има избор от две посоки. Наляво (в нашия случай – «към центъра на земята») е реката на забравата Лето, към която се отправят всички непосветени и пият вода без да могат да утолят жаждата си (тази река е точно в подземния свят; = пещерата в № 2?). В орфическите таблички правилната посока е дясната (в нашия случай «към небето»), защото тя води при извора на Мнемозина (срвн. «амфората» от № 14), водата на който запазва спомените и осигурява чувственост на усещанията в отвъдното²⁴⁹ (Йорданова-Алексиева 2004, 90-91).

над главата на «старата жена» няма хтоничен жлеб, което според мен показва, че тя «следва героя», идвайки, след него (и при него), в отвъдното.

²⁴⁷ Според А. Бошнакова, под вдигнатата коса на мъжа ясно личи „черта”, която се е образувала при отрязване на косите на това място (Бошнакова 2000b, 18-19). Изследователката настоява, че това «отрязване» е показано по много ясен начин, а «посветените коси» се оказват в лявата ръка на богинята от №1 и увити около вейката в №14 (Бошнакова 2000b, 21). Според мен е нелогично героят тук да има едновременно прическа и място, от което са «отрязани коси» (на тила). Засега ще оставим тези проблеми за бъдещи изследвания.

²⁴⁸ Надясно и нагоре е „добрата посока” в питагорейството.

Прави впечатление, че разположението на мъжката и женската страна, в иконографията на монетите „силен и нимфа” (свързани с бесите), е точно обратното на това в № 14. На тези монети силенът е от ляво, а нимфата от дясно. В по-късните емисии нимфата прокарава ръката си зад рамото на героя, т.е. сцената е почти идентична, но с обратен знак, на тази от № 14. Според мен този феномен вероятно е свързан с факта, че монетите Силен и Нимфа отбелязват „събитие” в света на живите (най-вероятно – първо ниво на посвещение).

²⁴⁹ Орфическата душа, дори и в царството на смъртта е носител на болки и радости... Откровенията за телесните блаженства и мъки на починалия показват родството с една типично древно-средиземноморска култура: етруската, и с

Отбелязвам всичко това, защото и в № 14 имаме две възможни посоки на «отлитане» на душата²⁵⁰. Позицията ляво-дясно, от гледна точка на изобразяваните персонажи, е свързана с ориентациите на техните погледи. Героят (левитиращ от дясно) гледа към «небето», през отвора на «скалната ниша» (в № 14), докато *даената* (от ляво) – към «земята» (и № 2). От особена важност е да се отбележи, че и «любимата жена» гледа в същата тази посока – «към земята». Желанието на Героя да пребивава на небето във вечно блаженство (хиерогамия), при Залмоксис (т.е. да се откъсне от цикъла на преражданията), е противопоставено на желанието на «женското» начало, което се стреми да го върне в света на живите²⁵¹. Според мен, това огромно желание е върховното усилие и упование на тракийския орфизъм – в света на живите, посредством ритуали и магически обреди, да се завръщат само душите на най-висшите посветени.

Както се отбеляза по-горе, „пещерата” (т.е. „скалната ниша”) в № 14 е отворена към небето, т.е. към звездите. Това е крайната спирка на душите на праведните, които отиват накрая при звездите и Слънцето (познато в много религии като „последна спирка на праведните души”²⁵²). От това пък следва, в обратна връзка, че „действието” в апликация № 14 се развива „на Луната”, която също в някои религии (като например елинската) се явява само „междинна спирка” от пътуването на „праведната душа” в Отвѣд. Отлитащата към Слънцето душа е „небесна”, тъй като тя отива на небето, в „царството на боговете” („царството на Залмоксис” – обещания за тракиец *„рай”*), докато тази, която се трансферира в № 2, е „земна” и вероятно еднозначна с Дионисовия „материален ум” (сърцето). Тази душа е „материална”, защото съдържа и запазва, при „трансфера”, целия натрупан земен опит на героя, в материалния свят.

Както вече е доказано в изследванията на Бошнакови, **трите змии в № 2 са баща-майка и син**. Тук е редно да се добави, че синът-змия очевидно е антагонист, защото неговата същност, като змия, кодира „телесното”. Змията в № 2 (тази най-от ляво, според Бошнакови) е физическото тяло на непосветения още герой, подвластен на гибелните желаниа и страсти (като алчност, завист, агресия, лакомия и пр.). Нека припомним как се ражда този образ?

една древно-източна, която принадлежи към по-широкия кръг на древно-средиземноморския свят – египетската. Става дума за изоморфизъм, който получава, през VII-VI в. пр. Хр. обобщена гръцка форма и се ражда за нов живот. Именно чрез онези блаженства и мъки на мъртвите, чувствената и болезнената телесност на живота се разпростира и върху смъртта. Смърт и подземен свят се превръщат в огромна религиозна сила, в един свят на самия жив живот... Знаменателното на орфизма е точно този телесен възглед за света. Тялото на орфическата душа е изцяло едно «книжно» творение (Керени 1996, 227).

²⁵⁰ Двойката възможност, след смъртта (на дясно и на ляво), отговаря на същата двойка възможност, за изход, с успех и неуспех, от процеса на обучение и инициации. Няма трети път! В питагорейството знакът Y – “триодос” означава кръстопътя в подземното царство, където седят съдниците на душите. На ляво биват отвеждани лошите – в Тартара, а на дясно – добрите в Елисейските полета (Наке 2001, 114-115).

²⁵¹ Същност, саможертвата на «любимата жена» над гроба на героя е свързана с разбирането, че тя има силата да помогне на *даената* на героя, същият да се прероди отново, като «благороден дух», на земята. Когато някой наш близък почине, най-силно и първично е желанието да го видим отново жив на земята.

²⁵² От Тимей е известно е, че творецът е създал душите от пъвичната същност, на брой толкова, колкото са и звездите (Plat. Tim. 41, d-e). При звездите душите се завръщали, приключвайки земния си живот или цикъла от прераждания, чрез който да постигнат съвършенство (Plat. Tim. 42 b-d; Рабаджиев 2002, 148). Очевидно тази представа е съществувала и в орфизма, защото в инструкциите върху орфическите таблички починалият е назован «син на земята и звездното небе». В херметическите възгледи (S.H. XXIV) Слънцето господства над звездите (Гочев 1999, 28-29). Следователно крайната спирка «при звездите» съответства и на Слънцето. Известно е, че звездите обикалят нощното небе, заедно със Слънцето и затова звездната година има почти същата продължителност като слънчевата.

В една от орфическите таблички, след като посветеният се е изтръгнал от «многострадалния тягостен кръг», той «с бързи стъпки» се възкачва към «желания венец» и влиза «в лоното на владетелката, царицата на Подземните... благородната Персефона», която ще бъде измолена да го изпрати «в обиталищата на пречистите» (Йорданова-Алексиева 2004, 116-117). Струва ми се, че «желания венец» и «обиталището на пречистите» (т.е. хиперборейте) е означен на схемата с № 15/0.

Героят умира и „времето спира за него”. Вероятно в същия този миг прекъсва и „безкрайното време”, т.е. въртенето в № 15/0. Това „прекъсване” (което превръща „безкрайното” време в „крайно”) води до зачеването (в № 1) и до раждането (в № 2) на ново човешко тяло. Процесът на умирање може би е свързан „автоматично” с ново раждане. Всеки един човек, който се ражда получава тяло, което в орфизма и други религии се приема изначално като антагонист на божественото. Поради естеството на змията същата е избрана като образ на антагониста, още от „незапомнени времена”. Змията очевидно е „нечовешкия” образ на всеки човек, който бива елиминиран, малко по малко, в процеса на обучението и инициациите. Последователното отсичане на главите на този змей, в буквалния смисъл на думата означава не само духовно, но и физическо „очовечаване” на човека²⁵³. Затова всеки млад човек (вероятно до № 9 в схемата = 22-годишна възраст) има „жив”, един такъв свой антагонист – огледален образ на змия. Змията, „змеят” е символ на „телесното”, на „нуждите”, но още и символ на „преградата”, най-често поставена пред оплодяващите сладки води в подземния свят (символизирани от богиня). Този змей е „спирачка пред плодородието”. Той е ненаситен, не се поддава на култура, войнствен и разрушителен, и, на всичкото отгоре, той обитава и контролира мястото, в което „духът се въплъщава в ново тяло” (пещерата в № 2). Този змей най-често е триглав, т.е. триделен, т.е. съставен от три същности (души?). Той е „смесица” от световният ум („богът-баща”), земята (водата; „богинята-майка”) и синът, чиято поява в материалния свят е съпроводена винаги от демони (синът е демон!)²⁵⁴.

Според херметистът Ямблих, човек притежава две души, като едната е възникнала в резултат от движението на небесните тела (б.м. – «змията»?)²⁵⁵, докато другата произхожда от «Първото Мислимо», независима е от *хеймармене* („съдбата”) и е в състояние да съзерцава бога (б.м. – душата, която се въплъщава в миста?). Върховно добро е предхождащият всичко бог и обединението на човека с него. Материята не е равностойна и съвечна с бога, но произтича от него (Гочев 1999, 45).

В херметизма характерът на душата зависи от характера на демоните, които я съпровождат, при сливането ѝ на земята. Тя не е нито женска, нито мъжка – тази разлика съществува само при телата (Гочев 1999, 28-29). Някой може да си помисли, че „змеят” в № 2, тъй като е три-съставен, може „да се поправи” или поне да не бъде такъв злодей и антагонист, каквато роля му е отредена в митовете. Сигурно и това е било възможно, с магии, но на мен все ми се струва, че задачата е била непосилна. Защото нещо, което е „замърсено”, замърсява цялото, с което се „смесва”. Ролята на този змей е само една – той е вредител. Затова и съдбата му е също една – той трябва да умре! Но не от кого да е, а от своята „друга същност” – от „одухотворената” негова същност, от новия герой, който върви точно по стъпките на стария, използвайки неговия (запазен) земен опит.

Змеят-антагонист е нужен на схемата от Летница, тъй като този образ изгражда опозицията на миста, като негова друга (материална) същност – същността на антагонист. Това е едно базово противопоставяне, между земното и небесното, между тялото и духа, което виждаме изявено по-нататък в образите на двойките срещулежащи конници (от приложения № 3/4, 5/6 и 8/9). В номера 4, 6 и 9 всъщност „падат главите на змиите”, т.е. героят се само-обезглавява. Това „самоубийство” е „добро дело”, защото с него героят отделя от себе си своите отрицателни (телесни) същности и характеристики. При това, на първо ниво на посвещение, пада „женската глава” – тази на майка му, която, като всяка майка, се грижи и се жертва за детето си, и тъкмо затова първото ниво на посвещение е без саможертва на самия посвещаван (опасността се поема от богинята, която спасява

²⁵³ Да не забравяме, че главите на триглавия змей са кучешки, а кучето е основен зооморфен символ на война.

²⁵⁴ Думата демон произлиза от глагола *daíomai* и означава “разделям, разпределям” (Лозанова 1993, 246). Демоните се оказват тясно свързани с «материята» и «битието» (Лозанова 1993, 242-243).

²⁵⁵ В много херметически трактати и фрагменти планетите и съзвездията са представени като зли сили, които натоварват човешката душа със своите пороци и над които душата на гностика се издига в небесното си пътешествие (Гочев 1999, 76-77).

своя доктринален син по чудотворен начин – тя му изпраща второто вълшебно копие, което пронизва „чудовищния глиган“). Едва второ и трето ниво са свързани с истински подвизи и саможертви. Защото наред е „да паднат“ главите на „бащата“, който е една плът със сина, но вероятно се е превърнал в не по-малък антагонист от него, и накрая собствената глава на героя (неговата телесна същност). Това е третото ниво на посвещение. То е най-сложното, защото героя трябва да се отрече от своята материална същност, а вероятно и от същността си на кшатрия (срвн. отричането от войнската варна в Индия, на празника „раджасуя“; вж. № 10). Той трябва, в аскеза, да подтисне всичките си желаня и материални нужди. Преминал това изпитание, той става „аристос“ („благороден, добър“), а вероятно и „безтелесен“, и може да бъде избран за „жертва на Залмоксис“. В херметизма, окончателното освобождаване на душата от страстите (*pati*), които са основание да се говори за *какия* (т.е. «лошота»), става на 7 степени, като последната, седмата степен (тук – в № 9) е свързана с премахването на «подлата лъжа». Числото 7 се свързва със 7-те конници с копия в схемата, със 7-те части, на които е разкъсан Дионис и др.²⁵⁶ След елиминирането на страстите (отричането от телесността) следва образуването на **“невидимото тяло” на посветения, което не принадлежи на този свят** (Гочев 1999, 64, бел. 50). Всъщност ние виждаме върху апликация № 14 именно **това «невидимо тяло»**, което **е**, както в херметизма се вярвало, безсмъртно, безтелесно и, забележете – **андрогинно**, защото е произведено «от самата същина на твореца» (Гочев 1999, 85).

Героят в № 14 е по-скоро означение на «банка с (хиляди) идентични благородни души»²⁵⁷, с които се «захранва» пещерата в № 2, където тези души се въплъщават в новите мисти, при техните посвещения. Тази «банка» (както отбелязахме по-горе) може да се нарече сполучливо още «материален ум» (т.е. ум, придобит в «материалния свят», в «битието»), който е отбелязан от Макробий като същност на божеството Либер (Фол 1991, 166-168). У стоиците душата също е «телесна»²⁵⁸. «Банката с души» е още «Мировата душа» в платонизма, с който схемата от Летница, като цяло, има много допирни точки²⁵⁹.

Тя е свързана и със **системата „тритопатор“** (“баща от трето поколение”)²⁶⁰, обяснена от М. Дараки с номенклатура на родството, в която децата се смятат за заченати не от техния физически

²⁵⁶ Прокъл ни осведомява, че според «Орфей» тялото на бога (Дионис-Загрей) е “душевен състав”, разделен на седем, от титаните (Фол 1991, 166-168).

²⁵⁷ В Дервения папирус душата на мъртвия орфик се слива с «божествената природа на своя бог», тя се идентифицира с «мистичния хипостас на бога» (Йорданова-Алексиева 2004, 84).

²⁵⁸ За стоиците душата е телесна, но разумната и част е сродна с божествения логос, което и дава способност за истинско знание. Според стоиците душата е тяло, тъй като нищо безтелесно не се отделя от тяло (защото безтелесното не се свързва с тяло; Гочев 1999, 85).

²⁵⁹ Тук ще направя едно кратко експозе, на връзките на платонизма със схемата, на базата на един синтезиран, кратък анализ на В. Мугафов, за естеството на душата в платонизма: В платонизма душата (*псюхе*) обхваща космическата сфера и навлиза навътре в нея (б.м. - точно както ръката на *даената* пробива хтоничния жлеб и пренася душата и сърцето на героя в № 2, през „центъра на земята“; посоката на ръката е към центъра на тази „космическа сфера“, защото „центъра на земята“ е и неин център). Душата (*псюхе*) има способността, единствена от трите божествени сили, да „слиза“ до материалния, сетивен свят на човека, да прониква в него и да се настанява в сърцето – „вместилище на душата“ (Федон), което обаче е и гроб, затвор, сема (б.м. – ето защо *даената* държи сърцето на героя)... Достигайки необходимия брой прераждания, а следователно и натрупвайки определен брой земни опити/животи, душата, понеже е „крилата и перната“ (Федон), напуска последното смъртно тяло, което е обитавала и отива на „Острова на блажените“, т.е. „връща се у дома“ – в „Мировата душа“, но запазва известен спомен за своята индивидуалност от последния си живот. Такава е, или поне така вярва, че е Сократ (Федон). В Мировата душа, се влива и „вериден“/личностен опит, защото „душата знае и помни“.

²⁶⁰ Срвн. едноименния празник - Тритопаторес в Ерхиа (атически дем), чиято среднотатистическа дата, по Метоновите интеркалации, съвпада точно с днешния празник Гергьовден (23 април). Тази дата присъства в схемата в «пакети» на апликации № 3, 4 и 5.

баща, а от пращадото, т.е. от личността на един мъртъв прародител (Маразов 1990а, 21). Царският род, понеже е наследствен, може да се «изгуби», но «банката с души», т.е. «автохтонността», никога!

Всъщност сцените с „погребални угощения“, познати от тракийските гробници (Казанлъшката, Александровската и пр.), имат за свой прототип идейното съдържание на апликация № 14²⁶¹. Защото тук е развита идеята за една магическа процедура, която трябва да осигури запазването и прехвърлянето на „материалния ум“ в посветените, по време на магическите ритуали на посвещението. В елинското изкуство хиерогамията е показана в сватбен код, докато в тракийското (секретното орфическо) – в сексуален.

Нека обобщим. Всички посветени, преминали успешно изпитанията, се сливат с бога, след смъртта. Те на практика «се съединяват», по-точно «се разтварят», в «една и съща душа» - «душата на бога». Какво става с тялото? Естествено, за орфизма то няма никакво значение (срвн. казаното по-горе за *екскарнацията*²⁶²). Тялото е демоничната материя, от която посветеният се избавя завинаги²⁶³. Именно във връзка с едно такова разбиране, за превръщане на всички хора в безтелесни, т.е. посветени, се съдържа изконния орфически стремеж за откъсване от тежестта на земното, от колелото на преражданията, от «Колелото на злото» («Киклос какон»).

Тъй като съкровището от Летница е открито «в ареала на Залмоксис», редно е да си припомним, че именно Залмоксис научил гетите на мистерии, т.е. обучавал ги в тайните на есхатологията (Лозанова 1993, 205). Тъй като Залмоксис е Кронос, т.е. Сатурн, а неговото движение, заедно с 30-годишния цикъл (и 5-годишния – на «пратеника при Залмоксис»), е кодирано в схемата, характеристиката «Залмоксисова», за тази схема (освен останалите, които използвахме тук: «орфическа», «питагорейска», «херметическа», «платоническа», «гностическа» и пр.), е не само валидна, но очевидно определя същността на паметника. Схемата от Летница без съмнение е код на тракийските орфически мистерии на Залмоксис (впрочем Залмоксис и Орфей са идентични).

²⁶¹ Освен това и в Казанлъшката гробница присъства една стара, но тук по-голяма на ръст, „богиня“, която благославя „брачния съюз“ (Маразов 1992б, 33).

²⁶² Този обичай за третиране на мъртвите е в пълен синхрон с атнтителесността (като цяло) на орфизма. Зороастризмът, в това отношение е различен, защото той не презира тялото, докато то е живо, но презира само мъртвата плът.

²⁶³ За орфиците тялото (материалното) е греховното начало, а божественото е душата. Това изгражда така наречената опозиция «сома-сема» – “тялото е тъмница (гроб)” за душата, за което ни осведомява Платон в диалога Кратил (Йорданова-Алексиева 2004, 31, бел. 45). Запазен е и терминът, с който се означава освобождаването на душата от тялото – «усия» (от епитета на Дионис-Бакхиос - Усий). Според Олимпиодор (в хекзаметър, приписван на Орфей) отговорен за това освобождение е Дионис, наречен Лизий (= «освобождаващ от кръговрата на преражданията»; Ogrh. Frg. 232L; Йорданова-Алексиева 2004, 102).

Даената в Тракия

Присъствието на *даената* в Тракия е доловено за пръв път от Ив. Маразов, в живописата на гробниците от Казанлък и Свещари (Маразов 1992б, 345-346). Според иранските есхатологични представи душата на праведника, която успява да преодолее всички препятствия, по тройния си път, а накрая и моста Чинват, е посрещната на входа на рая “от едно хубаво момиче, лъчисто, с бели ръце, енергично, с хубаво обличие, изправено в тялото, високо (б.м. – даената е по-висока от «любимата жена» в № 14), с вдигнати гърди (б.м. – само в № 14 гърдите на даената са обозначени със «зърна»), с благороден ръст, от хубаво потекло, от велико семейство, имащо 15 години (б.м. – колкото и героят в № 14), толкова хубава във всичко, колкото най-хубавите от съществата” (Widengren G. Les religions de l’Iran. P., 1968., с. 125, цит. Маразов 1992б, 345). Същността на тази представа е свързана с идеята за даена: духовна същност, живееща на небето, която образува цялото «Аз», само в съчетание с душата. Тя е небесната половина на човека. В зависимост от живота на човека върху земята *даена* може да бъде красива или грозна (олицетворение на вътрешния духовен мир на човека). Виденгрен е убеден, че това схващане е неделимо от общия индоирански фонд от представи. Именно тази втора “личност”, образувана от самите постъпки на човека, през земния му живот, посреща, под облика на младо момиче, душата на праведника на другия свят. Осмислянето на връзката между земната половина и небесната и проекция често става в брачни термини – именно на небето човек намира своето единство, изтълкувано като брак между двете души.

Хермафродит и даена?

Специфичен интерес по тази тема представлява митът за Хермафродит. Когато навършил **15 години**, Хермафродит се отправил да странства из Мала Азия. В Кария, когато се къпел в един извор, го харесала нимфата Салмакида, но той ѝ отказал внимание. По молба на нимфата боговете я слели с Хермафродит, в едно двуполово същество (МФ 1990, 150). Очевидно андрогинната характеристика, не само при траките и иранците, но и при елините, е свързана винаги с възраст от «15 години»²⁶⁴. Божието чедо Хермафродит «умира» твърде рано, сливайки се, в едно тяло, със своята *даена*, оставайки завинаги в това състояние. Но Хермафродит е бог и затова се слива с Мировата душа, докато обикновените смъртни просто умират и отново се завъртат в «Киклос Какон». Тук има обаче още нещо, много важно. Хермафродит е син на Хермес и Афродита, т.е. на планетите Меркурий и Венера. Характерно, единствено и само за тези две планети, е, че те се появяват като утринни и вечерни звезди, което, преведено от митологичен код, означава, че те единствени (сред планетите, като изключим Луната) могат да пребивават и в двата свята. Тъй като зачатие става в отвъдното, Хермес и Афродита са «първата брачна двойка», защото само тази мъжка и женска същности могат да се срещнат в отвъдния свят и да се съединят. Зачеване в отвъдното ражда «андрогин». Хермес и Афродита раждат андрогинът Хермафродит.

Андрогинът Зерван

Иранците от Мидия и Мала Азия вярвали, че андрогинът Зерван ражда «близнаците» добро и зло (срвн. противопоставените двойки конници в схемата). На известната пластинка от Луристан (Иран), датираща появата на зерванизма най-късно към VIII-VII в. пр. Хр., в центъра е поставен крилат бог, от раменете на който се появяват близнаци. Главата му е мъжка, но на гърдите е поставена и женска (глава), т.е. богът е изобразен като андрогин (Ван-дер-Варден 1991, 180).

Мартеницата

Единението на мъжките и женски аспекти е познато в българската традиция като усукване на бял и червен конец – така нар. «марта». „Мартеницата” е магически жест за въздействие върху плодородието, темпорално свързан с гротесковите итифалически празници от зимно-пролетния празничен цикъл (Станчева 1993, 44).

²⁶⁴ На която възраст, впрочем, ефебът все още е такуван като андрогин, т.е. още не се е доказал като мъж.

Левитиращият герой

Досега оставаше незабелязано, че героят в № 14 няма никаква «подложка» под себе си, макар че е изобразен като «седнал» (в някои анализи се твърди, че под него има «възглавница», което не отговаря на истината)²⁶⁵. Всъщност, той не е «седнал», а «левитира» («седи») във въздуха, без да докосва земята (и това е естествено, защото сцената е в «подлунния свят»). Той очевидно «няма тежест», въпреки телесния си образ. Но в скута му е седнала неговата *даена*, която също «не тежи». Следователно и двата образа са душевни субстанции – «демони» (т.е. само «образи», без материя)²⁶⁶. Героят «седи». Подобно «седене», на едно вече починало тяло, напомним силно на позата, в която се поставяли мъртъвците в зороастрийските кули на мълчанието²⁶⁷.

Друго божество, което «седи» във въздуха, точно като нашия герой, е славянския бог на плодородието Род, приравнен (в «Слово на пророк Исай») с могъщия Ваал²⁶⁸. За Ваал също се знае, че «язди облаци» (Рыбаков 1981, 449-451). Името Род вероятно е от индоирански произход. Според В. И. Абаев то произлиза от понятието *arta* – «божество, което олицетворява светлината» (Рыбаков 1981, 451-452).

В българската специализирана литература Д. Джонова първа обръща внимание, че в античното изкуство персонификацията на душата на мъжа съществено се различава от тази на жената (Джонова 2008, 58). От Фригия и Ликия до Италия (включително Тракия) се срещат паметници, в които мъжката душа (на починалия) е представена като голо тяло с подчертано бебешка структура (= силно смалено, но със запазена старческа глава, мускулатура и изражение на лицето) (Джонова 2008, 58)²⁶⁹. В гръцката митология душата на починалата жена е младо, ефирно, безтегловно момиче, с препасан на кръста тънък хитон, под който прозира тялото. Тази душа е *ейнод* – «това което е бил човек преди смъртта» (срвн. еkleктичния образ на героя в № 14). След смъртта, като сянка, тя излиза от тялото и сама отлита до отвъдния свят. За пръв път Омир я нарича *псюхе* – «душа», термин който навлиза в гръко-римската теонимия (Джонова 2008, 57-58)²⁷⁰.

²⁶⁵ Впрочем, Кабирът-Залмоксис от Боровската каничка също «левитира». Но тук, под него, е поставена мечка кожа = «дрехата на богинята», която сега го е напуснала и се «омъжва» за поредния херос-герой. Дали пък точно в този момент Залмоксис не се превръща в Зилмисос – «воден змей»?

²⁶⁶ Според херметическите възгледи «във въздуха» са демоничните души, управлявани от Луната (Гочев 1999, 28-29).

²⁶⁷ В зороастризма е имало специализирана група лица, наречени *насакали*, които единствено имали право да се докосват до умрелите (и тяхната професия се предавала от баща на син). След смъртта на човек, *насакалите* измиват тялото, обличат го в бял саван и пояс *кушти*, поставят ръцете му на гърдите и в това състояние мъртвецът престоява три дни, като околните съблюдават определени хранителни забрани. На четвъртия ден сутринта, когато душата на починалия е преминала в задгробния свят, с изгрева на Слънцето, трупът се занася (пак от *насакалите*) за екскарниране (съгласно Авеста). Трупът се поставя в дахмата в седнало положение, като използвали краката и *косите* за едно специфично закрепване в позата ... след екскарнация избутвали костите в шахтата на дъното на кулата на мълчанието (Дорошенко 1982, 57).

²⁶⁸ Бог Ваал е коментиран подробно, във връзка с произхода на мистериите, от Ив. Венедиков, в неговата книга «Раждането на боговете». Затова тук няма да се спирам на него. По отношение на Род само ще отбележа, че напоследък се налага становището за скито-иранския произход на славяните, което ги превръща в наследници и на траките.

²⁶⁹ Неестествено едро и пълно бебешко тяло, въоръжено с лабрис, противопоставено на разярен глиган, се появява в стенописите на Александровската гробница (Джонова 2008, 58). Подобен персонаж, с плешива старческа глава, дребен на ръст, се опитва да излезе през плътно затворената врата на гробницата, изобразена на панагюрската каничка-ритон.

²⁷⁰ Върху един фронтон от Пестум душата на жената очевидно е съвсем жизнена и бърза да се качи по стълбата в лодката на смъртта. Лодкарят Хару я посреща с неприязън, защото знае, че тя ще посреща, приютява и възражда идващите мъжки персонификации, в една «хтонична хиерогамия». Чрез нея те ще се преродят, с нейната кръв, и чрез нейната кръв ще излязат от тялото и за да се завърнат в земния живот и за да се възроди човечеството (Джонова 2008, 59). Според най-ранните праисторически вярвания, при прехода от земния към отвъдния свят, жената е само приемник на мъжкото начало, при зачатиято и при прераждането.

В паметници от Умбрийска Етрурия горната част на тялото на душата на умрелия е облечена в риза, която обхваща трупа до под коленете (Джонова 2008, 59). Същото се вижда и на № 14, където героят е облечен в ленената риза от № 4, а *даената* е запретила хитона си над коленете, като за пръв път в схемата краката и на двамата герои са оголени, с изобразени пръсти (те са боси). Докато краката на героя са сребърни (т.е. «бели»), тези на даената са златни, както и ръцете, а вероятно и лицето и, което я разкрива като една много вероятна Хризе - «Златната», свързана с култа в Самотраки.

Защо Орфей не може да изведе Евридика от подземното царство?

Отговорът на този въпрос, струва ми се, е свързан с образа на *даената*, която в този текст се идентифицира, за пръв път в тракологията, с такава голяма сигурност. Може би след физическата си смърт Евридика се идентифицира, в отвъдното, с *даената* на Орфей? Всъщност, не е ли тя (Евридика) абсолютният идеал за съвършенство на *даена* в задгробния свят? Бидейки в отвъдното, Евридика вече е посветена във всички тайни на култа, нещо което не се полага на никоя жива тракийка под Слънцето. Тази тракийка може да намери посвещение единствено след смъртта, т.е. след саможертвата над гроба на «любимия съпруг». Затова обратният път е невъзможен! *Даената* никога не напуска отвъдното. Затова и опитът Орфей да изведе Евридика (неговата *даена*) е неуспешен.

Сърцето на бога (което «държи» даената в № 14)

В елинския орфизъм, а по всичко изглежда и в тракийския, «сърцето» на Дионис-Загрей е «Световният ум» (Фол 1991, 166-168)²⁷¹. Участниците в много мистериални обреди често се увенчават с бръшлянови клонки. Листата на бръшляна имат формата на сърца (Маразов 1992б, 141-142)²⁷².

Запазването на сърцето гарантира възможност за възкресение. Известно е, че след като титаните разкъсали Загрей, Атина успяла да спаси само сърцето и го върнала на Зевс. Той го погълнал, а чрез Семела дал на Дионис нов живот (вече с прозвището *Лизей* – «освобождаващ от грижи»). От титаните, «убийците на бога», се създали хората (Батаклиев 1989, 7)²⁷³. Учредяването на мистериите е свързано с мистериалното вкуване на сурово разкъсаното биче тяло на бога, след което започва безумно горско шествие, под звуците на флейти и кимвали, начело с ковчега, в който е положено **сърцето на Загрей** (Фол 1991, 140). Вакхическите ритуали имат връзка само с първо ниво на посвещение.

²⁷¹ В обясненията си към Платоновия «Тимей» Прокъл (412-485 г. пр. Хр.) отбелязва, че според «Орфей»: «**световният ум е сърцето**» (на Дионис-Загрей). Този ум останал неразделен при деленето на световната душа. Умът е единен и обхваща всичко, което е умопостижимо. «Орфей» нарича неделимия ум същност на Дионис, а това което е способно да се поражда, нарича делимо (б.м. – затова змеят от № 2 е «триделен», защото животът е делим, физичен и «произвежда семена»). «Орфей» нарича делимият, физичен живот Артемида (Фол 1991, 166-168).

²⁷² Керени обяснява наличието на този атрибут с мотив от Дионисовия мит: в замяна на майка си Семела богът дава на Хадес **бръшлянова клонка**. Това е един митологичен пример за начина, по който се влиза в царството на мъртвите, осигурявайки и изходът. Именно в качеството си на «пропуск» бръшлянт присъства изобилно в преходните обреди, дори когато не е задължително свързан само с култа на Дионис (Маразов 1992б, 141-142).

²⁷³ В тази връзка е нужно да се отбележи, че 72-те негърски глави, от «златната фиала» от Панагюрското съкровище, отговарят точно на 72-та членове на дружината на Сет, в Египет, която залавя и убива Озирис («египетския Дионис»). Очевидно и в Тракия, затворените мъжки (орфически) общества са приемали между 72 и 108 членове, които от «негри» и «пигмеи», т.е. непосветени, постепенно израстват в духовната йерархия на социума.

Клонката

Според Маразов на апликация № 14 «Великата богиня» “удря младоженците за здраве и плодородие”. Вазата с „жива вода” и вейката („растителния свят”) имат много стара иконографска история, която датира от времето на ранното месопотамско изкуство (Маразов 1992б, 33, 231). Участниците в мистериални обреди много често са увенчани с бръшлянови клонки (както се отбелязва по-горе листата на бръшляна имат формата на сърца!). Дионис дава на Хадес, като замяна за майка си Семела, бръшлянова клонка. Тя става гаранция за вход и изход от царството на мъртвите (Маразов 1992б, 141-142). Клонката е символ на единството на космоса, средство за неговото постигане. Хиперборейците почитали клонки на открито (Котова 1995, 154-155). С клонки в Атина удряли двамата фармакоси, с което се пропъждали демоните на бедствията, болестите и глада. Клонката се появява в циклични мистериални празници като Септерион и Харила в Делфи, които се провеждат през 8 години (Котова 1995, 155) (вж. № 3). Дървото от релефите на Хероса е винаги разлистено поради връзката на култа с пролетта (Теодоров 1999, 172).

Клонката е универсален символ за плодородие и възкресение. Персийската Анахита, покровителка на водите, също държи клонки в ръце (Маразов 1992б, 231); «гълъб с клонка в човката» е нейн символ, поставян често като изображение върху осуари («костници») (Кошеленко 1987, 117-119). Според едно съобщение на Езник, Зруан (Зерван) дал на своя син Ормузд жертвена клонка. Близнаците от бронзовата пластина от Луристан (VIII-VII в. пр. Хр.) също държат такива клонки (Ван-дер-Варден 1991, 180).

Фалосът

В есхатологичен план смъртта се символизира като „сексуално желание” на царя или царицата на подземния свят. Философите от по-късни времена ще твърдят, че организацият принцип на космоса е любовта (Маразов 1992б, 225-226). Още у Хезиод сътворението е равно на полово съединение (Наке 2001, 348). Фалосът е съществен елемент в много мистични обреди, особено в тези на Дионис. Той присъства, заедно със сърцето на Загрей, сред тайното съдържание на мистериалните кошници²⁷⁴. Фалосът е централен предмет в мистериалния празник Ликнофории (с неизвестна дата²⁷⁵; Котова 1995, 154)²⁷⁶. Итифалически свещеноедействия е имало и на тракийските Котитии²⁷⁷, в затворен кръг от посветени в мистериите почитатели – мъже – «бапти», които се преобличали като жени и се държели като жени (б.м. – срвн. мистът в № 2) (Станчева 1993, 15)²⁷⁸. Ранните християни упреквали езичниците, че почитали в мистериите модели на полови органи (Маразов 2003, 239).

За питагореецът Алкмеон спермата («семето», което изхвърля фалоса) е «капка мозък». Мозъкът е в главата и затова образуването на ембрион (зародиш) започва винаги от главата.

²⁷⁴ Според Кл. Александрийски в циста мистика бил съхраняван фалосът на Дионис, след разкъсването му от титаните.

²⁷⁵ Вероятно става дума за обред по време на Антестериите?

²⁷⁶ Ликносът е кошницата, която служи като люлка на детето-Дионис, пълна е с плодове, сред които стърчи направен от тесто фалос. В него Джейн Харисън вижда символ, не толкова на плодородието, колкото на възраждането или на живота след смъртта (Котова 1995, 154).

²⁷⁷ В Есхиловата литературна традиция е позната бележката: „Итифалиите са някакъв празник във връзка с Дионис, който се празнува и в чест на Кокито...” (Станчева 1993, 80).

²⁷⁸ А. Майнеке предполага, че „Бапти” – единствената приблизително датирана комедия на Евполид е била поставена на сцена по време на Големите Дионисии през 415 г. пр. Хр. = 8-12 Елафеболион ≈ 12-17 март (Станчева 1993, 13), т.е. преди пролетното равноденствие, малко преди началото на тракийската нова година. Пролетта, най-общо казано, е сезонът, в който били организирани Котитиите в Тракия (Котис е всеизвестно тракийско царско име!). Без да съм напълно сигурен, допускам, че става дума за големия династичен, индоирански и тракийски празник «Нова година» - на пролетно равноденствие.

Алкмеон схващал мозъка като нещо съществено, подвижно и затова в него е съзирал принципа на живота (Жерени 1996, 214).

Египетски паралели

Силно интригуващ е факта, че Изида зачева Хор от фалоса на умрелия вече Озирис. Очевидно и в Египет се е вярвало, че сътворяването протича в отвъдното. Защото последното земно задължение на вече умрелия, но прероден владетел Озирис, било да оплоди утробата на Изида-Сот и да осигури появата на престолонаследник на Египет (Бювал, Гилбърт 1996, 75, 171). В “Източна митология” Кембъл отбелязва, че египетският фараон бил назоваван “бикът на майка си”, защото, докато бил мъртъв, той се отъждествява с Озирис, който запложда Изида, а докато е Хор – той е син на Озирис. Двата образуват «кръговрата на живота», в който мъртвият цар е «цар на вселената» (Камбъл 2005, 69)²⁷⁹. Според египетските представи след смъртта умира единствено тялото. Продължават да съществуват обаче други съставни части от него като „ба” – въображаемото същество, което представя душата на човека и душата на бога едновременно, както и „ка” – тайнственият двойник на човека или онази жизнена сила и мистична същност, която обладава богове и хора. И докато „ба” излита от тялото във вид на птица и се рее из небесните висини, „ка” заема главно място в целия този комплекс от вярвания и спомага да се различат одушевените същества от неодушевените предмети (Попов 1995, 29).

Ленената дреха

Предполагам, че дрехата от «човешка материя», в приложения № 2, 4 и 14, е ленена, защото вълнените са били забранени за употреба в култови практики и погребения²⁸⁰. В погребалните церемонии на иранските парси се използва специална дреха *седра*, от нецветени памучни нишки, изпледени и изтъкани в дома на покойника, както и новоизтъкан ритуален шнур *кошти* и къс сребро, монета или просто метално кръгче (селевкидска заемка = “Харонов обол”). Смята се, че тези предмети са предназначени за душите на мъртвите (Литвинский 1983, 119).

Вероятно гръцката *хлайна*, изтъкавана от жената, като знак за общността с мъжа, е използвана за погребален саван, при неговата смърт? По принцип *хлайната* служи за социално-статусна идентификация (*agnosmos* – „припознаване”) на „истинския” съпруг, което, струва ми се, може да стане и в двата свята. Диоскурите в хидрията от Башова могила ще получат от Хризе нови хитони (= *хлайни*?) – явно белези за брачното им приобщаване към нея, които тя е изтъкала и които ги очакват върху общото легло (Маразов 2009, 56). Тези хитони съответстват на „ленената дреха” от № 4, която виждаме героя да носи и в № 14. Следователно *хлайната* в Тракия е едновременно брачен и погребален символ.

²⁷⁹ Въз основа на Херодот някои изследователи допускат, че през VI-V в. пр. Хр. в Египет е съществувало религиозно движение, подобно на питагорейското, последователите на което са вярвали в преселението и безсмъртието на душата, и Питагор бил свързан с тях по някакъв начин (Ван-дер-Варден 1991, 51-52).

²⁸⁰ Според Херодот “египтяните не носят вълнени дрехи по време на свещенодействията, нито пък погребват покойниците си с такива дрехи, понеже не било благочестиво. Тези неща съвпадали с така нар. орфически и вакхически (вярвания), които били египетски и питагорейски. За участникът в тези оргии (тайнства) не е благочестиво да бъде погребван с вълнени дрехи” (Hdt. II 81; Фол 1991, 203). Вълнените дрехи са били недопустими в езотерическите учения за самоусъвършенстването, защото те са животински и не са чисти за допир с тялото. Посветеният не може да ги носи обредно, още по-малко – в смъртта си. Тази забрана се отнася за египетската жреческа каста, за питагорейците и за тракийските орфици (за лененото им облекло вж.: Фол 1979, 20-21, Фол 1990, гл. II-IV).

Ленените дрехи – индикатор за «трескейа»

«Хилядите обичаи и практики» на египетските жреци, които носели само ленени дрехи и папирусни сандали, както отбелязва Херодот, са наречени **трескейа** (Hdt. II, 64, 1; II, 65). Трескейа означава, според Ал. Фол, “съблюдавам религиозен обичай, практика, норма, заповед” (Фол 1991, 220).

Всички коментатори, между късноелинистическата епоха и XII в., са единодушни в обяснението на трескейа. В схолия към Еврипид е записано: “*Пръв Орфей въведе мистерииите на боговете, от където мистерията се нарича трескейа, заради Орфей*”... Според Ал. Фол тази дума е влязла в старогръцкия език в хода на колонизацията на тракийските, малоазийски и европейски крайбрежия, когато елините са започнали да означават с “тракийствам” скритите и непонятни обреди на затворените (орфически) общества. Най-вероятно това е заемка на йонийските логографи, познати на Херодот (Фол 1991, 222).

Уникален паралел с иранските данни

Фраваша (фравахр, фравад) на ирански означава «безсмъртен човешки дух». Фравашите обитават предмирната божествена сфера на Ахура Мазда (б.м. – т.е. и те обитават, като персонажите от № 14, «подлунния свят» - по-близо до хората, отколкото до звездите). Избрали *аша*, те са решили чрез **присъствие в телесния свят** да съдействат в борбата срещу Ангра Майню и неговите помощници *даеви* (б.м. – срвн. триглавия змей Ажи Дахака от иранските извори – едно много вероятно съответствие на триглавия змей от № 2). **От тях се отделя всяка индивидуална душа (урван). След отделянето на индивидуалната душа от тялото, при смъртта на човека, и индивидуалния съд, праведната душа живее в “Дома на песента” (рая), възсъединена със своя безсмъртен дух фраваша, или даена²⁸¹**, в очакване на възкресението в тяло (т.е. на «трансфер» в № 2) и на последното блаженство. Фраваша може да се разбират като безсмъртен и изначално принадлежащ на мъдростта единомножествен духовен свят, първообразен за човека. Почит на фраваша се оказва на най-големия религиозен **празник**, посветен на самия Ахура Мазда и на човека като негово творение – **Науруз** (т. е. «Новоголавие» - Нова година), празнуван по време на **пролетното равноденствие** (21 март; Бойс 1987, 38). Пак ще повторя, че апликация № 14 се датира, като цяло, по предходната (№ 13), в пролетното равноденствие. Следователно **идеята за идентичност с фраваша се потвърждава и в темпорален код**.

Пълното блаженство настъпва в ерата Фрашегирд (“Чудодейната”). Тогава всяка блажена душа, достигнала рая, се съединявала със своето възкръснало тяло, за да може отново да води **живот, пълен с чувствени усещания** (б.м. – по-горе стана дума за «чувствеността» на орфика в рая, който там запазва всичките си сетива, за да се наслади изцяло на живота в царството на боговете). Зороастър учил, че праведните души са длъжни да очакват това висше блаженство, в момента Фрашегирд, когато те ще получат “бъдещо тяло” (на пехлеви *тани пасен*) и земята ще върне костите на умрелите (Ясна 30, 7). След всеобщото възкресение следва Последен съд, когато праведните щели да бъдат отделени от грешните (Бойс 1987, 38).

В сакския (ирански) свят най-любимия образ-въплъщение на умрелите предци е **Сиявуш (Саошиянт-Сраоша)** – популярно дозораастрийско божество на Слънцето и подземния свят, свързано с Анахита (Бессонова 1983, 107)²⁸².

²⁸¹ В близките до Гатите текстове на Млада Авеста често се споменава, вместо *даена* – фраваша – духове на предците, които избягвал да споменава Заратустра (МФ 1990).

²⁸² Сиявуш се почитал като основател на хоремзийските династии и култът му имал ярко изразен мистичен характер (С. Толстов. Древний Хорезм.- М.: Полиграфкнига, 1948, 352; цит. Бессонова 1983, 107).

Кръгът на прераждането в Индия

Учението за метемпсихозата е най-развито в индуската религия. В будизма тя е класова религия. Според брахманите след смъртта душата на човека не умира, но се преселва в друго материално тяло. За индийската философия прераждането е и теоретично обосновано с учението за моралната причинност и за съдбата, които намират израз в понятието “карма”. Това ще рече, че превъплъщението е в зависимост от строгото изпълнение на законите на кастата. Изрядното безупречно поведение печели за душата на човека прераждане в по-висша каста. Обратното е свързано с понижаване и преселение в по-ниска социална категория, или в тялото на животно, птица и др. (Попов 1995, 28). Животът, в което и да е тяло, се смята за зло. Прекратяването на преражданията е добро, което носи освобождаване и съвършенство (Гаврилов 1990, 13).

Способността на душата да мигрира от едно тяло в друго често се сравнява с **вечно въртящо се колело (срвн. нашата схема = «Киклос Какон»)**. От тук идва и стремежът за освобождаване от трансмиграцията. В будизма същата идея получава различна философско-религиозна трактовка. Съществуването на душата на човека и нейното безсмъртие се отрича, но се смята, че психо-физичните елементи, които съставят личността и се разпадат при смъртта, отново се съединяват, под действието на «карма» и създават нова личност (Попов 1995, 28).

Питагорейската метемпсихоза

На Ферекид от Сирос (остров западно от Делос) елинската традиция приписва въвеждането на учението за метемпсихозата. Основното вярване е в безсмъртието на душата, която се преражда, т.е. превъплъщава, преминавайки от едно същество в друго. Тази представа е неотделима от фигурата на Питагор. Биографите сочат, че той самият говори за превъплъщението си, казвал за себе си, че не живее за пръв път, а че в началото е бил Еуфорбос, след това Айтилидес (син на Хермес), после Хермотимос и накрая Пюрос, а сега – Питагор. Според него всеки, който очиствал душата си в живота достигал до запазване на паметта от стария в следващия живот (Лазова 2001, 101).

Цикли (на прераждане) от 3000, 9000, 12000 и 30 000 години

Според Херодот египтяните първи обявили, че душата на човека е безсмъртна, че след като тялото умре, душата се вмъква в друго живо същество и продължава да живее, че след като обходи всички земни, морски и хвъркати живи същества, душата пак се вмъква в раждащо се човешко тяло. Този обход душата правела за 3000 години (Hdt. II, 123; Попов 1995, 29; Фол В. 2007, 133, бел. 100). Числото $3000 = 100 \times 30$, т.е. равно на 100 повторения на цикъла от 30 години, който очевидно е „базов“ за схемата от Летница.

Вариант на този цикъл е така наречената «концепция на Емпедокъл» (Emped., Cath. 16), според която омърсените от кръвопролитие или клетво-престъпление души, блуждаят, прокудени далеч от Острова на блажените, в продължение на 3 пъти по 10 000 години, т.е. 30 000 години, и приемат всички тленни форми в кръговрата на времето. В края на това многообразно пречистване те се въплъщават в хора, чиито познания и функции определят демоничните персонажи (Йорданова-Алексиева 2004, 78, бел. 34). Числото $30\,000 = 1000 \times 30$, т.е. равно на 1000 повторения на цикъла от 30 години (който е базов в схемата от Летница).

Според маздеисткото учение Вселената съществува в три периода по 3000 години, т.е. общо 9000 години ($= 300 \times 30$)²⁸³. Зерванизмът фиксира същия период на 12 000 години ($= 400 \times 30$). И в

²⁸³ Тези три периода, по 3000 години, са: буднахишн («полагането на основите»), гумешишн («епохата на смесването») и визаришн («разделянето»). С появата на Ариман се появява нощта и започва движението, заклеено от зороастрийците като чуждо на първичния замисъл (в началото е имало само светлина и не е имало движение – всичко е било в пълен покой) (Хофард 2009, 103).

двете ирански системи, както и изобщо във всички учения за космичните цикли, краят на света се ознаменува с огън и вода (Per pyrosim и Cataclismum; Елиаде 1994, 144-145).

Прави впечатление, че всички тези цикли са кратни на числото 30, свързано с движението на «планетата на смъртта», която в изначалния конфликт е на страната на «злото» (Ариман) - Сатурн. Това групиране, в различни варианти, е свързано с упованието, че след определен брой цикли на Сатурн, неговата «зла сила» ще свърши и тогава, след «огнено пречистване», отново ще настъпи «рая на земята».

Апликация № 15/0

На апликация № 15/0 са поставени, в кръг, 8 конски глави (протоми), обърнати надясно (в посока на движение в схемата), с изобразени юзди. Те са разположени около едно централно умбо –

несъмнен символ на Слънцето, вписано в релефно изпъкнала „халка“. Тъй като конете са слънчеви животни, на първи прочит свързах тази апликация с Октаетерида (= календарен цикъл от 99 луни, приблизително равен на 8 тропични години), още повече, че и общият брой конници в схемата е точно 8²⁸⁴.

Апликацията имплицира и други значения. Възможно е 8-те протомета да са знак за умножение, по 8, който дава в резултат стойността (в тропични години) на един по-голям цикъл („Еон“). Между двете основни възможности²⁸⁵ се открие една, която се оказва «питагорейска» и «хиперборейска». 240 години изминали между втората и третата поява на Аристей от Проконесос (Лазова 2001, 74)²⁸⁶. Това прави 8 пъти повторение на цикъла от 30 години, който се отброява в схемата до апликация № 12 (включително).

Следователно № 13 не се прибавя към останалите множества, а стои в схемата като едно допълнение – на цикъл от 5 години, който означава «цикъла на пратеника при Залмоксис».

В предходните анализи често отбелязвахме, че апликация № 15/0 символизира „безкрайното време“ (Хронос Агерасос/Зерван Акарана²⁸⁷ и пр.), въпреки че 8-те конски глави „ритмизират“ това въртене в ритъма на Октаетерида. Въртящото се колело на апликация № 15/0, освен „безкрайното време“, символизира и „елипсата“, т.е. „първородното яйце“ - Царят-Айон („царят-вечност“) –

²⁸⁴ Досещането за Октаетерида е на Бошнакови, но те обособяват, според техния погрешен прочит, един общ период от «8 соларни години на изпитания, посвещения и участие в мистериални обреди на тракийския аристократ» (Бошнакова 2000б, 6-7; Бошнакова, Бошнаков 2000, 23).

²⁸⁵ Двете основни възможности са: $30 \times 8 = 240$ и $35 \times 8 = 280$ години.

²⁸⁶ Доктрината за «вечното завръщане» вероятно се формира в рамките на питагорейската идея за «великата [космическа – б.м.] година». Но според Th. Gomperz (Penseurs, I, p.175) тези две идеи не са непременно свързани по между си (Наке 2001, 86).

²⁸⁷ В Авеста (Ясна 72, 10) се документират двама Зерван-овци: Зерван Акарана – «Безграничното време» и Зерван Даргахвадата «време, чието автономно управление продължава дълго» (б.м. – но все пак е ограничено!). В пехлевийските книги (част 26 на Буднахишн) се пояснява, че: «*времето е било безкрайно, но е станало крайно с акта на творението. Когато времето завърши, т.е. когато Разрушителния Дух бъде обезсилен, тогава то ще се съедини отново с безкрайността и отново ще бъде завинаги (безкрайно)*» (Ван-дер-Варден 1991, 204).

изначален принцип на сътворяване в орфическата литературна теогония. Той е мислен като космическо яйце, снесено от Нощта. От него се ражда Ерос, който е литературно-философският орфически бог-вихър, който снове за да създава (Фол 2004, 68-69). Но «вечността» е, също така, «дворецът на Кронос» (Наке 2001, 84, бел 39).

На много места в текста беше отбелязано, че сътворяването на нов човешки индивид става след като се прекъсне «безкрайното време» (Кронос Агерасос/Зерван Акарана) и то се превърне в «крайно» (Кронос Герасос/Зерван Каран)²⁸⁸. В мигът на това прекъсване, Слънцето, Луната, звездите и планетите са в определена конфигурация (местоположение на небето), която дефинира хазартно «хороскопа» на родения. Затова и демоните, които съпровождат душата, при раждането, които са космически еманации, също са «хазартни». Тези демони са най-различни, повечето «лоши», защото са основна характеристика на «оживяването» в света на материалното (телесното).

Колелото е «магическо». Осем са «най-силните безсмъртни»

Числото 8 кодира броя на осемте най-силни безсмъртни, които, според Ал. Фол, са: Огън, Вода, Земя, Уран (Въздухът), Селена (Луната), Хелиос (Слънцето), Фанес и Черната Нощ. Осмата степен в орфизма е свързана с раждането на чедото на Сина – Орфей (Фол 2004, 30-31). И тук имаме съвпадение със схемата, ако приемем, че 8-та степен е 8-та година, когато (в № 3) «синът» се ражда (доктринално) в схемата.

Октаетеридата и Венера

Както уважаемия читател ще забележи в таблиците накрая, най-добре групирани и сигурни данни са тези на планетата Венера (групират се едни и същи стойности, след десетичната запетая, в съседни календарни дати). Затова мисля, че присъствието на Октаетерида, като базов цикъл на «безкрайното време» (символизирано от № 15/0), е основано преди всичко на връзката на този цикъл с планетата Венера. За 8 тропични години Венера прави точно 5 синодични обиколки ($2920 \approx 5 \times 584,2226$)²⁸⁹. Ще повторя отново, че на 8-та година (в № 3) се ражда (доктринално) героя – на тази възраст започват и неговите подвизи-посвещения (дотогава същият е в „гинекея” – в „подземния свят”, при „майка си”). Може да се обобщи, дори, че всички богини в схемата са различни хипостазии на Афродита (известни са три Афродити: Уралия, Пандемос и Апострофия).

Осмолъчната звезда от тракийското монетосечене

В монетите на дероните особено впечатление прави символът «осмолъчна звезда», заобиколена от зрънчест кръг. Върху обратната страна на същите монети често е поставян знак –

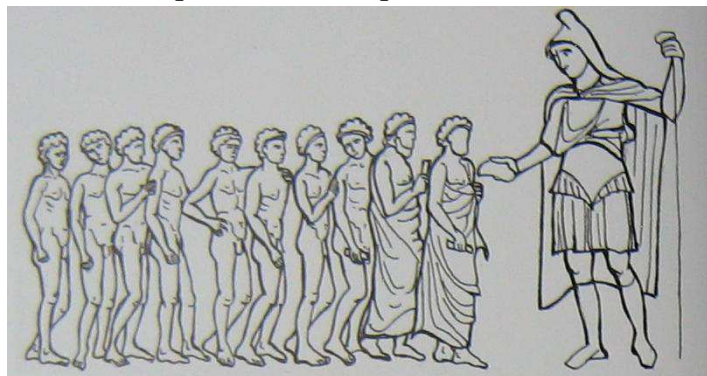
²⁸⁸ Първата клетва на орфическия логос (Хермес) задвижва Хроноса, който е първопричина на Всичкото/Благото/Цялостността. Орфическият Хермес, заклева Хроноса-Кронос, т.е. божественото начало да започне делото си. Интелектуално-енергийния характер на такава клетва е свидетел за правомерността на определението «магическа вяра» за орфизма, особено когато се има пред вид упованието в силата, която движи Космоса. Тя е богът Слънце/Огън/Цар. (Фол 2004, 68).

Когато се зове Царят, той се мисли за могъщ демон, като върховност, като Αἰών. Айон в ранногръцкия си смисъл е «жизнена сила, (целият) живот». Добавена към Космос, думата започва да означава «несвършващия се» (Космос), т.е. Вечност. Такъв е смисълът на Айон у Платон (Tim. 37d Burnet) и Аристотел (De caelo 279a 23-8 Moreaux), благодарение на когото окончателно се прояснява мистериално-посветителния характер на назоваността... Айон изглежда става основна идея/образ на магическата вяра, когато се появява като теоним върху златни таблички в Египет и постепенно покрива назоваваната образност на Хелиос с Хор-Херос-Херон, както и на комбинирания Хелиорос (Фол 2004, 68).

²⁸⁹ Числото 5, възприето като брой тропични години, е другото особено характерно число в схемата. За него стана дума на много места в текста.

трискел (три скачени крака на силен с конски копита²⁹⁰) (Юрукова 1992, 11-12). Тези три елемента може да означават трите интеркаларни месеца в цикъла на Октаетеридата. Осемлъчна звезда се среща и върху монетите на Севт III, като при тях понякога звездата има 5 лъча. Тези 5 лъча може да бъдат означение на 5-те синодични периода на Венера, в една Октаетерида(?).

Отборът от осем ефеби на Бендидиите в Пирея

Осем ефеби е съставът на всеки отбор, който е вземал участие в конните надбягвания с факли, по време на Бендидиите в Пирея (вж. снимката тук в ляво).

Тази група младежи е предвождана от двама възрастни. Отпред стои очевидно най-възрастният, който вероятно е над 35 години. Зад него е застанал друг персонаж, също възрастен, но по-млад, може би около 35 години. Предполагам, че тези двамата означават следващите два статуса, които

младежите следва да придобият, в хода на своята войнска и обществена кариера. Числото 8 може би кодира 8 ценностни изпитания, чието успешно преминаване води до появата на поредния «дар» от богинята (срвн. 8-те конника в схемата).

Осмицата в Питагорейството

В питагорейството осмицата съответства на хармонията, приятелството и любовта. В питагорейската натурфилософия въздухът е осмоъгълник (Фол 1990, 169) или пък от осмоъгълника възниква въздухът (ПИП 1994, 42).

Огдоадата в херметизма

Според Ал. Фол в херметическата книжнина «огдоадата, която разкрива енеадата» е ключов преход от една степен към друга²⁹¹. Основателят на българската тракология смята, че по този начин «мисленото посвещение се състоява и в 8-годишния лунно-слънчев цикъл» (Фол 2004, 30-31).

²⁹⁰ Трискелът се появява за пръв път през първата половина на V в. пр. Хр. в малоазийска Ликия, като символ на Слънцето и знак на тамошния Аполон-Ликиос (Ликейски, т.е. «вълчи»).

²⁹¹ Ето какво съветва Хермес своя ученик, в края на един от диалозите: «Запиши тази книга, мое дете, за храма в Диосполис с йероглифни знаци, като призоваваш името на огдоадата, която разкрива енеадата ... под охраната на осем стражи ... мъжките с лица на жаби, а женските с лица на котки ... ти ще поставиш този [камък], когато аз [т.е. Хермес – планетата Меркурий] ще бъда в съзвездието Дева [б.м.- т.е. в средата на лятото!], Слънцето в първата половина на деня, и ще са те отминали 15-те градуса» (Гочев 1999, 12, бел. 15).

В диалогът С.Н. I Хермес Трисмегист изпълнява желанието на своя адепт да узнае съществуващото и да познае бога... В края на текста следва разкритие за съдбата на душата, след отделянето и от телесните натрупвания, пътят и през небесните сфери, при всяка от които се оставя по един от придобитите пороци и достигането и до «осморната природа», откъдето тя узнава за съществуването на сили (*динамис*), «стоящи още по-високо и възпяващи бога» – и накрая се обединява с него. След като разкритието-посвещение е завършило, Умът насърчава Хермес да стане водач на човечеството, като предаде на други полученото знание (*гносис*) (Гочев 1999, 14).

В диалогът NH VI Тат се обръща към Хермес с молба да му бъде открита отдавна обещаната тайна на Огдоадата и Енеадата ... накрая ученикът и учителят си разменят ритуална целувка и Тат вижда в своя учител самият върховен Ум, и чува душите, населяващи Огдоадата. Тези души-сили отправят своите молитви към ангелите в Енеадата. Тат споделя, че е познал висшето просветление, а Хермес му заръчва да запише техния разговор ... този текст е бил достъпен само за най-високото ниво посветени (Гочев 1999, 34). Очевидно Огдоадата се появява във връзка с последното посвещение, като «венец» на една духовна кариера.

Това твърдение вероятно е повлияло на търсенията на Бошнакови, които стигат до погрешния извод, че годините на посвещения, в схемата от Летница, са точно и само 8. Но ние виждаме тук, че смисълът е съвсем друг. Става дума за символ с 8 елемента, който бележи края и началото на въртенето в схемата. Енеадата е всъщност единицата в новия цикъл (в схемата на въртенето), т.е. посветения във върховните тайни на херметизма може да задвижва колелото на преражданията (вероятно на точно определена календарна дата – в «добра» конфигурация на небесните светила).

Фиалите

Фиалите с 8 елемента, разположени в кръг около централното умбо, са многобройни в Тракия²⁹².

Колесницата на Ахура Мазда

Според Херодот, в колесницата на Ахура Мазда, притежавана от Ксеркс, били запрегнати точно 8 бели нисейски коне (Hdt. VII, 40). Нейната поява, винаги с празно седло (място, отредено само за бога), била предхождана от други 10 бели коня, т.е. конете са били общо 18 (ние имаме в схемата и цикъл от 18 тропични години, включително и Сароски цикъл на затъмненията – вж. № 6!)²⁹³. Тези коне никога не били оседлавани, защото били свещени.

Точно колесницата на Ахурамазда била открадната, след разгрома на Ксеркс при Саламин и Платея, не от кого да е, а от траките, които живеели във вътрешността на страната – “*в района на изворите на река Струма*” (Hdt. VIII, 115), т.е. бесите. Кражбата придобива смисъл на «оттегляне на божията подкрепа», на «оракул», който потвърждава поражението на персите (Издимирски 2006, 230). По индоиранска родствена линия, бесите много добре са «разчели» зороастрийското «послание» на тази царска инсингия (колесницата). Впрочем, още в началото на кампанията на Ксеркс, сатрите (т.е. бесите) се обявяват против участието на траки във войната с гърците.

Прави силно впечатление факта, че и колесницата от Казанлъшката гробница също е «празна», което може да се обясни, от една страна, с погребалния характер на сцените, но от друга – с идеологическата аналогия – «празната» колесница на Ахурамазда (Издимирски 2006, 230).

Към казаното тук ще добавя любопитния факт, че във ведийската хиндуистка митология, богът на вятъра Ваю има «сияйна колесница с 99 коня» (по други версии 100 и 1000) (МФ 1990, 118). 99 са синодичните месеци в една Октаетерида²⁹⁴. И тук главния времеви код е числото 8.

²⁹² Осем «пламъка», вписани в кръг, откриваме върху дъното на фиала № 98 от Рогозенското съкровище. Пак там, на фиала № 86 се документира «осмолъчна звезда», с лъчи, завършващи отгоре с 8 спирално извиващи се, стилизирани птичи глави. На фиала № 99 са поставени в кръг 8 бр. женски глави, колкото и на фиалата от Луковитското съкровище (Маразов 1994а, 108; Маразов 1996, 48, 55)!

²⁹³ Отделно от тези коне Ксеркс имал собствена царска колесница, запрегната само с един огромен бял кон, наречен „кон на Слънцето“ (заедно с него общия брой на конете става 19 = Метонов цикъл). В Персеполи конюшната на този свещен царски жребец се намирала до покоите на царя (Кузмина 1977, 110).

²⁹⁴ 99 трудни въпроса задавал злия вълшебник Ахтия (авест.), Ахт (пехл.), според Ардвисур-Яшт, които били разгадани от Йоишта (МФ 1990, 118).

Допълнителни анализи

Двойката Митра-Варуна и двойките срещулежащи конници в схемата

Във Ведите Митра се споменава винаги до Варуна, образувайки една неразделна двойка, която означава **върховния суверенитет на царя**. Появата на тази двойка е датирана още в най-ранните етапи от развитието на иранската религия. Избледняването и трансформацията на Варуна се регистрира в късните Веди (където името се замества с епитети, най-често Asura pracetas – „мъдър господар” ≈ Ахура Мазда; Кошеленко 1972, 80, 83).

Според Ж. Дюмезил от натуралистичното противопоставяне на Митра и Варуна, като ден и нощ, по-сетне се развило противопоставянето им като две идеи за царстване, където Митра въплъщава идеята за законност, справедливата сила, човешкия порядък, а Варуна – „суровата заплаха на една тъмна, окултна сила”. Тук прозира идеята за двете страни (лица) на властта, отразени в двата римски термина **jus** (справедливост, правораздаване) и **fas** (божествено право). Предполага се, че това противопоставяне е иманентно присъщо за древните ирански племенни вождове, които са царе-жреци, подобно на Вишаспа, покровителят на Заратустра (Кошеленко 1972, 84). Единството Митра-Варуна образува двата антагонистични аспекта на царския суверенитет. Варуна е магията-създателка на формите, въоръжена с примки и въжета, т.е. мощна със своето незабавно неустойимо завладяване; Митра – „договорът” – е вдъхващ доверие, дружески, инспиратор на честността и закона, противник на насилието. Варуна е внимателен към „човешките проблеми”, а Митра е непобедим гарант на законите и клетвите (Dumézil 1992, 210-211). Варуна, казва един известен текст, е „отвъдното”; докато този свят принадлежи на Митра.

Степените на посвещение у траките и други народи

Схемата от Летница проследява зачатие (разбирано като “хиерогамия” на Слънцето и Земята/Луната, като сливане на “световния ум” с “материята”), раждането (сливането на заченатото в № 1 творение с демони, които “оживяват” тялото), прераждането (инициациите), смъртта и обожествяването, а накрая и въплъщаването на душата на героя в тялото на миста. Стъпките са проследени в астрономически код (който ще се анализира допълнително). В схемата ясно се долавят основните етапи в кариерата на героя, кодирани като посвещения на три нива (на три етапа). Архетипът на всичко това е богът (Залмоксис), който, бидейки „първия човек”, пръв е преминал през живота, а следователно и през смъртта. Върховната цел на всяка мистериална идеология е именно да уподоби ритуално съдбата на неопита с превратностите на съдбата на самото божество.

Трите степени на посвещение в тракийския орфизъм, според схемата от Летница, са:

1. “Вълче-кентавър” (героят в приложения № 3 и 4, а вероятно и в № 2?).
2. „Куче-войн” (героят по време на същинската войнска инициация, която започва в приложение № 5 и завършва в № 7).
3. «Жрец» (на приложение № 10, но пътят на героя към това звание преминава през изпитанията на № 8 и 9).

Първо ниво на посвещения

Характеристиката „вълче” е повече от оправдана за всяко дете, което се превръща в юноша. То действа като ловец, затова завършекът на ритуалния преход, към по-горно ниво, е „убийството на глиган”, по време на лов (вж. анализите на приложение № 4). Втората характеристика за същата

степен е „кентавър”. Тя е свързана с практиката, в индоиранския свят (например Грузия), момчетата, още от 7-8-годишна възраст, да започнат да се учат на езда. Кентаврите всъщност символизират овладяването, до съвършенство, именно на тази важна военска функция²⁹⁵. В края на това първо ниво на посвещение, героят е вече съвършен ловец и съвършен ездач. Неговите оръжия, обаче, са „лък и стрела” (б.м. – копието в схемата е всъщност „вълшебната стрела на бога”), „мрежи”, „примки” – с тях не може да се води истинска война.

Пространственият код на първата двойка конници (№ 3 и 4; вж. горе в дясно на схемата) е «високата планина». Тази планина, символ на Великата богиня-майка, е същата, която Орфей изкачва всяка сутрин, за да види изгрева на Слънцето. В тази планина (на бесите?) се откриват монетите „силен и нимфа” и „кентавър и нимфа” (на ореските), които са свързани точно с общовалидната и задължителна първа инициация в лоното на доктрината (на която вероятно всички простосмъртни траки са имали право; срвн. посвещението на евреите в Ерусалимския храм). Кентавърът, отвличащ нимфа, вероятно отбелязва правото на ефебите на брак от типа Гандхарва (= „съгласие за доброволно отвличане на момата, без санкция от бащата”). Право на законен брак войните в Тракия са придобивали едва в края на втора степен (в № 7), когато «убиват мечката», събличат я, и показалата се отдолу жена става тяхна съпруга (едновременно с това «умрялото куче» означава смъртта на героя в неговия «кучешки», военски статус). Много е вероятно твърдението, че в тракийската орфическа доктрина първото ниво на изповядване на учението е било валидно за масата от населението и се е свеждало до постигане на вярата в безсмъртието (Попов 1995, 32-33). Очевидно е била оставена възможността (надеждата), дори само преминал това ниво, посветеният да може да отиде при бога, след смъртта (Попов 1995, 41).

Тъй като още не е станал истински воин, младежът, в този период (№ 3-4) вероятно е „от армията на Дионис”. „Войската на Дионис”, както се знае добре, е формирана от *сатири* и *силени* (Венедиков 1983, 135). Те също не са въоръжени като истински войни, но затова пък имат военски дух и вдигат много шум.

Тук е мястото да отворя една скоба и да припомня, че навремето проф. Ал. Фол съвсем съзнателно изравни понятието *сатири* със *сатри* („тракийско племе”; Фол 1991, 158-159, цит. Ботева 2000, 153). Тракийските *сатри* всъщност са *кшатриите* – кастата на войните в индоиранския свят (тази по същество изключително точна етимология на В. Томашек, традиционно се подминаваше без необходимото внимание в специализираната литература). Точно сатрите са едновременно „автономни” и „войнствени”. И това не е случайно. Защото е очевидна връзката на планинските райони (и зоната на бесите/сатрите) с военските инициации на траките.

Сатирите-сатри са означение на една по-низша степен военска група, която, все пак се числи (като резерв, или при крайна нужда?) към тази на истинските войни-*кшатрии*. Именно тези истински войни (*кшатрии*) прозират в сведението за наемниците - *диш* („етноним”, който заменя този на сатрите), които закъснели за отпътуването на Демостен в Сицилия (през 413 г. пр. Хр.) и били отпратени от Атина, с идеята на връщане да извършат нападение над беотийците. Изрично е отбелязано, че тези войни-пешаци (мечоносци-махайрофори) били “скъпо платени” (вземали по драхма на ден). Те опустошили страшно градчето Микале и се сражавали изкусно против тиванската конница, въпреки нейното числено превъзходство (Hdt. VII, 27-30). Тук очевидно става дума вече за истински, завършени войни, който идват в „зоната на бесите”, може би във връзка с някакви

²⁹⁵ Ще припомня, че конското протоме в № 3 е обърнато срещу движението в схемата, с което е означена „саможертвата” на коня, който трябва да понесе неопитността на детето, което сега започва да се учи на езда.

ритуали(?), или пък са “йеродули”(?), и, понеже жреците тук са „добре осведомени”, те приемат платената служба на наемници при атиняните²⁹⁶.

В общи линии първо и второ ниво на посвещение в схемата са „войнски” степени на инициация, които се преодоляват с “лов” и „военни действия”, предимно в граничните планински области, като в края на втора степен вероятно се регистрира участие в реални военни действия. Светилището на бесите се очертава като “логистичен център”, свързан с “износ на война” извън земите на Тракия, тъй като във вътрешността тя е била, и без друго, “прекалено много” (бих казал “перманентна”).

Това, което отличава първо ниво на посвещение е отсъствието на “саможертва”. На апликация № 4 се жертва, вместо героя, богинята, която е символизирана с “отсечената женска глава”. Тя помага на героя да убие “чудовищния глиган”, в един голям “лов” (= ефебско занимание). На това (първо) ниво на посвещение отговаря „дионисовата” мистериалност, в която всеки участник в обредите „стига до бога”, чрез пиене, веселби и екстатични преживявания. Следващото ниво редуцира присъствието на посвещавани, само до кръга от «най-добрите войни». Третото ниво е само за аристократично посветените, които „въвеждат бога в себе си” (Попов 1995, 207). Това са мъже на възраст най-малко 24 години, достигнали декадата в схемата (т.е. № 10).

Нека пак отбележим. Първото ниво на посвещение е свързано с орфико-вакхическия тип обредно представление, което се организира нощем и е напълно достъпно, понеже възпроизвежда раждането на Загрей като инкарнация на Космоса. Жертвата е бик (Фол 1991, 255). Този бик (в северните земи – елен?) символизира мистът – синът-любовник на богинята. Ритуалът е напълно достъпен. От жертвата вкусват всички. В тези дионисовски празненства участват и мъже, и жени, което вероятно може да се свърже със «смесената природа» на ефебите (амазонките). Те са засвидетелствани сигурно из планините и пряко противостоят на практиките в орфическите аристократични общества (Фол 1993, 31).

Второ ниво на посвещение

Ефебията в Атина е статут до 21-годишна възраст (Койчев 2008b, 137). Знаем, със сигурност, че и спартанския *ирен* (ефеб-юноша) става *сфайреус* (т.е. «играч на топка»; Раус. III, 14, 6) към 20-21-та годишнина от своя живот (Наке 2001, 246). В нашата схема тази възраст попада в № 9, което е малко неочаквано, защото № 9 е апликация свързана вече с трето ниво на посвещение. Но, не бива да се забравя, че всяка схема идеализира възможностите за героя. Тя е една хипербола, един божествен прецедент, който не е задължително да се състои точно в същия възрастов порядък, за кандидат-героя от живия свят. Важни са само празниците, на които стават обредите, защото те са архетипа, завещан от дедите, който (със своите ритуали) осигурява крайния успех.

Второ ниво на посвещение героят започва вероятно в Бендидиите, на 19-20 Таргелион, когато побеждава в надбягването с огнени факли и се доказва като съвършен «кентавър», т.е. като съвършен конник-ездач (= датата на прическата в № 5). Следва саможертвен подвиг в № 6 и апликация № 7, на която героят се жени за своята земна съпруга (= 19-годишен Метово цикъл, който отговаря на «хиерогамия» между Слънцето и Луната). Със същата тази годишнина е свързано и конското жертвоприношение (Ашвамедха) в № 8, което става залог за преодоляването на третата степен на посвещение («жрец», «брахман»).

²⁹⁶ Тук е мястото да отбележа, че в епохата на късното македонско царство, в “зоната на бесите” се появява етнонима *трали*, който дава многократно значителни военни рекрути в елинистическите армии (основно на македонските царе и по-специално на армиите на Филип V). Очевидно “пръст” в събирането на тези рекрути има светилището на бесите, като основен “информационен” център.

Трето ниво на посвещение

На второ ниво на посвещение (до № 7 включително) героят получава в дар оръжия – основни атрибути на истинския воин. На трето ниво (№ 10) – дарът е красноречив – това е чаша (фиала) – безспорен жречески атрибут (Кузмина 1976, 74). Чашата е символ на жреческите функции на царя – тя е средството, чрез което той общува с боговете (Маразов 1992б, 360). За всеки скалп, на убит враг, скитския владетел давал по чаша вино, вероятно заедно със самата чашата (Hdt. IV, 66). Виното е символичен субститут на кръвта, но маркира вече по-висок статут на война (Маразов 2005, 121).

Прави особено впечатление, че конят на апликация № 10 е единственият, от дясно движещите се, т.е. в посока на движение в схемата, който не препуска в галоп, но е изобразен в бавен, тържествен ход. Подобен ход имат конете на «десните» конници (в № 4, 6 и 9 ; Бошнакова 2000а, 24), които се движат срещу въртенето в схемата, което според мен е свързано с демонстрация на «доброволна саможертва». Конникът не бяга от смъртната опасност.

Апликация № 10 отбелязва края на посвещенията и саможертвите на героя. Той е „очистен“ от тленното и постепенно се превръща в ефирно тяло, което виждаме (да левитира) изобразено на № 14. Но апликация № 10 е важна и защото отбелязва декадата, като степен. Тя е особено важна в теориите на Ал. Фол за тракийския орфизъм²⁹⁷. Декадата е питагорейски символ на съвършенството.

Десет са полу-колониите в куполното помещение на храма в Четиньова могила (Старосел), както и в разрушената гробница под Голямата Свещарска могила (с полуцилиндричен свод). Десет са дорийските колони на полу-периптера под могилата Хоризонт (отново при Старосел), десет са кариатидите в Свещарската гробница (с полуцилиндричен свод). Всичко това показва, че знакът за съвършенство присъства и в тракийската храмова («гробнична») архитектура²⁹⁸. Храмовете са свързани почти само с инициации, които преследват 10-та степен, т.е. най-висшата степен на посвещение. Затова те са строени от царе, които още приживе са били почитани като божества, вероятно заедно с кръга на посветените около тях аристократи. В тези постройки аристократичните войнски общества са общували с отвъдните сили.

Трите посвещения и трите касти

Трите посвещения отговарят на трите касти и трите идеологически функции на царя

Дюмезил разкрива как временната последователност на митичните царе отразява всъщност тройствената природа на индоевропейския цар. Владетелят е една постоянна връзка между трите идеологически функции, той принадлежи на всяка една от кастите и може да се справя със всички задачи на всяка класа. Това ни отвежда към идеята за царя като социален медиатор (б.м. – включително и “подземния” Залмоксис от Боровската каничка), благодарение на който обществото във всеки един момент се осъзнава като единно цяло... Показателно е, че единствен царят може да се среща със Залмоксис, когато той се оттегля в пещерата (Маразов 1992б, 108).

Тримата сина на Херакъл, от скитската змиенога богиня, родоначалници на племената на скитите, възплъщават трите идеологически функции. Тези функции се свързват ясно с трите нива на посвещение в доктрината: първо ниво – селяни (животновъди, занаятчии), второ ниво – войни и трето ниво – жреци – така нар. „царски скити“. Очевидно е, че първото ниво на посвещение,

²⁹⁷ Според Ал. Фол мито-цикличното съ-състояване на степените от 1 до 10 е в последователността: *покой – самозачатие – плодоносене – раждане – възсияване на Сина – обиколка на двусферния Космос от Сина – хиерогамна смърт/ново раждане на Сина – раждане на Пайс – уреждане на социума от него – въвеждане на Пайс в саможертвена хиерогамна смърт* (като начало на новия 10-степенен цикъл) (Фол 2004, 75-76).

²⁹⁸ Полуколониите са 7 в храма под могилата Шушманец (куполна гробница), което отговаря на не помаловажната степен в № 7, когато юношата става пълноправен член на войнското общество.

свързано с така наречената колективна мистериалност, е било достатъчно за простолюдието, доколкото то е трябвало да бъде привлечено и подчинено на системата.

*Трите посвещения в херметизма*²⁹⁹

В херметизма също се регистрират три последователни посвещения. В „уводните лекции“ (= начало на първото ниво на посвещение) данните разкриват един “космически оптимизъм”. Накратко – светът е красив, добър и осветен от демиургичния акт и присъствието на бога (Гочев 1999, 102). На това ниво очевидно има божествена саможертва в името на добрия живот за хората. Или казано по друг начин: “светът е хубав, защото друг се жертва за това”. На второ ниво, обаче, следва обрат. В текстовете се появява едно отрицателно отношение към света (Гочев 1999, 102)³⁰⁰. Накрая, на един трети етап, целият видим свят, включително и областта на небесните тела, е обявен за „затвор за душата”. Ако ученикът се придържа към този нов светоглед достатъчно упорито и поддържа поведението, изисквано от него, настъпва моментът, в който той е обявяван за „очистен” и „готов да приеме последното (третото) посвещение” (Гочев 1999, 102)³⁰¹.

Трите посвещения на Луций (в мистериалния култ на Изиди и Озирис)

В IX-та книга на “Златното магаре” (на Апулей) Луций разказва, че бил горд, изпълнявайки три пъти това, което на другите се позволявало само веднъж (Бошнакова 2000, 14). «Само веднъж» е посвещението на първи ниво – достъпно за всички. Луций имал привилегията да премине и трите. Първото посвещение било планирано за точно определена календарна дата, тъй като Луций бил принуден да чака нетърпеливо «небесно знамение», което жрецът трябвало «да разчете». Очевидно това посвещение е ставало винаги на точно определен празник (или астрономическо събитие?), възможно – лятната хиерогамия(?). По време на това посвещение Луций бил дарен с ленени дрехи (срвн. дрехата на героя в № 4!).

След като се преместил в Рим, малко преди декемврийските иди, Луций започнал да се моли всекидневно на богинята (Изиди) в храма ѝ на Марсово поле. Той разбрал, че има още две степени на посвещение, но този път свързани с тайните на великия бог Озирис... “Защото, макар да бяха свързани по същество тези две учения и две божества, в посвещението те твърде много се различаваха” (Апулей 1981, 412). Едно «женско» и две «мъжки» посвещения съответстват точно на «отсечените глави» в схемата от Летница (първата е «женска», а другите две «мъжки»). При второто посвещение (= първото в тайните на Озирис) Луций десет дни не вкусил животинска храна, “ отгоре

²⁹⁹ Херметизмът като религия определено не функционира в рамките на държавността, нито пък поставя категоричното изискване за спазване на определени правила в контактуването с Отвъдното. Той предлага преди всичко откровение – идеята за индивидуално спасение и предполага минаването през някакъв вид инициация. Херметическият религиозен модел допуска аналогии с орфизма и питагорейството. Но за разлика от техните адепти, херметистът не твърди, че неговата религия го обвързва с някакъв определен начин на живот (Гочев 1999, 185).

³⁰⁰ На този втори етап, след като е овладял вече знанието за видимия свят, ученикът се обръща към отвъдното (тогава идва времето на антикосмическите текстове от С.Н. I, IV, VI и VII). Ученикът, отделил достатъчно време на занимание с телесното, е насърчен да се отдръпне от него и да приеме, че красивият свят не е добър и че на земята властва злото, макар и небето да не е засегнато от него (Гочев 1999, 102).

³⁰¹ Актът на това (трето по ред) посвещение му дава необходимата подготовка да се „издигне до Огдоадата” (= №15/0 ?), т.е. до областта, където според „Поймандрес” душата достига окончателно след смъртта, преминавайки 7-те планетни сфери. Тогава, още приживе, се извършва прераждане – ученикът заживява в ново тяло (αθάνατον σοφία; б.м. – срвн. героят от № 14, а вероятно и от № 10?), и макар все още да е свързан със старото, видимо тяло (т.е. запазил е своя физически облик), е станал независим (б.м., т.е. „безтелесен”!). Намирайки се в това състояние той живее с очакването за „окончателното присъединяване на душата му към върховния бог след смъртта” (Гочев 1999, 103). Зосим цитира Хермес, който твърди, че „самите алхимически знания не трябва да бъдат държани в секрет, нито ползвани самоцелно, а трябва да помагат на душите по пътя към ασώματος” (Гочев 1999, 103).

на това **си остригах главата** и накрая, просветен в нощни мистерии на върховния бог, с пълно доверие се предадох на светите обреди на тази родствена моя религия” (Апулей 1981, 413).

“И ето, след известно време, неочаквано и за мое голямо учудване, отново се раздаде гласът на боговете и ме накара трети път да приема [посвещение-б.м.]; обезпокоен и то не от лека грижа, пък и твърде много развълнуван, сам със себе си проведох усилен размишления ... едно нощно видение ми даде божие прорицание”... Луций чул «божи глас», който му казал: ”приеми горд, радвай се, че три пъти ще изпълниш това, което на другите се позволява едва веднъж. От този брой посвещения ти трябва заслужено да черпиш увереност в своето вечно блаженство. А твоето бъдещо посвещение е необходимо твърде много, като си припомниш сега, че дрехите на богинята, която ти носи на раменете си в провинцията, трябва да останат да лежат в оня храм, където ги положи; в Рим ти не можеш с тях да участваш при тържествени богослужения... и така пристъпи отново пак в посвещение по волята на великите богове” (Апулей 1981, 414). Следва отново «консултация с жреца», доброволно увеличаване на дните на поста, и ... трето посвещение.

«Най-послед след няколко дни богът на боговете, по-могъщ от всичките... ме удостои и почете със своето явяване... и за да служа нему ме назначи за един от 5-годишните декуриони [началник на група жреци, избран през 5 години³⁰² – Апулей 1981, 466, бел. 66]. **Отново си обръснах главата** [б.м. – т.е. като при второто посвещение!] и приех длъжността си в тази стара, основана от Сула, колегия» (Апулей 1981, 414-415). Обръсването на главата, което акцентира върху самата глава, се прави при второто и третото посвещение. Това съответства на “двете катурнати (мъжки) глави” от второ и трето ниво на посвещение в схемата от Летница.

Степени на консекрация в Атина

В Платоновите закони детството и младостта са обособени като «дивата» част от живота, с която човекът трябва да се примири и чиято сила обществото се опитва да подчини... За да бъдеш булеут в Атина трябва да си навършил 30 години (колкото е възрастта на «пратеника при Залмоксис»), а в самото събрание (Буле) най-старите имат право първи да вземат думата (Наке 2001, 37). В Атина юношата-ефеб се нарича още и *периполос* – “обикалящ наоколо” (защото ефебията е две годишна военна служба в пограничните крепости, от 16 до 18-годишна възраст³⁰³). В особени случаи ефебът носи черна хламида – знак за изолация и няма право да се явява пред съд нито като ищец нито като защитник, с изключение на делата за наследство (Наке 2001, 37). По времето на Аристотел годните за военна служба атиняни били обособени в 42 възрастови класа (= 42 години; всеки от тях имал свой герой-епоним и *диатет* – вид магистрат, който стоял начело), при задължителна служба между 19 и 60-годишна възраст. Съвкупността от съвременни извори и късни схолии позволява, от всичките 42 класа, да се отделят първите два – νεωτάτοι (или ефеби), и последните 10 – πρεσβύτατοι; останалата част представляват основната маса на военният контингент (Наке 2001, 137). В редовете на армията встъпвали навършилите 18 години (т.е. «достигналите

³⁰² И тук се появява цикъл от 5 години – Пентаетерида – което за пореден път доказва, че нейното присъствие като градеж на 30-годишния цикъл и като самостоятелен цикъл в Летница съвсем не е случайно.

³⁰³ Тези две години изолация са сравнявани нееднократно с латентния период на преход от детството към зрялата възраст. В Атина този период е сравним с лакедемонската криптия (Наке 2001, 155-156). Спартанските “крипти” (младежкият елит) обитавали през зимата планините. Там те ловували, крадяли и дори убиват илоти, по силата на «едно внезапно преобръщане на ценностите». Тези действия се развиват винаги «в пограничната област», «далеч от градовете и селата». Познати са много младежки игри, организирани при някое светилище на границата между два полиса (Наке 2001, 37).

полова зрялост»), на мястото на напускащите я 60-годишни. Не се знае кога е била въведена тази система, но според Аристотел тя се приемала като нещо нормално³⁰⁴.

Подрастващите младежи, които встъпват в пубертета (= «първата ефебия» - до 16-годишна възраст (Наке 2001, 182), посвещавали косата си в Курейона (в Атина; Куреотис се нарича третия ден от Апатуриите) на празника Апатурии³⁰⁵ (= 27-28 Пюанепсион ≈ 3-5 ноември – по Метоновите интеркалации). Характерен за участниците на празника Апатурии бил «бръснатия череп» (Xen. Hel., I, 7, 8), но значението на това определение остава неясно (Наке 2001, 157-158). Ако връзката с *anate* («измамата») е в сила, тогава, струва ми се, че косата е оставяна да израсте голяма, за да може да се състои «измамата» (*anate*) в № 2 (по време на «мистериалното посвещение»). И едва след нея тази коса е отрязвана. На апликация № 5 има два «пакета», които вероятно са свързани с датировка на Апатуриите (13 и 22 ноември). На същата апликация (№ 5), стърчаща извън рамката прическа, се датира категорично и точно в Бендидиите (≈ 21 май = Св.Св. Константин и Елена). В Атина през месец Пюанепсион са характерни «празниците на завръщането», които бележат края на военното обучение на младежите (б.м. – срвн. Осхофориите-Пюанепсии – празник, свързан със завръщането на Тезей и свитата му от Крит). Вероятно това е моментът, в който ефебите полагали клетва в Аглавриона и получавали оръжие (Наке 2001, 175). На празника Осхофории (≈ 14/15 октомври) се появяват травестирани в женски дрехи юноши (стафилодроми). Според Наке травестията в шествието на Осхофориите е средство да се драматизира преходът на младежа към същинската мъжка възраст и брака (Наке 2001, 178). Тук обаче следва да се добави, че травестията е свързана и с мистериално посвещение. В № 2 на схемата от Летница, имаме, от една страна *anate* – «измама» (на триглавия змей, който е заблуден, че вижда «богинята») и *anate* – «на дедите», защото духът, който идва от № 14, който се въплъщава в миста (в № 2), е «от дедите»³⁰⁶. Така получаваме, на едно място, двоякият смисъл на термина *anate*.

Интересна е констатацията на Наке, че, в действителност, единствените младежи от класическа Атина, които могат да бъдат сравнени с криптиите, или с конниците, са момичетата – малките «мечки» от Браурониите (Наке 2001, 212). И тук на незавършения военен герой отговарят «мечки», каквито виждаме, на две места, в схемата от Летница.

Степените на консекрация в иранската (зороастрийска) общност

Обучението на свещеници у индоиранците започвало още на 7-годишна възраст (= № 3 в Летница) и било изцяло устно (заучавали се наизуст най-великите *мантри*), тъй като не била позната и използвана писмеността (точно както при траките). Иранците смятали, че зрелостта се достига на 15-годишна възраст (= № 6 в Летница). Това е вероятната възраст, на която Зороастър е станал свещенослужител (Бойс 1987, 27). Между 7 и 15 години (по други данни между 12 и 15) се състоява обредът за инициация – приобщаване към зороастрийската вяра. Основният ритуал е обредното обличане на пояса кушти (срвн. поясът от № 4!), който зороастрийците, както мъжете, така и жените, били длъжни да носят цял живот. Мъжете-зороастрийци били длъжни да носят още свещената за зороастрийците риза (срвн. «ленената риза» от № 4). У парсите този обред се наричал „ноуазд“ („роден отново“) (Дорошенко 1982, 61). Съгласно общоприето правило зороастрийските мъже се женели на възраст между 25 и 30 г, а жените между 14 и 19 (Дорошенко 1982, 77).

³⁰⁴ Според Наке, Н. Jeanmaire разкрил инициационния характер на празниците Мунихии и Пюанепсии, във връзка с ефебската инициация (Courtois, 244-245, цит. Наке 2001, 138, бел. 12). Датата на Мунихиите е неизвестна. Пюанепсиите са другото име на Осхофориите (празник на Аполон, честван на 7 Пюанепсион ≈ 14/15 октомври).

³⁰⁵ Апатуриите са голям йонийски празник на братриите, свързан със завръщането на младежите от летните походи (Наке 2001, 164-166).

³⁰⁶ Според Наке името Апатурии произлиза от празник на тези, които имат един и същи баща (Наке 2001, 168).

Степени на консекация в Митраизма

В митраизма са познати 7 степени на посвещение: 1. *koгах* („гарван” = планетата Меркурий; №3?), 2. *pymphus* (= планетата Венера; срвн. №4?), 3. *miles* („войник” = планетата Марс; срвн. №5?), 4. *leo* („лъв” = планетата Юпитер; срвн. №6?), 5. *perses* („персиец” = Луната; срвн. №7?), 6. *heliodromus* (= планетата Слънце; срвн. №8-9?) и 7. *pater* („баща” = планетата Сатурн; срвн. № 10 или № 12/13?).

Отсечените глави в схемата

В схемата от Летница са означени общо 3 „отсечени човешки глави”, две от тях мъжки (в № 6 и 9) и „катурнати” наляво (по посока на движение в схемата и обратно на тази на движението на конниците). Разликата в посоките, на падащите (отсечени мъжки) глави и конниците, според мен кодира „несъгласие” между двете същности на героя – материална и духовна. Тези приложения означават „отделянето” на лошата, демонично-телесна природа, от душата на героя. Означения в тях ритуал-процедура е равностоеен едновременно на две неща: 1. Саможертвена инициация и 2. Пречистване (чрез отделяне на злото). Очистването е основна ритуална процедура на мистериите като цяло (според Йоан Лидийски мистериите произтичат от «отделянето на мръсното от светостта»; Котова 1995, 125).

В схемата са означени и две “отрязани конски глави” (протомета). Те са ориентирани в две различни посоки. Тази в № 3 е обратно на посоката на движение в схемата, подобно на “отсечената женска глава” в № 4. Според мен тези две глави (насочени обратно на движението в схемата), поставени като „емблеми”, зад гърбовете на конниците, са „помощници” на героя, които се жертват за него, на първо ниво на посвещение (в № 3 и 4). Конската глава означава усилията на коня да помогне на неопитното момче да се научи да язди. Богинята пък му нашепва напътствия и го спасява от «чудовищния глиган».

На приложения № 6 и 9 са поставени две мъжки (човешки), «катурнати» глави, ориентирани по посока на движение в схемата. Те означават саможертвени инициации на героя, при които е възможно той да умре (става дума за смъртна опасност; може би участие в реални военни действия?). Конската глава от апликация № 8, също е ориентирана по посока на движение в схемата и означава «конско жертвоприношение». Прави впечатление, че на тази апликация (№ 8) не са поставени овули. Според мен тя маркира, заедно с “конското жертвоприношение”, навлизането на посвещавания във “вечността”, или, казано по друг начин, началото на неговото „общуване със силите на отвъдното” (което на финала ще го направи “безтелесен”³⁰⁷).

Тук е редно да отбележа, че докато дясната половина на схемата е свързана със зачеване, борба и триумф в материалния свят, то лявата половина е свързана с очистването на героя от всичко материално, по пътя към “вечността”. Именно началото на този път е означено на апликация № 8, която, пак повтарям, няма овули³⁰⁸. Но същата апликация приема датата на № 7, която е свързана с финала на второ ниво на посвещение. Следователно има едно плавно преливане между двете нива, като и двете са означени с по три приложения (№ 5,6,7 и № 8,9,10), за разлика от първо ниво, означено

³⁰⁷ Орфическото ценностно изпитание надмогва тленното заради отдаване на нетленното (Фол 2004, 48).

³⁰⁸ Началото на навлизането на героя в материалния свят също е свързано с конско протоме в № 3, но обърнато в обратна на движение в схемата посока.

само с две приложения (№3 и 4)³⁰⁹. “Сливането” на второ и трето ниво на посвещение според мен показва, че това са нива, до които са имали достъп само аристократите. Това е всъщност известната досега втора (и най-висша) степен на изповядване на култа в тракийския орфизъм.

Главите (теметата) на героите-конници в схемата винаги контактуват с «небето», т.е. допират плътно горните ръбове на приложенияте. На нито една приложения, над главата на героя, не са поставени овули (което пък е направено при първата отсечена конска глава в № 3 и при първата отсечена мъжка в № 6 – те са изолирани от контакт с периферията на приложенията, посредством редици от овули)! Следователно «пакетите» и пределните дати, които се получават в тези точки, би следвало да се разглеждат и анализират с повече внимание.

Едновременното присъствие, в схемата, на (две) отрязани човешки и (две) отрязани конски глави (протомета), доказва съществуването, в Тракия, на изконно индоевропейските жертвени практики Ашвамедха и Пурушамедха, практикувани винаги паралелно (Маразов 1992б, 373 – 374; 2005, 11). В Индия човешките жертви на Пурушамедха се избирали само от кастите на брахманите или кшатриите (Маразов 1992б, 373 - 374)³¹⁰. Това отговаря точно на нашите две катурнати глави, които означават преминаването във войнска (втора) и жреческа (трета) степен на посвещение³¹¹.

Трите отсечени глави са главите на змея в № 2

Според Псевдоплутарх (“За имената на реките и на планините”, III, 4) тракийците, след като разкъсали Орфей, хвърлили частите му в Хеброс. Главата, по волята на боговете, се превърнала в змия (Фол 1990, 194). Според Ал. Фол промяната на формата на главата в дракон е чужда на елинското светоусещане. Ето защо тази метаморфоза е била третирана, във философско-спекулативната литература, върху орфическата теогония (Фол 1991, 215)³¹².

Върху едно блюдо от Северното Черноморие е изобразен бюст на мъж, чиято глава бива прерязвана през гушата с нож или меч (от типа махайра). Но най-любопитното е, че окоето на тази мъжка глава съвпада с “главата на змия”, чието тяло е нарисувано като лента (Русяева 1979, 118-119)³¹³.

В схемата от Летница героят отрязва последователно 3-те глави на дракона, първата от които е «женска» (в унисон с твърдението на Бошнакови, че най-дясната змия от № 2 е «женска»). Както в Индия «пронизването на главата на дракона» дава здравина на основите на строежите (Маразов

³⁰⁹ Възможно е обаче, към това ниво да се добави и приложения № 2, доколкото “миста”, изобразен на нея, очевидно е на възраст над 8 години и “идва” от по-късните степени, т.е. завръща се в пещерата за да приеме посвещение в една по-зряла възраст.

³¹⁰ За Ив. Маразов „катурнатите глави” от Летница, поради „разликите в прическите”, означават „главите на хора от друг етнос” и „жетвоприношения на пленници” (Маразов 2005, 10-12; Маразов 1992б, 375).

³¹¹ Главата е символ на прераждането на героя в нов статут, понеже в архаичните представи тя е символ на раждането и „главно средоточие на живота” (Бессонова 1983, 97). Образуването на човешкия ембрион (зародиша) започва от главата (Керени 1996, 214). Главата е олицетворение на човешката личност (душата) (Литвинский 1983, 118). Саможертвата, при която мистът доброволно отсича главата си е и „самоотричане”, разбирано като отричане от телесното.

³¹² Драконовата глава на бика-Загрей е символът на Дионисово-Сабазиевите мистерии през елинизма. Фанес се появява в орфическата теогония с облик на дракон, съгласно обяснението на Атенаторас. Той е и баща на всички космогонични персонификации, включително и на Дионис. Във въстановката на папируса от Дервени, предложена от West (1983, 114-115), Протогонос е Фанес, в образа на дракон (Фол 1991, 215).

³¹³ Срещу всяка буква от надписа, върху това блюдо, са означени “две до три чертички”, които сигурно се свързват с някакви астрономически изчисления (?). Превръзката-лента, поставена на мъжката глава, е изпълнена с най-малко 4 множества от чертички (“щриховки”), т.е. и тук има някакви “числа”, което прави от тази находка една потенциална «астрономическа схема».

1996, 238), така нашия герой построява света, в три степени, отсичайки главите на дракона. За да се построи света драконът трябва да умре. Неговата смърт отприщва природните блага³¹⁴.

Двойна човешка жертва от Тракия

Царят на кените Диегилис, «по някакъв стар тракийски обичай», принесъл в жертва, по време на сватбеното си тържество, двама млади елини от царството на Атал (Diod. 33, fr. 14)³¹⁵.

Двама от собствените си охранители убива последователно и тракийския цар Котис, докато очаква, в «брачен аспект», богинята Атина в покоите си (Маразов 1992а, 22; Маразов 1992б, 401-402)³¹⁶.

Прави впечатление, че и в двата случая имаме по две (едновременни) жертви, които отговарят на двете мъжки «катурнати» глави в схемата. Според мен, тези царе, извършители на «двойни убийства» (Диегилис и Котис), се опитват, в пияно състояние, да задвижат времето “на по-бързи обороти”, за да достигнат мечтаната от тях хиерогамия.

Като стана дума за «двойни човешки жертви», не мога да пропусна и двамата фармакоси, които били ритуално убивани на 6-ти Таргелион в Атина (= «рождения ден» на Артемида ≈ 7-8 май)³¹⁷.

Главите-ритони от Панагюрското съкровище

Още в дисертацията ми предположих, че трите «отсечени» глави от Летница (една женска и две мъжки) намират точно повторение в главите на каничките-ритони от Панагюрското съкровище. И тук «главите-ритони» са три, но онова, което предходните изследователи не са забелязали е, че двете еднакви глави не са женски, а мъжки! Те само приличат на женски, защото са украсени като жени, и имат женски прически. Единственият белег, по който се познава, че това са мъже, са дебелите им вратове! Следователно и в двете съкровища (Летнишко и Панагюрско) се документират точно по три «отрязани» глави, като и в двата случая имаме една женска и две мъжки. Следователно тук става дума за една и съща религиозна система, свързана с точно три посвещения в лоното на доктрината! Но аз нямаше да наблягам толкова на това съвпадение, ако нямаше и други аргументи, които потвърждават въпросното единство.

Огърлиците

Върху (мъжките) канички-ритони № 5 и 6 са представени графично (с висулки във формата на “връх на копие”, или по-скоро на «сърце» - б.м.) сходни огърлици, но с различна сложност.

³¹⁴ Латинското *sarut*, освен „глава“, означава и „извор“ („начало“). Отрязаните глави в келтска Британия често се свързват с извори и кладенци (Маразов 2007b, 93). Последователното отрязване на трите глави, може би отприщва запушените от змея три извора на блага?

³¹⁵ Тези двама братя се отличавали с хубостта си (Маразов 1992б, 401), което е вид алюзия за техния «благороден», т.е. «аристократичен», произход. Човешките жертви у траките, дори когато не са доброволни, винаги е трябвало да са «добри» или поне «хубави». Диегилис е зет на витинския цар Прусий, който използва неговата помощ, за да завладее Лизимахия и някои градове от Тракийски Херсонес, които дотогава били подвластни на римския съюзник – пергамския цар Атал II (159-138 г. р. Хр.) (Попов 1995, 97).

³¹⁶ Вероятно тези събития се датират на Антестериите, когато в Атина базилина се съчетава с Дионис. Очевидно Котис се възприема вече като Дионис, тъй като е преминал всички степени на посвещение, включително и тази в № 10, датирана на Антестериите.

³¹⁷ Единият от фармакосите бил смятан за представител на мъжете, а другият – на жените. Те били замеряни с камъни и на финала хвърляни в морето. Според Истрос, Фармакос е личното име на човек, откраднал свещената фиала от храма на Аполон и поради това убит с камъни от хората на Ахил (Лазова 2001, 53-54). Ритуалната смърт на фармакосите в Абдера се описва в контекста на култа на Аполон (Дераинос?) (Лазова 2001, 59).

Огърлицата от каничка № 5 е съставена от 12 висулки и “заклучващ механизъм” от още 3 подобни (“стреловидни”) висулки (Тонкова 2005, 262- 264). Това създава разночетенето 12/15. 12 години е възрастта на героя в № 4 = в края на първото ниво на посвещение. 15 години попада в № 6 = второ ниво на посвещение.

На огърлицата от каничка № 6 е поставен непрекъснат низ от 22 сърцевидни висулки, окачени на къси верижки (Тонкова 2005, 264)³¹⁸. Двадесет и втората година от живота на героя отговаря на финала в апликация № 9 от Летница, т.е. последния саможертвен подвиг, преди хиерогамията в № 10. Следователно двете «младежки» глави-ритони от Панагюрище, с едно малко разночетене в ритон № 5, означават темпоралния код на трите глави (посвещения) от Летница. Този факт отново ни показва, че тракийският орфизъм е единна система!

Тези наблюдения намират още потвърждения. Двете глави-висулки от гроба при Криспиано, до Тарент, Италия (средата на IV в. пр. Хр.), чиято изработка е идентична на панагюрските глави-ритони (Тонкова 2005, 262-263), имат също дебели вратове, което означава, че и тези глави са на травестиранни юноши.

Ще припомня, че травестията на миста е показана на апликация № 2. Двете отрязани мъжки глави може би означават двата Ероса от Боровската каничка. Защото в доктрината вероятно е имало два поредни момента, в които героят отива в отвъдното (при бога)³¹⁹, като Паис, за да получи „свещено познание” от боговете, т.е. два пъти предприема един вид „шаманско пътешествие”³²⁰. За да получи миста свещено познание, той трябва да отиде в отвъдното. Еросите от долния фрив на Боровската каничка са точния иконографски код на такава комуникация³²¹.

Рогозенското съкровище

Появата на «бюст на жена» (≈ «женска глава») и «конско протоме», в две от каничките на Рогозенското съкровище (№ 159 и 154), показва ясно, че и тук имаме някаква систематизираща връзка със схемата на тракийския орфизъм от Летница. Сцените на борба на герой (Херакъл, Белерофон и др.) с женското начало (амазонка, химера и пр.) вероятно са свързани с нивата на посвещение в доктрината. Убеден съм, че след декодирането на схемата от Летница тази проблематика ще бъде развита и ще отвори нови страници в систематизирането на тракийската орфическа доктрина.

³¹⁸ Непрекъснатият низ, т.е. затвореният кръг, вероятно означава, че инициацията младеж с този ритуал е преминал вече всички изпитания и «затваря кръга на познанието».

³¹⁹ Срвн. двете последователни посвещения на Апулеевия Луций (второ и трето по ред) в култа на Озирис!

³²⁰ Безспорно най-шаманския мотив в биографията на Орфей е неговото обезглавяване (Маразов 1994б, 168).

³²¹ Ние знаем, че тракийският цар Котис I се самоназовава като „Паис на Аполон”, т.е. “чедо (прислужник) на Аполон”. В индоиранския свят (включително и при прабългарите!) царят е бил отговорен за благоденствието на народа. Защото той познава свещеното познание, което черпи от контакта с отвъдното. По време на своите шамански посещения там (в отвъдното) той ставала слушател на премъдри разкази, запознава се с ритуалите и практиките на едно свещено богослужение. Ако неговата политика (най-вече религиозна!) търпи провал, или небето изпрати бедствия, глад и пр., това е тълкувано като знак, че боговете са недоволни от “службата” на царя, или че той не разбира техните послания. Очевидно тракийският цар е и шаман. Макар че шаманството не изчерпва неговите функции.

Архитектурните кодове на „пещерите” в приложения № 1, 2 и 14

Първа А. Бошнакова допуска, че „хтоничните жлеbove”, поставени обикновено върху три от страните, на приложения № 1, 2 и 14, са «архитектурни кодове». Според нея тези жлеbove са указание за това, че “действието се развива в храм” (Бошнакова 2000, 16, 23). Понеже приложения с П-образните хтонични жлеbove са три, логично е да имаме кодирани три вида «архитектурни съоръжения».

От анализите на приложения № 14 стана ясно, че тук кодът, с голяма вероятност, е «скална ниша», отворена на изток (както е на практика в схемата!) в която е ставало пълното отделяне на меките тъкани от костите, след *екскарнация* (протичала в близките «скални гробници») ³²². С известна уговорка, това съоръжение може да се отъждестви и със скална гробница («планинска пещера», разположена на високо място), тъй като позицията на приложенията в схемата указва «високо» разположение – вероятно в гънките на «свещената планина». Нишата е отворена «нагоре» и на изток, към небето. Скалните ниши са дялани високо, върху отвесните скали, с ялната идея, че те се намират «в небесата».

Вече идентифицирахме «старата жена» от приложения № 14 с «любимата жена», която и в отвъдното продължава да служи (с ритуали) на своя «любим съпруг». Скалните ниши са свързани точно с идеята за послесмъртната грижа за умрелите. Това винаги е една временна грижа, която трае толкова, колкото е предписано от доктрината. Този период е задължителен, тъй като е времето, необходимо на душата на мъртвия да се интегрира напълно (и успешно) в отвъдното. Затова съм склонен да приема идеята на М. Кузманов, че нишите са “врати към отвъдното” ³²³, т.е. врати, през които душата на достойния, в единство с неговата *даена*, преминава непреодолимата «скална» преграда (срвн. «хтоничния жлеб» в № 14), за да отиде в № 2 и да се въплъти в нов член на рода. Цикълът на престой на урните (с екскарнирани кости) в нишите е бил точно (максимално!) 5 години ³²⁴. Идеята за пребиваване на костите на знатни покойници в ниши е свързана с данните за цар Резос, който щял да живее като антроподемон в пещерите на Пангей, “съзерцавайки светлината на деня” ³²⁵.

«Пещерата» в № 1 е отворена «към хоризонта» (визирната линия тангира, от вън, кръга на схемата!), което е в синхрон с отворите на архитектурните подмогилни съоръжения в Тракия. Тази пещера, както се изясни в анализите по-горе, е свързана с представата за божествената хиерогамия, на бога-слънце-небе и майката-земя. Слънцето прониква през отвора на това архитектурно

³²² Скалната ниша, като специализирано, временно депо за екскарнирани кости, има своите архитектурни аналози през по-късните епохи, за които ще стане дума в студията ми за *екскарнацията* като основна погребална практика у траките.

³²³ В Урартското царство всяка скална ниша е била наричана “вратите на Haldi” – националният бог на Урартското царство (Фол В. 2007, 284).

³²⁴ Впрочем, това позволява да се изчисли броя на мъжкото население, използвало тези ниши, в района на Източните Родопи. Павзаний и Полиен ни уверяват, че костите на умрелия цар не трябвало да бъдат видени от Слънцето (Theodossiev 1995, 376-378). Това потвърждава отново идеята за временен престой, тъй като след години урните биха се разпаднали и костите биха били «видени» от Слънцето.

³²⁵ Не са случайни митовете за живот на божества и герои в скалите (сред тях е легендарният тракийски цар Резос и южнославянският Крали Марко). Хетската митологична традиция изобилства с подобни образи: Уликуми (Кункунуци) – базалтовият човек, роден от бога Кумарби и скалата, за да отнеме царската власт от бога на бурята, персонификацията на многобройните божества на планините, като излизачи от камъни или скали човешки фигури, отъждествяването на бога на бурята Пирва с неговия атрибут – скалата Перуна и др. Кибела се ражда от скала (Агдистис) и самата тя е почитана по върховете на планините, или като черен камък в Песинунт, иранският Митра е роден от скала, Хермес води името си от купчината камъни и се изобразява като каменен стълб и пр. (Маразов 1992а, 63).

съоръжение – символ на женски полов орган – и така се зачева новия живот³²⁶. От това съединение в № 2 се раждат «войнствената богиня-девственица» и «триглавия змей» (като една от змиите е «сина - антагонист»). Вероятно тази «пещера», както и следващата, в № 2, кодират, заедно, една «куполна гробница» (т.е. храм!). Отворената към хоризонта (небето) пещера в № 1 може да се идентифицира като архитектурен елемент – «открито предверие». Именно в площта на предверията протичат, и могат да се регистрират визуално, характерните за тракийските гробници «светлинни ефекти» (вж. дисертацията на автора). Впрочем, тези предверия съвсем предумишлено не са преграждани с врати, очевидно за да може Слънцето и Луната да огряват вътрешността им (и жреците да предписват, от наблюденията си, съответните ритуали).

Пещерата в № 2 е отворена към «центъра на земята», т.е. това е една «подземна капсула», в която героят-мист трябва да престои, в пълен мрак, при инициация, преоблечен в дрехите на богинята (т.е. като андрогин), за да бъде посветен (на няколко етапа) в лоното на нейния култ. Куполните помещения на така наречените «гробници», до последното в списъка, са снабдени с плътно затварящи се врати (на външното лице на които често е поставяно изображение на Горгона/Медуза – означение на входа към «царството на мъртвите»). Това помещение е смятано за «подземно» и в него именно са извършвани закритите ритуали на тракийския орфически култ (вратите са залоствани отвътре). Очевидно е, че и в архитектурен код, пещерите от приложения № 1 и № 2 са свързани в последователност, която съответства на: 1. предверие (или предверия, ако зачатие е «многофазово»!?) и 2. куполно помещение (за инкарнация на световния ум в тялото на миста)³²⁷.

Трите пещери и «помещенията» в култа на Залмоксис

От култа на Залмоксис са познати също три помещения: 1. «андреон»³²⁸, който отговаря на «предверието» на гробница (защото винаги е открит към небето), 2. «подземно жилище», в което героя престоява, в изолация, 3 години (интеркаларен период за лунно-слънчевия календар), което е равностойно на същинско гробно помещение (= куполна «гробна» камера), и 3. «пещерата» в планината Когайон, в която Залмоксис се оттегля, в края на живота си. Тази пещера може би кодира съоръжения за екскарнации (скални гробници?), устройвани по високите скални места, и/или скални ниши, в която протича очистването на костите от меките тъкани. Този трети вид съоръжение, когато е извън планинска среда, е също от «гробничен тип», т.е. имаме, грубо казано, два вида гробници. Едните са «чиста проба» храмове (само със заупокойни функции, без погребения в тях³²⁹), а други са свързани с временен престой на костите, след екскарнация, до пълното им очистване от меките тъкани. Но на тези проблеми ще се спра в една отделна, голяма научна студия. Тук е невъзможно дори да се започне този обширен анализ.

³²⁶ Богът-демиург, освен «Слънце» и «небе», също така е и «вятър», т.е. духът, който снове за да създава. Интересна е античната представа, че «*вятърът идва от планинските пещери или от Хермес*» (DAGR-Mercurius).

³²⁷ Разбира се, може да се допусне, че «пещерите» в № 1 и № 2, означават, в друг архитектурен код (например елинския), надземната и подземна част на един голям, комплексен храм.

³²⁸ Андреоните, въпреки закрития за непосветени (и жени) култ, са надземни съоръжения, в които е прониквала слънчева светлина. Теопомп разказва за подобни «зали за пиршества» (наречени хестиатории – от Хестия), които Котис строил в «места сенчести, с дървета и богати с води», очевидно «в планинска среда» (срвн. Кози Грамади, Смиловене и др.). В тях тракиецът принасял жертви на боговете, общувал със сановниците си и се чувствал «блажен и щастлив». Тези своеобразни «светилища за мъжка инициация» се намирили в «дворците» и резиденциите на династията. Там, в прерогативите си на жреци и богове, те извършват чудото на посвещението в съкровен блян за вечен живот (Попов 1995, 147).

³²⁹ Или ако има такива те са изключения, които би следвало да се анализират във връзка със специфики в системата на орфизма.

Иранската вара и задгробния свят (Иару) в Египет

«Пещерите» в схемата са «четириъгълни», точно както е иранския подземен свят - съоръжението *вара*, построено от Йима, за да се събират в него избраните (Бессонова 1983, 18). Интересно е да се добави, че задгробния свят в Египет, наречен Иару (полетата на рая за избраниците на Озирис), бил ограден от «бронзови стени» («Книгата на мъртвите», глава 109; МФ 1990, 224). И тук имаме означение с «метален код», както на практика имаме и на приложения № 1, 2 и 14 от Летница.

„Киклос какон“

Схемата от Летница не е космогония, която започва, както в елинския орфизъм, от зараждането на света³³⁰. Тя съдържа и ритмизира само най-късния етап от космогенезиса, свързан с появата на човека, неговия път през живота и смъртта. Това е една “мистериална антропогония”. Схемата означава отделните етапи на: зачеването, раждането и прераждането на героя-цар (и бог), неговите многобройни подвизи, структурирани възрастово и календарно, които се извършват с едничката цел той да отиде на небето, при боговете, където ще живее във вечно блаженство и щастие.

Схемата от Летница, стегната в затворен колан, образува, на първо четене, един *балтеус* (*balteus* – „тържествен колан“³³¹), а на второ, като прибавим съдържанието на приложенияте, се превръща в един истински „Киклос какон“ („Колело на злото“) – базова схема и религиозен календар на системата на тракийския (устен) орфизъм. Приложенияте от Летница категорично не могат да бъдат «украса за конска сбруя», защото свещеният логос е предназначен, преди всичко, за посвещаваните мъже (в тържествени случаи – за «пратеникът при Залмоксис»!), а не за коне, колкото и благородни и богоравни създания да са те. Хипотезата – „апликации за конска сбруя“ – е развита най-подробно у Бошнакови (Бошнакова 2000, 5-6)³³². Следва да се отбележи, че цялата находка съдържа и същинска конска сбруя (8 приложения с ажурна изработка, една добре запазена юзда и един зъбалец-верига; Венедиков 1996, 7; Бошнакова 2000b, 5). Откриването, на едно място (в един бронзов съд), на украси за човек и кон, отговаря точно на единството на коня и човека в схемата на приложенияте. Конят и човекът са равнозначни като субекти на саможертва в тракийския орфизъм.

Според Бошнакови предгръдният ремък се разширява постепенно от гърба на коня към гърдите му, което обяснявало разликите в големините на приложенияте (Бошнакова, Бошнаков 2000, б). Новата подредба показва, че уголемяването (на приложенияте) е огледално – такова има и горе, около № 15/0, и долу, около № 7.

³³⁰ Светът се ражда от съединението на Хаоса и Хронос, после на Ереб и Нюкс, после от яйцето се излюпват Уран и Гея, а от жълтъка се появяват Фанес-Протогон, Ерос, Метис, Антерос, Хименей и Ерикeпайос. След това Уран е детрониран от Кронос, Кронос от Зевс и едва накрая Зевс обладава последователно Деметра и Персефона и от последното съединяване се ражда Дионис-Загрей – прототипа и същността на нашия герой.

³³¹ Балтеусът е кожен ремък, праметнат диагонално на торса, през дясното рамо, на който най-често е закрепван мечът на войните. Запазени са антични изображения на Аполон, с подобен ремък, покрит с правоъгълни приложения с изображения на зодиакалните съзвездия (DAGR, Vol. I, p.664, fig.770). Подобни балтеуси (със зодиакални съзвездия) са известни най-вече от Митраизма.

³³² Според Бошнакова «мястото на тези приложения (от схемата - б.м.) е върху нагръден ремък на кон» (Бошнакова 2000b, 5). Приложенияте от Летница очевидно не са и плочки от «съставен параден шлем», както предполагаше Д. Гергова.

Апулеевият Луций, по време на първото си посвещение в култа на Изидата, бил облечен в 12 свещени дрехи, «украсен като Слънце». В бележка под линия е пояснено, че става дума за 12-те зодиакални съзвездия (Апулей 1981, 465, бел. 53)³³³. Дрехата (наречена «олимпийска»), с която Луций е облечен, била украсена с «индийски дракони и хиперборейски грифони, създадени от друг свят във вид на крилати птици» (б.м. – срвн. дрехата от «човешка тъкан» в № 2, 4 и 14 и грифона от № 13). Главата му била увенчана с «красив палмов венец, чиито лъскави листа се издаваха навън като лъчи» (б.м. – срвн. венците на Еросите от Боровската каничка) (Апулей 1981, 410-411).

В херметизма се споменава едно «универсално изображение на „фигура на света“ (mundi figura)», изготвяно от мед, сребро и злато (металите на Юпитер, Слънцето и Венера – б.а.), изработката на което трябвало да започне в подходящо време, когато Слънцето влиза в първия градус на овен (т.е. около пролетното равноденствие). Освен това било забранено то да се изработва в събота – денят на Сатурн и т.н. (Гочев 1999, 127). Може би става дума за някакво «колело» - символ на света?

В една фрагментирана глоса на Хезихий, Дионис е назован „Июнгиес“ („този с колелото“), епитет, който, според проф. Б. Богданов отвежда Дионис не само към един от символите на орфическите тайнства, но и към принципната връзка с кръга и кръговото движение, като образ на повторното раждане в мистерията на посвещението и възкръсването в смъртта (Станчева 1993, 94-95).

Колелото ἰουξ е измежду свещените вещи на орфическите тайнства (Богданов 1991, 46). Джейн Харисън, анализирайки изображения от римски вази, смята за почти сигурно присъствието на един «орфически ритуал на колелото». Уточнено е, че става дума за «колелото на преражданията» (κύκλος γενέσεως)³³⁴. То е типично орфически мотив (Василев 1993, 64). Способността на душата за трансмиграция и постоянен преход, от едно тяло в друго, отдавна е сравнена с „вечно въртящо се колело“ (Попов 1995, 28). В орфизма то се нарича още «Киклос закон» - «Колело на злото». Киклос закон се споменава в златни плочки, давани на мъртвия като пътеуказатели и «паспорти» за подземния свят, от долноиталийски и критски гробове (IV-II в. пр. Хр.). На една такава, от Сибарис, починалият, освободен от кръговрата на преражданията, заявява: «аз отлетях от скръбния болезнен кръг» (Керени 1996, 226). Интересно е, че финалното откъсване на мистите от «земния кръг» е последвано от достигането на друг «кръг», «който блажените формират в отвъдното около Персефона и събраните около нея богове» (Carratelli, op. cit. 104, цит. Йорданова-Алексиева 2004, 82). Този втори кръг е означен на схемата от апликация № 15/0 (= «царството на хиперборейците?»). До нея душата достига като излиза през «пещерата» на апликация № 14 и отива на небето.

Един цитат от Пиндар ни разкрива защо е нужно въплъщаването на душата на героя в ново тяло, при положение, че идеалът за след-съществуване е «вечното блаженство» в отвъдния свят, т.е. откъсването от цикъла на преражданията. Според Пиндар (Ol. II): «душите на онези, които са платили откуп за предишна омърсеност» се възраждат за последен път като царе, победители в игри или мъдrecи – трите типа божествени мъже, които ще бъдат тачени като хероси след тяхната смърт: «И ето ги накрая прорицатели, поети, лекари и предводители на хората на земята. После

³³³ Зодиакалните съзвездия се появяват устойчиво в мистерията на Митра, и на Изидата и Серапис. Мистът бил обличан последователно, в 12 различни дрехи, като накрая, преди да го покажат за адорация, му връчвали атрибутите на Слънцето. 12-те дрехи отбелязвали преминаването на «Слънцето» през 12-те зодиакални съзвездия (DAGR Zodiacus, 1057). Тук е мястото да напомня, че основното броене в схемата от Летница завършва в № 12 – с цикъла от 30 години (т.е. с цикъла на Сатурн). Числото 12 очевидно играе някаква роля и в нашата схема.

Според Климент Александрийски в доктрината на зороастризма душите на умрелите се спускат и качват на небето, преминавайки през кръга на 12-те съзвездия. Същото разбиране битувало и в манихейството (DAGR Zodiacus, 1058).

³³⁴ W. Guthrie. Orpheus and Greek religion (a study of the Orphic movement). London, 1935/1952, p. 164.

те се прераждат богоравни ... споделяйки селенията на останалите безсмъртни и свободни от човешките тревоги, се изплъзват от съдбата и разрушението” (Йорданова-Алексиева 2004, 80). Следователно целта е едно последно въплъщение на земята, в тялото на цар или жрец, което води до окончателно изкупуване на греховете и откъсване, завинаги, от кръга на преражданията.

Посоките на движение, движението на светилата и ценностното изпитание

Основното движение в схемата, надясно, е кръгово, то следва движението на Слънцето (завиваща се надясно спирала е основен код на Слънцето, още от времето на праисторията – вж. дисертацията на автора). Дясно е и движението при броенето на лунните пакети във всяка отделна апликация. Всички конници, които се движат в тази посока, получават “дарове” и преминават безпроблемно напред. И обратното – всички конници и животни, които са насочени срещу това кръгово движение, «загиват», или преминават през “символична (инициационна) смърт” (вж. апликации № 4, 6, 9, 12, 13 и мечката от № 7). Очевидно идеята за смърт, за саможертвен подвиг, е свързана с противопоставяне на посоката, в която тече времето, т.е. на посоката на движението на Слънцето. “Катурнатите” мъжки глави са “на самия Герой”, защото той е “самото Слънце” и очевидно при такова движение се опитва “да преодолее (надмогне) собствената си природа”, т.е. става дума, без съмнение, за едно тежко ценностно изпитание. Прави впечатление, че и сърните в № 12 и 13, които също «загиват», също се движат (макар и наляво) против движението в схемата.

В тази връзка следва да се отбележи, че на оброчните плочки от римска Тракия Херосът винаги се движи надясно. Обаче, според мястото на тези изображения в схемата, той се движи на практика срещу Слънцето, и в този смисъл той отговаря на конниците с «катурнатите глави» (в № 4, 6 и 9) и на «загиващите» сърни от апликации № 12 и 13. Следователно, изображенията на Хероса кодират моменти на ценностни изпитания, на саможертва на героя. Този герой (Херосът) надмогва собствената си природа, движейки се формално в посоката на Слънцето (надясно), но в схемата (на тракийския орфизъм) това е на практика обратната посока – срещу движението на Слънцето³³⁵. В повечето релефи Херосът убива глиган. Това животно е антагонист, свързан с първо ниво на посвещение, достъпно за всички траки³³⁶. Затова и култът към «късния» тракийски Херос е толкова «демократичен». От него очевидно са отпаднали онези «аристократични» съставки (нива на посвещение), които са били иманентно свързани с царския култ.

Интересно е да се отбележи, че когато балтеусът със схемата е носен върху тялото на «избраника», от него може да се види винаги само едната половина от изображенията. Схемата е разделена по вертикала (от линията между № 15/0 и № 7) на две части: дясна (профанна), запад, свързана със залезът на Слънцето и материалния свят, и лява (сакрална), изтокът, свързан с отвъдното и духовното. „Смъртта и зачатие” са групирани горе, около апликация № 15/0, която освен Слънцето (на отвъдния свят!?) означава още «царството на хипербореите».

Схемата кодира «наклонът на еклиптиката» ($360^\circ / 15 = 24^\circ$)

Във връзка с общия брой елементи в схемата (15) следва да се отбележи, че разделянето на кръг, на 15 равни части, е една типична «астрономическа задача» в античната геометрия. Централните ъгли в 15-ъгълника са равни на ъгъла на наклона на еклиптиката, за удобство приеман

³³⁵ Посока на шествието на нестинарите, както и посока на «прихванатите» в жаравата, винаги е обратна на Слънцето (Фол 1994, 192).

³³⁶ Според сведението на Лукиан, повечето граждани през римската епоха са преминавали само тази, първа, степен от посвещение, пропускайки останалите (през които в древността преминавали всички истински войни). Херосът никога не убива лъвът и кучето, защото кучето е означение на категорията “ефеб-войн-куче”, а лъвът определено е «царят» («императорът»).

за равен на 24°. За първи път този ъгъл бил определен от астронома Енопид Хиоски³³⁷ (ок. 440 г. пр. Хр.) Скоро след това един питагореец открил как се построява правилен 15-ъгълник, вписан в окръжност. Съгласно Прокъл, това построение било включено в “Начала” (Ван-дер-Варден 1991, 49). Тъй като в схемата от Летница астрономията заема водещо място, а елементите в нейното кръгово построение са точно 15, мисля че тук прозира отявлен стремеж към разделянето на кръга на 15 равни части, с ъгъл равен на наклона на еклиптиката. Това още веднъж показва, че нищо от елементите на схемата не е откраднато, че няма липсващи звена в «системата».

Кръгове-инсингии от Древен Иран

На скални релефи, изобразяващи конен бог, предаващ царската власт в ръцете на Сасанидите, актът е съпровождан винаги от връчване, от конника на царя, на колелообразен предмет, тип диадема (б.м. – срвн. златните венци в Тракия), с широки (често развяващи се) ленти. Този колелообразен предмет, в Древен Иран, очевидно е имал важно сакрално значение. В ахеменидско време Ахура Мазда често е изобразяван летящ в небето с такова „колело” в ръцете... Такава емблема връчва и Митра на встъпващите на царския престол Сасаниди (например в сцената на интронизацията на Ардашир I); тя се явява и като част от украса за глава на царете, в сцени с тяхната победа над врагове (Блаватский 1974, 40).

Вместо заключение

Анализите показват, че пред нас стои, вече ориентирана, подредена и “прочетена”, схемата на автентичния тракийски орфизъм. Това стана благодарение на разкриването на астрономическата “тъкан”, vyplътена от овулите. От тук нататък изследването трябва да продължи на по-широка (уточняваща детайлите и връзките между тях) основа, в две основни направления:

Първото е опит за разгръщане на един по-обхванен митологичен прочит, т.е. опит за възстановяване на мита. Бидейки крайно любопитен, опитах се да започна сам този прочит, но той засега изглежда малко разпилян, разхвърлян и вероятно непълен. В същото състояние са и работите ми по темата за връзката на тази схема с тракийските съкровища и други изобразителни паметници, които са още на работна фаза. Не бих казал, че съм целял подобна незавършеност. Но това има и своите положителни страни. Убеден съм, че много изследователи ще се ангажират с професионални търсения, на базата на този текст, и ще достигнат до аналогични изводи.

Второто направление е подробен и всеобхватен астрономически анализ (който впоследствие ще бъде свързан с мита). В текста, както се видя, са коментирани само основните, за всяка апликация, дати. Тепърва ще се анализират всички останали пределни дати, общо 76 на брой. Искам да подчертая, че тук перспективите са най-големи. Защото, докато “митът”, макар и подреден, е почти невъзможно да бъде възстановен, то при точните науки ситуацията е съвсем различна. Ние сме в състояние да открием, в една комплексна астрономическа задача, годината и точната дата на началото на въртенето в схемата. На няколко места в текста бяха коментирани “данните за Венера”. Пак ще повторя, че в съседни от годината календарни дати, през 5, 8, 10, 15 и 20 години, се получават стойности, с еднакви числа след десетичната запетая. Това означава, че Венера, в различни свои цикли, е наблюдавана (в съседни дати) в точно определено зодиакално съзвездие. Тъй като засега ние не знаем датата на началото на въртенето в схемата, напълно възможно е да се окаже,

³³⁷ Енопид Хиоски се занимавал с проблемите на пускането на перпендикуляр от точка към равнина (Прокъл в “Коментари към Евклид”, I, 12).

че тя няма връзка с подреждане на всички планети на едно място в небето. В този смисъл данните за останалите планети “ще проговорят” след като датираме точно началото на въртенето в схемата.

Искам да подчертая, че съвсем преднамерено не съм започнал този (подробен) астрономически анализ. Не защото не мога сам да “изроя” нещо достоверно, а защото искам максимален брой хора, и най-вече професионалните астрономи, да участват активно в това вълнуващо откритие.

Според мен основните параметри на комбинираната задача, която трябва да бъде решена, са следните:

1. Начало на Новата година – 25 март (юлиански календар), или по-точно действителното астрономическо пролетно равноденствие.
2. Луна (на 25 март) в неомения (или пълнолуние³³⁸).
3. Първи изгрев на Венера, като Зорница или Вечерница, около датата 25 март.
4. Максимално “висока” или “ниска” Луна, около датата 25 март. Става дума за двете крайни възможни положения на Луната в Цикъла на завъртане на лунните възли, който се документира пределно ясно и красноречиво в схемата.

Комбинираният анализ на “пресечните точки” на тези въртеливи движения (на Слънцето, Луната и Венера) ще доведе, убеден съм, до откриването на годината на началото на въртенето в схемата, т.е. до нейното датиране.

След датирането и синхронизирането на данните с реалното положение на останалите планети (към онзи момент) ще може да се направи оценка и систематизация на многобройните пределни дати (общо 76), които в този текст останаха без коментар. Очевидно една значителна част от тях ще се окажат свързани с Венера, други – с други планети, трети – с календарни дати на празници от лунно-слънчевия календар, и пр. Всичко това предстои да се случи...

Апелирам към всички хора, с професионален и любителски интерес към темата, да се включат в очертаващата се голяма и надявам се плодотворна дискусия! ... [за контакти (e-mail): ndermendjiev@abv.bg]

Успех!...

³³⁸ Началото на месеца в галския календар от Колини съвпада с пълнолунието. Вероятно този начин на водене на месеци е “култов” (т.е. характерен за един “религиозен календар”). Затова не го изключвам като възможност, още повече, че календарът от Колини е воден по 30-годишния цикъл (с основа Пентаетерида), който се документира доста сигурно и в нашата схема.

- Гергова 1996:** Д. Гергова. Обредът на обезсмъртяването в Древна Тракия, С., 1996.
- Гергова 2005:** Д. Гергова. Съкровището от Летница. Структура и функции.- *Neros Hephaios = Studia in honorem Liubae Ogneva-Marinova*, В. Търново, 2005, 59-71.
- Гичева 1997:** Росица Гичева. „Змеевата сватба” в апликациите от Летница.- *Пр.Изк.*, 3-4, 1997, 59-65.
- Гочев 1999:** Н. Гочев. Античният херметизъм, С., 1999.
- Дандамаев Луконин 1980:** М. А. Дандамаев, В. Г. Луконин. Култура и економика древного Ирана, М., 1980.
- Дерменджиев 2008:** Н. Дерменджиев. Антични празници в балканската обредно-празнична традиция (по календарно-астрономически данни).- In: *Phosphorion = Studia in honorem Mariae Sicičikova*, С., 2008, 616-630.
- Дерменджиев 2007:** Н. Дерменджиев. Методология на археоастрономическите изследвания. Анализ на обекти и находки от територията на България. Автореферат на дисертация за присъждане на научната и образователна степен “доктор”. София, 2007
- Джонова 2008:** Д. М. Джонова. Персонификацията на душата при прехода от реалния към иреалния свят в средиземноморския дял на югозападна Евразия през I хилядолетие пр. Хр.- In: *Studia in honorem Aleksandrae Dimitrova-Milcheva*, С., 2008, 47-68.
- Добжанский 1987:** В.Н.Добжанский. К вопросу о хронологии и культурной принадлежности оленных камней Монголии.- В: *Скифо-Сибирский мир*, Новосибирск, 1987, 99-102.
- Дорошенко 1982:** Е. А. Дорошенко. Зороастрийцы в Иране, М., 1982.
- Елиаде 1994:** М. Елиаде. Митът за вечното завръщане, С., 1994.
- Елиаде 1995:** М. Елиаде. Трактат по история на религиите, С., 1995.
- Елиаде, Кулиано 1999:** М. Елиаде, Йон Кулиано. Речник на религиите, С., 1999.
- Запороженко, Черемисин 1990:** А.В. Запороженко, Д.В.Черемисин. Мифологический сюжет на сосуде из Над Сент-Миклош.- В: *Семантика древних образов*, Новосибирск, 1990, 131-151.
- ИИТТ 1981:** Извори за историята на Тракия и траките, I. София, 1981.
- ИСИГТМ:** Г. И. Кацаров, Д. Дечев. Извори за старата история и география на Тракия и Македония, С., 1949.
- Йорданова-Алексијева 2004:** М. Йорданова-Алексијева. Елински орфически свидетелства, С., 2004.
- Камбъл 2005:** Джоузеф Камбъл. Маските на бога. Западна митология, С., 2005.
- Керени 1996:** К. Керени. Питагорейската и орфическата душа и учението за душата в VI в.- В: *ПИП 1994* = Сб. Питагор и питагорейците, съставители А. Кашъмов и И. Панчовски, С., 1996, 193-233.
- Килуновская 1987:** М.Е.Килуновская. Интерпретация образа оленя в скифо-сибирском искусстве.- В: *Скифо-Сибирский мир*, Новосибирск, 1987, 103-107.
- Китов, Дончева 1977:** Г. Китов (н. р-л). Експедиция за проучване околностите на Стрелча. 1977 г. Етнографско проучване на района на гр. Стрелча, III-ти екземпляр (зам. р-л Юлиана Дончева, орг. р-л Снежана Илиева, р-л база Елка Димова, изготвила А. Воденичарова). Археологически институт и музей при БАН, градски общински народен съвет Стрелча, научно-експедиционен клуб към ЮНЕСКО., Стрелча, 1977 г.
- Китов 2006:** Г. Китов. Панагюрското съкровище, Варна, 2006.
- Китов 2004:** Г. Китов. Гробницата в Александрово.- *ИИМХасково*, 2, 2004, 149-178.
- Климишин 1985:** И. А. Климишин. Календарь и хронология. Москва, 1985.
- Койчев 2008b:** А. Койчев. Тракийските одриски царски погребения, храмове и гробници – опит за определяне на владетелската принадлежност (част II).- В: *Археологически и исторически проучвания в Новозагорско*, том II, 2008, 120-174.

- Колев 1999:** К. Колев. Тракийски сцени върху амфората-ритон от Панагюрското съкровище.- ГНАМПл, IX, 1999, 82-100.
- Колева, Колев, Чохаджиев 2002:** В. Колева, Д. Колев, С. Чохаджиев. Енеолитическа модель небесной сферы из Западной Болгарии. – В: История и Культура Востока Азии, 1, Материалы международной научной конференции, Новосибирск, 9-11. XII. 2002 г., 210-216.
- Конова 2005:** Л.Конова. Магия и погребален обред. Глинени култови фигури от некропола на Аполония Понтика.- *Heros Hephaisstos = Studia in honorem Liubae Ogneva-Marinova*, В. Търново, 2005, 148-164.
- КООСЗЕ:** Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев, М., 1983.
- Котова 1995:** Д. Котова. Тесмофориите. Женски празничен комплекс. С., 1995.
- Кошеленко 1987:** Г. Кошеленко. Родината на партите, С., 1987.
- Крол 1999:** А. Крол. Приношение даров иноземцами как один из ритуалов древнеегипетского праздника сед.- Вестник Древней Истории, 3, 1999, 92-103.
- Крыкин 1980:** С. Крыкин. К вопросу о Боспорском всаднике.- *Thracia Antiqua*, 7, 1980, 5-14.
- Кузмина 1976:** Е.Е. Кузмина. О семантике изображения на Чертомлицкой вазе.- *СА*, 3, 1976, 68-75.
- Куртик 2001:** Г. Е. Куртик. Некоторые проблемы ранней истории античной астрономии. – Историко-Астрономические Исследования, XXVI, 2001, 45-54.
- Лазова 2001:** Ц. Лазова. Хипербореите. С., 2001.
- Литвинский 1983:** Б.А. Литвинский. Погребальные сооружения и погребальная практика в Парфии.- В: Средняя Азия, Кавказ и зарубежный Восток в древности, М., 1983, 81-123.
- Литвинский 1984:** Б. А. Литвинский, А. В. Седов. Культы и ритуалы кушанской Бактрии, М., 1984.
- Лозанова 1993:** В. Лозанова-Станчева. Мито-ритуалния комплекс на тракийските котитии. С., 1993.
- Лушникова 2003:** . В. Лушникова. *Ursa Major: от лося до медведя*.- ИАИ XXVIII, 2003, 189-216.
- Манов 2008:** М. Манов. Скитските царе в Добруджа.- *Анали* 2-4, 2008, 195-203.
- Маразов 1975:** Ив. Маразов. Сюжетът “лов на глиган” в колана от с. Ловец.- *Археология*, 2, 1975, 30-42.
- Маразов 1976:** Ив. Маразов. За семантиката на женския образ в скитското изкуство.- *Проблеми на изкуството*, 4, 1976, 45-53.
- Маразов 1978:** Ив. Маразов. Царско знамение върху монети на дероните.- *Проблеми на Изкуството*, 2, 1978, 9-15.
- Маразов 1978а:** Ив. Маразов. Към семантиката на стенописите от Казанлъшката гробница.- *Изкуство*, 7, 1978, 21...
- Маразов 1980:** Ив. Маразов. Наколеникът от Враца, С., 1980.
- Маразов 1980а:** Ив. Маразов. Следи от Ашвамедха и Пурушамедха в култовите ритуали на царската идеология на траките.- *Изкуство*, 8, 1980, 7-17.
- Маразов 1985:** Ив. Маразов. Опит за реконструкция на хипомита в древна Тракия.- *Изкуство*, 3, 1985, 20-30.
- Маразов 1987:** Ив. Маразов. Богинята между кентаври (№ 158 от Рогозенското съкровище).- *Археология*, 3, 1987, 55-63.
- Маразов 1989:** Ив. Маразов. “Шаманизмът” в древна Тракия.- *Български фолклор*, 2, 1989, 3-14.
- Маразов 1992а:** Ив. Маразов. Видимият мит. С., 1992.
- Маразов 1992б:** Ив. Маразов. Мит, ритуал и изкуство у траките. С., 1992.
- Маразов 1993:** Ив. Маразов. Двете копия на тракийския ловец.- *Изкуство*, 1993, 2, 22-25.
- Маразов 1994:** Ив. Маразов. Митология на златото, С., 1994.
- Маразов 1996:** Ив. Маразов. Рогозенското съкровище, С., 1996.

- Маразов 1999:** Ив. Маразов. Нимфата Хризе.- Старини, 1, 1999, 22-46.
- Маразов 2002:** Ив. Маразов. Магарето в мистериалната драма на кабирите.- Анали, 1, 2002, 5-16.
- Маразов 2003:** Ив. Маразов. Художествени модели на Древността, С., 2003 = МИФ, 2, 2003, 126-131.
- Маразов 2005:** Ив. Маразов. Тракийският войн, С., 2005.
- Маразов 2006:** Ив. Маразов. Традицията в изкуството по гетските земи.- Хелис V, 2006, 448-49.
- Маразов 2006а:** Ив. Маразов. Богинята Атина в царската идеология на Древна Тракия.- Сб. Проблеми и изследвания на тракийската култура, т. 1, Казанлък, 2006, 38-73.
- Маразов 2007:** Ив. Маразов. Свещената напитка и поетическото творчество.- Rhodopica 2007, 1, 157-185.
- Маразов 2007а:** Ив. Маразов. Между Медуза и Хелиос, С., 2007.
- Маразов 2007б:** Ив. Маразов. Ритуалната функция на погребаната глава.- Анали, 1, 2007, 58-76.
- Маразов 2008:** И. Маразов. Гарнитура към конска сбруя от “колекция Васил Божков”.- ИРИМ-Русе, 12, 2008, 58-88.
- Маразов 2008:** И. Маразов. Митологичната роля на костите.- Анали, 2-, 2008, 20-30.
- Маразов 2009:** Ив. Маразов. Хубавата Елена. С., 2009.
- Маразов 2010:** Ив. Маразов. Парадните наколенници в древна Тракия, С., 2010.
- МФ 1990:** Мифологическият словарь, М., 1990, ред. Е.М.Мелетинский.
- Наке 2001:** Пиер Видал Наке. Черния ловец. С., 2001.
- Нейкова 2006:** Р. Нейкова. Имало ли е шамани на Балканите?- Studia Thracica 9, 2006.
- Немировский 1983:** А.И.Немировский. Этруски. От мифа к истории, М., 1983.
- Николов 1987:** Б. Николов. Голямата чаша от Рогозенското съкровище.- А, 3, 1987, 38-47.
- Онайко 1977:** Н. А. Онайко. Аполлон Гиперборейский.- В: История и култура античного мира, М., 1977, 153-160.
- ПИП 1994:** Сб. Питагор и питагорейците, съставители А. Кашъмов и И. Панчовски, С., 1996.
- Писарова 1994:** В. Писарова. Подкурганная могила в окрестностях Сердики.- В: Сб. Първи международен симпозиум “Севтополис”. “Надгробните могили в Югоизточна Европа”, I, В. Търново, 1994, 235-240.
- Плутарх 1977:** Плутарх. “Об Исиде и Осирисе”.- ВДИ, 3, 1977, 250-269.
- Попов 1977:** Д. Попов. Копенхагенския релеф. – Археология, 1, 1977, 1-15.
- Попов 1981:** Д. Попов. Тракийската богиня Бендида. София, 1981.
- Попов 1986:** Д. Попов. Някои проблеми във връзка с една сцена и два цвята в тракийското изкуство. – Исторически Преглед, 2, 1986, 21-36.
- Попов 1995:** Д. Попов. Богът с много имена, С., 1995.
- Попов 2007:** Р. Попов. Светиците в народния календар на родопчани.- Rhodopica 2007, 2, 67-68.
- Попов 2008:** Р. Попов. Светци и демони на Балканите, С., 2008.
- Попова 1987:** Ася Попова. Кучето и мечката в българската митология.- Векове, 5, 1987, 28-35.
- Попова 2010:** Р. Попова. Тракийска култура в Северното Черноморие = Studia Thracica 13, С., 2010.
- Рабаджиев 2002:** К. Рабаджиев. Елински мистерии в Тракия. София, 2002.
- Раевский 1977:** Д. С. Раевский. Очерки идеологии скифо-сакских племен, М., 1977.
- Райчевски, Фол 1993:** С. Райчевски, В. Фол. Кукерът без маска. С., 1993.
- Райчевски 2008:** С. Райчевски. Странджа. Етнологични изследвания, С., 2008.
- Русяева 1979:** А. С. Русяева. Земледелческите култи в Ольвии догетското време, Киев, 1979.
- Рыбаков 1981:** Б. А. Рыбаков. Язычество древних славян, М., 1981.
- СбСДС:** Сб. Странджа. Древност и съвремие, С., 1990.
- Станчева 1993:** В. Станчева. Миторитуалния комплекс на тракийските котитии. С., 1993.

- Стоянов 1990:** Т. Стоянов. За интерпретацията на една апликация от Летнишкото съкровище.- Векове, 3, 1990, 83-87.
- Тачева 1982:** М. Тачева. Още едно становище по античната дискусия за европейските мизи (срещу Страбон, VII, 3, 2).- *Thracia Antiqua* 9, 1982, 31-49.
- Тачева 1991:** М. Тачева. Символиката на въоръжението с две копия в античното балканско наследство.- Балкански древности, 1, 1991, 28-35.
- Теодоров 1999:** Е. Теодоров. Древнотракийско наследство в българския фолклор, С., 1999.
- Токарев 1983:** С. Токарев. Религията в историята на народите, С., 1983.
- Томов 1998:** Р. Томов. Императорите орфици. Орфизъм и ранно християнство IV-VI в., С., 1998.
- Тонкова 2005:** М. Тонкова. Изображения на накити върху каничките-ритони с женски глави от Панагюрското съкровище.- *Heros Nephaisistos = Studia in honorem Liubae Ogenova-Marinova*, В. Търново, 2005, 262-275.
- Умленски, Шкодров 2005:** В. Умленски, Вл. Шкодров, А. Запрянова. Времето и календарният проблем, София, 2005.
- Филов 1934:** Б. Филов. Надгробните могили при Дуванлий в пловдивско, С., 1934.
- Фол 1986:** Ал. Фол. Тракийският Орфизъм. С., 1986.
- Фол 1989:** Ал. Фол. Главното светилище на тракийския Дионис.- *Култура*, 2, 1989, 71-80.
- Фол 1990:** Ал. Фол. Политика и култура в Древна Тракия, С., 1990.
- Фол 1990а:** Ал. Фол. Тракийският етно-културен субстрат.- В: Сб. Странджа. Древност и съвремие, С., 1990, 445-453.
- Фол 1991:** Ал. Фол. Тракийският Дионис. Книга I, Загрей, С., 1991.
- Фол 1993:** Ал. Фол. Слово и дела в Древна Тракия, С., 1993.
- Фол 1993а:** Ал. Фол. Сабо.- Орфей, 1, 1993, 42-48.
- Фол 1994:** Ал. Фол. Тракийският Дионис. Книга втора: Сабазий. С., 1994.
- Фол 1998:** Ал. Фол. Човекът във видове време, С., 1998.
- Фол 2002:** Ал. Фол. Το μυεῖν καὶ το θρησκευεῖν.- Сб. Πιθύε = Изследвания в чест на проф. Ив. Маразов, С., 2002, 211-215.
- Фол 2004:** Ал. Фол. *Orphica Magica I*, С., 2004.
- Фол 2005:** Ал. Фол. Царят Айон.- В: Земите на България люлка на тракийската култура, т. II, С., 2005, с. 45-49.
- Фол В. 2000:** В. Фол. Вълкът в Хиперборейска Тракия.- *Sem.Thrac.*, IV, 2000, 143-152.
- Фол В. 2007:** В. Фол. Скални топоси на вяра, С., 2007.
- Фол В. 2007а:** В. Фол. Щастливодемонният от могилата „Светицата” „Долината на тракийските царе”.- В: Проблеми на изследванията на тракийската култура, 2, 2007, 85-90.
- Фол В. 2008:** В. Фол. Вълкът, кучето и северът като посока на мъдростта.- Юбилеен сборник в чест на Й. Йорданов, С., 2008, 134-148.
- Фол В. 2008а:** В. Фол. Орфей тракиецът, С., 2008.
- Фрэзер 1983:** Джеймс Д. Фрэзер. Золотая ветвь, М., 1983.
- Хофард 2009:** А. А. Хофард. Митраизмът и древните българи, С., 2009.
- Хрон. Енци.:** Хронологична Енциклопедия на Света в 6 тома, В. Търново 1994.
- Юрукова 1992:** Й. Юрукова. Монетни съкровища от българските земи. Монетите на тракийските племена и владетели. С., 1992.

Литература на латиница

DAGR: Dictionnaire des antiquités grecs et romaines. Paris, 1886.

Dumésil 1992: G. Dumésil. Mythes et dieux des indo-européens, ed. Flammarion, 1992.

- Kahil 1977:** L. Kahil. L'Artemis de Brauron: rites et mystere.- Antike Kunst, 2, 1977, 86-98.
- Moskalu, Voievozeanu 1979:** E. Moscalu – Petre Voievozeanu. La tombe et le trésor princiers thraco-gétique de Peretu (dép. de Teleorman).- APULUM, XVII, 1979, 103-110.
- Nilson без посочена година:** M.P. Nilson. Symbolisme astronomique et mystique dans certains cultes publics.- Collection Latomus, II, Cumont, Bruxelles, без посочена година, 217-225.
- Parke 1986:** H.W.Parke. Festivals of the Athenians, L., 1986.
- Picard 1958:** Ch. Picard. Sur un groupe mutilé d'Éleusis: le Dioscure à la protomé chevaline.- Bulletin de Correspondence Hellenique, 82, 1958, II, 435-465.
- Sirbu 2002:** V. Sirbu. "The golden age" of the getae princes (350-250 B.C.).- Сб. Πύθε = Изследвания в чест на проф. Ив. Маразов, С., 2002, 370-388.
- Theodossiev 1995:** N. Theodossiev. The sacred mountain of the ancient thracians.- Thracia 11, 1995, 371-384.

Съкращения:

- ВДИ – Вестник Древней Истории
 ГНАМПл – Гонишник на народния археологически и музей Пловдив
 ИАИ – Известияна археологическия институт
 ИИМКн – Известия на историческия музей Кюстендил
 ИИМХасково – Известия на историческия музей Хасково
 ИРИМ – Известия на регионалния исторически музей
 СА – Советская археология

Приложения

Таблица № 1 (на празниците в Атинския календар)

Име на празника	Дата ("фаза" на Луната)	Месец	(божество) и забележки	Центриране в 22.VI (Калипови интеркалации)	Центриране в 8-9.VII (Метонови интеркалации)
Кронии	12	Хекатомбайон	(Кронос и Рея)	7. VII	23/24. VII
Синойкии	16	Хекатомбайон		11. VII	27/28. VII
Малки Панатинеи	27 – 28	Хекаткомбайон	Според други автори те били чествани само на 10-ти Хекатомбайон.	22 - 23. VII	7 - 9. VIII
Велики Панатинеи	24 – 29	Хекатомбайон	Пентаетеричен празник, според други автори честван на 24-28-ми Хекатомбайон.	19 - 24. VII	4 - 10. VIII
Карнеи	7 – 15	Метагейтнион (Карнейос)	(Аполон в Спарта)	30. VII - 7.VIII	15/16. VIII - 23/24. VIII
? (Дионис)	20	Метагейтнион	На тази дата се прекратявали мъките на Дионис, поради края на ферментацията на виното.	12. VIII	28/29. VIII

Никетерии (Елефтерии)	3	Боедромион	(Атина) По-късно – празник в чест на победите над персите.	26. VIII	11/12. IX
Генезии	5	Боедромион		28. VIII	13/14. IX
Боедромии (Маратонии)	6	Боедромион	(Артемидида) По-късно – празник в чест на победата над персите при Маратон.	29. VIII	14/15. IX
Боедромии	7	Боедромион	(Аполон)	31. VIII	16/17. IX
Проерозия (Елевсина); Пролюгия (Спарта); Прохаристерия (Атина)	13	Боедромион	Жертвоприношение на датата на есенното равноденствие?	6. IX	22/23. IX
Големи Елевсински Мистерии	16 – 25	Боедромион	(Деметра и Персефона)	9 - 18. IX	25. IX–4. X
Осхофории (Пюанепсии)	7	Пюанепсион	(Аполон) Ритуалите са част от Тезеите.	28. IX	14/15. X
Тезеи	6 – 12	Пюанепсион	(Тезей)	27. IX -3. X	13 - 20. X
Тесмофории	10 – 14	Пюанепсион	(Деметра Тесмофория и Персефона) Празникът е честван само от жени. Според други автори се празнувал от 9-ти до 13-ти Пюанепсион.	1 – 5. X	17 - 22. X
Апатурии (ден на фратриите в Атина)	27 – 28	Пюанепсион	Според други автори се празнувал 3 дни (от 19 до 21 Пюанепсион)	18 – 19. X (10-12. X)	3 - 5. XI (26-28. X)
Халкеи	29	Пюанепсион		20. X	5/6. XI
Зевс Георгос	19 – 21	Мемактерион	(Зевс) На 20-ти Мемактерион се чествало “първото раждане на Дионис”.	8 - 10. XI	24 - 27. XI
Пирейски игри	8 - 11	Посейдеон	В същият месец се разполагали Селските Дионисии.	26 – 29. XI	12 - 16. XII
Ленеи	8 - 11	Гамелион	(Дионис) Според други автори те се празнували на 19-20-ти Гамелион.	26 - 29. XII (6/7. I)	11 - 15. I (23/24. I)
Ленеи	12	Гамелион (Ленайон)	(Дионис) Жертвоприношение на Дионис в Миконе..	30. XII	15/16. I
Гамелии	27	Гамелион		14. I	30/31. I
Антестерии	11 - 13	Антестерион	(Дионис)	29 - 31. I	14 - 17. II
Отваряне на храма на Дионис в Лимне	12	Антестерион	(Дионис)	30. I	15/16. II
Малки Елевсински Мистерии	19 - 21	Антестерион	(Деметра и Персефона)	6 – 8. II	22 - 25. II
Диазия	23	Антестерион		10. II	26/27. II
Големи Дионисии	8 - 12	Елафеболион	(Дионис) Според други	24 - 28. II	12 - 17. III

			автори били празнувани в периода 9-13-ти Елафеболион		
Пандия	14	Елафеболион	(Селене) Приблизително на датата на пролетното равноденствие.	2. III	18/19. III
Кронии	15	Елафеболион	(Кронос) Празникът е честван през римската епоха в Атина. Той е много вероятна заемка от Олимпия, където е бил честван точно на датата на пролетното равноденствие.	3. III	19/20. III
Делфиния	6	Мунихион		21. III	6/7. IV
Мунихии (Брауронии)	16	Мунихион	(Артемидида)	31. III	16/17. IV
Тритопагорес в Ерхиа	21	Мунихион	Ден за очистване и почит към прадедите.		21-22. IV
Таргелии - раждане на Артемидида. Хлойя - празник на Деметра Евхлос	6	Таргелион	(Артемидида и Деметра)	21. IV	7/8. V
Таргелии - раждане на Аполон	7	Таргелион	(Аполон)	22. IV	8/9. V
Калинтерии и Бендидии	19	Таргелион	(Атина, Бендидида)	4. V	20/21. V
Плинтерии	25	Таргелион	(Атина)	10. V	26/27. V
Жертвоприношение на Куротрофос	3	Скирофорион		22.V	7/8. VI
Скирофории	12	Скирофорион	(Посейдон, Аполон и Деметра)	31. V	16/17. VI
Архефории	13	Скирофорион		1. VI	17/18. VI
Диполея (Буфония)	14	Скирофорион	(Зевс Полиейос) Приблизително точно "лятно слънцестоене".	2. VI	18/19. VI

Таблица № 2 (на еднократното завъртане до 35-та година)

Апликация №	Дата	„пакет” Луни ☾	цМерк	цВен	цМарс	Др.г.	Троп.г. ☀	Други цикли	Местоположение
3	27. 12.	96	24,44	4,85	4,13	8,18	7,76		Край на № 3. Между конското протоме и стърчащата извън апликацията опашка..
9	23. 12.	269	68,48	13,6	11,56	22,92	21,75		Край на № 9. Между горния десен ъгъл и стърчащото извън апликацията острие на копието.
2	1. 12.	58	14,76	2,93	2,49	4,94	4,69		Между долния десен ъгъл и опашката на змея.
10	30. 11.	293	74,59	14,81	12,59	24,96	23,69	2цЮ-13 дни	Между предните крака и муцуната на коня.
11	28. 11.	330	84,01	16,68	14,18	28,11	26,68		Между горния десен ъгъл и

									гърба на дясната мечка.
1	24. 11.	33	8,4	1,67	1,42	2,81	2,67		Край на № 1. Вероятно означава появата на лявата змийска глава в № 2.
5	22. 11.	169	43,02	8,54	7,26	14,4	13,66		Между горния десен ъгъл и дръжката на второто (окаченото) копие.
5	13. 11.	144	36,66	7,28	6,19	12,27	11,64		От долния десен ъгъл до задните крака на коня.
4	6. 11.	119	30,29	6,015	5,11	10,14	9,62		От предните крака на коня до долния ляв ъгъл.
7	28. 10.	230	58,55	11,62	9,89	19,59	18,6	1ЦЗЛВ	До средата на № 7 (до умрялото куче/вълк).
9	25. 10.	267	67,97	13,49	11,48	22,75	21,59		От дръжката на копието до горния десен ъгъл.
3	22. 10.	69	17,56	3,49	2,97	5,88	5,58		Една овула между предните крака на коня в № 3.
11	18. 10.	341	86,81	17,24	14,66	29,052	27,57		Край на № 11. Между гърба и опашката на дясната мечка.
10	14. 10.	279	71,03	14,1	11,993	23,77	22,56		От долния десен ъгъл до задните крака на коня.
3	11. 10.	81	20,62	4,14	3,52	6,99	6,63		От острието на копието до горния ляв ъгъл.
12	27. 09.	365	92,92	18,45	15,69	31,1	29,51	1цСатурн + 20 дни	Между опашката на сърната и долния десен ъгъл.
3	22. 09.	68	17,31	3,44	2,92	5,79	5,5		Под тялото на коня (между предните и задните крака).
11	22. 09.	303	77,14	15,32	13,025	25,81	24,5		Между десния крак и завитата опашка на лявата мечка.
4	19. 09.	105	26,73	5,31	4,51	8,945	8,49		Между острието на копието и предните крака на коня.
6	10. 09.	216	54,99	10,92	9,28	18,4	17,46		Между шията на отсечената глава и главата на героя.
10	3. 09.	290	72,83	14,66	12,47	24,71	23,46		Под тялото на коня (между задните и предните крака).
13	2. 09.	426	108,45	21,53	18,31	36,29	34,44		Между излизщите извън контура на апликацията рога на елена (горе) и задния ляв крак (долу).
11	31. 08.	327	83,24	16,53	14,06	27,86	26,44		Между главите на двете мечки (горе).
4	28. 08.	129	32,84	6,52	5,55	10,99	10,43		Между опашката на коня и горния ляв ъгъл.
4	17. 08.	141	35,89	7,13	6,06	12,012	11,4		Край на № 4. Между главата и дръжката на копието на героя и горния десен ъгъл на апликацията.
10	16. 08.	277	70,52	14,0015	11,91	23,6	22,4		Между завитата опашка на кучето и опашката на коня.
12	9. 08.	351	89,3	17,74	15,09	29,9	28,38		Между муцуната на сърната и горния ляв ъгъл.
9	8. 08.	252	64,15	12,74	10,83	21,47	20,37		Две овули между двата задни крака на коня.
13	6. 08.	388	98,77	19,61	16,68	33,056	31,37		От долния ляв ъгъл до излизщите извън контура на апликацията еленови рога.
9	28. 07.	264	67,21	13,34	11,35	22,49	21,34		Между отсечената глава и главата на героя.
3	25. 07.	66	16,8	3,34	2,84	5,62	5,34		Между долния ляв ъгъл и задните крака на коня.
6	16. 07.	177	45,06	8,95	7,61	15,08	14,31		Между острието на копието и предните крака на коня.

6	13. 07.	214	54,48	10,82	9,2	18,23	17,3		Между горния ляв ъгъл и темето на отсечената глава.
1	9. 07.	16	4,07	0,81	0,69	1,36	1,23		Между ръката на богинята и долния десен ъгъл.
3	3. 07.	90	22,91	4,55	3,87	7,76	7,28		Една овула поставена като „рог“ или „ухо“ на главата на конското протоме.
9	29. 06.	263	66,95	13,29	11,3	22,41	21,26		Между задните крака на коня и отсечената глава.
1	21. 06.	3	0,764	0,15	0,13	0,25	0,24		Между горния десен ъгъл и ръката на богинята.
9	10. 06.	250	63,64	12,64	10,74	21,3	20,21		Под тялото на коня (между предните и задните крака).
2	7. 06.	52	13,24	2,63	2,23	4,43	4,2		Върху дясната стена на апликацията.
11	4. 06.	324	82,48	16,38	13,93	27,6	26,2		Между горния ляв ъгъл и главата на лявата мечка.
3	3. 06.	89	22,66	4,498	3,82	7,58	7,2		Между главата на героя и конското протоме.
12	1. 06.	361	91,9	18,25	15,52	30,76	29,19		Между опашката на кучето и опашката на сърната.
5	28. 05.	163	41,49	8,24	7,007	13,89	13,18		Между горния ляв ъгъл и кробилата (прическата) на героя, която излиза извън контура на апликацията.
3	16. 05.	76	19,35	3,84	3,26	6,47	6,14		Между предните крака на коня и острието на копието.
5	10. 05.	150	38,19	7,58	6,45	12,78	12,15		Единична овула между двата предни крака на коня.
3	27. 04.	63	16,04	3,18	2,71	5,37	5,09		Между долния десен ъгъл и задните крака на коня.
4	21. 04.	137	34,88	6,92	5,89	11,67	11,08		Между горния ляв ъгъл и главата на героя.
2	19. 04.	38	9,67	1,92	1,63	3,24	3,07		Между средната и дясната глави на змея.
12	13. 04.	347	88,34	17,54	14,92	29,56	28,06		Между долния ляв ъгъл и муцуната на сърната.
5	10. 04.	149	37,93	7,53	6,4	12,69	12,05		Под тялото на коня (между задните и предните крака).
5	30. 03.	161	40,99	8,14	6,92	13,72	13,02		Между острието на копието и горния ляв ъгъл.
13	29. 03.	433	110,23	21,87	18,61	36,89	35,009	35 ☀ + 5 дни	Край на схемата! Между задния ляв крак на елена и долния ляв ъгъл на апликацията.
4	26. 03.	99	25,2	5,004	4,25	8,43	8,004	8 ☀+ 2 дни	От горния десен ъгъл до острието на копието.
11	25. 03.	334	85,03	16,88	14,36	28,45	27,005	27 ☀+ 1 ден	Между горния десен ъгъл и гърба на дясната мечка.
7	24. 03.	235	59,82	11,88	10,1	20,02	19,0000	Метонов Цикъл	Между умрелото куче и краката на мечката.
12	23. 03.	371	94,45	18,75	15,95	31,61	29,999	30 ☀ - 1 ден	Край на № 12. Единична овула между предните крака на сърната.
10	21. 03.	272	69,24	13,75	11,69	23,17	21,99	22 ☀ - 3 дни	Между горния десен ъгъл и завитата опашка на кучето.
5	20. 03.	173	44,04	8,74	7,44	14,74	13,99	14 ☀ - 4 дни	Край на № 5. Между дръжката на второто (окаченото) копие и подаващата се извън контура на апликацията опашка на коня.
6	16. 03.	210	53,46	10,61	9,03	17,89	16,98	17 ☀ - 8 дни	Множество върху лявата стена на апликацията.
10	10. 03.	284	72,3	14,35	12,21	24,2	22,96		Между долния десен ъгъл и

									задните крака на коня.
12	4. 03.	358	91,14	18,1	15,39	30,5	28,94		Между горния ляв ъгъл и гърба на кучето.
10	27. 02.	296	75,35	14,96	12,72	25,22	23,93		Край на № 10. Между муцуната на коня и фиалата.
6	26. 02.	197	50,15	9,96	8,47	16,78	15,93		Между предните крака на коня и долния ляв ъгъл (под тялото и задните крака на коня).
12	21. 02.	370	94,19	18,7	15,9	31,52	29,91		Под тялото на сърната (между предните и задните крака).
2	19. 02.	36	9,16	1,82	1,55	3,067	2,91		Между лявата и средната глави на змея.
6	7. 02.	184	46,84	9,3	7,91	15,68	14,88		Между острието на копието и предните крака на коня.
6	4. 02.	221	56,26	11,17	9,5	18,83	17,87		Край на № 6. Между дръжката на копието и горния десен ъгъл на апликацията.
4	3. 02.	122	31,06	6,17	5,24	10,39	9,86		Между долния ляв ъгъл и опашката на коня.
2	29. 01.	60	15,27	3,03	2,58	5,11	4,8		Край на № 2. „Обувките“ на „миста“.
5	20. 01.	171	43,53	8,64	7,35	14,57	13,83		Между горния десен ъгъл и дръжката на второто (окаченото) копие.
3	19. 01.	85	21,64	4,3	3,65	7,24	6,87		Между горния ляв ъгъл и стърчащата извън контура на апликацията дръжка на копието.
11	18. 01.	307	78,15	15,52	13,2	26,15	24,82		Между дясната лапа на лявата мечка и завитата и опашка.
9	13. 01.	245	62,37	12,38	10,53	20,87	19,81		От подаващото се извън контура на апликацията острие на копието до предните крака на коня.
5	11. 01.	146	37,17	7,38	6,28	12,44	11,8		Между долния десен ъгъл и задните крака на коня.
5	1. 01.	158	40,22	7,99	6,79	13,46	12,77		Между предните крака на коня и острието на копието.

Таблица № 3 (двойно завъртане без броене на апликация № 13)

Апликация №	Дата	„пакет“ Луни ☾	цМерк	цВен	цМарс	Др.г.	Троп.г. ☼	Други цикли	Местоположение
5	30. 12.	529	134,72	26,74	22,73	45,07	42,77		Между предните крака на коня и острието на копието.
3	27. 12.	96	24,44	4,85	4,13	8,18	7,76		Край на № 3. Между конското протоме и стърчащата извън апликацията опашка..
3	25. 12.	467	118,89	23,6	20,07	39,79	37,76		Край на № 3. Между конското протоме и стърчащата извън апликацията опашка.
9	23. 12.	269	68,48	13,6	11,56	22,92	21,75		Край на № 9. Между горния десен ъгъл и стърчащото извън апликацията острие на копието.
9	21. 12.	640	162,58	32,35	27,51	54,52	51,74		Край на № 9. Между

									горния десен ъгъл и стърчащото извън апликацията острие на копието.
2	1. 12.	58	14,76	2,93	2,49	4,94	4,69		Между долния десен ъгъл и опашката на змея.
10	30. 11.	293	74,59	14,81	12,59	24,96	23,69	2цЮ-13 дни	Между предните крака и муцуната на коня.
2	29. 11.	429	109,21	21,68	18,44	36,55	34,68		Между долния десен ъгъл и опашката на змея.
11	28. 11.	330	84,01	16,68	14,18	28,11	26,68		Между горния десен ъгъл и гърба на дясната мечка.
10	28. 11.	664	169,1	33,56	28,54	56,57	53,69		Между предните крака и муцуната на коня.
1	24. 11.	33	8,4	1,67	1,42	2,81	2,67		Край на № 1. Вероятно означава появата на лявата змийска глава в № 2.
5	22. 11.	169	43,02	8,54	7,26	14,4	13,66		Между горния десен ъгъл и дръжката на второто (окаченото) копие.
1	22. 11.	404	102,85	20,42	17,37	34,42	32,66		Край на № 1. Вероятно означава появата на лявата змийска глава в № 2.
5	20. 11.	540	137,52	27,29	23,21	46,006	43,66		Между кробилата (прическата) на героя и горния десен ъгъл.
5	13. 11.	144	36,66	7,28	6,19	12,27	11,64		От долния десен ъгъл до задните крака на коня.
5	12. 11.	515	131,15	26,03	22,14	43,88	41,64		От стърчащата извън рамките на апликацията конска опашка до долния десен ъгъл.
4	6. 11.	119	30,29	6,015	5,11	10,14	9,62		От предните крака на коня до долния ляв ъгъл (под тялото и задните крака на коня).
4	4. 11.	490	124,74	24,77	21,06	41,75	39,62		От предните крака на коня до долния ляв ъгъл (под тялото и задните крака на коня).
7	28. 10.	230	58,55	11,62	9,89	19,59	18,6	1ЦЗЛВ	До средата на № 7 (до умрялото куче/вълк).
7	26. 10.	601	153,052	30,38	25,83	51,2	48,592		До средата на № 7 (до умрялото куче/вълк).
11	26. 10.	701	178,52	35,43	30,13	59,72	56,68		От муцуната на дясната мечка до горния десен ъгъл.
9	25. 10.	267	67,97	13,49	11,48	22,75	21,59		От дръжката на копието до горния десен ъгъл.
9	25. 10.	638	162,47	32,25	27,42	54,35	51,58		От дръжката на копието до горния десен ъгъл.
3	22. 10.	69	17,56	3,49	2,97	5,88	5,58		Една овула между предните крака на коня в № 3.
3	20. 10.	440	112,013	22,24	18,91	37,49	35,57		Една овула между предните крака на коня в № 3
11	18. 10.	341	86,81	17,24	14,66	29,052	27,57		Край на № 11. Между гърба и опашката на дясната мечка.
11	17. 10.	712	181,32	35,989	30,61	60,66	57,57		Край на № 11. Между гърба и опашката на дясната мечка.
10	14. 10.	279	71,03	14,1	11,993	23,77	22,56		От долния десен ъгъл до задните крака на коня.
10	12. 10.	650	165,53	32,85	27,94	55,38	52,55		От долния десен ъгъл до задните крака на коня.
3	11. 10.	81	20,62	4,14	3,52	6,99	6,63		От острието на копието до горния ляв ъгъл.
3	9. 10.	452	115,07	22,85	19,43	38,51	36,54		От острието на копието до

									горния ляв ъгъл.
12	27. 09.	365	92,92	18,45	15,69	31,1	29,51	1цСатурн + 20 дни	Между опашката на сърната и долния десен ъгъл.
12	25. 09.	736	187,43	37,2	31,64	62,7	59,51		Между опашката на сърната и долния десен ъгъл.
3	22. 09.	68	17,31	3,44	2,92	5,79	5,5		Под тялото на коня (между предните и задните крака).
11	22. 09.	303	77,14	15,32	13,025	25,81	24,5		Между левия крак и завитата опашка на лявата мечка.
3	20. 09.	439	111,76	22,19	18,87	37,4	35,49		Под тялото на коня (между предните и задните крака).
11	20. 09.	674	171,64	34,07	28,97	57,42	54,49		Между опашката на дясната мечка и левия крак на лявата мечка.
4	19. 09.	105	26,73	5,31	4,51	8,945	8,49		Между острието на копието и предните крака на коня.
4	17. 09.	476	121,18	24,06	20,46	40,55	38,486		Между острието на копието и предните крака на коня.
6	10. 09.	216	54,99	10,92	9,28	18,4	17,46		Между шията на отсечената глава и главата на героя.
6	8. 09.	587	149,49	29,67	25,23	50,01	47,46		Между шията на отсечената глава и главата на героя.
10	3. 09.	290	72,83	14,66	12,47	24,71	23,46		Под тялото на коня (между задните и предните крака).
10	1. 09.	661	168,33	33,41	28,41	56,31	53,44	4,5 цЮ+	Под тялото на коня (между задните и предните крака).
11	31. 08.	327	83,24	16,53	14,06	27,86	26,44		Между главите на двете мечки (горе).
11	29. 08.	698	177,75	35,28	30,004	59,47	56,43		Между главите на двете мечки (горе).
4	28. 08.	129	32,84	6,52	5,55	10,99	10,43		Между опашката на коня и горния ляв ъгъл.
4	26. 08.	500	127,33	25,27	21,49	42,6	40,43		Между опашката на коня и горния ляв ъгъл.
4	17. 08.	141	35,89	7,13	6,06	12,012	11,4		Край на № 4. Между главата и дръжката на копието на героя и горния десен ъгъл на апликацията.
10	16. 08.	277	70,52	14,0015	11,91	23,6	22,4		Между завитата опашка на кучето и опашката на коня.
4	15. 08.	512	130,39	25,88	22,009	43,62	41,4		Край на № 4. Между главата и дръжката на копието на героя и горния десен ъгъл на апликацията.
10	14. 08.	648	165,02	32,75	27,85	55,21	52,39		Между завитата опашка на кучето и опашката на коня.
12	9. 08.	351	89,3	17,74	15,09	29,9	28,38		Между муцуната на сърната и горния ляв ъгъл.
9	8. 08.	252	64,15	12,74	10,83	21,47	20,37		Две овули между двата задни крака на коня.
12	8. 08.	722	183,87	36,49	31,04	61,51	58,37		Между муцуната на сърната и горния ляв ъгъл.
9	6. 08.	623	158,65	31,49	26,78	53,08	50,37		Две овули между двата задни крака на коня.
9	28. 07.	264	67,21	13,34	11,35	22,49	21,34		Между отсечената глава и главата на героя.
9	26. 07.	635	161,71	32,1	27,3	54,1	51,34		Между отсечената глава и главата на героя.
3	25. 07.	66	16,8	3,34	2,84	5,62	5,34		Между долния ляв ъгъл и задните крака на коня.
3	23. 07.	437	111,25	22,09	18,78	37,23	35,33		Между долния ляв ъгъл и задните крака на коня.

6	16. 07.	177	45,06	8,95	7,61	15,08	14,31		Между острието на копието и предните крака на коня.
6	14. 07.	548	139,55	27,7	23,56	46,69	44,31		Между острието на копието и предните крака на коня.
6	13. 07.	214	54,48	10,82	9,2	18,23	17,3		Между горния ляв ъгъл и темето на отсечената глава.
6	11. 07.	585	148,98	29,57	25,15	49,84	47,3		Между горния ляв ъгъл и темето на отсечената глава.
1	9. 07.	16	4,07	0,81	0,69	1,36	1,23		Между ръката на богинята и долния десен ъгъл.
1	7. 07.	387	98,52	19,56	16,64	32,97	31,29		Между ръката на богинята и долния десен ъгъл.
3	3. 07.	90	22,91	4,55	3,87	7,76	7,28		Една овула поставена като „рог“ или „ухо“ на главата на конското протоме.
3	1. 07.	461	117,36	23,3	19,82	39,27	37,27	2ЦЗЛВ+	Една овула поставена като „рог“ или „ухо“ на главата на конското протоме.
9	29. 06.	263	66,95	13,29	11,3	22,41	21,26		Между задните крака на коня и отсечената глава.
9	27. 06.	634	116,46	32,05	27,25	54,01	51,26		Между задните крака на коня и отсечената глава.
1	21. 06.	3	0,764	0,15	0,13	0,25	0,24		Между горния десен ъгъл и ръката на богинята.
1	19. 06.	374	95,21	18,9	16,08	31,86	30,24		Между горния десен ъгъл и ръката на богинята.
9	10. 06.	250	63,64	12,64	10,74	21,3	20,21		Под тялото на коня (между предните и задните крака).
9	8. 06.	621	158,145	31,39	26,29	52,91	50,21		Под тялото на коня (между предните и задните крака).
2	7. 06.	52	13,24	2,63	2,23	4,43	4,2		Върху дясната стена на апликацията.
2	5. 06.	423	107,68	21,38	18,18	36,04	34,2		Върху дясната стена на апликацията.
11	4. 06.	324	82,48	16,38	13,93	27,6	26,2		Между горния ляв ъгъл и главата на лявата мечка.
3	3. 06.	89	22,66	4,498	3,82	7,58	7,2		Между главата на героя и конското протоме.
11	2. 06.	695	176,99	35,13	29,87	59,21	56,19		Между горния ляв ъгъл и главата на лявата мечка.
12	1. 06.	361	91,9	18,25	15,52	30,76	29,19		Между опашката на кучето и опашката на сърната.
3	1. 06.	460	117,1	23,25	19,77	39,19	37,19	2ЦЗЛВ -	Между главата на героя и конското протоме.
12	30. 05.	732	186,41	37,0003	31,47	62,36	59,18	5цЮ-47д	Между опашката на кучето и опашката на сърната.
5	28. 05.	163	41,49	8,24	7,007	13,89	13,18		Между горния ляв ъгъл и кробилата (прическата) на героя, която излиза извън контура на апликацията.
5	26. 05.	534	135,99	26,99	22,95	45,49	43,17		Между горния ляв ъгъл и кробилата (прическата) на героя, която излиза извън контура на апликацията.
3	16. 05.	76	19,35	3,84	3,26	6,47	6,14		Между предните крака на коня и острието на копието.
3	14. 05.	447	113,79	22,59	19,21	38,08	36,14		Между предните крака на коня и острието на копието.
5	10. 05.	150	38,19	7,58	6,45	12,78	12,15		Единична овула между двата предни крака на коня.
5	8. 05.	521	132,68	26,33	22,4	44,39	42,12		Единична овула между двата предни крака на коня.
3	27. 04.	63	16,04	3,18	2,71	5,37	5,09		Между долния десен ъгъл и задните крака на коня.
3	25. 04.	434	110,48	21,94	18,66	36,97	35,09		Между долния десен ъгъл и задните крака на коня.

4	21. 04.	137	34,88	6,92	5,89	11,67	11,08		Между горния ляв ъгъл и главата на героя.
2	19. 04.	38	9,67	1,92	1,63	3,24	3,07		Между средната и дясната глави на змея.
4	19. 04.	508	129,37	25,68	21,84	43,28	41,07		Между горния ляв ъгъл и главата на героя.
2	17. 04.	409	104,12	20,67	17,58	34,84	33,07		Между средната и дясната глави на змея.
12	13. 04.	347	88,34	17,54	14,92	29,56	28,06		Между долния ляв ъгъл и муцуната на сърната.
12	12. 04.	718	182,85	36,29	30,86	61,17	58,05		Между долния ляв ъгъл и муцуната на сърната.
5	10. 04.	149	37,93	7,53	6,4	12,69	12,05		Под тялото на коня (между задните и предните крака).
5	8. 04.	520	132,42	26,28	22,35	44,3	42,04		Под тялото на коня (между задните и предните крака).
5	30. 03.	161	40,99	8,14	6,92	13,72	13,02		Между острието на копието и горния ляв ъгъл.
5	29. 03.	532	135,48	26,89	22,87	45,32	43,01		Между острието на копието и горния ляв ъгъл.
4	26. 03.	99	25,2	5,004	4,25	8,43	8,004	8 ☀+ 2 дни	От горния десен ъгъл до острието на копието.
11	25. 03.	334	85,03	16,88	14,36	28,45	27,005	27 ☀+ 1 ден	Между горния десен ъгъл и гърба на дясната мечка.
7	24. 03.	235	59,82	11,88	10,1	20,02	19,0000	1 Метонов цикъл	Между умрялото куче и краката на мечката.
4	24. 03.	470	119,65	23,76	20,2	40,04	38,0000	2 Метониви цикъла	От горния десен ъгъл до острието на копието.
12	23. 03.	371	94,45	18,75	15,95	31,61	29,999	30 ☀ - 1 ден	Край на № 12. Единична овула между предните крака на сърната.
11	23. 03.	705	179,54	35,63	30,3	60,06	57,0000	3 Метониви цикъла	Между горния десен ъгъл и гърба на дясната мечка.
7	22. 03.	606	154,32	30,63	26,05	51,63	48,996		Между умрялото куче и краката на мечката.
10	21. 03.	272	69,24	13,75	11,69	23,17	21,99	22 ☀ - 3 дни	Между горния десен ъгъл и завитата опашка на кучето.
12	21. 03.	742	188,96	37,5	31,9	63,2	59,99	60 ☀ - 3 дни	Край на въртенето в схемата.
5	20. 03.	173	44,04	8,74	7,44	14,74	13,99	14 ☀ - 4 дни	Край на № 5. Между дръжката на второто (окаченото) копие и подаващата се извън контура на апликацията опашка на коня.
10	19. 03.	643	163,75	32,5	27,64	54,78	51,99	52 ☀ - 5 дни	Между горния десен ъгъл и завитата опашка на кучето.
5	18. 03.	544	138,54	27,5	23,38	46,35	43,98	44 ☀ - 6 дни	Край на № 5. Между дръжката на второто (окаченото) копие и подаващата се извън контура на апликацията опашка на коня.
6	16. 03.	210	53,46	10,61	9,03	17,89	16,98	17 ☀ - 8 дни	Множество върху лявата стена на апликацията.
6	14. 03.	581	147,96	29,37	24,97	49,5	46,975		Множество върху лявата стена на апликацията.
10	10. 03.	284	72,3	14,35	12,21	24,2	22,96		Между долния десен ъгъл и задните крака на коня.
10	8. 03.	655	166,8	33,11	28,16	55,8	52,96		Между долния десен ъгъл и задните крака на коня.
11	5. 03.	692	176,23	34,98	29,75	58,96	55,95	3ЦЗЛВ+	Между завитата опашка на лявата мечка и горния ляв ъгъл.

12	4. 03.	358	91,14	18,1	15,39	30,5	28,94		Между горния ляв ъгъл и гърба на кучето.
12	3. 03.	729	185,65	36,85	31,34	62,11	58,94	2цСатурн + 10 дни	Между горния ляв ъгъл и гърба на кучето.
10	27. 02.	296	75,35	14,96	12,72	25,22	23,93		Край на № 10. Между муцуната на коня и фиалата.
6	26. 02.	197	50,15	9,96	8,47	16,78	15,93		Между предните крака на коня и долния ляв ъгъл (под тялото и задните крака на коня).
10	25. 02.	667	169,86	33,71	28,67	56,83	53,93		Край на № 10. Между муцуната на коня и фиалата.
6	24. 02.	568	144,65	28,71	24,42	48,39	45,92		Между предните крака на коня и долния ляв ъгъл (под тялото и задните крака на коня).
12	21. 02.	370	94,19	18,7	15,9	31,52	29,91		Под тялото на сърната (между предните и задните крака).
12	20. 02.	741	188,7	37,45	31,85	63,13	59,91		Под тялото на сърната (между предните и задните крака).
2	19. 02.	36	9,16	1,82	1,55	3,067	2,91		Между лявата и средната глави на змея.
2	18. 02.	407	103,61	20,57	17,495	34,67	32,9		Между лявата и средната глави на змея.
6	7. 02.	184	46,84	9,3	7,91	15,68	14,88		Между острието на копието и предните крака на коня.
6	5. 02.	555	141,34	28,05	23,86	47,29	44,87		Между острието на копието и предните крака на коня.
6	4. 02.	221	56,26	11,17	9,5	18,83	17,87		Край на № 6. Между дръжката на копието и горния десен ъгъл на апликацията.
4	3. 02.	122	31,06	6,17	5,24	10,39	9,86		Между долния ляв ъгъл и опашката на коня.
6	2. 02.	592	150,76	29,92	25,45	50,44	47,86		Край на № 6. Между дръжката на копието и горния десен ъгъл на апликацията.
4	1. 02.	493	125,505	24,92	21,19	42,002	39,86		Между долния ляв ъгъл и опашката на коня.
2	29. 01.	60	15,27	3,03	2,58	5,11	4,8		Край на № 2. „Обувките“ на „миста“.
2	27. 01.	431	109,72	21,79	18,53	36,72	34,85		Край на № 2. „Обувките“ на „миста“.
5	20. 01.	171	43,53	8,64	7,35	14,57	13,83		Между горния десен ъгъл и дръжката на второто (окаченото) копие.
3	19. 01.	85	21,64	4,3	3,65	7,24	6,87		Между горния ляв ъгъл и стърчашата извън контура на апликацията дръжка на копието.
11	18. 01.	307	78,15	15,52	13,2	26,15	24,82		Между дясната лапа на лявата мечка и завитата и опашка.
5	18. 01.	542	138,03	27,4	23,3	46,18	43,82		Между горния десен ъгъл и дръжката на второто (окаченото) копие.
3	17. 01.	456	116,09	23,049	19,6	38,85	36,87		Между горния ляв ъгъл и стърчашата извън контура на апликацията дръжка на копието.
11	16. 01.	678	172,66	34,27	29,14	57,76	54,82		Между дясната лапа на

									лявата мечка и завитата и опашка.
9	13. 01.	245	62,37	12,38	10,53	20,87	19,81		От подаващото се извън контура на апликацията острие на копието до предните крака на коня.
9	12. 01.	616	156,87	31,14	26,48	52,48	49,8		От подаващото се извън контура на апликацията острие на копието до предните крака на коня.
5	11. 01.	146	37,17	7,38	6,28	12,44	11,8		Между долния десен ъгъл и задните крака на коня.
5	9. 01.	517	131,66	26,13	22,22	44,05	41,8		Между долния десен ъгъл и задните крака на коня.
5	1. 01.	158	40,22	7,99	6,79	13,46	12,77		Между предните крака на коня и острието на копието.

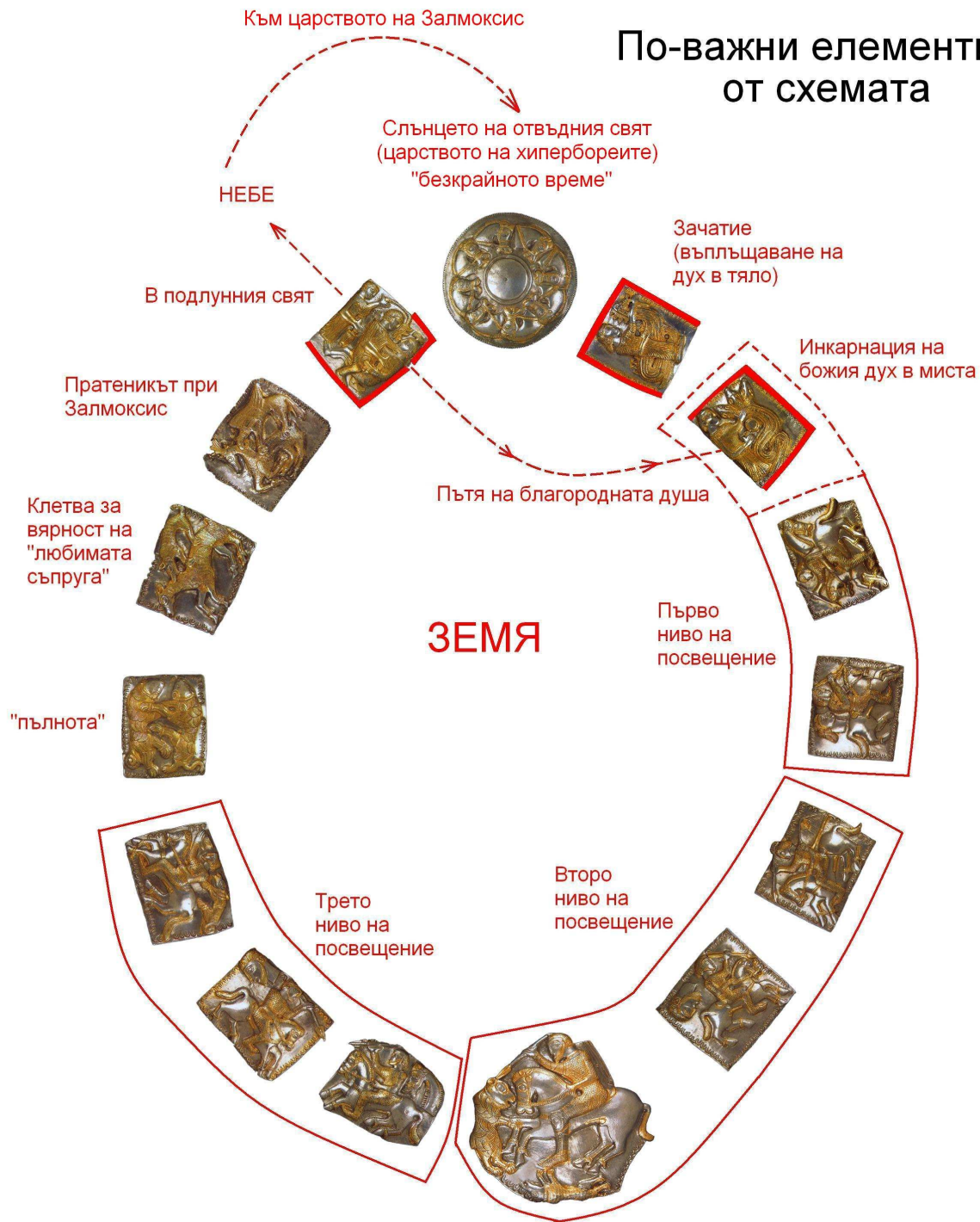
Таблица № 4 (на църковните и народни празници по календара на Българската Православна Църква, чествани между 1916 и 1968 г³³⁹).

Григорианска дата (официален календар)	Име на празника	Юлианска Дата
1. I		19. XII
2. I	Свмчк Игнатий Богоносец (Игнажден)	20. XII
6. I	Бъдни вечер	24. XII
7. I	Рождество Христово	25. XII
6. I	Св. Стефан (Стефановден)	27. XII
14. I	Обрезание Господне	1. I
19. I	Богоявление	6. I
20. I	Св. Йоан Предтеча (Ивановден)	7. I
31. I	Св. Атанасий Велики (Атанасовден)	18. I
9. II	Пренасяне мощите на Йоан Златоуст	27. I
14. II	Мчк Трифон (Трифон Зарезан)	1. II
15. II	Сретение Господне	2. II
9. III	Второ намиране главата на Йоан Предтеча	24. II
13. III	Св. Тодор (Тодоровден)	28. II
15. III	Свмчк Теодор Киринейски	2. III
7. IV	Благовещение	25. III
11. IV	Преп. Мария Египетска	29. III
6. V	Гергьовден	23. IV
14. V	Пророк Йеремия	1. V
15. V	Св. благов. Цар Борис; Св. Атанасий Велики	2. V
22. V	Пророк Исай; Летен Никулден	9. V
24. V	Св.Св. Кирил и Методий	11. V
25. V	Св. Герман Цариградски	12. V
3. VI	Св.Св. равноапостоли Константин и Елена (Костадиновден)	21. V
7. VI	Трето намиране главата на Св. Йоан Кръстител	25. V
9. VI	Мчк Терапонт Софийски	27. V
11. VI	Прмчц Теодосия	29. V
21. VI	Теодор Стратилат	8. VI
24. VI	Св. апостоли Вартоломей и Варнава (Въртоломей)	11. VI
7. VII	Рождество на Св. Йоан Кръстител (Еньовден)	24. VI
12. VII	Св. апостоли Петър и Павел (Петровден)	29. VI
15. VII	Полагане ризата на Св. Богородица във Влахерна	2. VII
26. VII	Събор арх-л Гавраил	13. VII

³³⁹ През 1916 г. в царство България е въведен Григорианския календар. Но Българската Православна Църква отказва да го приеме веднага. Това става едва през 1968 г. Затова църковните календари между 1916 и 1968 г. се издават винаги с две успоредни дати. Лявата е официалната, гражданска, григорианска дата (така нар. “стар стил”), а дясната – изначалните юлиански дати на празниците (повечето останали, като числа в месеца, същите, и в съвременния църковен календар).

28. VII	Св. Кирик и Юлита	15. VII
30. VII	Свмчца Марина (“Света Марина”)	17. VII
2. VIII	Св. Илия (Илинден)	20. VII
4. VIII	Св. Мария Магдалина	22. VII
7. VIII	Успение на Св. Ана (майката на Богородица)	25. VII
9. VIII	Св.Св. Седмочисленици; Вмчк Пантелеймон	27. VII
14. VIII	Свмч-ци 7 братя Макавей; водосвет – “Св. Кръст”	1. VIII
19. VIII	Преображение Господне (Преображение)	6. VIII
28. VIII	Успение Богородично (Голяма Богородица; Успение)	15. VIII
11. IX	Отсичане главата на Св. Йоан Кръстител (строг пост)	29. VIII
13. IX	Полагане пояса (омофора) на Св. Богородица	31. VIII
21. IX	Рождество Богородично (Малка Богородица)	8. IX
27. IX	Въздвижение на честния Кръст Господен (Кръстовден) – пост	14. IX
30. IX	Мчци София, Вяра, Надежда и Любов	17. IX
6. X	Зачатие на Св. Йоан Предтеча	23. IX
14. X	Покров на Богородичен	1. X
19. X	Св. славен апостол Тома (неверни Тома)	6. X
27. X	Преп. Петка (Параскева) Българска (Петковден)	14. X
5. XI	Ап. Яков – брат Господен	23. X
8. XI	Св. Димитър (Димитровден)	26. X
10. XI	Мчца Параскева	28. X
14. XI	Св. безсребърници и чудотворци Козма и Дамян	1. XI
16. XI	Преп. Пимен Зографски	3. XI
21. XI	Събор на Св. Архангел Михаил (Архангеловден)	8. XI
26. XI	Св. Йоан Златоуст, епископ Цариградски	13. XI
27. XI	Св. ап. Филип; св. благоверни цар Управда-Юстиниан (Коледни заговезни)	14. XI
4. XII	Въведение Богородично (ден на християнското семейство)	21. XI
7. XII	Св. вмчца Екатерина; Св. вмчк Меркурий	
11. XII	Св. 15 мчци Тивериополски	28. XI
13. XII	Св. ап. Андрей Първозвани (Андреевден)	30. XI
17. XII	Св. вмчца Варвара	4. XII
19. XII	Св. Николай (Никулден)	6. XII
22. XII	Зачатие на Св. Ана (майката на Богородица)	9. XII
24. XII	Преп. Даниил Стълпник	11. XII
31. XII	Св. Модест Йерусалимски (“Модю”)	18. XII

По-важни елементи от схемата

По-важните цикли
в схемата

Често използвани съкращения

A –	азимут
φ (г.ш.) –	географска ширина
h (вис.) –	височина
δ (декл-я) –	деклинация
ε –	наклон на еклиптиката
C (синод.м.) –	синодичен месец = 29,5305882 денонощия
☀ (троп.г.) –	тропична година = 365,2422 денонощия
д –	денонощие/денонощия
цМ –	цикъл на Меркурий \approx 116 денонощия
цВ –	цикъл на Венера \approx 584 денонощия
цМарс –	цикъл на Марс \approx 687 денонощия
цЮ –	цикъл на Юпитер \approx 4333 денонощия
цС –	цикъл на Сатурн \approx 10759 денонощия
ЦЗЛВ –	Цикъл на завъртане на лунните възли = 230 C
Др.г. –	Драконова година = 346,61 денонощия